

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ლანა სულაკაძე

**საქართველოს ელექტროენერგეტიკის სექტორში
განხორციელებული ინვესტიციები და მისი ფინანსური
შედეგები**

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომი

მეცნიერ-ხელმძღვანელი:
ასოცირებული პროფესორი **ხათუნა ბარბაქაძე**

თბილისი

2017

სარჩევი

შესავალი	3
თავი 1. საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის კვლევა და ინვესტიციების საჭიროება	10
1.1 ელექტროენერგეტიკის სექტორის განვითარების ტენდენციები და საკანონმდებლო რეგულირება	10
1.2 ელექტროენერგეტიკის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების საჭიროება	55
თავი 2. ელექტროენერგეტიკის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების წყაროები და სექტორის ფინანსური ანალიზი	74
2.1 ელექტროენერგეტიკულ სექტორში ინვესტიციების დაფინანსების წყაროები და ეფექტიანობის მაჩვენებლები	74
2.2 ელექტროენერგეტიკის რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური და შედარებითი (ბენჩმარკინგი) ანალიზი	114
2.3 საქართველოს ეკონომიკის განვითარების გრძელვადიანი ტენდენციები და მისი შესაძლო გავლენა ენერგოსექტორის განვითარებაზე	137
თავი 3. ინვესტიციების გავლენა ელექტროენერჯის ტარიფზე და ფინანსური შედეგები	151
3.1 სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების მიზნობრიობის შეფასება, ტარიფში ასახული ინვესტიციების ანალიზი და გავლენა ტარიფზე	151
3.2 ტარიფის ცვლილებით მიღებული ფინანსური შედეგები გამანაწილებელი კომპანიებისთვის	170
დასკვნა	186
გამოყენებული ლიტერატურა	198
დანართი	203

შესავალი

თემის აქტუალურობა. ინვესტიციები წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს და მამოძრავებელ საშუალებას. სახელმწიფოს საიმედო და მდგრადი ენერგოუზრუნველყოფა არის თანამედროვეობის ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური პრობლემა. საქართველოს ენერგეტიკული პოლიტიკა მოიცავს ენერგეტიკის დარგის პრიორიტეტებს, მისი განვითარების სტრატეგიულ და უსაფრთხოების მიმართულებებს.

საქართველოს ენერგეტიკული პოლიტიკის მიზანია ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაუმჯობესება, რაც მიღწეულ უნდა იქნეს სახელმწიფოს მიერ ხელმისაწვდომ ფასად და სტანდარტული ხარისხით. ენერგეტიკული პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება ეკონომიკური განვითარებისა და სექტორში დასახული სტრატეგიული მიზნების მიღწევის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა.

საქართველოში არსებული უხვი ჰიდრორესურსების ათვისება წარმოადგენს სახელმწიფოს ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებას, ხოლო ელექტროსადგურების მშენებლობისთვის ინვესტიციების მოზიდვა - ენერგეტიკულ სექტორში გატარებული გრძელვადიანი პოლიტიკის მიზანს. სრულყოფილი სატარიფო მეთოდოლოგიის შემუშავება, მიწოდების საიმედოობის უზრუნველყოფა და ამ გზით ენერგეტიკის სექტორში მდგრადი საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბება ხელს შეუწყობს ინვესტიციების მოზიდვას და სექტორის განვითარებას.

საქართველომ, „საქართველოსა და ევროკავშირისა და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის ასოცირების შესახებ“ შეთანხმების საფუძველზე, აიღო ვალდებულება ენერგეტიკის სექტორში განახორციელოს საკანონმდებლო ცვლილებები, რომლებიც სრულ თანხვედრაში იქნება ევროპულ საკანონმდებლო ბაზასთან. ენერგოსექტორი, რომელიც მრავალი გამოწვევის წინაშე დგას, წარმოადგენს ევროკავშირისა და საქართველოს შორის თანამშრომლობის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ სფეროს.

ქვეყნის ეკონომიკის დარგებს შორის ენერგოსექტორი მოითხოვს ინტენსიურ და უწყვეტ დაფინანსებას, რათა ერთდროულად შენარჩუნდეს სტაბილური ფუნქციონირების უნარი და პროგრესი მაკროეკონომიკური გარემოს მოთხოვნების შესაბამისად. თავდაპირველად ელექტროენერგეტიკაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდა არსებული ჰიდროელექტროსადგურების და თბოელექტროსადგურების, ასევე საქსელო და გამანაწილებელი სისტემების რეაბილიტაციას,

ელექტროენერჯის აღრიცხვის მოწესრიგებას, რაც შედარებით ზომიერ კაპიტალურ დანახარჯებთან იყო დაკავშირებული. რაც შეეხება შემდგომ პერიოდს, ძირითადი ყურადღება გამახვილდა ენერგოეფექტურობასა და ახალი სიმძლავრეების ამოქმედებაზე, მთლიანი სისტემის სტაბილურობის, საიმედოობის დონის ამაღლებასა და რეგიონული ბაზრის განვითარებაზე. სწორედ ამ ეტაპზე იმყოფება საქართველოს ელექტროენერგეტიკული სექტორი, თუმცა რეაბილიტაციის პროცესი სრულად დამთავრებული არ არის.

რეგულირებად კომპანიებს ხშირად უწევთ ინვესტიციების დაფინანსებისთვის სხვადასხვა წყაროს მოზიდვა. საბრუნავი სახსრების დასაფინანსებლად ძირითადად გამოიყენება მოკლევადიანი, ხოლო კაპიტალური დანახარჯების დასაფინანსებლად - გრძელვადიანი დაფინანსების ფორმა. რეგულირებადი კომპანიებისთვის დღეს ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ დადგენილი კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების ოდენობა – ე.წ. ამონაგების ნორმა (WACC) (კომპანიების ნაწილისთვის არ არის სასურველი აღნიშნული ნორმა). სადოქტორო ნაშრომში გაანალიზებულია დაფინანსების თითოეული ტიპის დადებითი და უარყოფითი შედეგები, ასევე განხილული და გაანალიზებულია ოფიციალური მონაცემები დაფინანსების მხარეების, მოცულობისა და გახარჯული თანხების მიზნობრიობის შესახებ.

რეგულირებად კომპანიებს ანგარიშგების წარმოება უწევთ სამი ძირითადი მიმართულებით, კერძოდ: ფინანსური ანგარიშგება, საგადასახადო ანგარიშგება და რეგულირების მიზნებისთვის ანგარიშგება. აღნიშნული ანგარიშგებების სხვადასხვა მიზნობრიობიდან გამომდინარე, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება შედარებითი ანალიზის განხორციელებას. უნდა აღინიშნოს, რომ კომპანიების ეფექტიანობის შესაფასებლად ვერ გამოვიყენებთ ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მარეგულირებლებში გავრცელებულ მეთოდებს საქართველოში კომპანიების არასაკმარისი რაოდენობის, განსხვავებული სტრუქტურისა და ფინანსური მდგომარეობის გამო. ამავე დროს, ბაზარი მონოპოლიზებულია, ხოლო კომპანიები - არაშესაღარიანი.

აღნიშნულ საკითხებს ემატება ისიც, რომ კომპანიების მხრიდან არასრული და არასწორი მონაცემების მიწოდება კომისიისთვის არ გვაძლევს ფინანსური ანალიზის სრულყოფილად ჩატარების საშუალებას. ამასთან, კომისიაში დანერგილი მონიტორინგის ახალი წესი კიდევ სხვა პრობლემების წინაშე

გაყენებს. საინვესტიციო პროექტების ეფექტიანობის მაჩვენებლების შეფასებისას არსებითი ყურადღება უნდა გაგამახვილოთ არა მხოლოდ მათ ფინანსურ მხარეზე, არამედ რეგულირების მიზნებისთვის საჭიროების ანალიზზე. სადოქტორო ნაშრომში დეტალურადაა განხილული კომისიის მიერ ჩატარებული საინვესტიციო პროექტების ანალიზი და შეთანხმების პროცედურები, ასევე განსაზღვრულია მათი გავლენა ელექტროენერჯის ტარიფზე. კომისიის მხრიდან, კომპანიის მიერ განხორციელებული ინვესტიციის შეთანხმება-დადასტურების პროცედურები, გულისხმობს ინვესტიციების ასახვას ელექტროენერჯის ტარიფში. კომისიამ რაციონალური გადაწყვეტილებების მისაღებად ტარიფის გაანგარიშების დროს უნდა იხელმძღვანელოს კომპანიისა და მომხმარებლის ინტერესების გათვალისწინებით.

კვლევის მიზნები და ამოცანები. ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია ინვესტიციების განხორციელება. მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ელექტროენერჯის ტარიფები ყოველთვის ყურადღების ქვეშ ექცევა. კვლევის ძირითადი მიზანია განხორციელებული და განსახორციელებელი ინვესტიციების ტარიფზე გავლენის განსაზღვრა, ასევე საკანონმდებლო ნორმების ძირითადი პრინციპების აკუმულირება და განსახორციელებელი ცვლილებების დასაბუთება, ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელის ცვლილების აუცილებლობის და კონკურენტულ ბაზრად გარდაქმნის ეტაპების ჩამოყალიბება, განხორციელებული პრივატიზებისა და ინვესტიციების საჭიროების განსაზღვრა.

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, კვლევის ამოცანებს წარმოადგენს:

- საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის კვლევა და ინვესტიციების საჭიროება, ასევე ელექტროენერგეტიკული სექტორის განვითარების ტენდენციების შესწავლა, ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელის, მონაწილე სუბიექტების როლისა და საქმიანობის შეფასება, აღნიშნულიდან გამომდინარე, სექტორში განხორციელებული პრივატიზაციისა და ინვესტიციებთან დაკავშირებული გამოწვევებისა და რისკების შესწავლა;
- სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების წყაროები, ეფექტიანობის მაჩვენებლები და სექტორის ფინანსური ანალიზი, კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების შესწავლა, მისი შედარება ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში არსებულ მონაცემებთან, რეგულირებადი კომპანიების

ფინანსური მდგომარეობის და აქედან გამომდინარე, საინვესტიციო შესაძლებლობების შეფასება, ასევე შედარებითი (ბენჩმარკინგი) ანალიზის სხვადასხვა ტექნიკის, საქართველოს ენერგეტიკულ გაერთიანებაში გაწვევრიანების მოსალოდნელი შედეგების, ენერგეტიკაზე ეკონომიკის განვითარების შესაძლო გავლენის ანალიზი;

- ინვესტიციებისა და ტარიფის ურთიერთდამოკიდებულების შეფასება და ტარიფის ცვლილებით კომპანიების მიერ მიღებული ფინანსური შედეგების ანალიზი.

კვლევის საგანი და ობიექტი. სადოქტორო ნაშრომის კვლევის საგანია ელექტროენერგეტიკული სექტორის განვითარების ტენდენციების განსაზღვრა, მარეგულირებელი ჩარჩოები და რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური ანალიზი. განხილულია პრობლემები, რის წინაშეც დღეს დგას ენერგოსექტორი. **კვლევის ობიექტს** წარმოადგენს ელექტროენერგეტიკული სექტორი, სექტორში მოქმედი კანონმდებლობა, ინვესტიციების დაფინანსების წყაროები, ტარიფის კომპონენტები, კაპიტალის სტრუქტურა, უცხოურ ქვეყნებში გავრცელებული მარეგულირებელი პრაქტიკა, რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური მონაცემები, სექტორში განხორციელებული ინვესტიციები და სიმულაციური მოდელის საშუალებით მათი ტარიფზე გავლენის შესწავლა.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძველი. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა ეკონომიკური და ფინანსური დებულებები და თეორიები, ქართველ და უცხოელ მეცნიერ-ეკონომისტთა თანამედროვე გამოკვლევები, პუბლიკაციები და ექსპერტული დასკვნები ელექტროენერგეტიკული ბაზრისა და ინვესტიციების საჭიროების, ელექტროენერგეტიკული კომპანიების კაპიტალის სტრუქტურის, ფინანსური და შედარებითი ანალიზის შესახებ, ასევე საკანონმდებლო, კანონქვემდებარე აქტები და აღმასრულებელი ორგანოების მეთოდური მითითებები და ბრძანებები, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, საქართველოს ეროვნული ბანკის, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს, ენერგეტიკის სამინისტროსა და საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის სტატისტიკური მონაცემები და არსებული ინფორმაციები, რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური მონაცემები - მათი კონფიდენციალობის დაცვით, ასევე სხვა ქვეყნის ენერგეტიკის მარეგულირებლების საკანონმდებლო ნორმები და მათი მონაცემები.

კვლევის შესრულებისას, საკვლევი პრობლემის პრაქტიკული მნიშვნელობიდან გამომდინარე, გამოყენებულ იქნა კვლევის სისტემური, რაოდენობრივი, ხარისხობრივი და ლოგიკური განზოგადების მეთოდები. განხორციელდა ინფორმაციის მოძიება, შეფასება, ანალიზი, შედარება და განზოგადება.

კვლევის მეცნიერული სიახლე. სადოქტორო ნაშრომის ფარგლებში ელექტროენერგეტიკული სექტორის, მასში განხორციელებული ინვესტიციების, ელექტროენერჯის სამომხმარებლო ტარიფის კომპონენტების, ტარიფის ცვლილების გამომწვევი მიზეზების და გამანაწილებელი კომპანიებისთვის „საფეხურებრივი ტარიფით“ მიღებული ფინანსური შედეგების კომპლექსური შესწავლის საფუძველზე ჩვენ მიერ შემუშავებულია სიმულაციური მოდელი, რომლის მეშვეობითაც დადგენილია ინვესტიციებსა და ტარიფს შორის ურთიერთკავშირი და განსაზღვრულია ინვესტიციების გავლენა სამომხმარებლო ტარიფზე. ჩატარებული კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, ჩამოყალიბებულია რეკომენდაციები, რომლებიც ხელს შეუწყობს ელექტროენერგეტიკული სექტორის მიმზიდველ და საიმედო საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბებას.

კვლევის შედეგები. კვლევის ძირითადი შედეგებიდან შეიძლება გამოიყოს შემდეგი:

- ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელის და ბაზრის მონაწილე სუბიექტების როლის შესწავლისას გამოიკვეთა ის ტენდენციები და ხარვეზები, გამოწვევები და რისკები, რაც დამახასიათებელია მონოპოლიური მაღალკონცენტრირებული ბაზრისთვის;
- მარეგულირებელ კომისიაში წარდგენილ ანგარიშგებებზე დაყრდნობით შეფასდა რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური მდგომარეობა საქმიანობის სახეების მიხედვით. ასევე შესწავლილია საინვესტიციო პროექტების შეთანხმება-განხორციელების ეტაპები და შედარებითი ანალიზის როლი და დათვლილია ფინანსური შედეგი, რომელიც ელექტროენერჯის გამანაწილებელმა კომპანიებმა მიიღეს ტარიფის ცვლილების შედეგად;
- საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ სექტორში განხორციელებული პრივატიზებისა და ინვესტიციების საჭიროების შესწავლის შედეგად გამოიკვეთა შემდეგი ტენდენციები: ახალი ტიპის მესაკუთრის ფორმირების შედეგად მინიმუმამდე შემცირდა მანკიერი მოვლენები, კერძოდ: დატაცება,

გაფლანგვა, შემოსავლების დამალვა, არაკომპეტენტურობა და ა.შ; ინვესტორის მიერ ვალების ნაწილი დაიფარა, ნაწილის გადახდა შეჩერდა; დარგის რეაბილიტაციის და ენერჯის საფასურის მოსახლეობისაგან გადახდის საკითხს არეგულირებს ინვესტორი, შესაბამისად, გაიზარდა დარგის საექსპორტო პოტენციალის უკეთ გამოყენების შესაძლებლობა;

- ფინანსური ლევერეჯის კოეფიციენტების ანალიზისას გამოიკვეთა, რომ კომისიის მიერ დადგენილი კაპიტალის სტრუქტურა კომპანიის მოზიდული სახსრების შესაბამისია. WACC-ის კომპონენტების ალტერნატიული მნიშვნელობების საფუძველზე შემოთავაზებულია კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების ახალი მნიშვნელობა - 12.52%, ნაცვლად სატარიფო მეთოდოლოგიით განსაზღვრული - 13.54%-ისა;
- ჩვენ მიერ შემუშავებულმა ტარიფის სიმულაციურმა მოდელმა გვიჩვენა, რომ 1 მლნ ლარის ინვესტიციის განხორციელება პირობითი დაშვებების დროს ტარიფს გაზრდის 1.88%-ით, მაგრამ გასათვალისწინებელია, რომ თუ რეგულირებადი აქტივების ბაზა დიდია და ინვესტიცია პროცენტულად ნაკლები, ტარიფზე გავლენაც შედარებით ნაკლებია და პირიქით;
- ინვესტიციებსა და ელექტროენერჯის ტარიფებს შორის პირდაპირი ურთიერთდამოკიდებულების მიუხედავად, ინვესტირებაზე არ უნდა ვთქვათ უარი, რადგან დადგენილმა ტარიფმა უნდა უზრუნველყოს ქსელში დანაკარგების შემცირება, უწყვეტი და საიმედო ელექტრომომარაგება, რაც დამატებითი ინვესტიციების განხორციელების გარეშე შეუძლებელია;
- მიმდინარე პერიოდისათვის ელექტროენერგეტიკული სექტორი ძირითადად საჭიროებს ინვესტიციებს (იმისთვის, რომ საქართველომ უპასუხოს მესამე ენერგეტიკული პაკეტით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს) ელექტროენერჯის გადამცემი და გამანაწილებელი ქსელების საიმედოობის, უსაფრთხოებისა და ელექტროენერჯის სათანადო ხარისხის მაჩვენებლების გაუმჯობესების მიმართულებით, რომელიც შეიძლება მიღწეულ იქნეს ელექტროენერგეტიკული სექტორის თითოეული ლიცენზიატის მიერ განხორციელებული მიზანმიმართული ინვესტიციის შედეგად.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა. სადოქტორო ნაშრომის კვლევის შედეგების თეორიული და პრაქტიკული რეკომენდაციები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს ქვეყნის აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ორგანოების,

საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ აქტუალური საკითხების გადაწყვეტისას. სადოქტორო ნაშრომის კვლევის შედეგები სასარგებლო იქნება საუნივერსიტეტო სწავლებისა და კვლევების სხვადასხვა საფეხურზე, ამ სფეროში მოღვაწე პრაქტიკოსი მუშაკებისა და სპეციალისტებისთვის.

თავი 1. საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის კვლევა და ინვესტიციების საჭიროება

1.1 ელექტროენერგეტიკის სექტორის განვითარების ტენდენციები და საკანონმდებლო რეგულირება

ენერგეტიკა ქვეყნის ეკონომიკის დარგთა შორის ყველაზე მაღალი კაპიტალტევადობით გამოირჩევა. ის მოითხოვს ინტენსიურ და უწყვეტ დაფინანსებას, რათა შეინარჩუნოს სტაბილური ფუნქციონირების უნარი და იმავდროულად განიცადოს პროგრესი მაკროეკონომიკური გარემოს მოთხოვნების შესაბამისად. ენერგეტიკამ ნეგატიური გავლენა განიცადა XX საუკუნის 90-იან წლებში, როდესაც ფინანსების პრაქტიკულად ერთადერთი წყარო – ცენტრალიზებული კაპიტალდაბანდება მთლიანად შეწყდა. ცხადია ისიც, რომ გაჭიანურებული ღრმა ენერგეტიკული კრიზისი აღნიშნულ პერიოდში მნიშვნელოვანი დამატებითი ინვესტიციების მოზიდვის აუცილებლობას განაპირობებდა და საპროგნოზო პერიოდშიც განაპირობებს და ეს მაშინ, როდესაც გასული საუკუნის ბოლო ათწლეულებში რიგი ობიექტური ფაქტორების (ეკოლოგია, სულ უფრო და უფრო ძვირი ენერგორესურსების ათვისების აუცილებლობა და სხვა) ერთობლივი გავლენის შედეგად, ენერგეტიკის კაპიტალტევადობა ისედაც ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა.

რეგულირება ზოგადად წარმოადგენს კონკრეტულ სექტორში კერძო და საჯარო საწარმოების საქმიანობის პირდაპირ ან არაპირდაპირ კონტროლს მთავრობის მიერ მომხმარებლების ინტერესების გათვალისწინებით. რეგულირებას შესაძლოა დაექვემდებაროს საწარმოთა შემოსავლები, საოპერაციო და კაპიტალური დანახარჯები, ტარიფები, მომსახურების ხარისხი, საინვესტიციო გადაწყვეტილებები, ბაზარზე შესვლისა და გამოსვლის წესები და სხვა.

ელექტროენერგეტიკულ სექტორში რეგულირებას არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან ენერგეტიკული რესურსებით უზრუნველყოფა, საიმედო ბაზრისა და მდგრადი ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის შექმნის საფუძველია.

ისტორიულად, სხვადასხვა სახელმწიფო დროის სხვადასხვა მონაკვეთში ენერგეტიკული სექტორის მართვის განსხვავებულ ფორმას მიმართავდნენ, სრული სახელმწიფო მმართველობიდან მაქსიმალურ ლიბერალიზაციამდე, მაგრამ მიუხედავად ენერგეტიკულ სექტორში არსებული კონკურენტული თუ მონოპოლიური რეგულირებადი გარემოს და საკუთრების ფორმებისა, მდგრადი

ენერგეტიკული უზრუნველყოფა სახელმწიფოს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფუნქციად და პასუხისმგებლობად რჩება.¹

თავდაპირველად ენერგეტიკული რესურსების მიწოდებას კერძო საწარმოები უზრუნველყოფდნენ. ვინაიდან ისინი ძირითადად მოგების მიღებაზე იყვნენ ორიენტირებულნი და არა ქვეყნის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაზე, ამიტომ აღნიშნული მომსახურების განხორციელება სახელმწიფომ აიღო თავის თავზე. თუმცა ამანაც არ გაამართლა და საბოლოოდ გამოსავალი ენერგეტიკის სექტორის ლიბერალიზაციისა და მარეგულირებელი ორგანოს შექმნით დამთავრდა.

საქართველოს ენერგეტიკული სექტორის რეგულირება ხდება იმ ძირითადი საკანონმდებლო ჩარჩოების ფარგლებში, რითაც საქმიანობს თავად ბაზარი. სექტორის მარეგულირებლად ითვლება საქართველოს ენერგეტიკის და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია (შემდგომში კომისია), რომელიც დააარსა საქართველოს მთავრობამ 1997 წელს ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების შესახებ კანონის საფუძველზე №1666. კომისია, ერთი მხრივ, პასუხისმგებელია საქართველოს ენერგეტიკული ბაზრის და მისი ყველა მონაწილის ზედამხედველობაზე, ხოლო, მეორე მხრივ, უზღუდამოსილია დაამტკიცოს და გამოაქვეყნოს რეგულაციები და გასცეს ლიცენზიები.²

კომისიის მიზანია კომპეტენციის ფარგლებში ხელი შეუწყოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების სექტორების განვითარებას. დარგის ეფექტიანად რეგულირების მიზნით შექმნას სამართლებრივი საფუძვლები და რეგულირების სფეროში შემაგალი საწარმოებისა და მომხმარებლების ინტერესები დააბალანსოს. რაც შეეხება ტარიფის დადგენის პროცესს, ის დაფუძნებული უნდა იყოს გამჭვირვალობისა და დამოუკიდებლობის ახალ სტანდარტებზე.³

კომისიის სრტატეგიულ ამოცანებს წარმოადგენს:

- ერთიანი საბუღალტრო-სააღრიცხვო სისტემისა და სატარიფო მეთოდოლოგიების სრულყოფა;
- ელექტროენერჯის მიწოდების საიმედოობის გაუმჯობესება;
- ელექტროენერჯის კომერციული მომსახურების ხარისხის სრულყოფა;

¹ პირველი ი., სუმბაძე ნ., მუხიგიშვილი გ., ქელბაქიანი გ., გალდავა ი., „ელექტროენერგეტიკული პოლიტიკის მოდელირება და ანალიზი“, თბ., 2013, გვ. 26-27.

² შპს „დელოიტ კონსალტინგის“ პუბლიკაცია „საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელი და ელექტროენერჯით ვაჭრობის მექანიზმი“ – 2015, თბ., 2012, გვ. 24.

³ <http://gnerc.org/ge/about/komisia>

- ბუნებრივი გაზისა და წყალმომარაგების სექტორში კომერციული მომსახურების ხარისხის შემოღება;
- კომისიის საქმიანობის გამჭვირვალობისა და ნდობის ფაქტორის ამაღლება;
- კომისიის მიერ გამოცემული ნორმატიული აქტების ჰარმონიზაცია ევროპის შესაბამის კანონმდებლობასთან.

ენერგეტიკული სექტორის რეგულირების ტრადიციულ მიდგომას საფუძველი 1990-იანი წლების დასაწყისიდან ჩაეყარა. მის დადებით მხარეს წარმოადგენს ბუნებრივი მონოპოლიების რეგულირება, მომხმარებელთა უფლებების დაცვა, ტარიფების რეგულირება.

სექტორი მოიცავს რეგულირებად, დერეგულირებულ და ნაწილობრივ დერეგულირებულ ნაწილს. ენერგეტიკულ დარგში სახელმწიფო პოლიტიკიდან გამომდინარე, სამინისტრო უფლებამოსილია მიიღოს გადაწყვეტილება დერეგულირების ან ნაწილობრივ დერეგულირების თაობაზე.

დერეგულირება გულისხმობს წარმოების ლიცენზიატისთვის ტარიფის დადგენის გარეშე საქმიანობის ან მცირე სიმძლავრის ელექტროსადგურებისათვის ლიცენზიისა და ტარიფის დადგენის გარეშე საქმიანობის უფლების მინიჭებას, ხოლო ნაწილობრივ დერეგულირება – წარმოების ლიცენზიატისთვის ზღვრული ტარიფის დადგენით საქმიანობის ან მცირე სიმძლავრის ელექტროსადგურისათვის ლიცენზიის გარეშე და ზღვრული ტარიფის დადგენით საქმიანობის უფლების მინიჭებას.⁴

სექტორის დერეგულირებულ ნაწილში მოიაზრება 2008 წლის 1 აგვისტოს შემდეგ აშენებული ელექტროსადგურები, გარდა იმ თბოელექტროსადგურისა, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად განსაზღვრულია გარანტირებული სიმძლავრის წყაროდ. დერეგულირებულ სადგურებს უფლება მიეცათ ელექტროენერჯით ვაჭრობა განახორციელონ თავისუფალი ტარიფით.⁵

ქვეყნის ენერგოუზრუნველყოფისა და ენერგეტიკული უსაფრთხოების თვალსაზრისით, დიდი მნიშვნელობა აქვს სრულყოფილი საკანონმდებლო და ნორმატიული ბაზის არსებობას. ზოგადად, საქართველოს კანონმდებლობა ენერგეტიკის სფეროში შედგება – საქართველოს კონსტიტუციის, საერთაშორისო

⁴ საქართველოს კანონი „ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“, 21.04.2017, მუხლი 2.
⁵ საქართველოს კანონი „ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“, 21.04.2017, მუხლი 49³.

შეთანხმებების და ხელშეკრულებების, საქართველოს კანონებისა და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტებისგან.

საქართველოს ელექტროენერგეტიკის სექტორში 1999 წლის 1 მაისამდე ძირითად ნორმატიულ დოკუმენტს წარმოადგენდა საქართველოს კანონი **„ელექტროენერგეტიკის შესახებ“**, რომელიც ქვეყნის პარლამენტმა 1997 წლის 27 ივნისს მიიღო. კანონით განისაზღვრა ურთიერთობა ელექტროენერგეტიკის სტრუქტურულ ერთეულებს შორის, შეიქმნა სამართლებრივი საფუძვლები დარგში საბაზრო ურთიერთობების დანერგვისთვის, ინვესტიციების მოზიდვისთვის, ელექტროენერგეტიკის კონკურენტული ბაზრის ჩამოყალიბებისთვის და სხვა.⁶

კანონის ფარგლებში სამინისტროს ძირითად ფუნქციას წარმოადგენდა: ელექტროენერგეტიკის განვითარების სტრატეგიისა და პრიორიტეტების განსაზღვრა და კოორდინაცია, ინვესტიციების მოზიდვის ხელშეწყობა, სახელმწიფო საწარმოების რესტრუქტურისა და პრივატიზაციის, ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე კონკურენციის განვითარების ხელშეწყობა და სხვა.

სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის დახმარებით ინტენსიურად მიმდინარეობდა ეკონომიკური რეფორმები საკანონმდებლო ცვლილებების სახით, რათა შექმნილიყო ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემო და გაუმჯობესებულიყო სექტორის მართვა.

გატარებული ცვლილებების შედეგად, 1999 წლის 30 აპრილს შეიცვალა კანონის დასახელება და ჩამოყალიბდა შემდეგი სახით - საქართველოს კანონი **„ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“**.

ახალ კანონში აისახა ენერგეტიკის ისეთი სფეროები, როგორცაა ელექტროენერგეტიკის ექსპორტ-იმპორტი. ცალკე თავად ჩაემატა „ელექტროენერგით (სიმძლავრე) საბითუმო ვაჭრობა“. კანონი აწესრიგებს საქმიანობასა და ურთიერთობებს ელექტროენერგეტიკის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციის, განაწილების, იმპორტის, ექსპორტისა და დარგის ფუნქციონირებასა და განვითარებას საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების შესაბამისად. კანონის წინაშე მდგარი ამოცანებია: დარგში სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავებისა და რეგულირების ფუნქციების გამიჯვნა; ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის წარმოებისა და რეალიზაციის სფეროებში რეგულირების ძირითადი პრინციპების განსაზღვრა; დარგის

⁶ საქართველოს კანონი „ელექტროენერგეტიკის შესახებ“, 1.05.1997.

ლიცენზიატებისთვის საქმიანობის ეფექტიანობის ზრდის და კონკურენციის განვითარების ხელშეწყობა; მომხმარებელთა დაცვა მონოპოლიური ტარიფებისგან და დარგის გრძელვადიანი ფინანსური მდგრადობისა და განვითარების ხელშეწყობა.⁷

დღეს უკვე მარეგულირებელი კომისია პასუხისმგებელი ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მონიტორინგის, გადამცემი და გამანაწილებელი ქსელის წესების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციის, საბალანსო ელექტროენერჯის და გარანტირებული სიმძლავრის ყიდვა-გაყიდვის სტანდარტული პირობების და ერთიანი საბუღალტრო-სააღრიცხვო სისტემის დანერგვაზე. აღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილება ემსახურება ბაზრის დიზაინის ნაკლოვანებების შეფასებას, საბაზრო ძალაუფლების გამოყენების შესაძლებლობების, აგრეთვე გადამცემი და გამანაწილებელი ქსელის ლიცენზიატების მიერ დისკრიმინაციული მოქმედებების განხორციელების პოტენციური საფრთხის დადგენას.⁸

2002 წლის 13 სექტემბერს მიღებული საქართველოს კანონი **„დამოუკიდებელი ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების შესახებ“** წარმოადგენს ჩარჩო ნორმას, რომლითაც მყარი სამართლებრივი საფუძვლები იქმნება ქვეყანაში არსებული მარეგულირებელი ინსტიტუტების სტაბილური ფუნქციონირებისთვის.⁹

საქართველოს კანონი **„ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“** 2005 წლის 24 ივნისიდან აწესრიგებს ქვეყანაში ლიცენზიებისა და ნებართვების გაცემის, მათში ცვლილებების შეტანისა და გაუქმების ზოგად წესებს, სადაც გაწერილია ლიცენზიებისა და ნებართვების სახეების ჩამონათვალი.¹⁰

ლიცენზიების გაცემას, როგორც წესი, ახორციელებენ ცენტრალური სახელმწიფო ორგანოები, გარდა ცალკეული გამონაკლისებისა. შესაბამისად, ენერგოსექტორის მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ გაცემული ლიცენზიების გარეშე, აკრძალულია ენერგოსექტორში სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელება. აღსანიშნავია, რომ 13 მგვტ-ზე მცირე სიმძლავრის ელექტროსადგურებს წარმოების ლიცენზია არ ესაჭიროებათ. კომისია ლიცენზიებს

⁷ ჩომახიძე დ., „შესავალი ენერგომენეჯმენტში“, თბ., 2011, გვ. 103.

⁸ საქართველოს კანონი „ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“, ცვლილება 27.12.2013.

⁹ საქართველოს კანონი „დამოუკიდებელი ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების შესახებ“, 13.09.2002.

¹⁰ საქართველოს კანონი „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“, 24.06.2005.

გაცემს შემდეგ საქმიანობებზე:¹¹

1. ელექტროენერჯის წარმოების ლიცენზია;
2. ელექტროენერჯის გადაცემის ლიცენზია;
3. ელექტროენერჯის დისპეტჩერიზაციის ლიცენზია;
4. ელექტროენერჯის განაწილების ლიცენზია.

ასევე აღსანიშნავია, რომ ლიცენზიატს არ აქვს უფლება, კომისიის წინასწარი თანხმობის გარეშე შეწყვიტოს, შეამციროს ან გაზარდოს ლიცენზიით გათვალისწინებული მომსახურება.

უნდა აღინიშნოს ის, რომ წინასწარი ლიცენზიებისა და ნებართვების გაცემასთან დაკავშირებული ურთიერთობები რეგულირდება 1996 წლის 12 ნოემბერს მიღებული საქართველოს კანონით **„საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ“**. ის განსაზღვრავს საქართველოს ტერიტორიაზე როგორც უცხოური, ისე ადგილობრივი ინვესტიციების განხორციელების სამართლებრივ საფუძვლებსა და მათი დაცვის გარანტიებს. მისი მიზანია, დაადგინოს ინვესტიციების ხელშემწყობი სამართლებრივი რეჟიმი.

კანონით განსაზღვრულია, რომ თანაბარი უფლებებით უნდა სარგებლობდნენ ადგილობრივი და უცხოელი ინვესტორები, ხოლო ენერგეტიკის სადისპეტჩერო საქმიანობაში ინვესტირება მხოლოდ საქართველოს სახელმწიფოსთვისაა დასაშვები.¹²

2005 წლის 1 ივლისს მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი **„რეგულირების საფასურის შესახებ“**, რომლის მიზანია ორგანოთა ფინანსური დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა.¹³ კანონის საფუძველზე მარეგულირებელი კომისიის მიერ მიღებულია დადგენილება, რომლითაც რეგულირებადი კომპანიებისთვის რეგულირების საფასური განსაზღვრულია - მისაღები რეგულირებადი შემოსავლის 0.2%-ის ოდენობით.

საქართველოს პარლამენტის 2006 წლის 9 ივნისის №3259 დადგენილების **„საქართველოს ენერგეტიკულ სექტორში სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების თაობაზე“** საფუძველზე განისაზღვრა პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები და მ.შ. ერთ-ერთი იყო ადგილობრივი და უცხოური ინვესტიციების

¹¹ საქართველოს კანონი „ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“, 21.04.2017, მუხლი 24.

¹² საქართველოს კანონი „საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ“, 4.3.2015, მუხლი 9.

¹³ საქართველოს კანონი „რეგულირების საფასურის შესახებ“, 20.11.2013.

მოზიდვა და პრივატიზაცია.¹⁴

ინვესტიციების მოზიდვის მიზნით უნდა შექმნილიყო შესაბამისი სამართლებრივი და ეკონომიკური გარემო, რისთვისაც საჭირო იყო:

- ლიცენზიებისა და ნებართვების რაოდენობის მინიმუმამდე შემცირება, ხოლო აუცილებელი ლიცენზიების გაცემის პროცედურების მაქსიმალური გამარტივება;
- 2007 წლის 1 იანვრის შემდეგ ექსპლუატაციაში შეყვანილი ელექტროსადგურების დერეგულირება.

ელექტროენერგეტიკის სექტორში საბოლოო მომხმარებლების სტაბილური მომარაგების მიზნით, პრივატიზაციის პროცესის გამჭვირვალედ ჩატარება, ასევე პრივატიზაციის პროცესში მონაწილე მხარეების (სახელმწიფო და ინვესტორი) უფლებებისა და პასუხისმგებლობების განსაზღვრა და გამიჯვნა შესაბამისი ხელშეკრულებების საფუძველზე.

აღნიშნული დადგენილება ძალადაკარგულად გამოცხადდა და 2015 წლის 24 ივნისს ძალაში შევიდა საქართველოს პარლამენტის №3758 დადგენილება „**საქართველოს ენერგეტიკის დარგში სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების შესახებ**“, რომლის ძირითად მიზანს წარმოადგენს ქვეყნის ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაუმჯობესება, რაც უზრუნველყოფს ეროვნული ინტერესების განხორციელებას საკმარისი რაოდენობის, მაღალი ხარისხის, სხვადასხვა სახის ენერჯის უწყვეტად და მისაღებ ფასად მიწოდებით.

ენერგეტიკის დარგის განვითარების ხედვის ჩამოყალიბება, ენერგეტიკული პროგრამების შემუშავებისა და დარგის მარეგულირებელი სამართლებრივი ბაზის დახვეწის საფუძველია.

საქართველოს ენერგეტიკული პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებებია:¹⁵

- ა) ენერჯის მიწოდების წყაროების დივერსიფიკაცია, საქართველოს ენერგეტიკული რესურსების ოპტიმალური ათვისება და რეზერვების შექმნა;
- ბ) საქართველოს განახლებადი ენერგეტიკული რესურსების ათვისება;
- გ) საქართველოს კანონმდებლობის ევროკავშირის კანონმდებლობასთან ეტაპობრივი დაახლოება;
- დ) საქართველოს ენერგეტიკული ბაზრის განვითარება და ენერჯით

¹⁴ საქართველოს პარლამენტის №3259 დადგენილება „საქართველოს ენერგეტიკულ სექტორში სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების“ თაობაზე, 9.06.2006.

¹⁵ საქართველოს პარლამენტის №3758 დადგენილება „საქართველოს ენერგეტიკის დარგში სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების“ თაობაზე, 24.06.2015.

ვაჭრობის მექანიზმის გაუმჯობესება;

ე) საქართველოს, როგორც რეგიონის სატრანზიტო ქვეყნის, როლის გაზრდა;
ვ) საქართველო – სუფთა ენერჯის წარმოების და ამ ენერჯით ვაჭრობის რეგიონალური ცენტრი;

ზ) ენერგოეფექტიანობისადმი ერთიანი მიდგომის შემუშავება და განხორციელება;

თ) ენერგეტიკული პროექტების განხორციელებისას გარემოსდაცვითი კომპონენტების გათვალისწინება;

ი) მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესება და მომხმარებლის ინტერესების დაცვა.

საქართველოს ენერგეტიკის მინისტრის ბრძანებით მიღებულია **„ელექტროენერჯის (სიმძლავრის) ბაზრის წესების შესახებ“** კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი, რომელიც აწესრიგებს ელექტროენერჯის და გარანტირებული სიმძლავრის ბაზრის ფუნქციონირების, სისტემის კომერციული ოპერატორისა და დისპეტჩერიზაციის ლიცენზიატის საქმიანობის, პირდაპირი ხელშეკრულების დადებისა და ძალაში შესვლის პირობებს.¹⁶

ელექტროენერგეტიკაში ფასებისა და ტარიფების დადგენა ხდება ღარვის მარეგულირებლის (კომისიის) მიერ დამტკიცებული მეთოდოლოგიის საფუძველზე.

„საჯარო სამსახურების დაძმობილების“ პროგრამის (Twinning) ფარგლებში, ავსტრიის ენერგეტიკის მარეგულირებელი ორგანოს E-Control-ისა და კომისიის თანამშრომლობით განხორციელდა პროექტი – „საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის შესაძლებლობების გაძლიერება ელექტროენერჯის წამახალისებელი სატარიფო მეთოდოლოგიის განახლებით“, რომელიც დასრულდა 2014 წელს.¹⁷

ავსტრიელი ექსპერტების მიერ მოხდა მოქმედი სატარიფო სისტემისა და რეგულირების მეთოდოლოგიის შეფასება, განისაზღვრა განვითარების სხვადასხვა შესაძლებლობა და ტარიფების დადგენის მეთოდოლოგიის ეფექტიანობასთან დაკავშირებით, შესწავლილ იქნა თუ რამდენად შეესაბამება რეგულირების არსებული სისტემა ისეთ მიზნებს, როგორცაა ინვესტიციების მოზიდვა, ეფექტიანობის ამაღლებისკენ მიმართული წამახალისებელი სტიმულები და სხვა.

¹⁶ საქართველოს ენერგეტიკის მინისტრის 2006 წლის 30 აგვისტოს №77 ბრძანება „ელექტროენერჯის (სიმძლავრის) ბაზრის წესების შესახებ“.

¹⁷ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2014 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 46.

აღნიშნული პროექტების ფარგლებში ექსპერტების მიერ გაწეული რეკომენდაციებისა და საერთაშორისო პრაქტიკიდან სხვადასხვა ქვეყნის რეგულირების პრინციპებისა თუ გამოცდილების ანალიზის საფუძველზე კომისიის მიერ შემუშავებული და 2014 წლის 30 ივლისის №14 დადგენილებით დამტკიცებული იქნა:¹⁸

- „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“;
- „ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციის და ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორის მომსახურების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“;
- „სატარიფო რეგულირებას დაქვემდებარებული საწარმოების რეგულირებადი აქტივების ცვეთა/ამორტიზაციის ნორმები“.

აღნიშნული დადგენილების გამოქვეყნებისთანავე ძალადაკარგულად გამოცხადდა „ელექტროენერჯის ტარიფების დადგენის მეთოდოლოგიის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2011 წლის 8 ივნისის №8 დადგენილება.

ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიის საფუძველზე ტარიფების გაანგარიშებისას გამოიყენება საერთაშორისო პრაქტიკაში მიღებული წამახალისებელი რეგულირების (ე.წ. ზღვრული ფასების რეგულირება) პრინციპები, რომელიც უზრუნველყოფს საწარმოს ფუნქციონირების ეფექტიანობის ზრდის სტიმულირებას.¹⁹

მეთოდოლოგიის შესაბამისად კონკრეტულ საწარმოს ინდივიდუალურად განესაზღვრება სატარიფო რეგულირების პერიოდი (3-დან 5 წლამდე), ხოლო აღნიშნულ პერიოდში ტარიფი დგინდება ერთხელ, მაგრამ მისი კორექტირება ხდება ყოველწლიურად.

მნიშვნელოვან მეთოდოლოგიურ პრინციპს წარმოადგენს რეგულირებადი დანახარჯების ბაზის ფორმირება, რომელიც შედგება შემდეგი კომპონენტისაგან:

- კაპიტალური დანახარჯები;
- საწარმოს კონტროლირებადი საოპერაციო დანახარჯები (რომლებიც

¹⁸ სემეკის 2014 წლის 30 ივლისის №14 დადგენილება „ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიების დამტკიცების“ შესახებ.

¹⁹ სემეკის 2014 წლის 30 ივლისის №14 დადგენილება „ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიების დამტკიცების“ შესახებ, დანართი №1.

გამოწვეულია შიდა ფაქტორებით და რომლებზეც საწარმოს შეუძლია გავლენის მოხდენა);

- საწარმოს არაკონტროლირებადი საოპერაციო დანახარჯები (რომლებიც გამოწვეულია გარეშე ფაქტორებით და რომლებზეც საწარმო გავლენას ვერ ახდენს);

- ელექტროენერჯის გამანაწილებელ ქსელში ნორმატიული დანაკარგების ღირებულება;

- დანახარჯების კორექტირების მაჩვენებელი.

კაპიტალური დანახარჯების გაანგარიშება ხორციელდება „დანახარჯები პლუს“ მეთოდით, რაც გულისხმობს საწარმოს მიერ გაწეული გონივრული დანახარჯების ანაზღაურებას და სამართლიანი მოგების მიღებას, ხოლო კონტროლირებადი საოპერაციო დანახარჯების გაანგარიშებისას გამოიყენება „წამახალისებელი რეგულირების“ მექანიზმები, რაც გულისხმობს საწარმოსათვის დანახარჯების ოპტიმიზაციის მიზნით გარკვეული სტიმულების დაწესებას.

სატარიფო წლისთვის კაპიტალური დანახარჯები იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:²⁰

$$CAPEX (t+1) = RAB (t+1) \times WACC + D(t+1)$$

სადაც:

RAB(t+1) – რეგულირებადი აქტივების ბაზის ღირებულება სატარიფო წლისთვის (ლარი);

WACC – რეგულირებადი აქტივების ბაზაზე ამონაგების ნორმა სატარიფო რეგულირების პერიოდისთვის (%);

D(t+1) – წლიური ცვეთა სატარიფო წლისათვის (ლარი).

რეგულირებადი აქტივების ბაზაში ხდება ისეთი აქტივების ჩართვა, რომლებიც წარმოადგენს საწარმოს არსებულ (მოქმედი) აქტივებს, ასევე კომისიასთან შეთანხმებულ საინვესტიციო გეგმით გათვალისწინებულ (დაგეგმილი) აქტივებს.

აღნიშნული განსხვავება (განსახორციელებელი ინვესტიციების წინასწარ ტარიფში ასახვა) გამოწვეულია გამანაწილებელ ქსელში დამატებითი ინვესტიციების განხორციელების საჭიროებიდან. რეგულირების მოდელი უნდა იძლეოდეს აუცილებელი ინვესტიციების განხორციელების სტიმულებს.

²⁰ ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია, მუხლი 6.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, ახალი მეთოდოლოგიით სატარიფო წლის კაპიტალური დანახარჯების გაანგარიშებისას, ტარიფში გაითვალისწინება **ტარიფის გაანგარიშების წელს და სატარიფო წელს განსახორციელებელი ინვესტიციები**, რისთვისაც, საწარმო ვალდებულია წარმოადგინოს მინიმუმ ორწლიანი საინვესტიციო გეგმა. კომისია წარმოდგენილი საინვესტიციო გეგმის განხილვას და შეთანხმებას ახორციელებს, მათი მიზანშეწონილობიდან გამომდინარე. საწარმოს აქვს ვალდებულება, რომ დაასაბუთოს განსახორციელებელი ინვესტიციების ტექნიკურ - ეკონომიკური აუცილებლობა, მისაღები ეფექტი და სარგებელი.

თუ საწარმოს მიერ დაგეგმილი ინვესტიციები (კონკრეტული საინვესტიციო პროექტი) არ განხორციელდა კომისიასთან შეთანხმებული საინვესტიციო გეგმის პირობებით (არ დასრულდა საინვესტიციო გეგმით გათვალისწინებული წლის ბოლომდე), ასეთი ინვესტიციები განიხილება, როგორც დაუმთავრებელი მშენებლობა და აღნიშნულ ინვესტიციაზე საწარმოს მიერ მიღებული კაპიტალური დანახარჯები ექვემდებარება კორექტირებას.

თუ საწარმო კომისიას არ წარუდგენს საინვესტიციო გეგმას და არ შეუთანხმებს განსახორციელებელი ინვესტიციების მოცულობას, კომისია უფლებამოსილია ტარიფის გაანგარიშებისას არ გაითვალისწინოს საწარმოს მიერ შესაბამის პერიოდში ფაქტობრივად განხორციელებული თუ განსახორციელებელი შეუთანხმებელი ინვესტიცია.²¹

თუ საწარმო განხორციელებული ინვესტიციების შედეგად ვერ მიაღწევს დაგეგმილ სამიზნე მაჩვენებელს, კომისია უფლებამოსილია გამოიყენოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სანქციების მექანიზმები და თუ მიაღწევს დაგეგმილ სამიზნე მაჩვენებელზე უკეთეს მაჩვენებლებს, შესაბამისად - წახალისების მექანიზმები.

რეგულირებადი აქტივების ბაზაში არ მონაწილეობს:²²

- ა) ინვესტიცია, რომელიც განხორციელდა ან განხორციელდება მესამე მხარის სრული ან ნაწილობრივი დაფინანსებით;
- ბ) ინვესტიცია, რომელსაც კომისია არ მიიჩნევს დასაბუთებულად და გონივრულად;

²¹ ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია, მუხლი 7, ნაწ., 9.
²² ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია, მუხლი 7, ნაწ., 11.

- გ) რეგულირებად საქმიანობაში გამოუყენებელი აქტივები;
- დ) დაუმთავრებელი მშენებლობა;
- ე) გადაფასების რეზერვი, გარდა სახელმწიფო ქონების პრივატიზებისას წარმოქმნილი გადაფასების რეზერვისა.

ასევე აღსანიშნავია „წამახალისებელი რეგულირების“ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი ელექტროენერჯის გამანაწილებელ ქსელში დანაკარგების მოცულობასთან მიმართებაშიც. ელექტროენერჯის ნორმატიული დანაკარგის მაჩვენებლები განისაზღვრება ყოველი ახალი რეგულირების პერიოდის დაწყებამდე და მოქმედებს მთელი რეგულირების პერიოდის განმავლობაში. იმ შემთხვევაში, თუ ელექტროენერჯის გამანაწილებელ ქსელში ელექტროენერჯის ფაქტობრივი დანაკარგი მეტი აღმოჩნდება შესაბამისი საწარმოსათვის დადგენილ ელექტროენერჯის ნორმატიულ დანაკარგზე, სხვაობით მიღებული ზენორმატიული დანაკარგის ღირებულება ტარიფის გაანგარიშებისას არ გაითვალისწინება და შესაბამისად არ აუნაზღაურდება საწარმოს, ხოლო თუ ფაქტობრივი დანაკარგის რაოდენობა ნაკლებია შესაბამისი ნორმატიული დანაკარგის რაოდენობაზე, სხვაობით მიღებული მოგება რჩება საწარმოს, რაც აძლევს სტიმულს კომპანიას რომ მუდმივად იზრუნოს დანაკარგების შემცირებაზე.

ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციის და ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორის მომსახურების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიის საფუძველზე ტარიფების გაანგარიშება ხდება „დანახარჯები პლუს“ რეგულირების პრინციპების შესაბამისად და უზრუნველყოფს საწარმოს სტაბილურ ფუნქციონირებას, გაწეული გონივრული დანახარჯების ანაზღაურებას და სამართლიანი მოგების მიღებას. „დანახარჯები პლუს“ რეგულირება „წამახალისებელი რეგულირებისგან“ განსხვავებით არ ითვალისწინებს დანახარჯების ოპტიმიზაციას რეგულირების გრძელვადიან პერიოდზე.

მეთოდოლოგიის შესაბამისად ტარიფები დგინდება ყოველწლიურად, კონკრეტული საწარმოსთვის ინდივიდუალურად. ამ შემთხვევაშიც, მეთოდოლოგიით გათვალისწინებულია დაგეგმილი მაჩვენებლების ასახვა რეგულირებადი დანახარჯების ბაზაში და შესაბამისად, კორექტირების კომპონენტების გამოყენება.

აღნიშნული მექანიზმების გამოყენება, როგორც ინვესტორისათვის, ასევე მომხმარებლისათვის, ქმნის ტარიფში ასახული დანახარჯების სიზუსტეს და

სამართლიანობის მაღალ განცდას. ამასთან, მეთოდოლოგიების შესაბამისად რეგულირებადი აქტივების ბაზაში ჩართული აქტივების ღირებულება განისაზღვრება ისტორიული ღირებულების შეფასების მეთოდით, რომელიც გულისხმობს აქტივის ღირებულების შეფასებას მისი შექმნის ან საწყისი შექმნის ფასით.

რეგულირებადი აქტივების ბაზაზე ამონაგების ნორმა განისაზღვრება კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების (WACC) მეთოდით და იანგარიშება გადასახადამდე ღირებულების ოდენობით, რაც გულისხმობს იმას, რომ საწარმოს ამონაგები იანგარიშება მოგების გადასახადამდე.

„სატარიფო რეგულირებას დაქვემდებარებული საწარმოების რეგულირებადი აქტივების ცვეთა/ამორტიზაციის ნორმები“ – კომისია 2014 წლის 1 იანვრამდე შექმნილ ან/და შექმნილ აქტივებთან მიმართებაში იყენებს საწარმოს მიერ გამოყენებულ ფინანსური ცვეთის ნორმებს, ხოლო 2014 წლის 1 იანვრის შემდეგ შექმნილ ან/და შექმნილ აქტივებთან დაკავშირებით - კომისიის დადგენილებით დამტკიცებულ ნორმებს.²³

ახალი მეთოდოლოგიების საფუძველზე კომისიის მიერ 2014-2016 წლებში მოხდა ლიცენზიატი კომპანიებისთვის ტარიფის გაანგარიშება და დამტკიცება. 2014 წლის განმავლობაში ახალი ტარიფები დაუდგინდა განაწილების ლიცენზიატს სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ (კომპანია მოქმედებდა საქართველოს მთავრობასა და სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ შორის 2012 წლის 12 დეკემბერს და 2013 წლის 29 მარტს გაფორმებული მემორანდუმის საფუძველზე), გადაცემის ლიცენზიატს შპს „ენერგოტრანსს“ და თბოსადგურებს: შპს „მტკვარი ენერჯეტიკას“, შპს „საქართველოს საერთაშორისო ენერჯეტიკულ კორპორაციას“ და შპს „ჯიფაუერს“.

2015 წელს დაკორექტირდა სატარიფო მეთოდოლოგიების საფუძველზე გარანტირებული სიმძლავრის წყაროს ელექტროენერჯის წარმოებისთვის სათბობის შესყიდვის დანახარჯები (ვალუტის კურსის ცვლილება) და შესაბამისად თბოელექტროსადგურების ტარიფები, ასევე სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ ტარიფი (ელექტროენერჯის საშუალო შეწონილი ფასი). 2015 წელს გადათვლილ იქნა ელექტროენერჯის განაწილების 2 ლიცენზიატის, წარმოების – 6 (მ.შ. 4 თბოელექტროსადგური), გადაცემის – 2 და დისპეტჩერიზაციის 1 ლიცენზიატის ტარიფები. აღნიშნული ტარიფები მოქმედი იყო 1 წლის ვადით.

²³ სატარიფო რეგულირებას დაქვემდებარებული საწარმოების რეგულირებადი აქტივების ცვეთა/ამორტიზაციის ნორმები შემუშავებული იქნა საკონსულტაციო კომპანია „KEMA“-ს მიერ კომისიისადმი წარდგენილი 2013 წლის ანგარიშის საფუძველზე.

რაც შეეხება 2016 წელს, კომისიამ რიგ რეგულირებად საწარმოებს 2017 სატარიფო წლისთვის დაუდგინა ტარიფები. შედეგად გაანგარიშდა ელექტროენერჯის განაწილების 2, წარმოების 8 (მათ შორის 4 თბოსადგური), გადაცემის 2 და დისპეტჩერიზაციის 1 ლიცენზიატისთვის ტარიფები.

სემეკსა და USAID-ს შორის გაფორმებული ურთიერთგაგების მემორანდუმის საფუძველზე შემუშავებულ იქნა: ანგარიშთა გეგმა და სახელმძღვანელო ინსტრუქცია; ძირითადი საშუალებების ბუღალტრული აღრიცხვის პოლიტიკა; შემოსავლების, დანახარჯების და ხარჯების ბუღალტრული აღრიცხვის; შენატანებისა და გრანტების; ანგარიშგების ფორმების სახელმძღვანელო პრინციპები. **ერთიანი საბუღალტრო-სააღრიცხვო სისტემა** არის ლიცენზიატებისთვის სავალდებულო სისტემა, რომელიც ენერგეტიკულ სექტორში დამტკიცებული იქნა კომისიის 2016 წლის 27 დეკემბრს №43 დადგენილებით, რომლის შესაბამისადაც აღნიშნული სისტემის დანერგვისათვის ელექტროენერგეტიკული სექტორის ლიცენზიატებს განესაზღვრათ ვადა არაუგვიანეს 2019 წლის 31 დეკემბრისა. ამასთან, პირველი ანგარიშის წარდგენის ვალდებულება ელექტროენერგეტიკული სექტორის ლიცენზიატებს განესაზღვრათ 2019 წლის ანგარიშგების პერიოდზე. ის მოიცავს:

- ანგარიშთა გეგმას, მისი გამოყენებისა და აღრიცხვის წარმოების ინსტრუქციებს;
- რეგულირების მიზნებისათვის წარსადგენი პერიოდული ანგარიშების ფორმასა და შინაარსს, ანგარიშგების პერიოდულობას;
- პირის მიერ ერთზე მეტი სალიცენზიო საქმიანობის ან/და სალიცენზიო საქმიანობასთან ერთად სხვა სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელების შემთხვევაში შემოსავლების, ხარჯების, აქტივების, ვალდებულებების, საფინანსო შედეგებისა და საკუთარი კაპიტალის საბუღალტრო აღრიცხვის განცალკევებულად წარმოების წესებს.

ქვეყნის ენერგოუზრუნველყოფისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ელექტროენერჯიაზე ტარიფების სწორად დადგენას. ტარიფებმა საბოლოო ჯამში ხელი უნდა შეუწყოს საწარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებას, შექმნას ხელსაყრელი გარემო ენერგეტიკულ სექტორში ინვესტორთა მოსაზიდად, უზრუნველყოს დარგის საწარმოები გონივრული წლიური შემოსავლით, გონივრულ

ფარგლებში გააუმჯობესოს სექტორში არსებული ფინანსური მდგომარეობა.²⁴

ბაზრის ფუნქციონირებისთვის აუცილებელია გამჭვირვალე და სამართლიანი ტარიფების დადგენა. სამართლიანმა ტარიფმა უნდა უზრუნველყოს მომსახურების გაწევასთან დაკავშირებული ხარჯების ანაზღაურება, ხოლო მომხმარებელმა მიიღოს მაღალი ხარისხის მომსახურება.

საკანონმდებლო ცვლილებები და ზოგადად განვითარების ტრენდი ხელს უწყობს ენერგეტიკის სექტორის სტრუქტურისა და მარეგულირებელი ჩარჩოების ჰარმონიზაციას ევროსაბჭოსა და ევროპარლამენტის მოთხოვნებთან, თუმცა ჯერ კიდევ არ შეიცავს იმ ძირითად დებულებებს, რაც აუცილებელია ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ლიბერალიზაციისათვის და კონკურენციის განვითარებისთვის.²⁵

საქართველოს ელექტროენერგეტიკული სექტორის სამომავლო განვითარების ერთ-ერთ პრიორიტეტად მიიჩნეოდა ევროკავშირის ენერგეტიკულ თანამეგობრობაში გაწევრიანება (Energy Community) და ბაზრის არსებული სტრუქტურისა და საკანონმდებლო ბაზის ევროპის ენერგეტიკულ კანონმდებლობასთან დაახლოება - ჰარმონიზაცია. შესაბამისად, 2014 წელს გაფორმებული „ერთი მხრივ, საქართველოსა და მეორე მხრივ, ევროკავშირისა და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმების“ (შემდგომში – ასოცირების შეთანხმება) ფარგლებში საქართველომ აიღო ვალდებულება, შეუსაბამოს ქვეყნის ენერგეტიკული სექტორის ნორმატიული აქტები ევროკავშირისა და ენერგეტიკული თანამეგობრობის რეგულაციებისა და დირექტივების მოთხოვნებს.

2016 წლის 14 ოქტომბერს ქ. სარაევოში, ხელი მოეწერა საქართველოს ენერგეტიკული თანამეგობრობის დამფუძნებელ ხელშეკრულებასთან მიერთების ოქმს. ხოლო საქართველოს პარლამენტის მიერ აღნიშნული მიერთების ოქმის რატიფიცირების (2017 წლის 21 აპრილი) შემდეგ საქართველო გახდა ენერგეტიკული თანამეგობრობის სრულუფლებიანი წევრი და როგორც დამფუძნებელი ხელშეკრულების მხარეს, დაეკისრა ენერგეტიკული თანამეგობრობის საკანონმდებლო აქტების შესრულების ვალდებულება და მის კანონმდებლობასთან საკუთარი, ეროვნული კანონმდებლობის მიახლოება.

აღნიშნული გაერთიანების მიზანია ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოებისა

²⁴ ჩომახიძე დ., „საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება“, თბ., 2003, გვ. 215-216.

²⁵ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2014 წლის ანგარიში, გვ. 11.

და მისი მეზობელი ქვეყნების ინტეგრირებული ევროპული სტაბილური რეგულირებადი ბაზრის შექმნა, რომელიც დაიცავს კომპანიებისა და მომხმარებელთა უფლებებსა და ინტერესებს. ენერგეტიკულ თანამეგობრობაში გაწევრიანებით გაუმჯობესდება საინვესტიციო გარემო, რაც ხელს შეუწყობს დარგში ინვესტიციების მოზიდვას და სექტორის მდგრად განვითარებას.

კომისიაში აქტიური მუშაობა მიმდინარეობს კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების პროექტებზე, რომლებიც უნდა არსებობდეს ენერგეტიკული თანამეგობრობის კანონმდებლობის თანახმად. მარეგულირებელ ორგანოს მიენიჭა ენერგეტიკული ბაზრების რეგულირებისა და მონიტორინგის, სამართლიანი, გამჭვირვალე და ხელმისაწვდომი ტარიფების დადგენის, მომხმარებელთა და კომპანიების უფლებების დაცვის, ენერჯის მიწოდების უსაფრთხოებისა და ხარისხის უზრუნველყოფისა და შესაბამისი წესების შემუშავების ვალდებულება.²⁶

დირექტივა წარმოადგენს ევროკავშირის სამართლებრივ დოკუმენტს. პირველი დირექტივა 1997 წელს შევიდა ძალაში და მისი მიზანი იყო ერთიანი ევროპული კონკურენტული ბაზრის შექმნა, სადაც ყველა მომხმარებელს საშუალება ექნებოდა თავად აერჩია მომწოდებელი და კონკურენციის შედეგად, უფრო დაბალ ფასად იქნებოდა შესაძლებელი ელექტროენერჯის მიწოდება.

მეორე დირექტივა მიღებულ იქნა 2003 წელს და ძალაში შევიდა 2004 წლიდან, სადაც უფრო მეტი მოთხოვნა იყო შემოღებული კონკურენციის ვადებთან დაკავშირებით (2007 წლისთვის ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში მცხოვრებლებს საშუალება უნდა ჰქონოდათ თავად აერჩიათ მომწოდებელი).

დირექტივის მესამე პაკეტი (ევროპარლამენტისა და ევროპის საბჭოს დირექტივა 2009/72/EC) 2009 წლის 13 ივლისს მიიღეს და ძალაში შევიდა 2011 წლის მარტიდან. ის შეიცავს სისტემათაშორისი ვაჭრობის რეგულირებასთან დაკავშირებულ მითითებებს. დირექტივის მიზანია საერთო წესების დამკვიდრება ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, განაწილებისა და მიწოდების დარგებში.

გარდა ამისა, იგი მოიცავს დებულებებს მომხმარებელთა უფლებების, მესამე მხარის მიერ ქსელთან დაკავშირების და კონკურენციის საკითხებზე, ასევე რეგულირებადი და კონკურენტუნარიანი სფეროების განცალკევების მოთხოვნებს, რომლებიც ძირითადად ეხება ბუნებრივი მონოპოლიის ქსელურ საქმიანობებს და ელექტროენერჯის წარმოებისა და მიწოდების კონკურენტუნარიან საქმიანობებად

²⁶საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 63.
http://gnerc.org/files/wliuri%20angariSi/ANNUAL%20REPORT%202016_opt.pdf

დაყოფას.

საქმიანობის დაყოფა გახდა ძალიან აქტუალური საკითხი იმის გამო, რომ ქსელის დამოუკიდებლობა და ქსელზე მესამე მხარის მიერ მიუკერძოებელი წვდომა უაღრესად მნიშვნელოვანია ელექტროენერჯის სფეროში ჩართული კომპანიებისათვის. ეს იყო მეორე ენერგეტიკული პაკეტის სამართლებრივი დაყოფის მიზანი და ასევე მესამე ენერგეტიკული პაკეტის ფარგლებში საკუთრების დაყოფის მიზანი, რომელიც მოითხოვდა დამოუკიდებელი გადაცემის სისტემის ოპერატორებისა და განაწილების სისტემის ოპერატორების დაფუძნებას ევროკავშირის ქვეყნებში. თუმცა, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ დამოუკიდებლობის დონე (სამართლებრივი და საკუთრების კუთხით) განსხვავებულია ქვეყნების მიხედვით.

საქმიანობის დაყოფა სავალდებულოა ევროკავშირის და ევროპის ენერგეტიკის თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოებისათვის. დაყოფის წესები და პროცედურები მოცემულია რეგულაციების მეორე და მესამე პაკეტებში და ასევე ევრო პარლამენტისა და ევრო საბჭოს დირექტივებში. ევროკავშირის მეორე ენერგეტიკული პაკეტის თანახმად, დაყოფა განხორციელდა ეტაპობრივად – ჯერ ბუღალტრული დაყოფა, შემდეგ ფუნქციური და სამართლებრივი. რაც შეეხება, მესამე ენერგეტიკულ პაკეტს (დირექტივა 2009/72/EC), საქმიანობის დაყოფა (სრული დაყოფა, საკუთრების დაყოფის ჩათვლით) ერთ-ერთი საბაზისო მოთხოვნაა. ეს უკანასკნელი ეხება ერთი მხრივ, გადაცემის სისტემის ოპერატორებს (გადაცემის ქსელი) და განაწილების სისტემის ოპერატორებს (დისტრიბუციის ქსელი) და მეორე მხრივ, მიწოდება-წარმოებას. ქვეყნებს აღნიშნულის განხორციელება შეუძლიათ სამოქმედო გეგმის საშუალებით.

მესამე პაკეტის მიზანია ევროპაში ერთიანი გამჭვირვალე და არადისკრიმინაციული ბაზრის შექმნა.²⁷

ინსტიტუციური გაძლიერება გულისხმობს, რომ ბაზარზე თამაშის წესები დაბალანსებული უნდა იყოს - ინვესტორების ინტერესები და ხარისხიანი მომსახურება მიზანშეწონილ ფასად.

სექტორის რეგულირებას გააჩნია მთელი რიგი **უპირატესობები**, კერძოდ:

- მომხმარებელთა ინტერესები უფრო მეტად არის დაცული;
- უკეთესი შესაძლებლობებია შექმნილი სექტორში პრობლემების

²⁷ ევროპარლამენტისა და ევროსაბჭოს 2009/72/EC დირექტივა „ელექტროენერჯის შიდა ბაზრისთვის საერთო წესების შესახებ“, 13.07.2009.

გამოვლენისა და გადაჭრისთვის;

- სატარიფო განაცხადის კომისიაში განხილვის დროს ლიცენზიატს საშუალება აქვს მიიღოს ხარჯების ფინანსური ასახვა ტარიფში;
- სტიმული ეძლევა დარგში კერძო ინვესტიციების განხორციელებას;
- დაწესებულია გამოკვეთილი და სამართლიანი თამაშის წესები სექტორში შემავალი ყველა სუბიექტისთვის;
- ერთმანეთისაგან გამიჯნულია სახელმწიფოს კომერციული და მარეგულირებელი ფუნქციები;
- ასევე გამჭვირვალეა საქმიანობა, რაც ნიშნავს ფართო საზოგადოების მონაწილეობის შესაძლებლობას რეგულირების პროცესში. ასეთი გახსნილობის შედეგად მომხმარებლები და ინვესტორები დარწმუნებულნი არიან, რომ მათ სამართლიანად ექცევიან.

დარგის რეგულირების წინააღმდეგი შესაძლოა იყვნენ ლიცენზიატი საწარმოები, რომელთაც მეტი დამოუკიდებლობა სურთ, მოგების სასურველი ნორმის მისაღებად.

რაც შეეხება ჩვენს ქვეყანაში მოქმედ ზოგად საკანონმდებლო ჩარჩოებს, მსგავსია ენერგეტიკის რეგულირების რეგიონული ასოციაციის (ERRA) წევრი ქვეყნების.

საქართველოში დღეს არსებულმა ბაზრის მოდელმა, რომელიც 2006 წელს იყო შემუშავებული თავი ამოწურა, ამიტომ სემეკის, უცხოელი და ადგილობრივი ექსპერტების, ასევე ენერგეტიკის სამინისტროს თანამშრომლებთან ერთად აქტიური მუშაობა მიმდინარეობს ბაზრის მოდელის სრულყოფისკენ. ექსპერტების დახმარებით უნდა მოხდეს საკანონმდებლო ბაზის თანხვედრა ენერგეტიკული პაკეტის დირექტივებთან და მათი გამოცდილების გაზიარება.

საქართველოში ელექტროენერჯის წარმოება 1887 წელს დაიწყო, როცა ქართული დრამატული თეატრის გასანათებლად ქალაქ თბილისში თბური ძრავები დაყენდა. პირველი ჰიდროელექტროსადგური - ბორჯომის ჰიდროელექტროსადგური (სიმძლავრე 103 კილოვატი) 1898 წელს ამუშავდა. 1913 წლის ბოლოსათვის კი საქართველოში უკვე 7 მცირე ჰიდროელექტროსადგური და რამდენიმე ათეული თბოძრავიანი ელექტროსადგური მუშაობდა, რომელთა საერთო ჯამური სიმძლავრე 9 მგვტ-ს შეადგენდა, ხოლო წლიური გამომუშავება თითქმის 216 ათასი კვტ.სთ-ს.

XX საუკუნის ოციანი წლებიდან საქართველოში დაიწყო

ჰიდროელექტროსადგურების ფართო მშენებლობა. 1927 წელს აშენდა ავჭალის ჰიდროელექტროსადგური „ზაჰესი“ (დადგმული სიმძლავრე - 36,8 მგვტ.), 1928 წელს - „აბჰესი“, 1934 წელს - „რიონჰესი“. 1941 წლისათვის საქართველოს ელექტროსადგურების საერთო სიმძლავრე 180 მგვტ-ს შეადგენდა. 1945-1960 წლებში ექსპლოატაციაში შევიდა 11 ჰიდროელექტროსადგური.

საქართველოში ელექტროენერგიაზე არსებულმა დიდმა დეფიციტმა, ელექტროენერგიაზე მოთხოვნის ზრდამ, ქართველ მეცნიერებსა და ინჟინრებს საშუალება მისცა უცხოელ სპეციალისტებთან ერთად, განხორციელებინათ ისეთი უნიკალური ჰიდროელექტროსადგურის დაპროექტება და მშენებლობა, როგორცაა „ენგურჰესი“, რომელიც ექსპლუატაციაში 1978 წელს შევიდა.

1938 წელს ჩაირთო ტყვარჩელის თბოსადგურის პირველი აგრეგატები და თბილისის თბოელექტროსადგური.

საქართველოში ენერგეტიკის განვითარების ახალი ეტაპი 1960 წელს დაიწყო, როცა „თბილსრესის“ მშენებლობა გადაწყდა. 1963 წელს ექსპლუატაციაში გაეშვა „თბილსრესის“ პირველი ბლოკი, ხოლო 1972 წელს „თბილსრესის“ მეორე ბლოკის გაშვების შემდეგ, მისმა ჯამურმა სიმძლავრემ 1 250 ათასი კვტ.საათი შეადგინა.

90-იან წლებში განხორციელდა „თბილსრესის“ შემდგომი გაფართოება, 1990 წელს ექსპლუატაციაში შევიდა მეცხრე ენერგობლოკი (300 ათასი კვტ), ხოლო 1994 წელს - მეათე ენერგობლოკი (300 ათასი კვტ).

ელექტროსადგურების პარალელურად შენდებოდა 110 კვ. ელექტროგადამცემი ხაზი „ზაჰესი-რიონჰესი“. „ზაჰესის“, „რიონჰესისა“ და „აბჰესის“ პარალელური მუშაობის ორგანიზება დაიწყო 1934 წელს, რითაც დასაბამი მიეცა საქართველოს ენერგოსისტემის შექმნას.

ელექტროსადგურების მშენებლობასთან ერთად განხორციელდა ელექტროგადამცემი ხაზებისა და ელექტროქვესადგურების მშენებლობის პროექტები. 1973 წელს აშენდა 500 კვ-იანი 187.5 კმ სიგრძის ელექტროგადამცემი ხაზი „ქართლი“, რომელმაც თბილსრესი და ქ/ს „დიდი ზესტაფონი“ დააკავშირა.

შემდგომ ეტაპზე აშენდა და ექსპლუატაციაში გაეშვა 500 კვ-იანი ელექტროგადამცემი ხაზი „იმერეთი“. შიდა ელექტროქსელის გაფართოებასთან ერთად მნიშვნელოვანი კავშირები დამყარდა მეზობელ ელექტროსისტემებთან.

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, ენერგოსექტორის რეაბილიტაციის მიზნით საქართველოში დაიწყო ენერგეტიკული სექტორის რეორგანიზაცია, რასაც მოჰყვა ელექტროენერგეტიკული სისტემის ცალკეულ დამოუკიდებელ

სტრუქტურებად ჩამოყალიბება. კერძოდ, გენერაციის ობიექტები ცალკეული დამოუკიდებელი ელექტროსადგურების სახით ჩამოყალიბდა.

შეიქმნა შპს „ელექტროდისპეტჩერიზაცია 2000“, სს „ელექტროგადაცემა“, შპს „საქენერგო 2000“, საჯარო სამართლის იურიდიული პირი „ენერგოგენერაცია“, სს „საქენერგო“ და კავშირი (ასოციაცია) „საქართველოს ელექტროენერჯის საბითუმო ბაზარი“, ასევე რეგიონალური და მუნიციპალური ენერგოკომპანიები.

2000 წლიდან უცხოური კომპანიების მონაწილეობით დაიწყო ენერგოსექტორის რეორგანიზაციის ახალი ეტაპი. 2002 წელს განხორციელდა შპს „ელექტროდისპეტჩერიზაცია 2000“-სა და სს „ელექტროგადაცემის“ შერწყმა, შეიქმნა შპს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა“ (სსე), რომელიც 2011 წელს სააქციო საზოგადოებად გარდაიქმნა.

2001 წელს „ელექტროენერჯის საბითუმო ბაზარი“ 5-წლიანი მართვის უფლებით ესპანურ კომპანია „იბერ დროლას“ გადაეცა, 2003 წელს კი შპს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემაში“ 5-წლიანი მართვის უფლებით ირლანდიური კომპანია ESB International-ის მენეჯმენტი შევიდა.²⁸

აღნიშნული ისტორიული ფაქტების გათვალისწინებით, დღეს უკვე განსხვავებული მდგომარეობა და სუბიექტები არიან ბაზარზე.

ელექტროენერგეტიკული ბაზარი არის ეკონომიკური ურთიერთობების ერთობლიობა, რომელიც ემყარება რეგულარულ გაცვლით ოპერაციებს მწარმოებლებსა და მომხმარებლებს შორის. ბაზრის არსებობის უმნიშვნელოვანესი პირობებია პროდუქციის მწარმოებელთა და მომხმარებელთა თავისუფალი დაშვება და კონკურენციის არსებობა.²⁹

საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელის (სებმ) სტრუქტურა ითვალისწინებს კონკურენტული ელექტროენერჯით ვაჭრობის მექანიზმის (ეგმ) შექმნას, რომელიც საქართველოს გენერაციის ობიექტებს მისცემს საშუალებას ივაჭრონ რეგიონალურ და საბაღანსო ბაზრებზე და ასევე ხელს შეუწყობს გრძელვადიან ვაჭრობას ელექტროენერგეტიკული შესყიდვების ხელშეკრულებების საშუალებით. შემდეგი სუბიექტები შეასრულებენ შემდეგ ფუნქციებს:

1. ბაზრის სტრატეგია და დიზაინი - ზოგადად სექტორში მოქმედი მთავარი სუბიექტი ენერგეტიკის სამინისტროა. ის პასუხისმგებელია ელექტროენერგეტიკული სექტორის სტრატეგიის შემუშავებასა და განხორციელებაზე. სამინისტრო ასევე

²⁸ საქართველოს ენერგეტიკის სამინისტრო, http://www.energy.gov.ge/energy.php?id_pages=54&lang=geo

²⁹ შპს „დელოიტ კონსალტინგის“ პუბლიკაცია „საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელი და ელექტროენერჯით ვაჭრობის მექანიზმი“ – 2015, თბ., 2012, გვ. 21-25.

პასუხისმგებელია სამომავლო მინიმალური ელექტროენერჯის სისტემის გენერაციის რეზერვის მოთხოვნების განსაზღვრაზე. მისი მისიაა: ქვეყანაში არსებული ენერგეტიკული რესურსების მაქსიმალური ათვისება და იმპორტირებული ენერჯის შემცველების მოწოდების წყაროების დივერსიფიკაცია; საკუთარი ჰიდრორესურსებით ელექტროენერჯაზე ქვეყანაში არსებული მოთხოვნის სრული დაკმაყოფილება; ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა; ენერჯის ალტერნატიული წყაროების განვითარება; სექტორის კომერციულად მომგებიანი ეკონომიკური მოდელის ჩამოყალიბება;³⁰

2. ბაზრის ზედამხედველობა - სემეკი ახორციელებს ბაზრის ზედამხედველობას და რეგულირებას. სემეკის პასუხისმგებლობა მოიცავს ბაზრის მონაწილეების და მომსახურების მომწოდებლების ლიცენზირებას, ტარიფის დადგენას და რეგულირების დამატებითი მომსახურების გაწევას, ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მარეგულირებელი წესების შემუშავებას, ბაზარზე არაკეთილსინდისიერი ქმედებების მონიტორინგს და სამინისტროსათვის ბაზრის ცვლილებების რეკომენდაციებს. სემეკი უფლებამოსილია უზრუნველყოს შესაბამისობა და გასცეს სანქციები ბაზრის წესების და კანონების დამრღვევების წინააღმდეგ.

კომისიის იურისდიქცია, უფლებები და ვალდებულებები საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელთან და ელექტროენერჯით ვაჭრობის მექანიზმთან დაკავშირებით უნდა იყოს ნათლად ჩამოყალიბებული, ისევე როგორც მათი განხორციელების გზები. მისი ვალდებულებების განხორციელებისას, კომისიას უნდა ჰქონდეს უპირატესი უფლებამოსილება, იმოქმედოს იმ მიზნების შესაბამისად, რომლებსაც ამტკიცებს საქართველოს პარლამენტი. ამგვარი მიზნების მაგალითებია:

- ა) ყველა იურიდიულ მოთხოვნასთან შესაბამისობის უზრუნველყოფა, რაც დაკავშირებულია უფლებამოსილებების განხორციელების გზებთან;
- ბ) რაც შეიძლება ადეკვატურად მოქმედება;
- გ) სხვადასხვა ლიცენზიის მფლობელების მიმართ თანაბარი მოპყრობა;
- დ) ყველა მარეგულირებელი პროცესების გამჭვირვალედ განხორციელება;
- ე) გადაწყვეტილებების მიღებამდე კონსულტაციების გამართვა დაინტერესებულ მხარეებთან და სხვა;

³⁰ ჩომახიძე დ., „შესავალი ენერგომენეჯმენტში“, თბ., 2011, გვ. 35.

3. ბაზრის მომსახურების მიმწოდებლები: სუბიექტები, რომლებიც ძირითად მომსახურებას ახორციელებენ, კომისიის მიერ გაცემული ლიცენზიის შესაბამისად. ბაზრის მომსახურების მიმწოდებლებში შედიან გადაცემის და განაწილების სისტემების მფლობელები, ოპერატორები, ბაზრის ოპერატორი, ბაზრის საკლირინგო დაწესებულება. ერთობლივად ეს სუბიექტები პასუხს აგებენ გენერაციის დისპეტჩერიზაციაზე, ელექტროენერჯის მოძრაობაზე, დამაბალანსებელი ბაზრის მუშაობაზე და ელექტროენერჯის გაყიდვასთან და შესყიდვასთან დაკავშირებულ ანგარიშგებაზე;

4. ბაზრის მონაწილეები: მოიცავს ელექტროენერჯის გენერაციის ობიექტებს, საცალო მომწოდებლებს, ელექტროენერჯით მოვაჭრეებს (მათ შორის ექსპორტიორები და იმპორტიორები), კვალიფიციურ მომხმარებლებს. ვინაიდან საცალო მომწოდებლები არიან ბაზრის მონაწილეები, ისინი ელექტროენერჯიას ყოველწლიურად რეგულირებულ ფასად.³¹

ტერმინი „ბაზრის მონაწილე“ გამოიყენება თითოეული სუბიექტის აღსაწერად, რომელიც ფუნქციონირებს სებმ-ში და ევმ-ში და არ არის ლიცენზირებული მომსახურების პროვაიდერი. სებმ-ის ბაზრის მონაწილეები არიან:³²

- ელექტროენერჯის გენერაციის ობიექტები (რეგულირებადი გენერაცია, დამოუკიდებელი გენერაციის ობიექტები და მცირე ჰესები);
- საცალო მიმწოდებლები, რომლებიც შეისყიდიან ელექტროენერჯიას;
- მოვაჭრეები (მათ შორის ექსპორტისა და იმპორტის საქმიანობა);
- კონსოლიდატორი (უზრუნველყოფს ელექტროენერჯით ვაჭრობის და მარკეტინგის მომსახურებას მცირე და საშუალო გენერაციის ობიექტებისათვის);
- კვალიფიციური მომხმარებლები (მომხმარებლები, რომლებსაც აქვთ უფლება აირჩიონ მომწოდებელი);
- სატარიფო მომხმარებლები (შეისყიდიან ელექტროენერჯიას საცალო მომხმარებლებისგან რეგულირებად ფასად).

საქართველოს ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის სტრუქტურას, როგორც ყველა ქვეყნის ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის სტრუქტურას, ისტორიულად ვერტიკალურად ინტეგრირებული სისტემის მართვის პრინციპი ახასიათებდა, სადაც

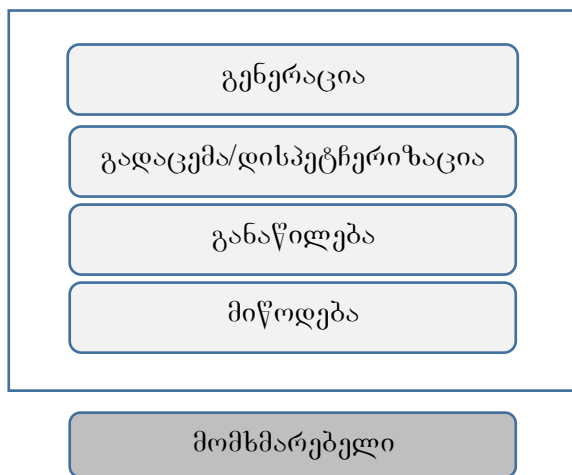
³¹ შპს „დელოიტ კონსალტინგის“ პუბლიკაცია „საქართველოს ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის მოდელი და ელექტროენერჯით ვაჭრობის მექანიზმი“ – 2015, თბ., 2012, გვ. 24.

³² შპს „დელოიტ კონსალტინგის“ პუბლიკაცია „საქართველოს ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის მოდელი და ელექტროენერჯით ვაჭრობის მექანიზმი“ – 2015, თბ., 2012, გვ. 44.

ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, განაწილებისა და მიწოდების სეგმენტები სახელმწიფოს მფლობელობაში იყო.

ვერტიკალურად ინტეგრირებული საწარმოების ჰორიზონტალური დაყოფა (Unbundling) კონკურენტული ბაზრების ჩამოყალიბების უმნიშვნელოვანეს პირობას წარმოადგენს. ამის მთავარი არგუმენტი იმაში მდგომარეობს, რომ ერთმანეთისგან გაიყოს კონკურენტული და მონოპოლიური საქმიანობის სფეროები და ყველა შესაძლო ბაზრის მოთამაშე (გენერატორი თუ მომწოდებელი) თანაბარ პირობებში მოექცეს, რომ არ ჰქონდეს უპირატესობა, იმაგდროულად ქსელური ინფრასტრუქტურის ფლობის გამო, ასევე იმისთვის, რომ ქსელურ ოპერატორებს სტიმული გაუჩნდეთ განავითარონ ქსელი დამატებითი ინვესტიციების განხორციელებით.

ნახაზი №1. ვერტიკალურად ინტეგრირებული ორგანიზაციული სტრუქტურა³³

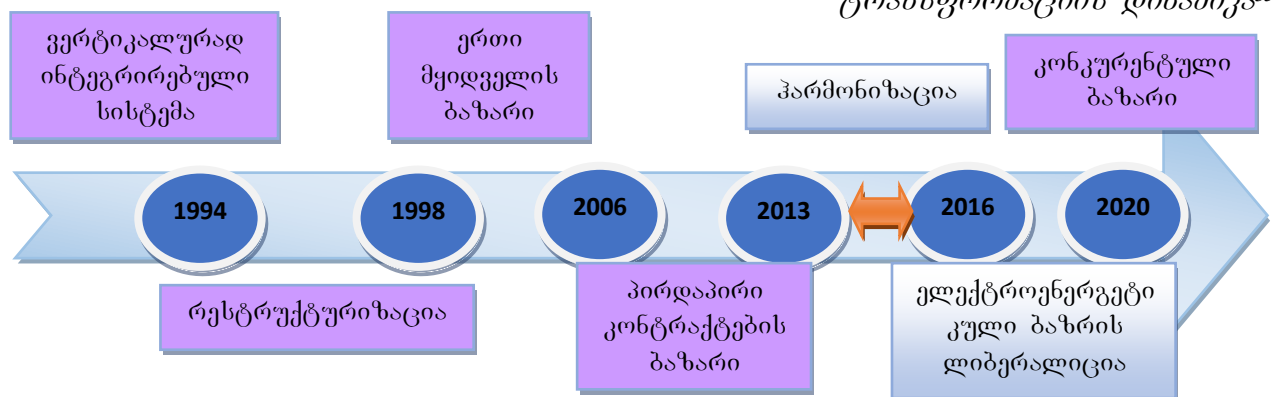
სწორედ ჰორიზონტალურ დაყოფას და კონკურენტული საბაზრო ურთიერთობების ეტაპობრივ შემოღებას გაზრდილი სიმკაცრით ემსახურება ევროპის ენერგეტიკულ ღირებუვათა პაკეტი.

საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის რესტრუქტურირება 1994 წლიდან ეტაპობრივად განხორციელდა და მოხდა ვერტიკალურად ინტეგრირებული ენერგეტიკული სისტემების ჰორიზონტალური დაყოფა, როგორც ფუნქციონალურად, ისე საკუთრების თვალსაზრისით. 1997 წელს ჩამოყალიბდა საქართველოს ელექტროენერგეტიკის მარეგულირებელი ეროვნული კომისია,

³³ ფილიპიდის თ., ტარიფების ფორმირების ეკონომიკური მექანიზმების სრულყოფა საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე, დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, 07.2013, გვ. 26-30.

ხოლო 1998 წლიდან ყალიბდება პირველი საბაზრო სტრუქტურა „ელექტროენერჯის საბითუმო ბაზარი“. იგი მოქმედებდა „ერთი მყიდველის“ პრინციპით, თუმცა პარალელურად ელექტროენერჯის რეალიზაცია ხდებოდა პირდაპირი ხელშეკრულებებითაც, კომისიის მიერ დადგენილი კვოტების შესაბამისად. 2006 წლიდან რადიკალურად შეიცვალა ბაზრის სტრუქტურა. გაუქმდა „საბითუმო ბაზარი“, ძირითადი აქცენტები გადატანილი იქნა პირდაპირ კონტრაქტებზე, მათი შემდგომი ბალანსირებით. შეიქმნა ახალი საბაზრო სტრუქტურა „ელექტროენერჯეტიკული სისტემის კომერციული ოპერატორი“. სექტორის რეგულირების ფუნქციების მნიშვნელოვანი ბერკეტები გადატანილ იქნა საქართველოს ენერჯეტიკის სამინისტროში (ელექტროენერჯის ბაზრის წესების დამტკიცება, დერეგულირება, ელექტროენერჯის (სიმძლავრის) ბალანსის დამტკიცება და ა.შ.). თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ვერტიკალურად ინტეგრირებული სტრუქტურიდან კონკურენტული ბაზრის სტრუქტურაზე გარდაქმნა საკმაოდ რთული და ხანგრძლივი პროცესი იქნება.³⁴

ნახაზი №2. ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ჩამოყალიბება და ტრანსფორმაციის დინამიკა³⁵

კონკურენტული ელექტროენერჯეტიკული ბაზრები მუდმივად განიცდიან ცვლილებას ბაზარზე მონაწილე სუბიექტების მოთხოვნების შესაბამისად, ენერგოსექტორის განვითარების უზრუნველსაყოფად და ბაზარზე არაკეთილსინდისიერი ქმედებების აღსაკვეთად.³⁶

³⁴ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 12.

³⁵ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2014 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 10.

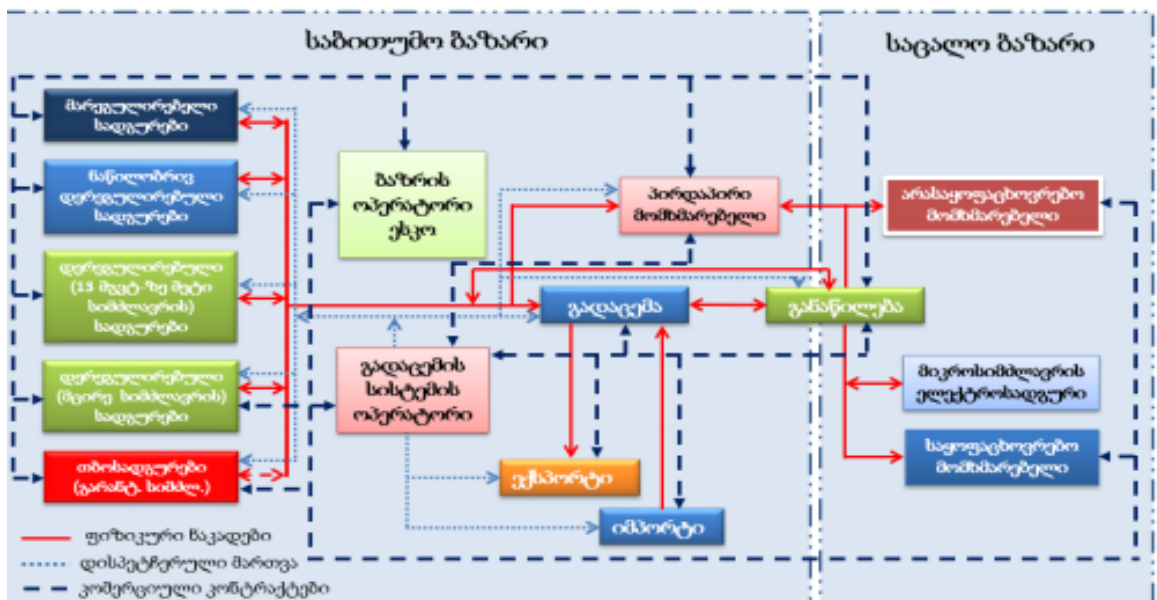
³⁶ შპს „დელოიტ კონსალტინგის“ პუბლიკაცია „საქართველოს ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის მოდელი და ელექტროენერჯით ვაჭრობის მექანიზმი“ – 2015, თბ., 2012, გვ. 23.

საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის სტრუქტურა, ბოლო სამი წლის განმავლობაში კანონმდებლობაში განხორციელებული ცვლილებების შესაბამისად, შეგვიძლია დავეყოს საბითუმო და საცალო ბაზრებად (ნახაზი №3).

საბითუმო ბაზრის სუბიექტები არიან ელექტროენერჯის მწარმოებლები, პირდაპირი მომხმარებლები, ექსპორტიორები, იმპორტიორები და განაწილების ლიცენზიატები (მიწოდების ნაწილში), ასევე მომსახურების მიმწოდებლები გადამცემი სისტემის ოპერატორი, ბაზრის ოპერატორი, გადამცემის ლიცენზიატები და განაწილების ლიცენზიატები (გატარების-საქსელო მომსახურების ნაწილში).

საცალო ბაზრებზე მომსახურების გამწვევი ძირითადი სუბიექტები არიან ელექტროენერჯის განაწილების ლიცენზიატები, მცირე სიმძლავრის ელექტროსადგურები (ბაზარზე ელექტროენერჯის მიწოდების განხორციელება), საყოფაცხოვრებო და არასაყოფაცხოვრებო მომხმარებლები (საბოლოო მომხმარებლის სეგმენტი), რომელთაგან უნდა გამოიყოს ე.წ. „კვალიფიციური“ მომხმარებლები (ელექტროენერჯის შესყიდვისას თავად ირჩევენ მომწოდებელს კონკურენტული ფასების საფუძველზე და არა ფიქსირებული სამომხმარებლო ტარიფით).

ნახაზი №3. ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოქმედი სტრუქტურა³⁷

ელექტროენერჯის წარმოების საქმიანობას 2016 წლის საანგარიშო პერიოდში ახორციელებდნენ ელექტროენერჯის მწარმოებელი 77 სუბიექტი. 2016 წელს ელექტროენერჯის წარმოების საქმიანობაში ჩაერთო 5

³⁷ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 5.

ჰიდროელექტროსადგური (დარიალი, საგურამო, შაქშაქეთი, მაქსანაია და კაზრეთი ჰესი – ჯამში 116.7 მგვტ), 1 თბოსადგური (ტყიბული – 13.2 მგვტ) და 1 ქარის ელექტროსადგური (ქართლის ქარის ელექტროსადგური – 20.7 მგვტ):

- **ორი მარეგულირებადი სადგური** (ენგურჰესი და ვარდინჰესების კასკადი), რომლებიც საქმიანობენ კომისიის მიერ გაცემული ლიცენზიით და რეგულირებადი ტარიფებით;

- **15 ნაწილობრივ დერეგულირებადი სეზონური სადგური** საქმიანობს კომისიის მიერ გაცემული ლიცენზიით და კომისიის მიერ დადგენილი ტარიფის ზედა ზღვრით;

- **4 დერეგულირებადი ელექტროსადგური** – 13 მგვტ-ზე მეტი საპროექტო სიმძლავრის ელექტროსადგურები (ლარსიჰესი, ფარანაჰესი, დარიალ ჰესი და ქართლის ქარის ელექტროსადგური);

- **51 მცირე სიმძლავრის (დერეგულირებადი) ელექტროსადგური** (2015 წელს ელექტროენერჯის წარმოების საქმიანობაში ჩაერთო 2 მცირე ჰიდროელექტროსადგური (დებედაჰესი და ფშაველაჰესი):

- ✓ 2008 წლის 1 აგვისტოს შემდეგ აშენებული ელექტროსადგურები საქმიანობენ კომისიის მიერ გაცემული ლიცენზიით და თავისუფალი ტარიფებით;

- ✓ მცირე ელექტროსადგურები საქმიანობენ ლიცენზიისგან გათავისუფლებულნი და თავისუფალი ტარიფებით.

- საქართველოში ბუნებრივ რესურსებს შორის პირველი ადგილი ჰიდრორესურსებს უჭირავს. ამიტომაც, ელექტროენერჯის უდიდესი წილი (80-90%) ჰიდროსადგურების მიერ არის გამოიმუშავებული. გარდა ამისა, საქართველოში **სუთი თბოსადგური** (მათ შორის ქვანახშირზე მომუშავე ტყიბულის თბოელექტროსადგური) ფუნქციონირებს (გარანტირებული სიმძლავრის წყარო) კერძოდ: შპს „მტკვარი ენერჯეტიკა“, რომლის დადგმული სიმძლავრე 300 მგვტ-ს შეადგენს, შპს „საქართველოს საერთაშორისო ენერჯეტიკული კორპორაცია“ – 272 მგვტ, შპს „ჯიფაუერი“ – 110 მგვტ. და 2015 წელს ექსპლუატაციაში შესული გარდაბნის აირტურბინული ელექტროსადგური – 231.2 მგვტ. ელექტროსადგურის ექსპლუატაციის ვადა 25 წელი, ხოლო განხორციელებული ინვესტიციის საერთო

ღირებულება 220 მლნ დოლარი.³⁸ თბოელექტროსადგურები საქმიანობს კომისიის მიერ გაცემული ლიცენზიით და ორგანაკვეთიანი ტარიფით გარანტირებული სიმძლავრის საფასურითა და ელექტროენერჯის წარმოების ტარიფით. 2016 წელს გამოქვეყნებამ შეადგინა 2 235.5 მლნ კვტ.სთ;

კვალიფიციური საწარმო შესაძლოა იყოს წარმოებისა და განაწილების ლიცენზიატი, პირდაპირი მომხმარებელი, იმპორტიორი, ექსპორტიორი, ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, მცირე სიმძლავრის ელექტროსადგური, რომლებიც კანონმდებლობის შესაბამისად უფლებამოსილია, მონაწილეობა მიიღოს ელექტროენერჯით (სიმძლავრე) საბითუმო ვაჭრობაში. ცხრილში №1 წარმოდგენილი შემდეგი კვალიფიციური საწარმოები არიან წარმოების ლიცენზიატები, მითითებული შესაბამისი სადგურის დასახელებითა და საპროექტო სიმძლავრით.³⁹

ცხრილი №1. კვალიფიციური საწარმოები⁴⁰

№	კვალიფიციური საწარმო	სადგურის დასახელება	საპროექტო სიმძლავრე (მგვტ.)
1	შპს „ვარდნილჰესების კასკადი“	ვარდნილჰესი	220
2	შპს „მტკვარი ენერჯი“	გარდაბნის მე-9 ენერგობლოკი	300
3	შპს „აღმოსავლეთის ენერგოკორპორაცია“	ხაღორჰესი	24
4	შპს „ჯორჯიან უოთერ ენდ ფაუერ“	ჟინვალჰესი	130
5	შპს „ენგურჰესი“	ენგურჰესი	1300
6	შპს „ჯიფაუერი“	აირტურბინა	110
7	სს „ხრამჰესი - 1“	ხრამი – 1	112.8
8	სს „ხრამჰესი - 2“	ხრამი – 2	110
9	შპს „ვარციხე 2005“	ვარციხეჰესი	184

³⁸ საქართველოს ენერჯეტიკის სამინისტრო, სამი წლის ანგარიში, 10.2015, გვ. 5 <http://www.energy.gov.ge/projects/pdf/news/Energetikis%20Saministros%20Angarishi%202015ts%201238%20geo.pdf>

³⁹ საქართველოს კანონი „ელექტროენერჯეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“, 21.04.2017, მუხლი 2.

⁴⁰ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, <http://esco.ge/ka/kvalifitsiuri-satsarmoebi/generation-licensees>

10	შპს „საქართველოს საერთ. ენერგეტიკული კორპორაცია“	თბილსრესი	270
11	სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“	ძვერულპესი	80
		ჩითახევეპესი	21
		რიონპესი	48
		გუმათპესი	66.8
		საცხენპესი	14
		აწპესი	16
		ლაჯანურპესი	112.5
		ორთაჭალპესი	18
		შაორპესი	38.4
12	სს „ზაპესი“	ზაპესი	35.8
13	შპს „ენერგია“	ლარსიპესი	19
14	შპს „საქართველო ურბან ენერჯი“	ფარავანპესი	86.54
15	შპს „გარდაბნის თბოსადგური“	გარდაბნის თბოსადგური	231.2
16	შპს „საქნახშირი (ჯი-აი-ჯი ჯგუფი)“	ტყიბულის თბოელექტროსადგური	13.2
17	სს „დარიალი ენერჯი“	დარიალი პესი	108
18	შპს „ქართლის ქარის ელექტროსადგური“	ქართლის ქარის ელექტროსადგური	20.7
19	შპს „აჭარ ენერჯი-2007“	ხელვაჩაური 1 პესი	47.48

გადამცემი სისტემის ოპერატორის ფუნქციებს ასრულებს დისპეტჩერიზაციის ლიცენზიატი, რომელიც საქმიანობს კომისიის მიერ გაცემული ლიცენზიით და ფიქსირებული ტარიფით. 2014 წელს კანონში შესული ცვლილებით დისპეტჩერიზაციის ლიცენზიატი ნომინირებული იქნა, როგორც გადამცემი სისტემის ოპერატორი. მან გააფორმა ხელშეკრულებები გადამცემი აქტივების მფლობელებთან ქსელის ოპერირებისა და განვითარების დაგეგმვის უფლებამოსილების მისთვის გადაცემის შესახებ. ოპერატორმა შეიმუშავა გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმები და სისტემას მართავს ძირითადად SCADA-ს (საზედამხედველო კონტროლისა და მონაცემთა შეგროვების

სისტემა) გამოყენებით და იმავდროულად, იყენებს ზედა დონის ელექტროენერჯისა და სიმძლავრის კონტროლისა და აღრიცხვის ავტომატიზებულ სისტემას (ზედა დონის ესკაა სისტემა);

ელექტროენერჯის გადაცემას ახორციელებენ სუბიექტები (სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა“, სს „საქრუსენერგო“, სს „ენერგოტრანსი“ და 2015 წელს ელექტროენერჯის გადაცემის წინასწარი ლიცენზია მოიპოვა სს „ენერგო-პრო ჯორჯიამ“ 220/154 კილოვოლტიან გადამცემ საშუალებაზე ბათუმიდან თურქეთის მიმართულებით), რომლებიც ფუნქციონირებენ კომისიის მიერ გაცემული ლიცენზიით და გადამცემი ქსელის ძაბვის საფეხურების მიხედვით დადგენილი ტარიფით;

ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორის ფუნქციას ასრულებს ელექტროენერგეტიკული სისტემის კომერციული ოპერატორი, რომელიც კვალიფიციური საწარმოების მოთხოვნათა დაკმაყოფილების (დაბალანსების) მიზნით ყიდულობს და ყიდის საბალანსო ელექტროენერჯისა და გარანტირებულ სიმძლავრეს, ასევე ახდენს საწარმოების ელექტროენერჯით საბითუმო ვაჭრობაში მონაწილედ რეგისტრაციას, სარეგისტრაციო მონაცემებში ცვლილებების შეტანისა და რეგისტრაციის გაუქმებას. ესკო აწარმოებს ელექტროენერჯით ვაჭრობის ერთიან ბაზას და საქმიანობს კომისიის მიერ დადგენილი ტარიფით.⁴¹

ელექტროენერჯის იმპორტისა და ექსპორტის საქმიანობის განხორციელება შეუძლია კვალიფიციურ საწარმოდ დარეგისტრირებულ ნებისმიერ პირს. იმპორტის შემთხვევაში კომისია ადგენს იმპორტის საფასურის საანგარიშო ფორმულას, ხოლო ექსპორტის ფასი თავისუფალია. ელექტროენერჯის იმპორტიორად 2016 წელს საბითუმო ბაზარზე დარეგისტრირებული იყო 12 სუბიექტი (ცხრილი №3). ელექტროენერჯის იმპორტი 2016 წელს წინა წელთან შედარებით 31.5%-ით ნაკლებია, ხოლო ექსპორტი (29 ექსპორტიორი) შემცირდა 15.3%-ით.

2016 წელს პირდაპირი მომხმარებლების და მათ მიერ შესყიდული და მოხმარებული ელექტროენერჯის მოცულობა დარჩა უცვლელი, ხოლო 2015 წელს კვალიფიციურ საწარმოდ რეგისტრირებული პირდაპირი მომხმარებლების რიცხვი 6-დან შემცირდა 4-მდე. 2017 წლის დასაწყისში პირდაპირი მომხმარებლების რიცხვი (სამი) უცვლელი იყო (ცხრილი №2), ხოლო მაისის თვიდან შპს „საქართველოს რკინიგზაც“ გამოაკლდა ამ რიცხვს.

ელექტროენერჯის ექსპორტიორად 2016 წელს საბითუმო ბაზარზე

⁴¹ ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი, <http://esco.ge/chvens-shesakheb/functions>

დარეგისტრირებული იყო 29 სუბიექტი და 849.59 მლნ კვტ.სთ ელექტროენერჯის ტრანზიტი განხორციელდა აზერბაიჯანიდან თურქეთის და რუსეთიდან სომხეთის მიმართულებებით, მაშინ როცა 2015 წელს ტრანზიტი არ განხორციელებულა.⁴²

ცხრილი №2. პირდაპირი მომხმარებლები⁴³

№	კვალიფიციური საწარმოები
1	შპს „ჯორჯიან უოთერ ენდ ფაუერი“
2	შპს „საქართველოს რკინიგზა“
3	შპს „ჯორჯიან მანგანუმი“

ცხრილი №3 იმპორტიორად რეგისტრირებული სუბიექტები⁴⁴

№	კვალიფიციური საწარმო
1	შპს „ენერჯი ალიანს გრუპ“
2	შპს „საქართველოს საერთაშორისო ენერჯეტიკული კორპორაცია“
3	შპს „ჯჯკ-LTD GGP“
4	შპს „დომინიონ ენერჯი“
5	შპს „ინტერტრანსენერჯი“
6	შპს „გენ-ი თბილისი“
7	სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“
8	შპს „თბილისის საინვესტიციო ჯგუფი“
9	სს „თელასი“
10	შპს „აბ ენერგო“
11	სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა“
12	შპს „კასკად ჯორჯია“

ელექტროენერჯეტიკული ბაზარი, ელექტროენერჯის საბოლოო მოხმარების

⁴² საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 1.

⁴³ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, <http://esco.ge/ka/kvalifitsiuri-satsarmoebi/direct-customers>

⁴⁴ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, <http://esco.ge/ka/kvalifitsiuri-satsarmoebi/importers>

კუთხით წარმოდგენილია პირდაპირი მომხმარებლების და საცალო მომხმარებლების სახით. პირდაპირ მომხმარებელს, რომელიც აკმაყოფილებს წესებით განსაზღვრულ კრიტერიუმს ელექტროენერჯის წლიური მოხმარების რაოდენობის მიხედვით, შეუძლია შეისყიდოს ელექტრული ენერჯია ნებისმიერი მიმწოდებლისაგან. რაც შეეხება საცალო მომხმარებელს, მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად მათ არ აქვთ არჩევანის შესაძლებლობა, გარდა ერთი გამონაკლისისა, შეისყიდონ ელექტროენერჯია მცირე სიმძლავრის ელექტროსადგურიდან პირდაპირი ხელშეკრულების საფუძველზე. გამანაწილებელი კომპანიების არეალში არსებული სამომხმარებლო ტარიფების სიდიდე (განსაკუთრებით 110–35 კვ და 10–6 კვ ძაბვის საფეხურებზე) და ბაზარზე დარჩენილი თავისუფალი გენერაციის მაღალი ფასები, ხელს არ უწყობს ბაზრის გახსნას და მომხმარებლების გასვლას თავისუფალ ბაზარზე.⁴⁵

საცალო ბაზრის სუბიექტები არიან:

- **ელექტროენერჯის განაწილების ლიცენზიატები** (მიწოდების ნაწილში): სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“, „სს თელასი“ და სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“.

საქართველოს ენერგობაზარზე სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“ ერთ-ერთი ყველაზე დიდი გამანაწილებელი კომპანიაა, რომელიც თბილისისა და კახეთის ნაწილის გარდა, საქართველოს ტერიტორიაზე ფლობს ქსელს.

კომპანიის საქმიანობის ძირითადი სახეებია: ელექტროენერჯის განაწილება; წარმოება; ტრანზიტის მომსახურება; აბონენტთა ტექნიკური მომსახურება.

„ენერგო-პრო ჯორჯია“ წელიწადში 2.150 მილიარდი კვტ.სთ ელექტროენერჯით ამარაგებს 2 000 000-ზე მეტ აბონენტს. კომპანიის მიერ ელექტროენერჯის გაყიდვები უტოლდება ქვეყანაში ელექტროენერჯის საერთო მოხმარების 43%-ს, ხოლო აფხაზეთის მოხმარების გარეშე 60%-ს;

„საქართველოს გაერთიანებული სადისტრიბუციო ენერგოკომპანიისა“ და „აჭარის ენერგოკომპანიის“ აქტივები ჩესურმა კომპანიამ სს „ენერგო-პრო ჯორჯიამ“ 2007 წლის ივნისში იყიდა. გამანაწილებელი კომპანიების აქტივებთან ერთად „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ საკუთრებაში შვიდი ჰიდროელექტროსადგური გადაეცა, კერძოდ: „რიონიჰესი“, „გუმათჰესების კასკადი“, „ძვერულჰესი“, „შაორიჰესი“, „ლაჯანურჰესი“, „ზაჰესი“, „ორთაჭაჰესი“ და „აწჰესი“.

„ენერგო-პროს“ ჯგუფის აქტივების საბაზრო ღირებულება ამაჟამად

⁴⁵ საქართველოს ენერგეტიკის მინისტრის 2006 წლის 30 აგვისტოს №77 ბრძანებით დამტკიცებული „ელექტროენერჯის (სიმძლავრის) ბაზრის წესები“.

შეადგენს დაახლოებით 650 მილიონ ევროს. საქართველოში „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ ჯგუფის პროექტი ჩეხეთის „ექსპორტ-იმპორტ ბანკის“ მხარდაჭერით განხორციელდა, რომელიც სახელმწიფო საკუთრებაა. მის სპეციალიზაციას წარმოადგენს ექსპორტისა და ჩეხური კომპანიების უცხოური ინვესტიციების ფინანსური უზრუნველყოფა. ჩეხეთის რესპუბლიკის ექსპორტის გარანტიის და დაზღვევის კომპანია (EGAPP) საქართველოში „ენერგო-პროს“ და ჩეხეთის ექსპორტ ბანკის ინვესტიციების რისკის დაზღვევას უზრუნველყოფს.⁴⁶

სს „თელასი“ საქართველოს ენერგობაზარზე ერთ-ერთი ყველაზე დიდი გამანაწილებელი კომპანიაა, რომელიც ქ. თბილისისა და მის მიმდებარე ტერიტორიებზე ფლობს ძაბვის ქსელს. კომპანიის საქმიანობის ძირითადი სახეა ელექტროენერჯის განაწილება. სს „თელასი“ წელიწადში 2 მილიარდი კვტ.სთ ელექტროენერჯით ამარაგებს 524.5 ათას აბონენტს.

დედაქალაქის ელექტრული ქსელის საერთო სიგრძე შეადგენს – 4172,5 კმ, მათ შორის საჰაერო ეგზ (ჯაჭვების მიხედვით) სიგრძეა – 1844,5 კმ, საკაბელო ეგზ სიგრძეა – 2328 კმ, 110/35 კვ დამადაბლებელი ქვესადგურების რაოდენობა - 35 ცალი, ხოლო სატრანსფორმატორო ქვესადგურების 10/6/0,4 კვ - 1782 ც.

2003 წლის აგვისტოში კორპორაცია AES-მა, ფაქტობრივმა მფლობელმა, „Silk Road Holdings B.V.“-ს აქციათა პაკეტის 100% მიჰყიდა ფინურ კომპანიას – სააქციო საზოგადოება RAO Nordic Oy, რომლის ერთადერთი აქციონერია დსს „ინტერ რაო“. დღესდღეობით, ჯგუფი „ინტერ რაო“-ს საკუთრებაშია „თელასის“ აქციათა 75%, ხოლო აქციათა დაახლოებით 25% სახელმწიფოს საკუთრებაშია.⁴⁷

სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“ კახეთის რეგიონში გამანაწილებელი კომპანიაა, რომელიც 2003 წლის 15 აპრილს სს „სინათლეს“ ბაზაზე შეიქმნა. კომპანია 2005 წლიდან კომპანია გაკოტრების რეჟიმზე გადავიდა, რომელიც 2008 წლის დეკემბრამდე გრძელდებოდა.

2008 წლის დეკემბრის ბოლოს სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“ აუქციონზე 6 მილიონ 100 ათას დოლარად ლიტვურმა კონცერნმა „ახემა-გრუპმა“ შეიძინა, რომელსაც აუქციონის პირობების თანახმად რეგიონის ინდივიდუალური გამრიცხველიანებისთვის 15 მილიონი დოლარის ინვესტიცია უნდა განეხორციელებინა. „ახემა-გრუპის“ მფლობელობის ქვეშ კომპანია კვლავ გაკოტრების რეჟიმში აღმოჩნდა, მის მიმართ გაკოტრების საქმე 2011 წლის 5

⁴⁶ სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“, www.energo-pro.ge

⁴⁷ სს „თელასი“, www.telasi.ge

აგვისტოს გაიხსნა. ენერგოსადისტრიბუციო კომპანიას 4 417 544 ლარი დავალიანება აქვს.

კომპანიის ძირითადი საქმიანობაა ელექტროენერჯის განაწილება. სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“ ემსახურება 133 556 აბონენტს. მისი საშუალო წლიური მოხმარება 272 მილიონ კვტ. საათია.⁴⁸

- 2015 წელს მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა **მცირე სიმძლავრის ელექტროსადგურების** ე.წ. ნეტო-აღრიცხვის პრაქტიკული დანერგვისა და სამართლებრივ-ნორმატიული ბაზის განვითარების კუთხით. 2015 წელს საცალო ბაზარზე ოპერირებდა სულ 3 მომხმარებელი, რომლებიც ფლობდნენ 100 კვტმდე სიმძლავრის განახლებადი გენერაციის წყაროებს (გენერაციის ჯამური დადგმული სიმძლავრით 111 კვტ), ხოლო 2016 წელს ასეთი სადგურების რიცხვმა შეადგინა 8, დადგმული სიმძლავრე – 153 კვტ. ამასთან, უნდა აღნიშნოს, რომ მიკროსიმძლავრის ელექტროსადგურის მქონე პირები თავისუფლდებიან საგადასახადო დაბეგვრისგან.

- **საცალო მომხმარებლები.** ელექტროენერჯის საცალო ბაზარზე 2015 წელს დარეგისტრირებული იყო 1653 549 საცალო მომხმარებელი, მათ შორის 1556 003 საყოფაცხოვრებო და 97 546 არასაყოფაცხოვრებო. 2015 წელს საცალო ბაზარზე მომხმარებელთა რაოდენობა შემცირდა 0.7%-ით. აღნიშნული განპირობებული იყო განაწილების ლიცენზიატების (სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“ და სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“) ბილინგის ბაზების „გასუფთავებით“, რაც ნიშნავს არააქტიური და გაორებული აბონენტების ბილინგის ბაზიდან ამოღებას, და ასევე გამრიცხველიანების პროცესში აბონენტების რაოდენობის დაზუსტებით.⁴⁹ ამასთან, 2016 წელს იმატა საცალო მომხმარებლების რაოდენობამ - 1 688 903 ძირითადად არასაყოფაცხოვრებო ნაწილში (1 562 485 საყოფაცხოვრებო და 126 418 არასაყოფაცხოვრებო მომხმარებელი).

ცხრილი №4 ასახავს სექტორში ლიცენზირებულ პირთა ოდენობას საქმიანობის სახეებისა და 2010-2016 წლების მიხედვით. 2016 წელს გაიზარდა ელექტროენერჯის წარმოების ლიცენზიატთა რიცხვი 15-დან 18-მდე.

⁴⁸ სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“, www.ked.ge

⁴⁹ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 16.

ცხრილი №4 - ლიცენზიატა სია ელექტროენერგეტიკის სექტორში⁵⁰

საქმიანობის სფერო/წლები	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ელექტროენერჯის წარმოება	12	12	12	13	14	15	18
ელექტროენერჯის განაწილება	3	3	3	3	3	3	3
ელექტროენერჯის გადაცემა	2	2	2	3	3	3	3
ელექტროენერჯის დისპეტჩერიზაცია	1	1	1	1	1	1	1
სულ	18	18	18	20	21	22	25

განვიხილოთ თუ როგორ არის საბაზრო წილები განაწილებული და რამდენად კონცენტრირებულია ბაზარი. ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი (HHI)⁵¹ გამოიყენება კონკრეტულ ბაზარზე კონკურენციის დონის შესაფასებლად და გამოითვლება, როგორც ბაზარზე მოქმედი მონაწილეების საბაზრო წილების (%) კვადრატების ჯამი. HHI ინდექსმა შეიძლება მიიღოს მნიშვნელობა 0-დან 10,000-მდე შუალედში, სადაც 0 მიუთითებს ბაზრის დაბალ კონცენტრაციას (სრულყოფილი კონკურენცია), ხოლო 10,000 – სრულყოფილ მონოპოლიას. ევროკომისიის განმარტებით, თუ HHI აღემატება 1,000-ს, მაშინ ბაზარი არის კონცენტრირებული, ხოლო თუ ინდექსის მნიშვნელობა მეტია 2,000-ზე, მაშინ ბაზარი მაღალკონცენტრირებულია. ზოგადად საქართველოს ელექტროენერჯის საცალო ბაზარი მაღალკონცენტრირებულია $HHI_{2016} = 4900$, ხოლო $HHI_{2015} = 4958$, სადაც ყველაზე დიდი საბაზრო წილი (60.2%) აქვს სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“. ასეთი დიდი საბაზრო წილი გამოწვეულია, როგორც მისი საქმიანობის მოცულობიდან, ისე იმითაც, რომ პირდაპირი მომხმარებლების გარკვეული ნაწილი გახდნენ მისი აბონენტები. რაც შეეხება სს „თელასს“, მისი საბაზრო წილი შეადგენს 35.4%-ს, ხოლო სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუციის“ – 4.4%-ს.

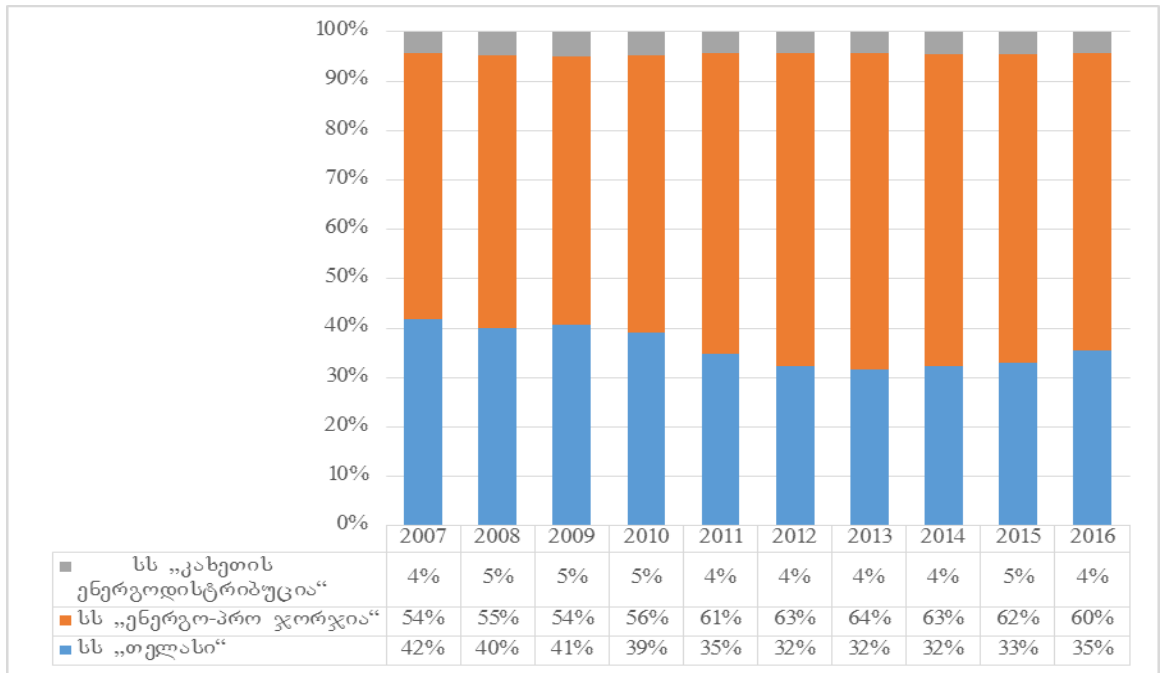
დიაგრამა №1 ასახავს ელექტროენერჯის განაწილების პროცენტულ მაჩვენებლებს წლების და წილების მიხედვით ამ სამ გამანაწილებელ კომპანიას შორის.

⁵⁰ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 73.

⁵¹ ACER/CEER-ის ანგარიში შიდა ელექტროენერჯისა და ბუნებრივი გაზის ბაზრების შესახებ 2013 წლის მონიტორინგის შედეგების შესახებ.

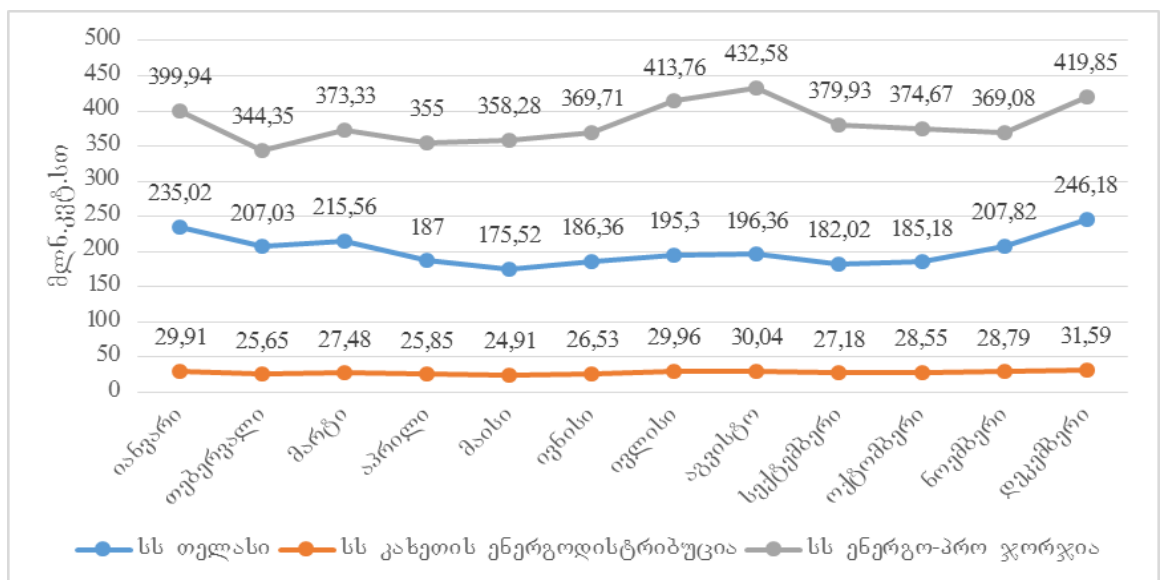
http://www.acer.europa.eu/official_documents/acts_of_the_agency/publication/acer_market_monitoring_report_2014.pdf

დიაგრამა №1. წილები ელექტროენერჯის განაწილებაში⁵²

დიაგრამა №2 ასახავს 2015 წელს ელექტროენერჯის გამანაწილებელი კომპანიების მიერ მოხმარებული ელექტროენერჯის მოცულობებს მლნ კვტ.სთ-ში, ხოლო დიაგრამა №3 - იგივე მონაცემს 2016 წლისთვის.

დიაგრამა №2. ელექტროენერჯის გამანაწილებელი კომპანიების მოხმარება 2015 წელს⁵³

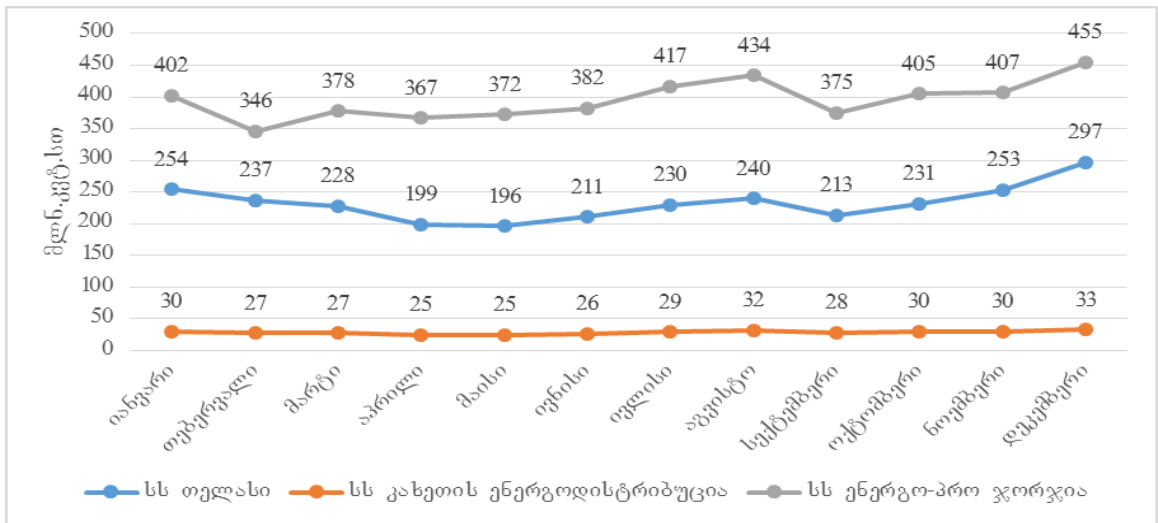

⁵² http://esco.ge/files/data/Balance/energobalans_2016_geo.pdf

⁵³ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 30.

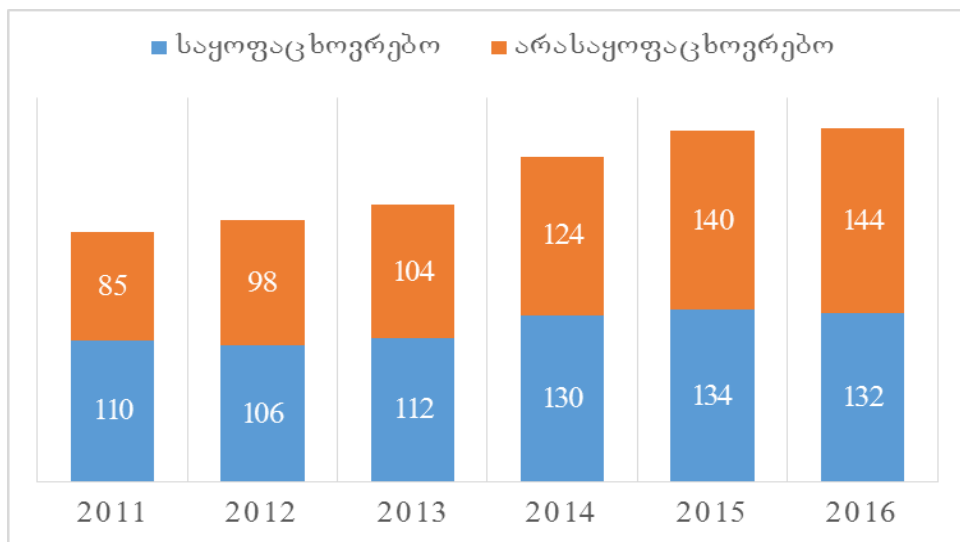
დიაგრამა №3. ელექტროენერჯის გამანაწილებელი კომპანიების მოხმარება

2016 წელს⁵⁴

დიაგრამა №4 ასახავს სს „კახეთის ენერჯო-პრო ჯორჯიის“ მოხმარებლების მიერ მოხმარებული ელექტროენერჯის მოცულობების გადანაწილებას საყოფაცხოვრებო და არასაყოფაცხოვრებო ნაწილში. ანალიზის შედეგად იკვეთება რომ ყოველწლიურად იზრდება აღნიშნული კომპანიის მიერ განაწილებული ელექტროენერჯის მოცულობა (2011 წელთან შედარებით გაიზარდა 29.35%-ით).

დიაგრამა №4. სს „კახეთის ენერჯო-პრო ჯორჯიის“ მოხმარება (მლნ კვტ.სთ)⁵⁵

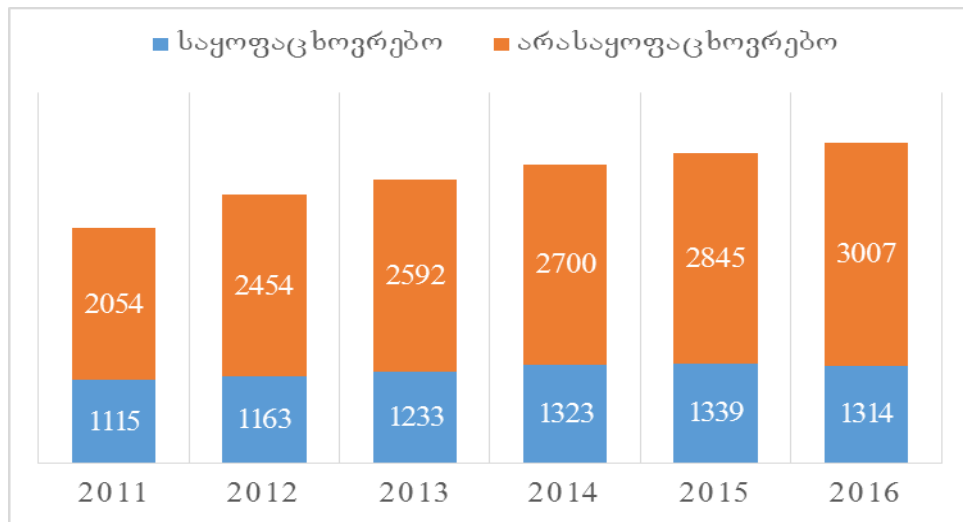
სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიას“ არეალში საყოფაცხოვრებო მოხმარებლების

⁵⁴ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 18.

⁵⁵ www.esco.ge

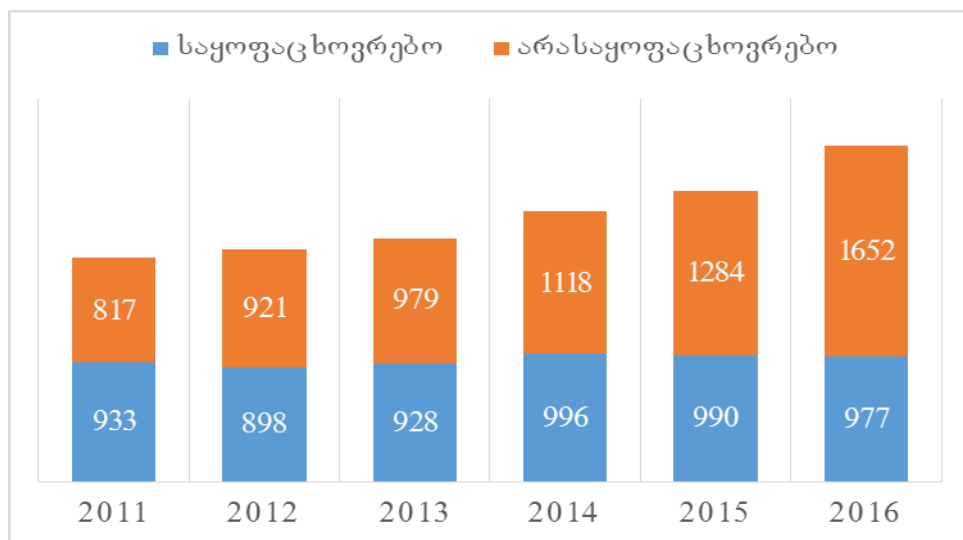
მოხმარებამ 2016 წელს მთლიანი მოხმარების 30% შეადგინა, ხოლო არასაყოფაცხოვრებომ – 70%. წინა წელთან შედარებით ჯამურად მოხმარება გაზრდილია 3.17%-ით, რომელიც არასაყოფაცხოვრებო მოხმარების ზრდით არის გამოწვეული, ხოლო საყოფაცხოვრებო მოხმარებამ იკლო 25 მლნ კვტ.სთ-ით (დიაგრამა №5).

დიაგრამა №5. სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიას“ მოხმარება (მლნ კვტ.სთ)⁵⁶

რაც შეეხება სს „თელასს“ 33%-ით გაიზარდა მისი მოხმარება 2011 წელთან და 13%-ით 2015 წელთან შედარებით. ყოველწლიურად იზრდება არასაყოფაცხოვრებო მოხმარებლების მიერ ელექტროენერჯის მოხმარების მოცულობა (დიაგრამა №6).

დიაგრამა №6 სს „თელასის“ მოხმარება (მლნ კვტ.სთ)⁵⁷

⁵⁶ www.esco.ge

⁵⁷ www.esco.ge

საბითუმო ბაზართან დაკავშირებით, 2015 წელს საბაზრო წილები ელექტროენერჯის სამი უმსხვილესი მწარმოებლისთვის გადანაწილდა შემდეგნაირად: შპს „ენგურჰესისთვის“ – 31.04%; შპს „მტკვარი ენერჯეტიკისთვის“ – 10.89%-ს; შპს „ვარციხეჰესისთვის“ – 7.21%. ამავე კომპანიებისათვის ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსმა შეადგინა $HHI_{2015}=1,133.6$, ხოლო მთლიანად გენერაციის სეგმენტისთვის – $HHI_{2015}=1,303$. გენერაციის სეგმენტი შეიძლება შეფასდეს, როგორც კონცენტრირებული ბაზარი. რაც შეეხება 2016 წელს $HHI_{2016}=1,222.8$. ამავე წელს სამ უმსხვილეს მწარმოებელს შორის 2015 წელს ექსპლუატაციაში შესული შპს „გარდაბნის თბოელექტროსადგური“ იყო.

ცხრილი №5. სამი უმსხვილესი მწარმოებლის საბაზრო წილები და HHI^{58}

დასახელება/წელი	2013 წელი	2014 წელი	2015 წელი	2016 წელი
შპს „ენგურჰესი“	36%	32.5%	31.04%	31%
შპს „მტკვარი ენერჯეტიკა“	8.8%	11.3%	10.89%	
შპს „ვარციხეჰესი“	8.4	8.6%	7.21	8.1%
შპს „გარდაბნის თბოელექტროსადგური“				9.8%
HHI	1,440	1,260	1,133.6	1,222.8

საქართველოს ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის არსებული მოდელის ძირითადი მიზანი იყო კონკურენტული ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ჩამოყალიბების საფუძვლების შექმნა. აღნიშნული მოდელის ჩამოყალიბებამ უზრუნველყო ბაზარზე არსებული სახელშეკრულებო ურთიერთობების შესრულება, განხორციელდა ელექტროენერჯეტიკული საწარმოების პრივატიზაცია და შესაბამისად, ამ აქტივების კერძო ინვესტიციებით რეაბილიტაცია. ასევე არსებულმა ბაზრის მოდელმა შექმნა ხელსაყრელი წინაპირობები ახალი ენერჯეტიკული ობიექტების, კერძოდ, გენერაციისა და გადაცემის საშუალებებში ინვესტიციების მოზიდვისთვის, დამკვიდრდა ბაზარზე ხარჯების ამსახველი ფასწარმოქმნის პრინციპები და გაიზარდა ელექტროენერჯის ხელმისაწვდომობის დონე.

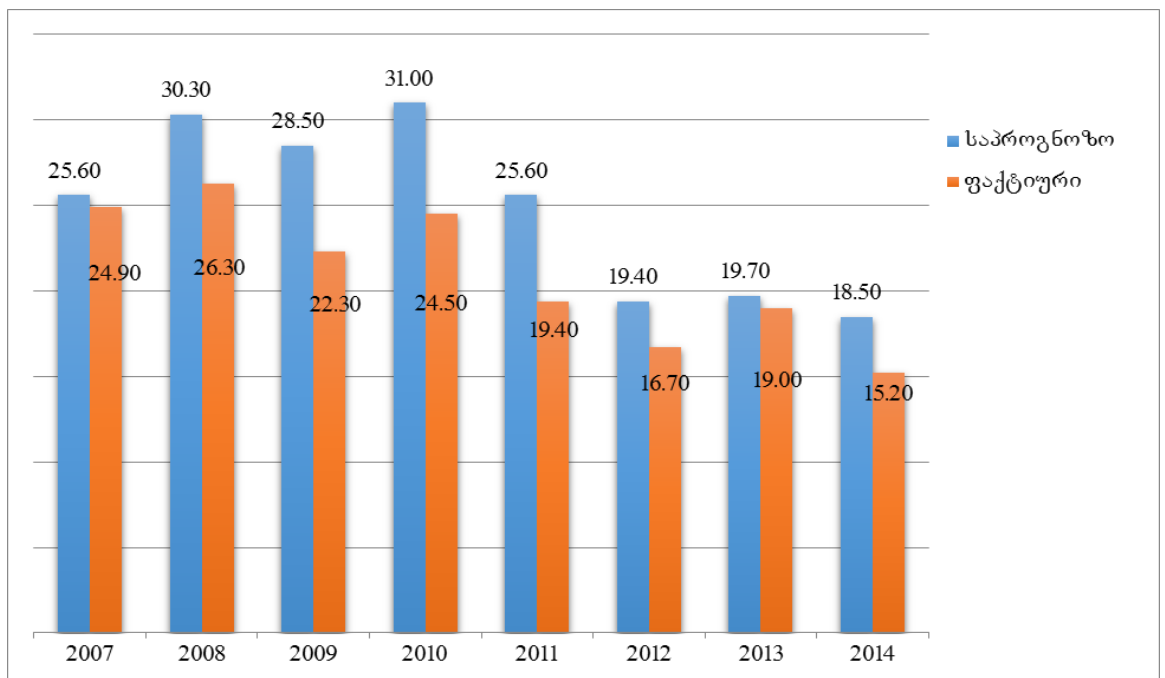
ბოლო პერიოდში ელექტროენერჯეტიკულ ბაზარზე თავი იჩინა სხვადასხვა ნეგატიურმა მოვლენამ, კერძოდ, საცალო ბაზრის გახსნილობა არასაკმარისია, რაც ხელს უშლის კონკურენციის დონის ამაღლებას. ამ პროცესს აფერხებს მიწოდების

⁵⁸ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 15.

საქმიანობისა და განაწილების საქმიანობის გაუმიჯნაობა. შესაბამისად, ჩნდება საფრთხე, რომ განაწილების ლიცენზიატებმა არაკეთილსინდისიერად გამოიყენონ საცალო ბაზარზე თავისი მონოპოლიური მდგომარეობა (ერთი მხრივ, ბუნებრივი მონოპოლია ქსელურ საქმიანობაში და მეორე მხრივ, ხელოვნური მონოპოლია მიწოდებაში).

ელექტროენერგეტიკულ სექტორში Unbundling-ის კუთხით არსებული საკანონმდებლო პრობლემები მნიშვნელოვნად აფერხებს საქართველოში ელექტროენერგეტიკული ბაზრის სრულფასოვან ფუნქციონირებას ბაზრის გახსნისა და კონკურენციის განვითარების მიმართულებით. ამიტომაც, სექტორი ნაკლებად მიმზიდველია ახალი ინვესტიციების შემოდინებისათვის და შეიცავს მომხმარებელთა ინტერესების არასრულფასოვნად დაცვის რისკს. სწორედ ბაზრის გახსნის საპროგნოზო და ფაქტური მაჩვენებლებია წარმოდგენილი დინამიკაში დიაგრამაზე №7 (რაც უფრო მაღალია მაჩვენებელი, უფრო მიმზიდველია ბაზარი).

დიაგრამა №7. ელექტროენერგეტიკული ბაზრის გახსნის მაჩვენებლები⁵⁹

რეკომენდაციის სახით შეიძლება ითქვას აღნიშნული პრობლემატური საკითხების აღმოფხვრის ეტაპობრივი ღონისძიებები, კერძოდ:

- გადაცემის სისტემის დამოუკიდებელი ოპერატორის ფორმირება;
- ელექტროენერჯის განაწილებისა და მიწოდების (ელექტროენერჯით ვაჭრობა) საქმიანობის გამიჯვნა;

⁵⁹ ფილიპიდის თ., ტარიფების ფორმირების ეკონომიკური მექანიზმების სრულყოფა საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე, დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, გვ. 42.

- სხვადასხვა საქმიანობის იურიდიულ-ფუნქციონალური (ევროკავშირის მე-2 პაკეტის შესაბამისად) დაყოფა;
- საკუთრებრივი დაყოფის (ევროკავშირის მე-3 პაკეტის შესაბამისად) განხორციელება.

აგრეთვე მნიშვნელოვანი პრობლემაა საქმიანობის დაყოფის არასაკმარისი სიღრმე, კერძოდ, განაწილების საქმიანობისა და ელექტროენერჯის წარმოების საქმიანობის მხოლოდ ანგარიშგებით დაყოფა წარმოშობს ინტერესთა კონფლიქტს, ერთი მხრივ, ქსელური მომსახურების საქმიანობასა და აღნიშნული ქსელით საკუთარი პროდუქციის რეალიზაციისა და ამ ქსელში მესამე პირების დაშვების კუთხით. აღსანიშნავია, რომ საბითუმო ბაზარზე არასაკმარისად კონკურენტული გარემოა, რაც ასევე სექტორში საქმიანობების არასრული გამიჯვნით არის განპირობებული. შესაბამისად, არ არსებობს ელექტროენერჯით ვაჭრობის თანამედროვე მექანიზმები, როგორცაა ყოველ-საათობრივი ვაჭრობა, დამხმარე მომსახურების ბაზარი და ა.შ.

„ელექტროენერჯეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად, ელექტროენერჯეტიკის სექტორში გამოიყოფა შემდეგი ძირითადი საქმიანობები:

- ელექტროენერჯის წარმოება;
- ელექტროენერჯის გადაცემა;
- ელექტროენერჯის დისპეტჩერიზაცია;
- ელექტროენერჯის განაწილება.

საქართველოს ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ახალი მოდელისათვის არსებობს შემდეგი ძირითადი კრიტერიუმები:

- მოსახლეობის ინტერესებიდან გამომდინარე, უზრუნველყოფილ იქნეს საყოფაცხოვრებო მომხმარებლებისათვის ხელმისაწვდომი რეგულირებადი ტარიფები საშუალოვადიანი პერიოდით;

- უზრუნველყოფილ იქნეს სამომხმარებლო ბაზრის პერმანენტული გახსნა და გენერაცია-მიწოდების სეგმენტში კონკურენციის განვითარება;

- გაიზარდოს სექტორის საინვესტიციო მიმზიდველობა;
- გაიზარდოს ქვეყნის ენერჯეტიკული უსაფრთხოება;
- რაციონალურად და ეფექტიანად იქნეს გამოყენებული ქვეყნის ენერგორესურსები;

- საკანონმდებლო ბაზა და ელექტროენერჯით ვაჭრობის მექანიზმები

ჰარმონიზებულ იქნეს ევროპარლამენტისა და ევროკომისიის მესამე ენერგეტიკულ პაკეტთან და მეზობელი ქვეყნების კანონმდებლობასთან, რამაც ხელი უნდა შეუწყოს საქართველოში სუფთა ენერჯის რეგიონალური პლატფორმის ჩამოყალიბებას და ევროპის ერთიან ენერგეტიკულ ბაზარში ინტეგრაციას.

იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმიანობის ოთხივე მათგანი ან მათი ნაწილი ერთი მფლობელის ან საწარმოს ხელში არის თავმოყრილი, ეს იქნება კერძო თუ სახელმწიფო ენერგოკომპანია, ასეთ სისტემას ვერტიკალურად ინტეგრირებული ეწოდება. ასეთი იყო მაგალითად, საბჭოთა პერიოდში მოქმედი „საქენერგო“.

მე-20 საუკუნის ბოლო პერიოდამდე ელექტროენერგეტიკული სისტემები უმეტეს წილად სახელმწიფოს მმართველობაში იყო, რომელიც პასუხისმგებლობას იღებდა ელექტროენერჯის მიწოდების საიმედოობასა და მის ხარისხზე. შემდგომ ეტაპებზე, კონკურენციის დანერგვის და ამ გზით სისტემის ოპტიმიზაციის მიზნით მოხდა სისტემის ნაწილების დენაციონალიზაცია და შესაბამისი ბაზრების ჩამოყალიბება.

ევროპის ქვეყნების გამოცდილებამ აჩვენა, რომ დერეგულირების შემდეგ უფრო მეტი მარეგულირებელი დოკუმენტი და კონტროლი იყო საჭირო, ვიდრე რეგულირებადი მონოპოლიის პირობებში.

საქართველოს კანონი ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ მოიცავს ერთიანი საბუღალტრო აღრიცხვის სისტემის დებულებებს. 46-ე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, თუ „პირი ფლობს ერთზე მეტ ლიცენზიას ან/და სალიცენზიო საქმიანობასთან ერთად ეწევა სხვა სამეწარმეო საქმიანობას, იგი ვალდებულია სალიცენზიო საქმიანობასთან დაკავშირებული შემოსავლების, ხარჯების, აქტივების, ვალდებულებების, საფინანსო შედეგებისა და საკუთარი კაპიტალის მუხლების აღრიცხვა აწარმოოს განცალკევებულად, ერთიანი საბუღალტრო სააღრიცხვო სისტემის შესაბამისად“.

გარდა ამისა, საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ სექტორში საქმიანობს გადაცემის სამი ლიცენზიატი: სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა“, სს „საქრუსენერგო“ და შპს „ენერგოტრანსი“. სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემის“ წილის 100%-ის მფლობელია სს „საპარტნიორო ფონდი“, რომელიც არის სახელმწიფო საინვესტიციო ფონდი. თავის მხრივ, შპს „ენერგოტრანსი“ არის სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემის“ შვილობილი კომპანია, ხოლო სს „საქრუსენერგოს“ აქციონერები არიან საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო და სს

„ფედერალური საქსელო კომპანია“ (რუსეთის გაერთიანებული ენერგეტიკული სისტემა), 50/50 წილობრივი თანამონაწილეობით. სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა“ ერთდროულად ითავებს გადამცემი სისტემის ოპერატორის, დისპეტჩერიზაციის ლიცენზიისა და გადაცემის ლიცენზიის ფუნქციებს. დისპეტჩერიზაციის ლიცენზიატს მიენიჭა გადამცემი სისტემის ოპერატორის სტატუსი და, შესაბამისად, გაფართოვდა მისი უფლებამოსილებები და პასუხისმგებლობა.

საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო დღესდღეობით არის მფლობელი, ერთი მხრივ, შპს „ენგურჰესის“ და შპს „ვარდნილჰესების კასკადის“ და მეორე მხრივ, იგი არის 50%-იანი წილის მფლობელი სს „საქრუსენერგოში“. სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა“, რომელსაც გააჩნია განაწილების ლიცენზია და ამავე დროს, გადაცემის ყველაზე დიდი ლიცენზიის მფლობელია, ასევე არის სხვა გადაცემის ლიცენზიანტის „ენერგოტრანსის“ 100%-იანი წილის მფლობელი და საქართველოს საპარტნიორო ფონდის 100%-იანი მფლობელობის ქვეშ. თავის მხრივ, „საპარტნიორო ფონდი“ არის ელექტროენერჯის ყველაზე დიდი საბითუმო მომწოდებლის - „ელექტროენერგეტიკული სისტემის კომერციული ოპერატორის“ 100%-იანი წილის მფლობელი. საქართველოს საპარტნიორო ფონდი ასევე ფლობს 49% წილს „გარდაბნის თბოსადგურში“, რომელიც 2015 წელს ჩაეშვა ოპერირებაში; დარჩენილი 51% წილის მფლობელია საქართველოს ნავთობისა და გაზის კორპორაცია. თავად ამ კორპორაციის 100%-იანი წილის მფლობელია „საპარტნიორო ფონდი“.

საქართველოს ელექტროენერგეტიკის სფეროში განაწილების სამი კომპანია მოქმედებს: სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“, სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“ და სს „თელასი“. სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“ არის „ენერგო-პროს ჯგუფის“ შვილობილი კომპანია; დღესდღეობით იგი ფლობს დისტრიბუციისა და გენერაციის ლიცენზიებს, ასევე განაწილების ქსელს და 15 ენერგოსაწარმოს საქართველოში.

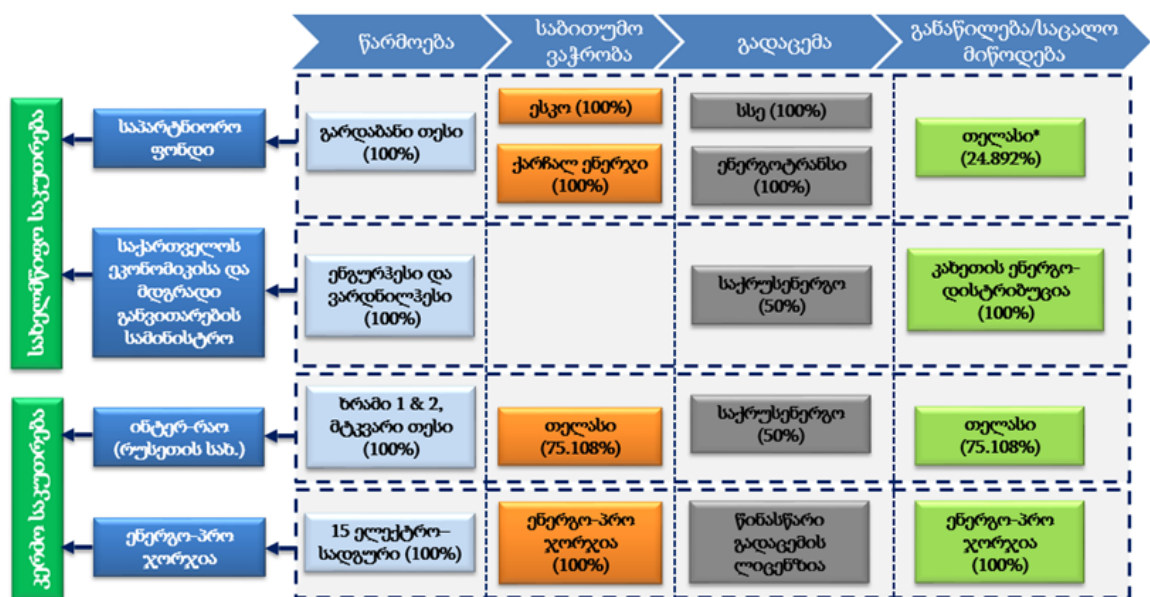
ამასთან, 2015 წელს, სს „ენერგო-პრო ჯორჯიამ“ შეიძინა წინასწარი გადაცემის ლიცენზია. სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“, რომელსაც ფლობდა ლიტვური კონცერნი „ახემა ჯგუფი“ დაბრუნდა სახელმწიფო მფლობელობაში. ხოლო რაც შეეხება სს „თელასს“, მისი 75.108% წილის მფლობელია სს „სილქ როუდ ჰოლდინგი“ და 24.5295%-ს ფლობს სს „ინტერრაო“. ეს უკანასკნელი ასევე ფლობს სს „ხრამი -1“ და სს „ხრამი-2“ პიდრო ენერგოსადგურებს. 2016 წლამდე

ფლობდა შპს „მტკვარი ენერჯეტიკას“, რომელიც არის ყველაზე დიდი თბოელექტრო სადგური საქართველოში - ძველი ენერგობლოკები №9 და №10 გარდაბანში.

მოქმედი კანონმდებლობის თანახმად, „განაწილების ლიცენზიის“ მფლობელი ელექტროენერჯიას ჰყიდის საცალო მომხმარებლებზე. გარდა ამისა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“ ძირითად აქტივებს ფლობდა ელექტროენერჯიის წარმოების სფეროში, რაც ევროკავშირის კანონმდებლობასთან კონფლიქტში მოდიოდა. საქმე იმაშია, რომ ევროკავშირის კანონმდებლობა მოითხოვს განაწილების სისტემის ოპერატორის საქმიანობის გამოყოფას მიწოდებისა და ელექტროენერჯიის წარმოების საქმიანობიდან.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, მესამე ენერჯეტიკული პაკეტის მოთხოვნები არ სრულდება გადაცემისა და განაწილების სისტემის ოპერატორებთან მიმართებაში.

ნახაზი №4. საქართველოს ელექტროენერჯეტიკულ ბაზარზე საქმიანობების გამიჯვნის არსებული სიტუაცია 2016 წლისთვის⁶⁰

მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, განაწილების ლიცენზიატი ყიდის ელექტროენერჯიას საცალო მომხმარებლებზე. ამასთან, სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“ ფლობდა მნიშვნელოვან აქტივებს ელექტროენერჯიის გენერაციაში, რაც ეწინააღმდეგება ევროპული კანონმდებლობის მოთხოვნებს, კერძოდ, განაწილების

⁶⁰ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 21.

სისტემის ოპერატორის საქმიანობა გამიჯნული არ იყო მიწოდებისა და წარმოების საქმიანობისგან. 2016 წლის დეკემბრის თვეში სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ გამოყო წარმოების საქმიანობა და შეიქმნა სს „ენერგო-პრო ჯორჯია გენერაცია“.⁶¹

სს „თელასი“ (სამართლებრივად) და სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“ (ქონებრივად), ფაქტობრივად, სრულადაა გამიჯნული ელექტროენერჯის წარმოების საქმიანობისგან, თუმცა მიწოდების ნაწილში მონოპოლია დაუძლეველია, როგორც ფაქტობრივად, ასევე სამართლებრივად.

რთულია ცალსახად განესაზღვროთ გადაცემის სისტემის ოპერატორების საჭირო რაოდენობა. თუ ევროპულ გამოცდილებას დავეყრდნობით, ამ შემთხვევაში გერმანიას, დიდ ბრიტანეთს და ავსტრიას ჰყავთ ერთზე მეტი გადაცემის ოპერატორი. ასევე დირექტივის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, საოპერაციო დანახარჯების დაზოგვის მიზნით უნდა იყოს გადაცემის ერთი ოპერატორი, ხოლო გრძელვადიან პერიოდში შესაძლებელი იქნება ქსელის ოპერირება გახდეს გამჭვირვალე და დამოუკიდებელი.

დირექტივა განხორციელების სამი შესაძლო გზას სთავაზობს ენერგეტიკული საქმიანობის დაყოფის მსურველებს (დიაგრამა №8):

- საკუთრების დაყოფა;
- დამოუკიდებელი სისტემის ოპერატორი;
- დამოუკიდებელი გადაცემის ოპერატორი და დამოუკიდებელი

გადაცემის ოპერატორი +.

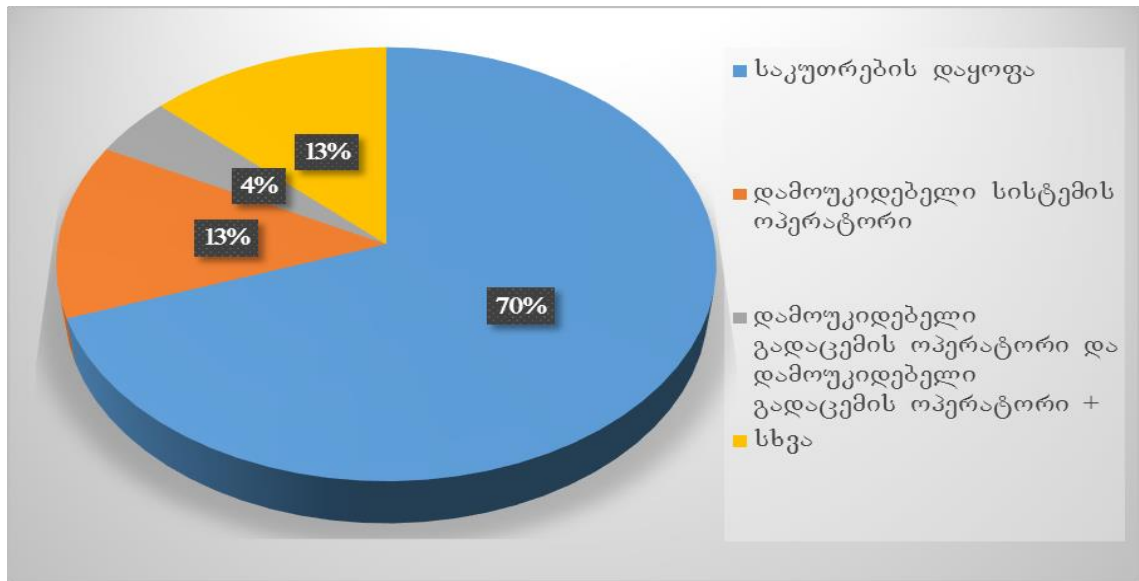
საქმიანობის დაყოფის მოდელებს შორის ძირითადი განსხვავებები ისაა, რომ საკუთრების დაყოფის მოდელში გადაცემის საქმიანობის ოპერირება და გადაცემის აქტივები არის საერთო მფლობელობისა და კონტროლის ქვეშ, თუმცა ეს საქმიანობა მთლიანად არის გამოცალკევებული წარმოებისა და მიწოდების საქმიანობიდან დამოუკიდებელი სისტემის ოპერატორის მოდელის შემთხვევაში, გადაცემის აქტივების მფლობელობა (და ინვესტირება) გამოყოფილია სისტემის ოპერატორისაგან. რეალურად, ეს ეხება ინვესტიციასაც.

დამოუკიდებელი გადაცემის ოპერატორის მოდელში, სისტემის ოპერირება და აქტივები რჩება ვერტიკალურად ინტეგრირებულ კომპანიაში, თუმცა მოქმედებს ძალიან ბევრი წესი, თუ როგორ უნდა იქნეს უზრუნველყოფილი მიწოდებისა და წარმოების საქმიანობის ეფექტური გამოყოფა გადაცემის საქმიანობიდან. ძალიან რთულია ამ მოდელში ეფექტური დაყოფის მიღწევა, აქედან გამომდინარე,

⁶¹ https://enreg.reestri.gov.ge/main.php?c=mortgage&m=get_output_by_id&scandoc_id=1008550&app_id=1325618

შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ეს არის ყველაზე ნაკლებად მისაღები ვარიანტი ზემოხსენებულ ალტერნატივებს შორის. თუმცა, ნებისმიერი მოდელის შემთხვევაში, ძალიან მნიშვნელოვანია კარგი კორპორატიული მმართველობა, რათა მომავალში უზრუნველყოფილ იქნეს ეფექტიანი და გამჭვირვალე საქმიანობა.

დიაგრამა №8. გადაცემის სისტემის ოპერატორის საქმიანობის დაყოფა 2015 წლისთვის⁶²

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოში საუკეთესო ვარიანტის შერჩევა შესაძლებელია შემდეგი კრიტერიუმების დახმარებით:

1. გამოყენებულ იქნეს გავრცელებული ევროპული პრაქტიკა;
2. მოხდეს მესამე ენერგეტიკულ პაკეტთა შესაბამისობა, რომ საკუთრების დაყოფა არის ყველაზე სასურველი და ეფექტური მოდელი;
3. პროცესი წარიმართოს მარტივად;
4. განხორციელდეს საქმიანობის დაყოფის შედეგების მონიტორინგი;
5. ეფექტიანობა - რაც ნიშნავს ოპერაციების, ტექნიკური მომსახურების, განვითარების ეფექტიანობას, მათ შორის, არადისკრიმინაციულ წვდომას ქსელთან დაყოფისა და სერტიფიცირების შემდეგ.

თუ გავითვალისწინებთ ზემოთ მოცემულ თეორიასა და ანალიზს, რეკომენდაციის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში დირექტივის ვალდებულებების შესასრულებლად გასატარებელი ღონისძიებებია:

⁶² www.ceer.org

1. გადაცემის სისტემის ოპერატორის პროცედურის გამოყენება და გადაცემის არსებული ოპერატორების გაერთიანება ერთ ოპერატორად საქართველოს გადაცემის ელექტროენერგეტიკული ქსელისათვის.

2. საკუთრების დაყოფა, რაც უზრუნველყოფს გადაცემის სისტემის ოპერატორის დამოუკიდებლობას მიწოდებისა და წარმოების საქმიანობისათვის.

3. გადაცემის სისტემის ოპერატორის სერტიფიცირების წესები და პროცედურები უნდა შეიმუშაოს და დაამტკიცოს კომისიამ.

4. გადაცემის სისტემის ოპერატორისა და განაწილების სისტემის ოპერატორის საქმიანობის სერტიფიცირების გეგმის შემუშავება, რომელსაც გადახედავს და დაამტკიცებს მარეგულირებელი კომისია.

12. ელექტროენერგეტიკის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების საჭიროება

უამრავ სახელმწიფოში ელექტროენერჯის სექტორში კონკურენციის შემოღება უკავშირდება ინდუსტრიის ყველა ან რამდენიმე კომპონენტის პრივატიზებას. პრივატიზება წარმოადგენს პროცესს, როდესაც სახელმწიფო საკუთრებაში არსებულ კომპანიებს მთავრობა ყიდის კერძო ინვესტორებზე. ეს კომპანიები შემდეგ კერძო კომპანიებად გადაიქცევა. სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული კომპანიები ბევრ შემთხვევაში კონკურენციას უწევენ კერძო კომპანიებს.

დღეს აშკარაა საქართველოს ეკონომიკაში უცხოური ინვესტიციების გამოყენების აქტუალურობა. ეროვნული წარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების, მსოფლიო ბაზარზე ნდობის მოპოვების, საერთაშორისო საფინანსო გაცვლაში მონაწილეობის ინტერესები, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის პირობების შექმნის აუცილებლობას განაპირობებს.

„ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“ საქართველოს კანონის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიზანს წარმოადგენს ადგილობრივი და უცხოური

ინვესტიციების მოზიდვის ხელშეწყობა ელექტროენერგეტიკის დარგის რეაბილიტაციისა და განვითარების მიზნით.

სწორედ დარგის განვითარებისთვის 1993 წლიდან დაიწყო დარგში არსებული საწარმოების პრივატიზაცია. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, ამ წელს პრივატიზებულ იქნა 1335 საწარმო. შემდეგ წლებში პრივატიზაციის ტემპი და მასშტაბები თანდათანობით იზრდებოდა. მაგალითად, 1994 წელს პრივატიზებულ იქნა 1924 საწარმო, 1995 წელს – 4975, 1996 წელს 2390 და ა.შ.⁶³

საქართველოში ენერგეტიკული ობიექტების ფართომასშტაბიანი პრივატიზაციის პროცესი 1998 წლიდან დაიწყო, რომელსაც წინ უძღოდა 1993-1994 წლებში განხორციელებული ე.წ. მცირე პრივატიზაცია. 1998 წლის 5 ივნისის №403 ბრძანებულებით დამტკიცდა ენერგოსისტემის კომპანიების პრივატიზაციის სტრატეგია.

იმ პერიოდში არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით პრივატიზაციას გამანაწილებელი ქსელი უნდა დაქვემდებოდა. 1999 საანგარიშო წელს სექტორში არსებული 70-მდე ენერგოკომპანია ვერ ასრულებდა მასზე ლიცენზიის პირობებით დაკისრებულ ფუნქციებს, საჭირო იყო გამანაწილებელი კომპანიების გაერთიანება, რადგან მიმზიდველი ყოფილიყო სტრატეგიული ინვესტორისათვის. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ინვესტორი დარწმუნებული იყოს, რომ ის სრულად მიიღებს წარმოებული ელექტროენერჯის საფასურს. დასაზუსტებელი იყო მომავალი ინვესტორის შერჩევის კრიტერიუმები, კერძოდ: ერთი მხრივ, მიმზიდველი იყო აზრი, რომ მომხდარიყო ელექტროსადგურების დაჯგუფება და მათი ერთ პაკეტად გაყიდვა მსხვილ ინვესტორზე, მეორე მხრივ, აღნიშნული მეთოდით გაყიდვისა შედეგად გაჩნდებოდა მსხვილი მონოპოლისტი, რაც ეწინააღმდეგებოდა სახელმწიფოს ანტიმონოპოლიურ კურსს.⁶⁴

ამავე წლებში სახელმწიფო ქონების მართვის სამინისტრომ ჩაატარა „თელასის“ პრივატიზაციის საერთაშორისო ტენდერი, რომელშიც გამარჯვებულად აშშ-ის კომპანია AES გამოცხადდა. 1998 წლის ბოლოს გაფორმდა აქციათა 75%-ის ნასყიდობის ხელშეკრულება. აღნიშნული ხელშეკრულება ითვალისწინებდა რიგ პირობებს, კერძოდ 4 წლის განმავლობაში ტარიფის ეტაპობრივი ზრდისა და მისი დამტკიცების შესახებ, ასევე კორექტირებას ინფლაციისა და ეროვნული ვალუტის

⁶³ ჩომახიძე დ., საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება, თბ., 2003, გვ. 340.

⁶⁴ <http://gnerc.org/files/wliuri%20angariSi/1999.1.pdf>

კურსის რყევის შესაბამისად.

2000 წლის აპრილში მსოფლიოში აღიარებულ ამერიკულ კომპანია AES-თან ხელი მოეწერა საქართველოს ენერგოსისტემის უმთავრესი თბოელექტროსადგურის თბილსრესის მე-9 და მე-10 ენერგობლოკების პრივატიზების ხელშეკრულებას. ამავე პერიოდში ამ კომპანიას 25-წლიანი მართვის უფლებით გადაეცა „ხრამი-1“ და „ხრამი-2“.⁶⁵

2000 წლიდან 2006 წლამდე სექტორში პრივატიზაცია არ განხორციელებულა, ვინაიდან პოტენციური ინვესტორები წინააღმდეგნი იყვნენ საინვესტიციო ვალდებულებების შესრულებაზე, რასაც იმ პერიოდში სახელმწიფო და მარეგულირებელი კომისია სთავაზობდა, ხოლო 2006 წელს მთავრობის გადაწყვეტილებით, ენერგეტიკაში დაიწყო პრივატიზაციის მორიგი ეტაპი. კომისიას დაევალა პროცესის ხელშეწყობა და რეფორმების სწორად განხორციელება, ლიბერალური და კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბება დარგში.⁶⁶

2006 წლის 26 ოქტომბრის საქართველოს პრეზიდენტის №642 განკარგულების საფუძველზე შპს „ვარციხე-2005“-ის სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული 100% წილი პირდაპირი მიყიდვის ფორმით, 57 მლნ აშშ დოლარის საფასურად გადაეცა ბრიტანული კომპანია Stencor UK Limited-ის შვილობილ კომპანიას G.M. Georgian Manganese Holding Limited-ს.⁶⁷

2007 წელს მნიშვნელოვანი ცვლილება განიცადეს ელექტროენერჯის გამანაწილებელმა კომპანიებმა. კერძოდ, ელექტროენერჯის ბაზარზე დამკვიდრდა სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“, რომელმაც შეისყიდა სს „საქართველოს გაერთიანებული სადისტრიბუციო ენერგოკომპანიის“ და შპს „აჭარის ენერგოკომპანიის“ აქტივები, აგრეთვე გენერაციის 6 ობიექტი და შეიქმნა ელექტროენერჯის წარმოება-განაწილების ერთიანი კომპლექსი, ასევე ამავე წელს განხორციელდა „ჟინვალჰესის“ პრივატიზება წყალმომარაგების კომპანიებთან ერთად.

2016 წლის ბოლომდე სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“ ფლობდა განაწილებისა და გენერაციის ლიცენზიებს. 2016 წლის დეკემბერში კომპანიამ სამართლებრივად გაყო განაწილებისა და წარმოების საქმიანობა. შედეგად, დაარსდა სს „ენერგო-

⁶⁵ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია, <http://gnerc.org/files/wliuri%20angariSi/2000.1.pdf>

⁶⁶ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია, <http://gnerc.org/files/wliuri%20angariSi/2006.pdf>

⁶⁷ არასამთავრობო ორგანიზაცია მწვანე ალტერნატივას ანგარიში, *სახელმწიფო ქონების პრივატიზების აგრესიული პოლიტიკა, ანუ „პრივატიზება ქართულად“-2*, თბ., 2010, გვ. 42.

პრო ჯორჯია გენერაცია“, რომლის მფლობელობაში გადავიდა 15 ელექტროსადგური, ხოლო სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ დარჩა განაწილების აქტივები. მიუხედავად იმისა, რომ სს „ენერგო-პრო ჯორჯიასგან“ წარმოების საქმიანობის სამართლებრივი გამოყოფა წინ გადადგმული ნაბიჯია, მასზე გაცემულია გადაცემის წინასწარი ლიცენზია, რაც ეწინააღმდეგება ევროპული ენერგეტიკული კანონმდებლობის პრინციპებს განაწილების ქსელის ოპერატორის საქმიანობის გამიჯვნის შესახებ.⁶⁸

2008 წლის დეკემბრის ბოლოს კი ლიტვური კონცერნის „ახემა ჯგუფის“ მიერ მოხდა სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუციის“ აუქციონზე შესყიდვა 6 მილიონ 100 ათას დოლარად.

ენერგეტიკის ობიექტების პრივატიზების განხორციელებით მაშინ მიღწეულ იქნა მნიშვნელოვანი შედეგები, კერძოდ:

- ახალი ტიპის მესაკუთრის ფორმირების შედეგად მომზადდა წინაპირობები, რომ მინიმუმამდე შემცირდეს ისეთი მანკიერი მოვლენების მნიშვნელობა, როგორცაა: დატაცება, გაფლანგვა, შემოსავლების დამალვა, არაკომპეტენტურობა და ა.შ;

- ინვესტორის მიერ ვალების ნაწილი დაიფარა, ნაწილის გადახდა შეჩერდა;
- ენერჯის საფასურის ანაზღაურებისა და მოსახლეობისაგან მისი გადახდის საკითხს ინვესტორი არეგულირებს;

- თანდათან წყდება ელექტროენერჯის დაზოგვის საკითხი;
- უცხოური კრედიტების ათვისება და სახელმწიფოს ვალდებულებები, ძირითადად, გადასულია ინვესტორზე;

- გარკვეულწილად გაიზარდა გადასახადების გადახდები და სახელმწიფოს შემოსავლები;

- დარგის რეაბილიტაციას ახორციელებს ინვესტორი;
- მოწოდებული ენერჯის ღირებულების სრულმა გადახდამ დადებითი გავლენა იქონია ენერგეტიკის სხვა დარგებზეც;

- გაიზარდა შესაძლებლობა დარგის საექსპორტო პოტენციალის უკეთ გამოყენებისათვის.

პრივატიზება, პირველ რიგში, ხორციელდება ენერგეტიკულ საწარმოთა განვითარების აუცილებლობიდან გამომდინარე. მის გარეშე, საბაზრო ეკონომიკის

⁶⁸ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 9.

პირობებში, წარმოუდგენელია დარგის განვითარება.

პრივატიზაცია ეკონომიკის განვითარების მძლავრი საშუალებაა. წარმატებით ჩატარებულმა პრივატიზაციამ შეიძლება ხელი შეუწეოს, როგორც ქვეყნის ბიუჯეტის დაბალანსებას, ისე საგადამხდელო ბალანსის განმტკიცებას, მთლიანად ეკონომიკის დივერსიფიკაციას, გამჭვირვალობას და საჯაროობას.

საქართველოში პრივატიზაციის ძირითად მიზანს შეადგენს სისტემის აღდგენა, მისი შემდგომი სრულყოფა და საიმედო და ეკოლოგიურად სუფთა ენერგომომარაგება უმცირესი დანახარჯებით. პრივატიზებით შესაძლებელია სექტორის მუშაობის მაჩვენებლების გაუმჯობესება.

ქვეყანამ ენერგეტიკაში პრივატიზაციის მხარდამჭერი პოლიტიკა გაატარა, კერძოდ: ხელი შეუწეო ქვეყანაში ინვესტიციების შემოდინებას, კომერციული ოპერაციების სრულყოფას, გადასახადების ამოღების გაუმჯობესებას, მმართველობითი ტექნოლოგიების დანერგვას.

საქართველოში პრივატიზაციის დროს გამოყენებული იყო პრივატიზაციის სხვადასხვა ფორმა: საკონკურსო გაყიდვა, აუქციონი, სააქციო საზოგადოების ჩამოყალიბება და პირდაპირი მიყიდვა.

ანალიზის საფუძველზე დგინდება, პრივატიზაციის შემდეგ აღნიშნულ ობიექტთა უმრავლესობამ მუშაობა გააუმჯობესა.

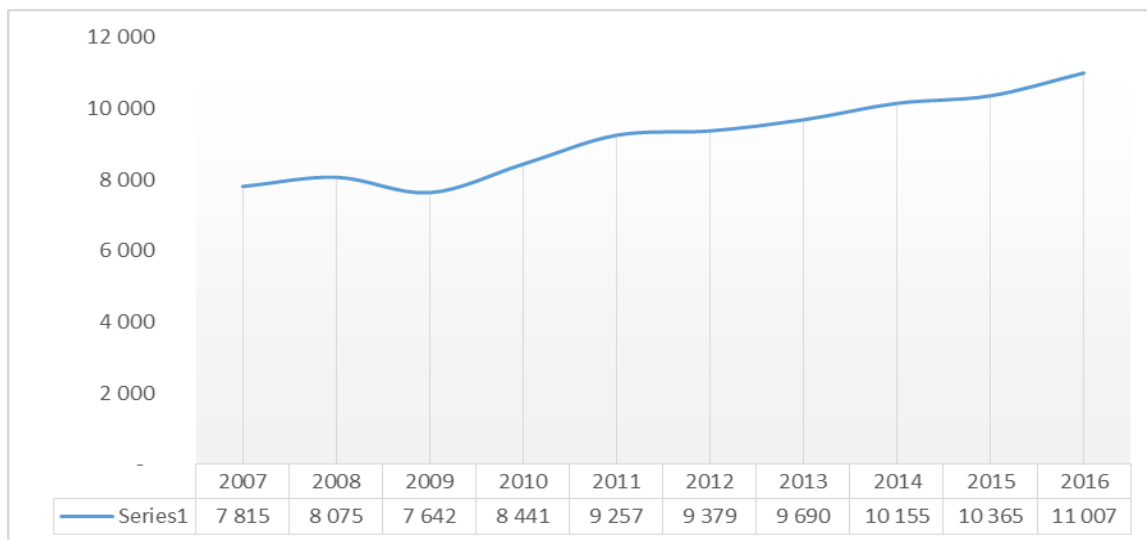
განვიხილოთ ის ძირითადი მიზეზები რის გამოც სექტორში პრივატიზაციის განხორციელების საჭიროება იდგა. პირველი და ძირითადი მიზეზი არის **ელექტროენერჯის მოხმარების ზრდა**, რომელსაც ადგილობრივი წარმოება ვერ აკმაყოფილებდა. ბაზარი დღესაც ვერ ახდენს ქვეყნის შიგნით არსებული მოთხოვნის სრულ დაფარვას, შესაბამისად საჭირო ხდება იმპორტის განხორციელება. ხოლო ზაფხულის თვეებში უხვი ჰიდრორესურსების გამო წარმოების გაზრდის შესაბამისად, ხდება ელექტროენერჯის ექსპორტი მეზობელ ქვეყნებში. ცხრილში №6 მოცემულია 2007-2016 წლებში მოხმარებული ელექტროენერჯის მოცულობა განაწილების ლიცენზიატების, აფხაზეთის და პირდაპირი მომხმარებლების მიერ. ცხრილიდან იკვეთება, რომ ყველა კომპონენტში მოხმარების ზრდა შეინიშნება, გარდა პირდაპირი მომხმარებლებისა, რაც გამოწვეულია მათი რაოდენობის შემცირებით. ბაზარზე მუდმივად ფიქსირება მოხმარებული ელექტროენერჯის მოცულობის ზრდა. წარმოების ზრდის მიუხედავად საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზარი ვერ ახდენს ქვეყნის შიგნით არსებული მოთხოვნის სრულ დაფარვას, შესაბამისად საჭირო ხდება

იმპორტის განხორციელება. სწორედ გაზრდილი მოთხოვნა საჭიროს ხდიდა და საჭიროა დღესაც ინვესტიციების განხორციელება. საერთო ჯამში წლიური მოხმარების 6%-იანი ზრდა დაფიქსირდა 2016 წელს 2015 წელთან შედარებით (დიაგრამა №9).⁶⁹

ცხრილი №6. ელექტროენერჯის მოხმარება (მლნ კვტ.სთ)⁷⁰

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
სს „თელასი“	1900	1897	1864	1947	2026	2023	2063	2252	2419	2789
აფხაზეთი	1255	1273	1358	1377	1613	1534	1605	1639	1797	1927
სს „EPG“	2450	2619	2481	2799	3528	3967	4170	4400	4590	4740
სს „კახეთის ენერჯოლისტრიბუცი“	197	225	228	237	256	272	287	310	336	343
პირდაპირი მოხმარებლები	2013	2061	1711	2081	1834	1584	1565	1554	1222	1209
მ.შ. განერგებელ-სადგურები	5	10	12	13	35	13	15	16	17	19
სულ მოხმარებლებზე მიწოდება	7821	8084	7654	8454	9292	9393	9706	10170	10382	11027
სულ ექსპორტი	625	680	749	1 524	931	528	450	545	660	559
მოხმარება სულ	8446	8764	8403	9979	10222	9921	10156	10715	11042	11586

დიაგრამა №9. საქართველოს ელექტროენერჯის მოხმარების დინამიკა (მლნ კვტ.სთ)⁷¹

აღნიშნული საკითხის უკეთ გასააზრებლად შეგვიძლია მოვიყვანოთ 2015 და

⁶⁹ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, www.esco.ge

⁷⁰ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, http://www.esco.ge/index.php?article_id=131&clang=0

⁷¹ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, www.esco.ge

2016 წლების მონაცემები თვეების მიხედვით, სადაც შედარებულია მოხმარებული და წარმოებული ელექტროენერჯის მოცულობები. ნათლად ჩანს თუ რა რაოდენობის დაფარვა ხდება იმპორტით. ენერგეტიკული ზამთრის პერიოდში იმპორტის განხორციელება აუცილებელია, ხოლო ზაფხულში ხდება ელექტროენერჯის ექსპორტი მეზობელ ქვეყნებში (იხ. ცხრილი №7 და №8).

ცხრილი №7. ელექტროენერჯის გამომუშავება-მოთხოვნა 2015 წელი
(მლნ კვტ.სთ)⁷²

2015 წელი/თვე	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	სულ
გამომუშავება	885	847	932	906	996	1008	1043	863	776	793	847	936	10833
მოთხ. კარგეების გათვალისწინებით	1026	883	980	930	984	997	1031	885	800	829	910	1037	11292
დისბალანსი: გამომ/მოთხ	(140)	(36)	(47)	(24)	12	10	12	(22)	(24)	(36)	(62)	(100)	(459)
% გამომ. წილი მოთხოვნაში	86%	96%	95%	97%	101%	101%	101%	97%	97%	96%	93%	90%	96%

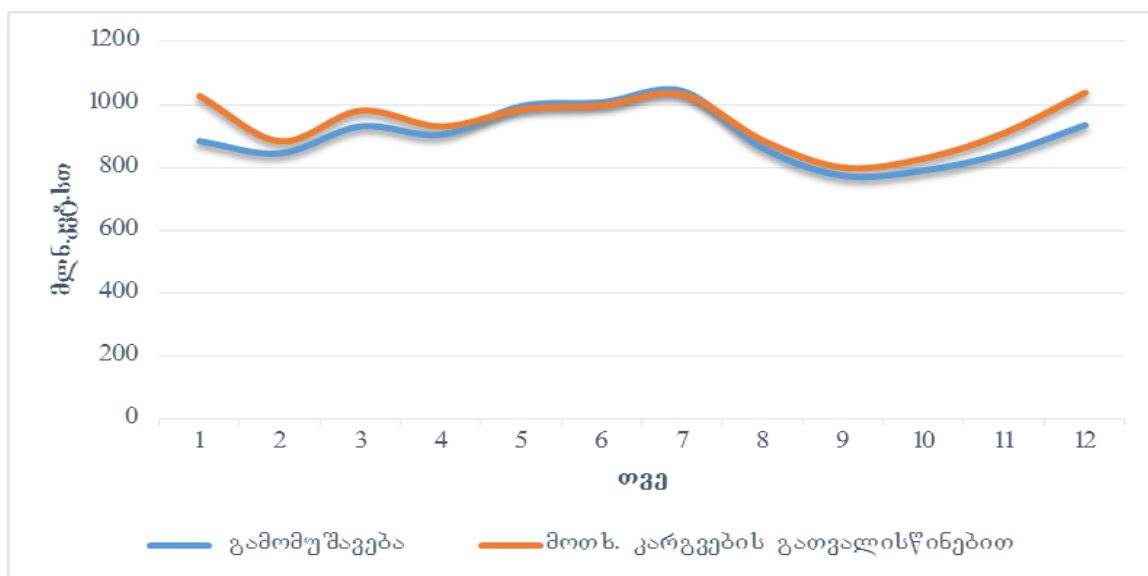
ცხრილი №8. ელექტროენერჯის გამომუშავება-მოთხოვნა 2016 წელი
(მლნ კვტ.სთ)⁷³

2016 წელი/თვე	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	სულ
გამომუშავება	968	813	844	875	1071	1095	1061	957	798	907	998	1186	11574
მოთხ. კარგეების გათვალისწინებით	1038	946	986	931	1061	1104	1143	1095	910	1035	1120	1324	12693
დისბალანსი: გამომ/მოთხ	-70	-133	-143	-56	9	-9	-83	-138	-112	-128	-121	-137	-1120
% გამომ. წილი მოთხოვნაში	93%	86%	86%	94%	101%	99%	93%	87%	88%	88%	89%	90%	91%

⁷² ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი, http://www.esco.ge/index.php?article_id=131&clang=0

⁷³ ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი, http://www.esco.ge/index.php?article_id=131&clang=0

დიაგრამა №10. დამოკიდებულება ელექტროენერჯის გამომუშავებასა და მოთხოვნას შორის 2015 წელს⁷⁴

2016 წელს ქსელში ჯამურად მიწოდებულმა ელექტროენერჯიამ შეადგინა 11,844 მლნ კვტ.სთ (2015 წელი - 11,291.7 მლნ კვტ.სთ), ჰიდროელექტროსადგურებიდან ელექტროენერჯის გამომუშავებამ - 9,329 მლნ კვტ.სთ (2015 წელი - 8,453.8 მლნ კვტ.სთ), რაც ქსელში მიწოდებული ელექტროენერჯის 78.8%-ია (2015 წელი - 74.8%), თბოელექტროსადგურებიდან - 2,236 მლნ კვტ.სთ (18.88%) (2015 წელი - 2,378.7 მლნ კვტ.სთ (21.1%)), ხოლო ქართლის ქარის სადგურის გამომუშავება, რომელიც 2016 წლიდან დაიწყო - 9 მლნ კვტ.სთ (0,08%). მთლიანობაში საქართველოში წარმოებულმა ელექტროენერჯიამ შეადგინა ქსელში მიწოდებული ელექტროენერჯის 97.72% (2015 წელი - 93.8%), ხოლო ელექტროსადგურების სასადგურე დანაკარგებმა და საკუთარმა მოხმარებამ 1.76% (2015 წელი - 2.1%). რაც შეეხება იმპორტს, 2016 წელს განხორციელდა 479 მლნ კვტ.სთ-ის იმპორტი, რომელიც ქსელში მიწოდებული ელექტროენერჯის 4.04%-ია (2015 წელი - 6.2%). 2015 წელთან შედარებით გაუმჯობესებულია საკუთარი რესურსებით ენერგოუზრუნველყოფა, მაგრამ შემცირებულია ელექტროენერჯის ექსპორტიც.

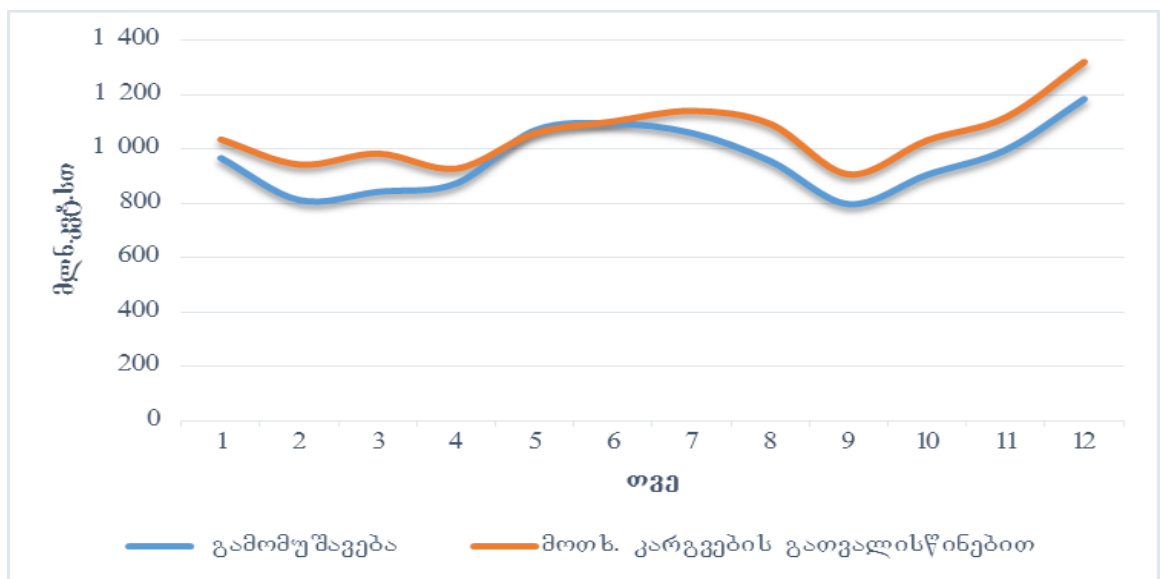
2015 წელს ელექტროენერჯის გამანაწილებელ კომპანიებზე განაწილდა 7,346.3 მლნ კვტ.სთ, რაც შეადგენს საქართველოში მოხმარებული ელექტროენერჯის 65.1%-ს. თავის მხრივ, სს „თელასმა“ მოიხმარა 2,419.4 მლნ

⁷⁴ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, http://www.esco.ge/index.php?article_id=131&clang=0

კვტ.სთ, რაც ქვეყნის მთლიანი მოხმარების 21.4%-ია. სს „ენერგო-პრო ჯორჯიამ“ მოიხმარა 4,590.5 მლნ კვტ.სთ, რაც მთლიანი მოხმარების 40.7%-ია და სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუციამ“ - 336.4 მლნ კვტ.სთ, რამაც მთლიანი მოხმარების 3% შეადგინა. აღსანიშნავია, რომ პირდაპირი მოხმარებლების მიერ მოხმარებულმა ელექტროენერგიამ შეადგინა მთლიანი მოხმარების 15.9%, ხოლო აფხაზეთისათვის მიწოდებულმა ელექტროენერგიამ - 11%. რაც შეეხება ელექტროენერგიის დანაკარგებს, მისი წილი მოხმარებაში 2.2% დაფიქსირდა, ხოლო ექსპორტის - 5.8%.

დიაგრამა №11 ასახავს 2016 წლის მანძილზე ელექტროენერგიის გამომუშავებასა და მოთხოვნას შორის დამოკიდებულებას. 2016 წელს 2015 წელთან შედარებით გამომუშავება ზაფხულის თვეებშიც კი ნაკლები იყო მოთხოვნასთან შედარებით, რამაც გამოიწვია ექსპორტის შემცირება, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ შემცირდა იმპორტიც.

დიაგრამა №11. დამოკიდებულება ელექტროენერგიის გამომუშავებასა და მოთხოვნას შორის 2016 წელს⁷⁵

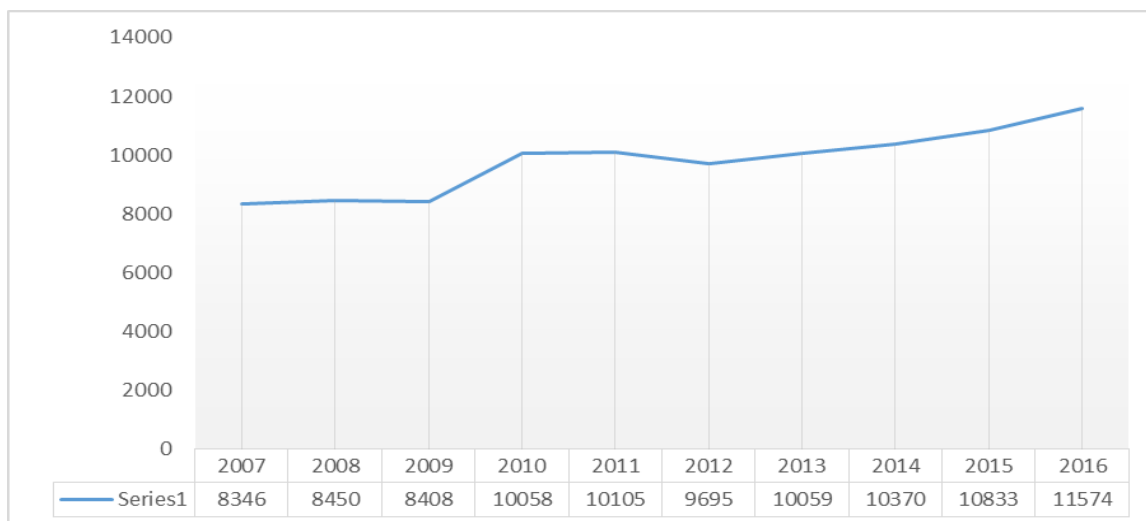
ცხრილი №9 ასახავს 2007-2016 წლებში გამომუშავებული და იმპორტზე მიღებული ელექტროენერგიის მოცულობას. იმპორტის საჭიროება გაზრდილი მოხმარებით არის განპირობებული, ხოლო დიაგრამა №12 ასახავს მხოლოდ გამომუშავების ტრენდს.

⁷⁵ ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი, http://www.esco.ge/index.php?article_id=131&clang=0

ცხრილი №9. ელექტროენერჯის გამომუშავება-მოთხოვნა 2007-2016 წლებში
(მლნ კვტ.სთ)⁷⁶

წელი	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
გამომუშავება	8346	8450	8408	10058	10104	9695	10059	10370	10833	11574
თბოსადგურები	1515	1281	991	683	2212	2472	1788	2036	2379	2236
ქართლის ქარის სადგური										9
ჰიდროსადგურები	6831	7169	7417	9375	7892	7223	8271	8334	8454	9329
მ.შ. მარეგულირებელი	4508	4998	4737	6525	5218	4906	5385	5159	5119	5406
მ.შ. სეზონური	2216	2045	2421	2533	2379	2047	2557	2683	2817	3239
მ.შ. დერეგულირებული	108	126	258	317	296	270	329	492	518	684
იმპორტი	433	649	255	222	471	615	484	852	699	479
ტრანზიტის მიზნით საქართველოში შემოსული ელ.ენერჯია										850
სულ რესურსი	8779	9099	8663	10280	10575	10310	10543	11222	11532	12053
სასადგ. დანაკარგ. და ს/შ	176	169	130	139	192	226	198	216	240	209

დიაგრამა №12. ელექტროენერჯის ჯამური გამომუშავება 2007-2016 წლების
დინამიკაში (მლნ კვტ.სთ)⁷⁷

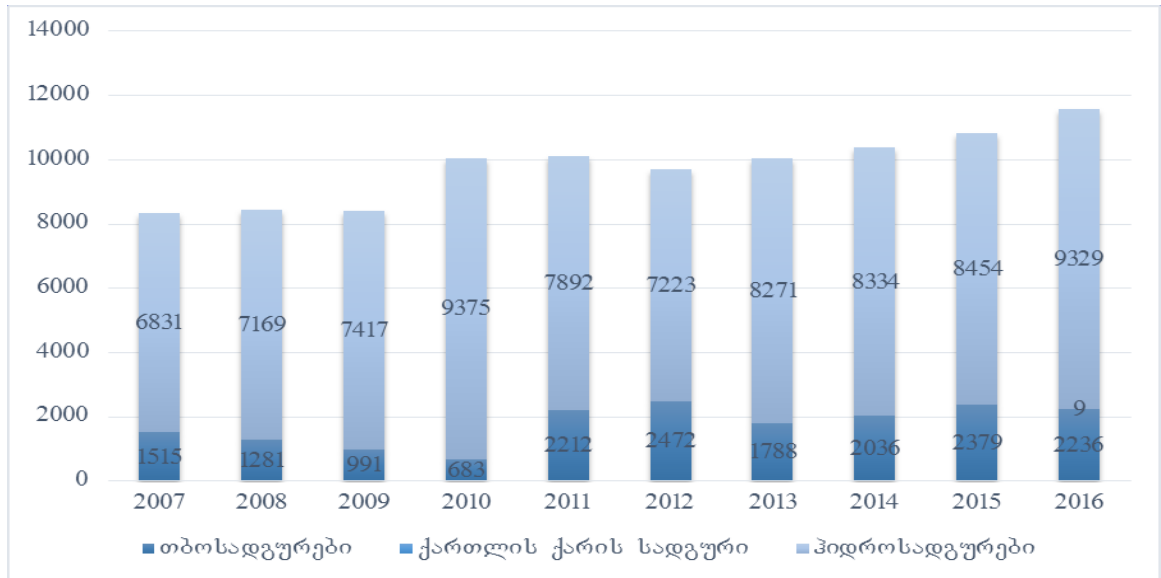
დიაგრამა №13 ასახავს 2007-2016 წლებში თბოელექტროსადგურების, ჰიდროელექტროსადგურებისა და ქარის სადგურის მიერ გამომუშავებული

⁷⁶ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, http://www.esco.ge/index.php?article_id=8&clang=0

⁷⁷ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, www.esco.ge

ელექტროენერჯის მოცულობებს. ხოლო დიაგრამა №14 წარმოადგენს იმპორტის წილს მთლიან მიწოდებაში, რომელიც მცირდება წლიდან წლამდე (თითქმის განახევრდა 2016 წელს 2014 წელთან შედარებით).

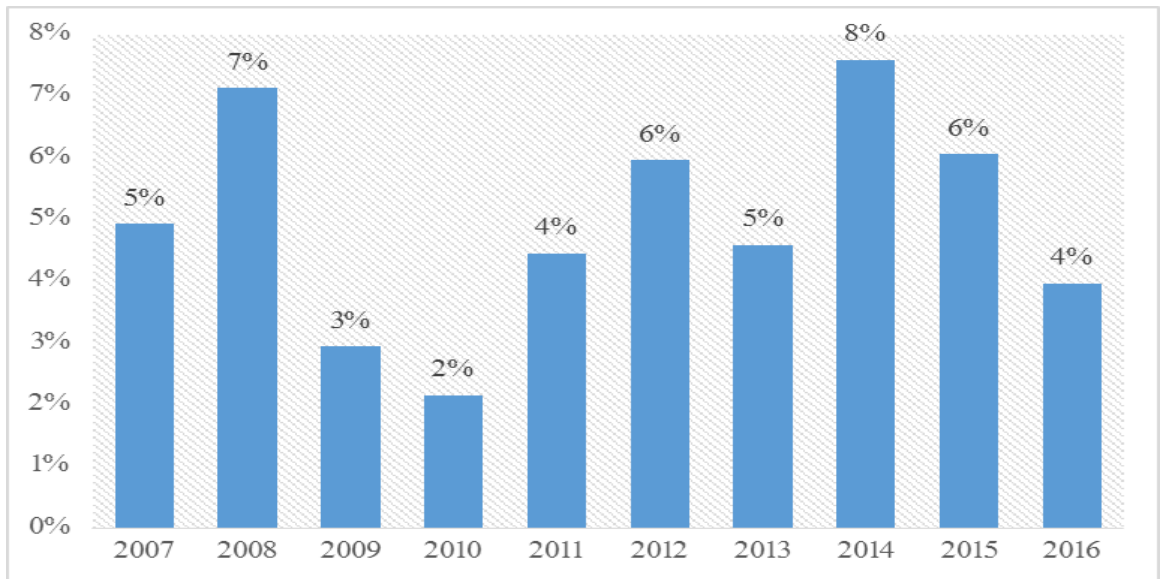
დიაგრამა №13 ელექტროენერჯის ჯამური გამოძევა (მლნ კვტ.სთ)⁷⁸

გამომუშავებული ელექტროენერჯის სტრუქტურის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მასში საკმაოდ დიდია თბოელექტროსადგურების (წარმოებისთვის ძირითადი ნედლეული არის იმპორტირებული ბუნებრივი აირი, რომელიც შესაძლოა განხილულ იქნეს, როგორც იმპორტირებული – ძვირი ელექტროენერჯია, ვინაიდან ბუნებრივი აირის ფასი დაფიქსირებულია აშშ დოლარში და ანგარიშსწორება ხდება ეკვივალენტ ლარში) წილი, ამიტომ აუცილებელია წარმოების ობიექტების მშენებლობა, რეაბილიტაცია და ზოგადად ინვესტირება, რათა მიღწეულ იქნეს ენერგოდამოუკიდებლობა.

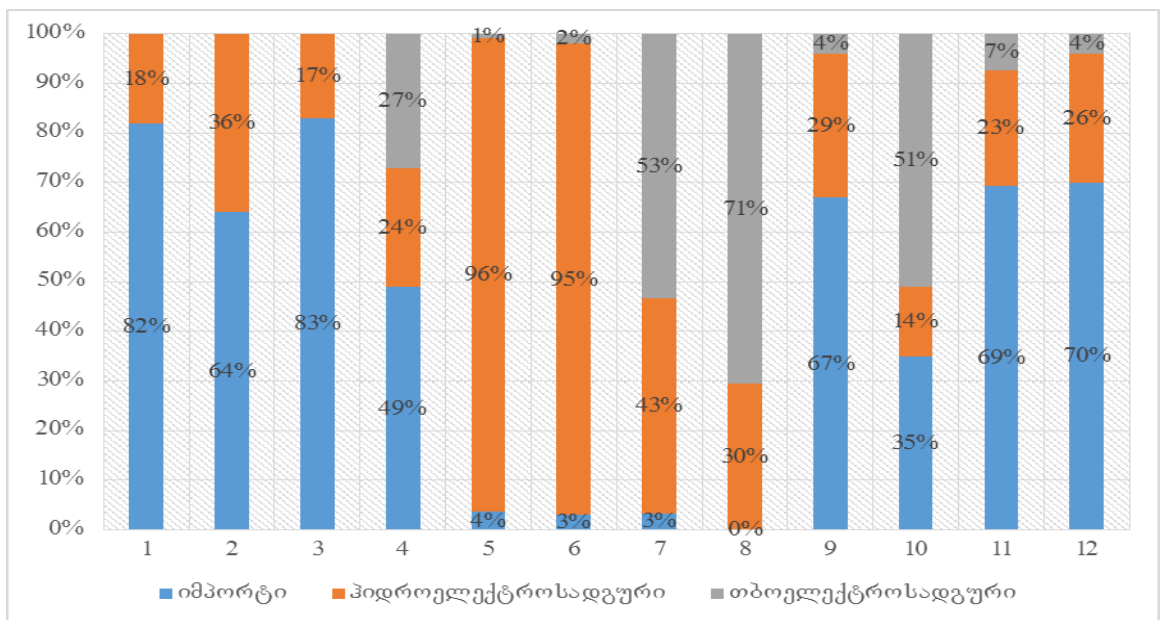
⁷⁸ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, www.esco.ge

დიაგრამა №14 იმპორტის წილი მთლიან რესურსში (მლნ კვტ.სთ)⁷⁹

დიაგრამა №15 და №16 ასახავს ბაზრის ოპერატორის მიერ შესყიდული საბაღანსო ელექტროენერჯის სტრუქტურას 2015 და 2016 წლებისთვის.

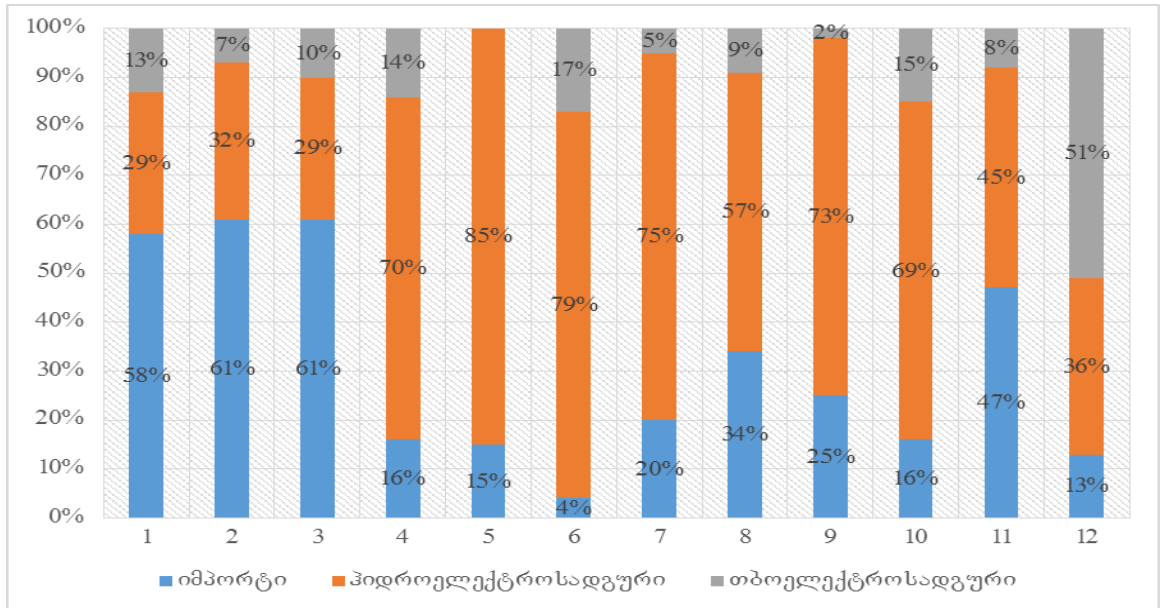
დიაგრამა №15. ბაზრის ოპერატორის მიერ შესყიდული საბაღანსო ელექტროენერჯის სტრუქტურა (2015 წელი)⁸⁰

⁷⁹ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია, www.gnerc.org

⁸⁰ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 37.

დიაგრამა №16. ბაზრის ოპერატორის მიერ შესყიდული საბაზანსო ელექტროენერჯის სტრუქტურა (2016 წელი)⁸¹

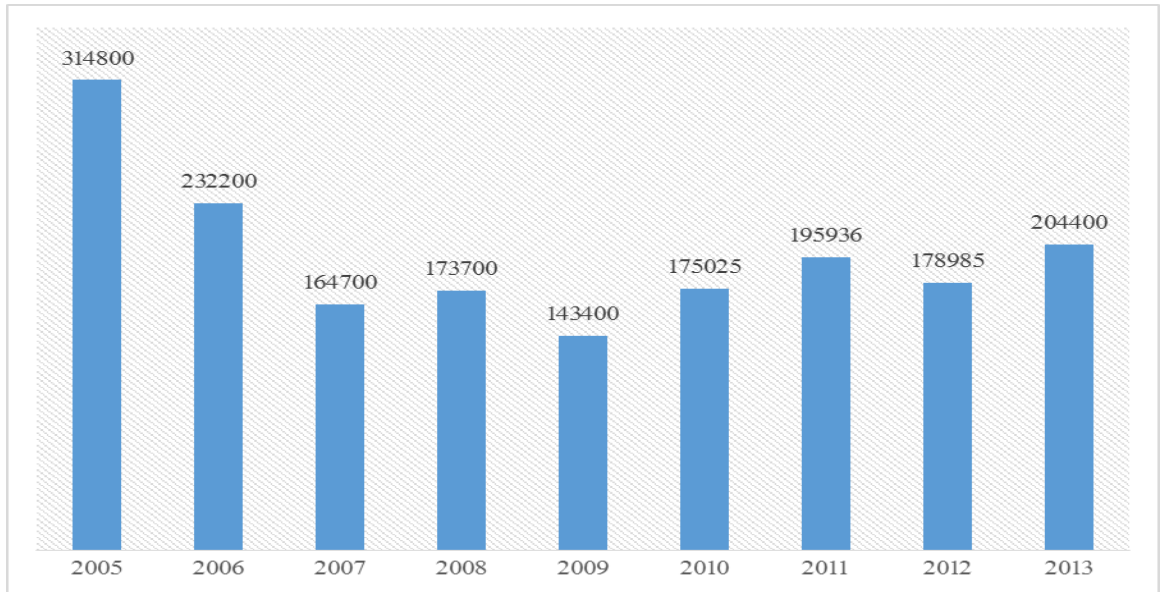
დანართი №1 ასახავს ელექტროენერჯის იმპორტის, ექსპორტისა და ტრანზიტის სტატისტიკას 2015-2017 წლებში, ქვეყნების მიხედვით. აღსანიშნავია, რომ 2012 წლის შემდეგ თურქეთიდან ელექტროენერჯის იმპორტი აღარ განხორციელებულა. ტრანზიტი პირველად განხორციელდა 2014 წლის დეკემბერში (რუსეთიდან თურქეთში და სომხეთიდან თურქეთში), 2015 წელს ტრანზიტი აღარ დაფიქსირებულა, ხოლო 2016 და 2017 წლებში ძირითადად აზერბაიჯანიდან თურქეთში და რუსეთიდან სომხეთში განხორციელდა.

მეორე მიზეზი სექტორში ინვესტიციების განხორციელების საჭიროებისა არის **დანაკარგების დიდი მოცულობა**. ელექტროენერჯის დანაკარგების რეგულირება გადამცემ და გამანაწილებელ ქსელებში კომისიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას წარმოადგენს. კომისია ახდენს დანაკარგების ნორმირებას, ვინაიდან ტარიფების დადგენისას ქსელური კომპანიების მიერ მოთხოვნილი შემოსავლების მნიშვნელოვანი ნაწილი ქსელში დაკარგული ენერჯის შესყიდვაზე მოდის. დიაგრამა №17 ასახავს საქართველოს ენერჯოსისტემაში ელექტროენერჯის დანაკარგების დინამიკას მოცულობაში, ხოლო დიაგრამა №18 - ელექტროენერჯეტიკული სისტემის ფაქტობრივ დანაკარგებს ჯამურად გამანაწილებელ და გადამცემ ქსელში 2009-2016 წლებში. ელექტროენერჯის ნორმატიული დანაკარგი, რომლის სიდიდეც საწარმოსათვის

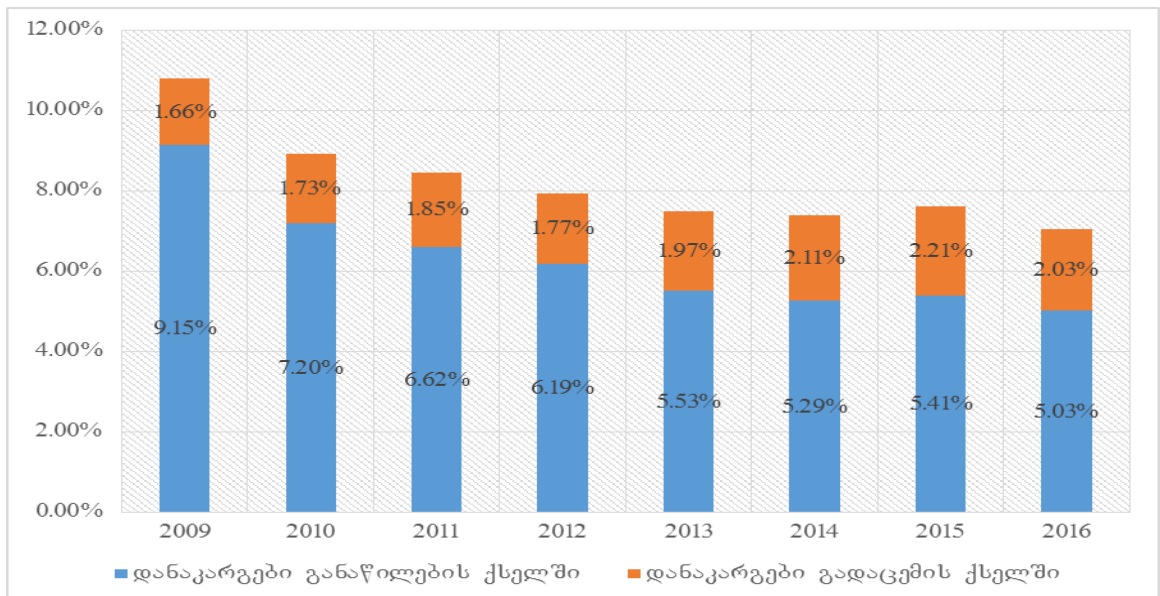
⁸¹ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 15.

დგინდება კომისიის მიერ შესაბამისი ნორმატიული აქტით გათვალისწინებული წესით, მოქმედებს სატარიფო რეგულირების პერიოდში.

დიაგრამა №17. საქართველოს ენერგოსისტემაში ელექტროენერჯის დანაკარგების დინამიკა (ათასი კვტ.სთ)⁸²

დიაგრამა №18. ელექტროენერგეტიკული სისტემის ჯამური ფაქტობრივი დანაკარგები⁸³

⁸² საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია, www.gnerc.org

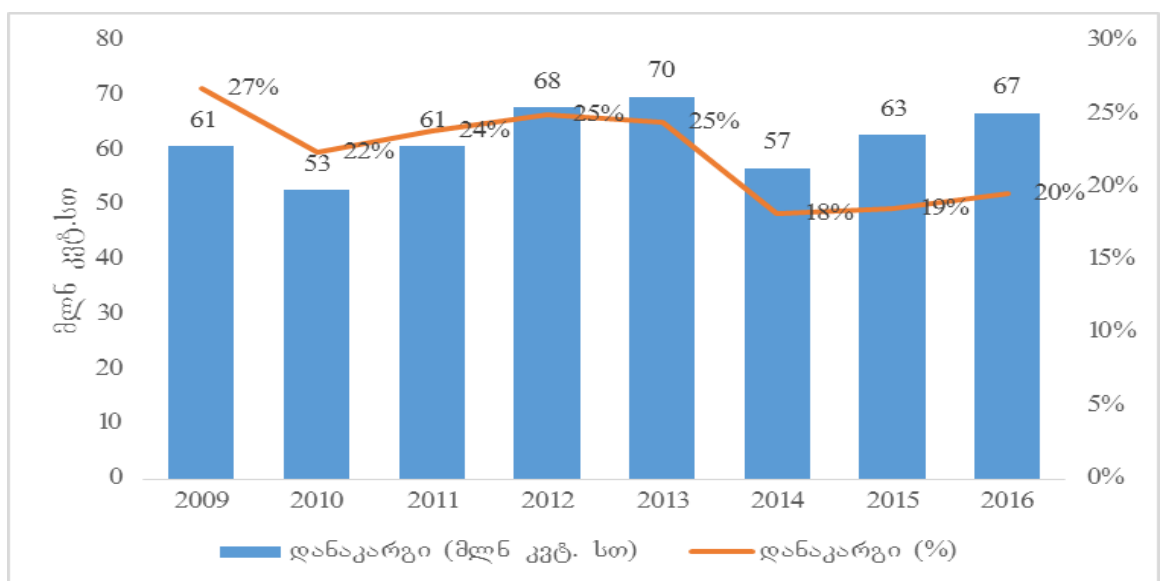
⁸³ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 23.

2016 წლის მონაცემების შესაბამისად ელექტროენერჯის ჯამურმა დანაკარგმა შეადგინა 7.062%, რაც ნაკლებია წინა წლების მონაცემებთან შედარებით. დიაგრამიდან ჩანს, რომ ბოლო წლების მანძილზე იკლო დანაკარგებმა გამანაწილებელ ქსელში, რომელიც შეგვიძლია გავანალიზოთ შემდეგი დიაგრამების საშუალებით.

სს „კახეთის ენერჯოდისტრიბუციისთვის“ კომისიის 2006 წლის №17 დადგენილების თანახმად, განსაზღვრულია ნორმატიული დანაკარგი 10.5%. ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა, რომ კომპანიას ხშირ შემთხვევაში ნორმატივზე გადაჭარბებული ფაქტობრივი მაჩვენებლები აქვს. ზემოაღნიშნული ცხადყოფს, რომ კომპანიის ქსელში საინვესტიციო პროექტების განხორციელება, აღრიცხვიანობის მოწესრიგება და ქსელის სტრუქტურის გაუმჯობესება აუცილებელია (დიაგრამა №19).

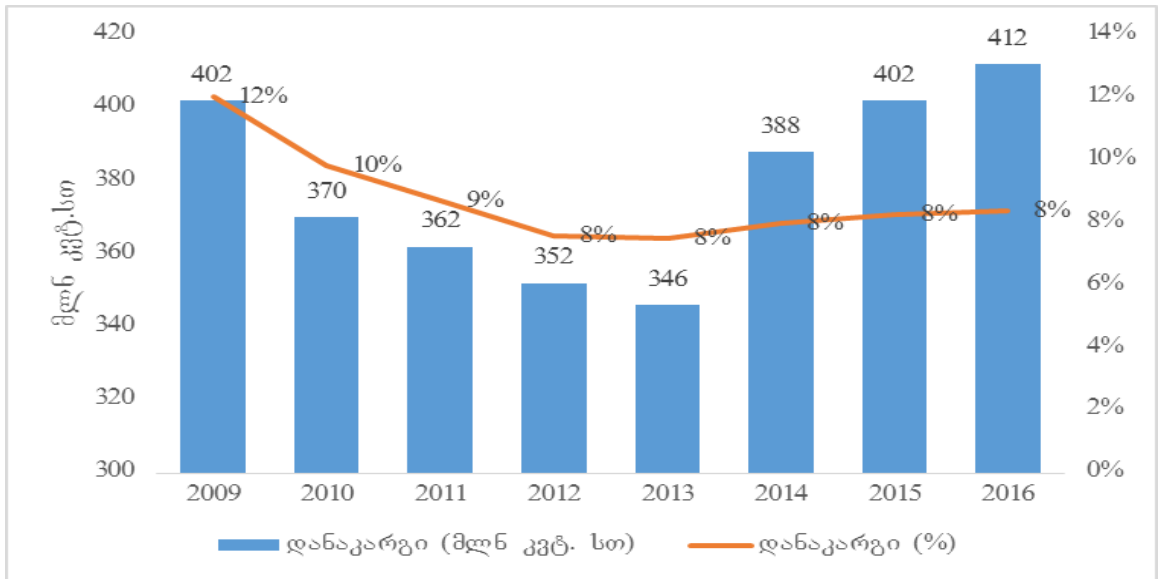
2014 წელს სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიას“ კომისიის დადგენილებით განესაზღვრა ე.წ. წამახალისებელი რეგულირების ფარგლებში ნორმატიული დანაკარგის ოდენობა - 7.5%. 2016 წელს კი ფაქტობრივად გაეზარდა კომპანიას დანაკარგი (გამოწვეულია „ჯორჯიან მანგანუის“ ტოპოლოგიის ცვლილებით). ვინაიდან ცვლილება 10%-ზე მეტი იყო კომისიამ თავიდან გაიანგარიშა მისი დანაკარგი და 2016 წლის დეკემბერში №25 დადგენილებით დაამტკიცა ნორმატიული დანაკარგის სიდიდე – 8.26% (დიაგრამა №20).

დიაგრამა №19. სს „კახეთის ენერჯოდისტრიბუციისთვის“ დანაკარგი⁸⁴

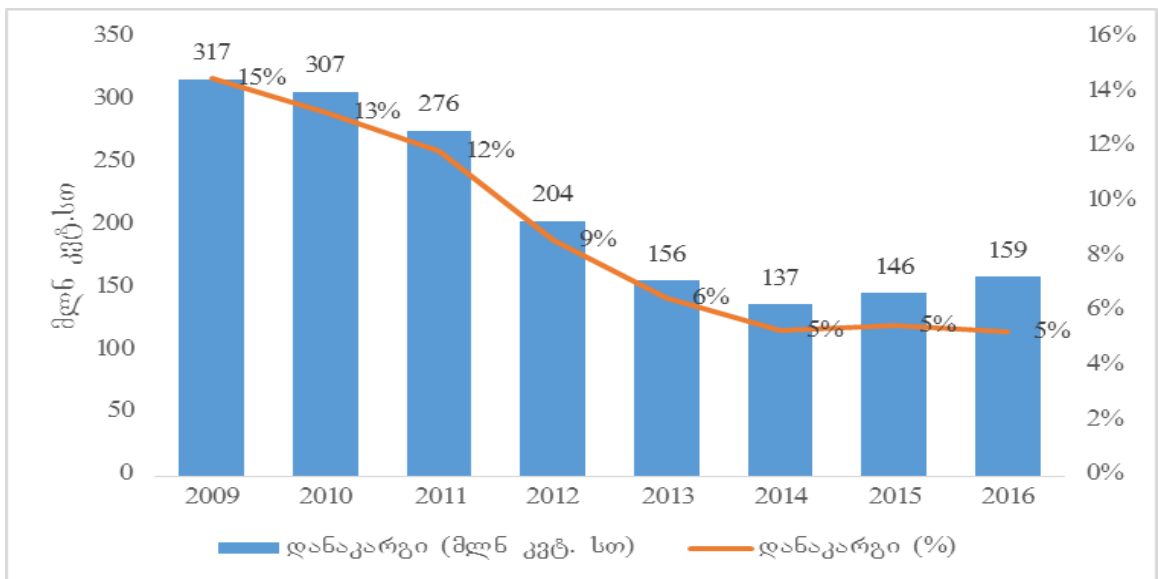
⁸⁴ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 24.

დიაგრამა №20. სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიასთის“ დანაკარგი⁸⁵

რაც შეეხება სს „თელასს“, კომისიამ 2015 წლის სექტემბერში №25 დადგენილებით დაამტკიცა ნორმატიული დანაკარგის ოდენობა და განსაზღვრა 5.34%-ით. ფაქტიური დანაკარგები რიგ შემთხვევაში გაიზარდა (2015 წელი), ხოლო შემცირდა 2016 წელს 1.31%-ით, რაც განპირობებული იყო კომპანიის 110-35 კვ ქსელზე მძლავრი მომხმარებლის მიერთებით.

დიაგრამა №21. სს „თელასისთის“ დანაკარგი⁸⁶

⁸⁵ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 24.

⁸⁶ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 24.

იმის გათვალისწინებით, რომ სემეკის მიერ დამტკიცებული მეთოდოლოგიების საფუძველზე დადგენილი ტარიფები ითვალისწინებს ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციისა და განაწილების ლიცენზიატების მიერ განხორციელებულ ან/და განსახორციელებელ ინვესტიციებზე ამონაგებისა და ცვეთა/ამორტიზაციის გონივრულ და სამართლიან დონეს, კომისია განსაკუთრებული ყურადღებით ახორციელებს ინვესტიციების მონიტორინგს.⁸⁷

მიმდინარე პერიოდისათვის ელექტროენერგეტიკული სექტორი ძირითადად საჭიროებს ინვესტიციებს ელექტროენერჯის გადამცემა და გამანაწილებელი ქსელების საიმედოობის, უსაფრთხოებისა და ელექტროენერჯის სათანადო ხარისხის მაჩვენებლების გაუმჯობესების მიმართულებით, რომელიც შეიძლება მიღწეულ იქნეს ელექტროენერგეტიკული სექტორის თითოეული ლიცენზიატის მიერ განხორციელებული მიზანმიმართული ინვესტიციის შედეგად.

2013-2015 წლებში გაფორმდა 60 მემორანდუმი 88 საინვესტიციო პროექტის განხორციელების მიზნით, პროექტების ჯამური დადგმული სიმძლავრე 1 600 მგვტ. მოსალოდნელი გამოიმუშავება 7 მლრდ. კვტ.სთ-ია, პროექტების საგარაუდო ჯამური საინვესტიციო ღირებულება 2.4 მლრდ. აშშ დოლარია.⁸⁸

2013-2015 წლებში ექსპლუატაციაში შევიდა 10 ჰიდროელექტროსადგური, რომელთა ჯამური სიმძლავრე – 157 მგვტ-ს შეადგენს, ხოლო მთლიანი საინვესტიციო ღირებულება – 264.4 მლნ აშშ დოლარს.

ცხრილში №10 წარმოდგენილია 2013-2017 წლებში ექსპლუატაციაში შესული ელექტროსადგურები დადგმული სიმძლავრის მითითებით. აღნიშნულ პერიოდში 781.94 მგვტ-ით გაიზარდა სექტორში დადგმული სიმძლავრე და სულ შეადგინა 4089.3 მგვტ. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ 2017 წელს 2016 წელთან შედარებით 6.1%-ით გაიზარდა სექტორის ჯამური სიმძლავრე.

⁸⁷ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ 2014 წლის 30 ივლისის №14 დადგენილებით დამტკიცებული „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშებისა“ და „ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციის და ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორის მომსახურების ტარიფების გაანგარიშების“ მეთოდოლოგიები.

⁸⁸ საქართველოს ენერგეტიკის სამინისტრო, სამი წლის ანგარიში, 10.2015, გვ. 8.

ცხრილი №10. 2013-2017 წლებში ექსპლუატაციაში შესული ელექტროსადგურები⁸⁹ ⁹⁰

№	პროექტის დასახელება	დადგმული სიმძლავრე, მგვტ.	ექსპლუატაციაში შესვლის წელი
1	ბახვიძესი 3	9.8	2013
2	რაჭა ჰესი	11	2013
3	დაგვაძესი	0.1	2013
4	შილდაძესი	4.8	2013
5	ალაზანძესი-2	6	2013
ჯამური სიმძლავრე		31.7	
1	ლარსიძესი	19	2014
2	ახმეტაძესი	9.1	2014
3	არაგვიძესი	8.5	2014
4	ყაზბეგიძესი	6	2014
5	ფარაუანიძესი	86.54	2014
6	კაზრეთიძესი	2.5	2014
ჯამური სიმძლავრე		131.64	
1	გარდაბნის თბოელექტროსადგური	231.2	2015
2	დებედაძესი	3	2015
3	ფშაველაძესი	1.95	2015
ჯამური სიმძლავრე		236.15	
1	დარიალი ჰესი	108	2016
2	საგურამო ჰესი	4.2	2016
3	შაქშაძეთი ჰესი	1.5	2016
4	მაქსანია ჰესი	0.5	2016
5	ტყიბულის თბოელექტროსადგური	13.2	2016
6	ქართლის ქარის ელ.სადგური	20.7	2016

⁸⁹ საქართველოს ენერჯეტიკის სამინისტრო, სამი წლის ანგარიში, 10.2015, გვ. 4.

⁹⁰ ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორი, www.esco.ge

ჯამური სიმძლავრე		148.1	
1	ხელვაჩაური ჰესი	47.48	2017
2	შუახევი ჰესი	178.72	2017
3	ნაბეღლავი ჰესი	1.9	2017
4	კინტრიშა ჰესი	6	2017
5	მარნეული ჰესი	0.25	2017
ჯამური სიმძლავრე		234.35	

დღეისათვის საქართველოს ენერჯეტიკის სექტორში ინვესტიციების მოზიდვისა და ქვეყნის ენერგოპოტენციალის მაქსიმალური გამოყენების მიზნით პოტენციური ინვესტორებისათვის შეთავაზებულია მთელი რიგი შეღავათები, კერძოდ:

- ახალაშენებული ჰესებისთვის არ ხდება ტარიფის დადგენა, ინვესტორები თავად ირჩევენ ფასსა და ბაზარს;
- მთავრობა ინვესტორს სთავაზობს გარანტირებულ შესყიდვას ზამთრის პერიოდში;
- ახალ ჰესებს ენიჭებათ თურქეთ-საქართველოს 500 კვ ხაზით სარგებლობის პრიორიტეტი;
- 46 ჰესი გადავიდა კერძო მფლობელობაში;
- საგრძნობლად გამარტივდა ენერჯეტიკის სექტორში ნებართვებისა და ლიცენზიების მოპოვების პროცესი;
- გაუქმდა 13 მგვტ-მდე დადგმული სიმძლავრის ჰესებისთვის წარმოების ლიცენზია.

დღეის მდგომარეობით საქართველოს ენერგოსექტორში საკმაოდ მნიშვნელოვანი მიზეზები არსებობს ინვესტიციების განსახორციელებლად, კერძოდ ექსპერტული გათვლებით, ქვეყანას გააჩნია ეკონომიკურად ხელსაყრელი დიდი ჰიდროპოტენციალი; ბაზარი ნაწილობრივ დარეგულირებულია; პრივატიზებულია განაწილების კომპანიები და რაც მთავარია საკუთარი საქმიანობით მოგებას იღებენ; გამარტივებულია ფორმალური პროცედურები ენერჯეტიკის სექტორში და არსებობს სახელმწიფოს მხარდაჭერა ენერგოსექტორის გაძლიერებისადმი.⁹¹

⁹¹ ჩომახიძე დ., „შესავალი ენერგომენეჯმენტში“, თბ., 2011, გვ. 50.

თავი 2. ელექტროენერგეტიკის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების წყაროები და სექტორის ფინანსური ანალიზი

2.1 ელექტროენერგეტიკულ სექტორში ინვესტიციების დაფინანსების წყაროები და ეფექტიანობის მაჩვენებლები

კორპორაციის კაპიტალი წარმოგვიდგება, როგორც აქტივების ფორმირებაში ინვესტირებული ფულადი, მატერიალური და არამატერიალური საშუალებების მთლიანი ღირებულება. კორპორაციის კაპიტალი აერთიანებს წარმოების ძირითად ფაქტორებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ კორპორაციის სამეურნეო საქმიანობას: კაპიტალს, მიწას და შრომით რესურსებს. კაპიტალი შესაძლოა მოგვევლინოს სასესხო კაპიტალის ფორმით. ის კომპანიის საბაზრო ღირებულების მთავარი საზომიც კი არის. ამ კუთხით უნდა გამოიყოს საკუთარი კაპიტალი, რომელიც წარმოადგენს წმინდა აქტივების მოცულობას და იგი განსაზღვრავს ნასესხები სახსრების მოზიდვის პოტენციალს, რაც დამატებითი მოგების მიღებას უზრუნველყოფს.

კაპიტალის ეფექტიანი მართვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს მისი ღირებულების შეფასება, ანუ ფასი, რომელსაც კორპორაცია იხდის მისი სხვადასხვა წყაროდან მოზიდვისთვის. ის გამოიყენება, როგორც რეალური ინვესტიციების განხორციელების კრიტერიუმი. მისი საშუალებით ცალკეული რეალური პროექტების ეფექტიანობის შეფასების პროცესში, წმინდა ფულადი ნაკადის თანხა დაიყვანება რეალურ ღირებულებამდე.

საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ სექტორში ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიის შესაბამისად, განმარტებულია კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულება (WACC) - რეგულირებადი აქტივების ბაზაზე ამონაგების ნორმა, რომელიც იანგარიშება გადასახადებამდე, კომისიის მიერ დადგენილი კაპიტალის (საკუთარი და მოზიდული) სტრუქტურის მიხედვით.⁹²

WACC-ის ძირითადი კომპონენტების სიდიდეებისა და ეფექტიანობის (X-ფაქტორი) ფაქტორის ფიქსირებულ განაკვეთებს, კომისია ადგენს სატარიფო რეგულირების მთელი პერიოდისთვის (რეგულირების პერიოდი მთავრდება 2017 წლის 31 დეკემბერს და შესაბამისად ახალი საკანონმდებლო ნორმები საჭიროებს დამტკიცებას). ამჟამად დადგენილი კაპიტალის სტრუქტურა შემდეგია – მოზიდული

⁹² საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2014 წლის 30 ივლისის №14 დადგენილება ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიების დამტკიცების შესახებ, მუხლი 2.

კაპიტალი/საკუთარი კაპიტალი 60%-40%-ზე, ანუ სესხის წილი მთლიან კაპიტალში გაითვალისწინება 60%-ის ოდენობით, ხოლო WACC დადგენილია - 13,54%.⁹³

ელექტროენერგეტიკულ სექტორში რეგულირებადი კომპანიები რეგულირებადი აქტივების ბაზაზე ამონაგების ნორმას იღებენ, საქართველოს ელექტროენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის (შემდგომში კომისია) მიერ განსაზღვრული მეთოდით. კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულება (WACC) გადასახადებამდე (%), იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:⁹⁴

$$WACC_{\text{გადასახადებამდე}} = g \times r_d + \frac{(1 - g) \times r_e}{(1 - T)}$$

სადაც: g – სესხის წილი (%); r_d – სესხის ღირებულება (%); r_e – საკუთარი კაპიტალის ღირებულება (%); T – მოგების გადასახადი (%).

სესხისა და კაპიტალის ღირებულება იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:⁹⁵

$$r_d = r_{rf} + DP$$

$$r_e = r_{rf} + \beta \times (r_m - r_{rf})$$

სადაც: r_{rf} – ურისკო საპროცენტო განაკვეთი (%); DP – სესხის პრემია (%); r_m – ბაზრის რისკი (%); β – სექტორული რისკის კოეფიციენტი.

ურისკო საპროცენტო განაკვეთი (r_{rf}), ბაზრის რისკის პრემია ($r_m - r_{rf}$), სექტორული რისკის ფაქტორი (β) და სესხის პრემია (DP) ყოველი სატარიფო რეგულირების პერიოდისთვის არის ფიქსირებული. კომისიას, ურისკო საპროცენტო განაკვეთი, განსაზღვრული აქვს სახელმწიფო გრძელვადიანი საერთაშორისო ობლიგაციებზე ვადის გასვლამდე წლიური შემოსავლის ოდენობით, ხოლო ბაზრის რისკის პრემია და სესხის პრემია - საექსპერტო დასკვნების ან/და შედარებითი ანალიზის საფუძველზე.

WACC – ის კომპონენტების სიდიდეები განსაზღვრულია შემდეგნაირად:⁹⁶

- ურისკო საპროცენტო განაკვეთი (r_{rf}) – 7.50%;
- სესხის პრემია (DP) – 3.50%;

⁹³ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 1.09.2015, მუხლი 9.

⁹⁴ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 1.09.2015, მუხლი 9, ნაწილი 3.

⁹⁵ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 1.09.2015, მუხლი 9, ნაწილი 4.

⁹⁶ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 1.09.2015, მუხლი 27.

- ბაზრის რისკის პრემია ($r_m - r_{rf}$) – 7.25%;
- სექტორული რისკის კოეფიციენტი (β) – 1.00.

პირველი სატარიფო რეგულირების პერიოდისთვის ზოგადი ეფექტიანობის ფაქტორი ($X_{ზოგ}$) 2%-ის ტოლია, ხოლო ინდივიდუალური ეფექტიანობის ფაქტორი ($X_{ინდ}$) - ნული.

ლიტვის ენერგეტიკის მარეგულირებელი კომისია (საქართველოსგან განსხვავებით) WACC-ის ოდენობას განსაზღვრავს ყოველწლიურად (მისი ცვლილება დამოკიდებულია სესხის ღირებულებაზე) და აღნიშნულ მონაცემს ყოველი წლის 1 აგვისტომდე აქვეყნებს. მაგალითად, 2017 წლისთვის გამანაწილებელი კომპანიებისთვის WACC-ის დადგენილი ნორმაა 4,94%, გადაცემისთვის - 4,93%, ხოლო წარმოებისთვის - 5,05%. მისი გაანგარიშება დაფუძნებულია შემდეგ კოეფიციენტებზე:⁹⁷

სესხის განაკვეთი იანგარიშება ლიტვის ეროვნული ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით (არასაფინანსო კორპორაციებისათვის გაცემული გრძელვადიანი სესხების 12 თვის საშუალო პროცენტი). იმ შემთხვევაში თუ კომპანია სესხს აიღებს უფრო დაბალ პროცენტად, მას შეუძლია სხვაობით მიღებული სარგებლის ნახევარი დარჩეს. მაგალითად, თუ მას სესხი აღებული აქვს 1%-ად, ხოლო ლიტვის ეროვნული ბანკის მონაცემებით 12 თვის საშუალო განაკვეთი არის 3%, მაშინ WACC-ში მონაწილეობას იღებს სესხის განაკვეთი 2% (რეალურ 1%-ს დამატებული $(3\%-1\%)/2=1\%$, ანუ სულ 2%). ხოლო თუ კომპანიას გრძელვადიანი სესხები არ აქვს, მაშინ მისი სესხის საპროცენტო განაკვეთი WACC-ში ტოლია ენერგოსექტორში შემავალი კომპანიების საშუალო საპროცენტო განაკვეთის. ამასთან, დადგენილია საპროცენტო განაკვეთის ზედა ზღვარი 2,18%-ის ოდენობით.⁹⁸

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა. მონოპოლიური კომპანიების დაბალი საბაზრო რისკი განაპირობებს სესხის დაბალ საპროცენტო განაკვეთს, ამიტომ დადგენილსა და ფაქტიურ საპროცენტო განაკვეთს შორის სხვაობით მიღებული სარგებელი, შესაძლოა კომპანიას დარჩეს ნაწილობრივ ან პირიქით - გამოაკლდეს.

ურისკო საპროცენტო განაკვეთი (R_f) იანგარიშება 10 წლის განმავლობაში

⁹⁷ ენერგო კონტროლისა და ფასების ლიტვის მარეგულირებელი კომისია, <http://www.regula.lt/en/Pages/wacc-electricity.aspx>, 20.09.2016

⁹⁸ ენერგო კონტროლისა და ფასების ლიტვის მარეგულირებელი კომისია, <http://www.regula.lt/en/Pages/wacc-electricity.aspx>, 20.09.2016

10-წლიანი ობლიგაციების დისკონტის განაკვეთის საშუალო შეწონილი მაჩვენებლით (3,24%). რაც შეეხება ლიტვის რისკის პრემიას კაპიტალზე (R_{erp}) –მას აღარებენ განვითარებული ქვეყნების საკრედიტო რეიტინგს (5,59%). $R_{erp} = US_{საკრედიტო რეიტინგი} - LT_{საკრედიტო რეიტინგი}$.⁹⁹

სექტორული რისკის (ბეტა) კოეფიციენტი განისაზღვრება ევროპის ქვეყნებში გადაცემისა და განაწილების საქმიანობის განმასხვრციელებელი კომპანიების ბეტა კოეფიციენტების საშუალო მონაცემით (ევროპის ენერგომარეგულირებელთა საბჭოს (CEER) ანგარიშიდან).¹⁰⁰

ცხრილი №11. ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში გამოყენებული WACC-ის მნიშვნელობა¹⁰¹

ქვეყანა	WACC, %
ჰოლანდია	3,6
ესტონეთი	TSO – 4,92, DSO – 5,02
სლოვაკეთი	6,08
უნგრეთი	6,23
ავსტრია	6,42
პოლონეთი	7,2

KEMA-ს ანგარიშში კაპიტალის ღირებულება რეგულირების მიზნებისთვის განსაზღვრულია, როგორც ფინანსური უკუგება, რასაც ინვესტორი ამ კომპანიაში (რისკის გათვალისწინებით) ინვესტირების გზით იღებს.

რეგულირების მიზნებისთვის კაპიტალის ღირებულება გულისხმობს:¹⁰²

- ინვესტიციების წახალისებისთვის საკმარის უკუგების ნორმას;
- რეგულირებადი დარგის ადეკვატური რისკის აღებას;
- კომპანიის წახალისების უზრუნველყოფას ოპტიმალური კაპიტალის სტრუქტურით.

კაპიტალის ღირებულება ხშირად განსაზღვრულია, როგორც კაპიტალის

⁹⁹ <http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/, 22.10.2016>.

¹⁰⁰ http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf, გვ. 84.

¹⁰¹ <http://www.ceer.eu>, 15.08.2016.

¹⁰² KEMA, Cost of Capital, Presentation for ERRA Tariff Committee, Dr. Konstantin Petrov / Waisum Cheng / Dr. Daniel Grote, April 2009, გვ. 3.

საშუალო შეწონილი ღირებულება (WACC). WACC შედგება კაპიტალისა და ვალის შეწონვით მის აქციებთან. ის შესაძლოა მოიცავდეს კორპორატიულ გადასახადსაც (მოგების გადასახადი) და გამოიყენება არა მარტო ევროპის იურისდიქციის ქვეშ მყოფ ქვეყნებში, არამედ მთელ მსოფლიოში.¹⁰³

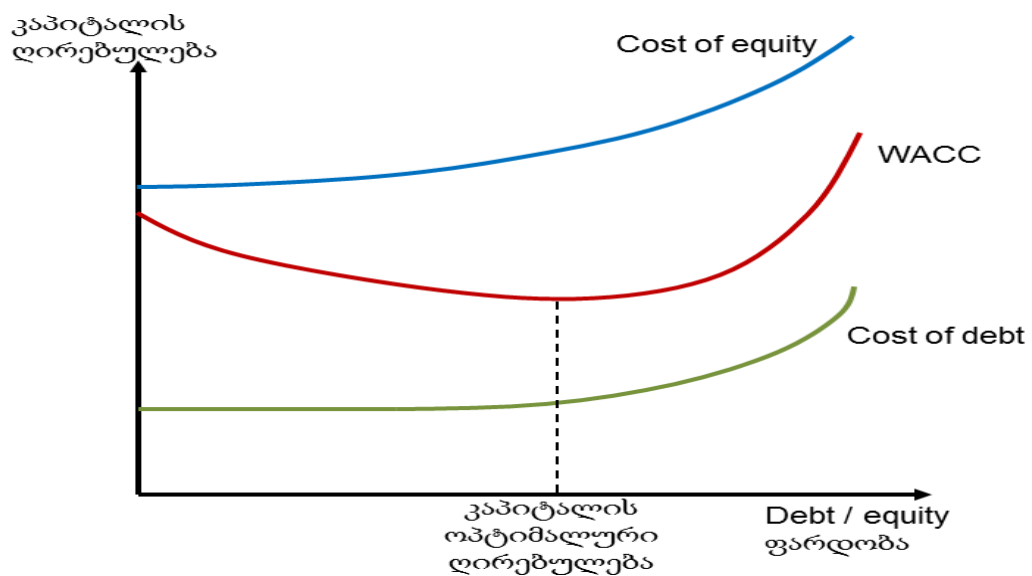
$$WACC_{\text{გადასახ. შემდეგ}} = \text{კაპიტალის ღირ. } X E/(E+D) X \text{ სესხის ღირ. } X D/(E+D) X (1-T)$$

მარეგულირებელი კომპანიები კაპიტალის სესხის პრემიის დასათვლელად, ხშირად ისტორიული მონაცემების საშუალო არითმეტიკულს იყენებენ, ხოლო კაპიტალის სტრუქტურასთან დაკავშირებით ცდილობენ ოპტიმალურთან მიახლოებულის დამტკიცებას (კაპიტალის მოცულობა ძირითადად მერყეობს 40%-50%). როგორც წესი ეს მონაცემი სტანდარტიზებულია და როცა მარეგულირებელი სამიზნე მაჩვენებელს ადგენს, ამ გზით ხელს უწყობს კაპიტალის ღირებულების შემცირებას.

კაპიტალის ღირებულების გამოსათვლელად ევროპელი მარეგულირებლები ძირითადად CAPM მეთოდოლოგიას ირჩევენ, რომლის მიხედვითაც კაპიტალის ღირებულება აქციებზე გადახდილი რისკის არმქონე საპროცენტო განაკვეთისა და კაპიტალის ბაზარზე არსებული რისკის პრემიის ჯამის ტოლია.

დიაგრამაზე №22 წარმოდგენილია კაპიტალის ოპტიმალური სტრუქტურა.

დიაგრამა №22. კაპიტალის სტრუქტურა¹⁰⁴

¹⁰³ KEMA, Cost of Capital, Presentation for ERRA Tariff Committee, Dr. Konstantin Petrov / Waisum Cheng / Dr. Daniel Grote, April 2009, გვ. 5.

¹⁰⁴ Kiss A., Lesi M., Sugar A., Szolnoki P., Price Regulation and Tariffs, ERRA, June 2006, გვ. 17.

დანართი №2 და №3 სახით წარმოდგენილია ელექტროენერჯის გადაცემისა და განაწილების საქმიანობაში ევროპის ეროვნული მარეგულირებლების მიერ გამოყენებული უკუგების ნორმის მეთოდები.

მარეგულირებელმა შესაძლოა WACC-ის ნორმა რეგულირების სხვადასხვა პერიოდისთვის დაადგინოს. პრაქტიკულად ურისკო ინვესტიცია არ არსებობს, თუმცა სახაზინო ობლიგაციები ზოგადად შესაძლოა გაკოტრებისა და ლიკვიდურობის ნულოვანი რისკით ხასიათდებოდეს.¹⁰⁵

ქვეყნების უმეტესობა ურისკო საპროცენტო განაკვეთის განსაზღვრისთვის, ითვალისწინებს თავისი ქვეყნის 10-წლიან სახაზინო და სამთავრობო ობლიგაციებს, ნაწილი კი – ევროპული ქვეყნების სამთავრობო ობლიგაციებს (მაგალითად, პორტუგალია – AAA რეიტინგის მქონე ქვეყნების 5-წლიანი სამთავრობო ობლიგაციებს ითვალისწინებს) და ისტორიულ მონაცემებს ეყრდნობა (ისტორიული საშუალო; 1, 2, 5-წლიანი ისტორიული ანალიზი).¹⁰⁶

შემდეგ დიაგრამებზე წარმოდგენილია ევროპის ენერგომარეგულირებლთა საბჭოს წევრი ქვეყნების 2014-2015 წლებში ტარიფის გაანგარიშებისთვის კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების მონაცემები, ცალკეული კომპონენტის მიხედვით. ამასთან, შედარებისთვის მოყვანილია საქართველოში მოქმედი ნორმის მონაცემები. დიაგრამებზე გამოსახულია:

- დიაგრამა №23 ევროპის ქვეყნების ელექტროენერჯეტიკული სექტორის ნომინალური ურისკო საპროცენტო განაკვეთი, როგორც რეალური ურისკო საპროცენტო განაკვეთისა და წლიური ინფლაციის ჯამი;
- დიაგრამა №24 სესხის რეალური ღირებულება – რეალური ურისკო საპროცენტო განაკვეთისა და სესხის პრემიის ჯამი;
- დიაგრამა №25 ბაზრის რისკის პრემია ელექტროენერჯის გადაცემის მომსახურების გამწვევი კომპანიებისთვის. ამასთან, ეს მონაცემები იგივეა ელექტროენერჯის გამანაწილებელი კომპანიებისთვისაც, მხოლოდ იმ გასხვავებით, რომ შევედეთში ბაზრის რისკის პრემია არის 0,5% (დაფუძნებულია შევედეთის საფონდო ბაზარზე) გადაცემის ნაწილში არსებული 5%-ის ნაცვლად;
- დიაგრამა №26 კაპიტალის სტრუქტურა, ანუ ე.წ. „გიაინგი“;
- დიაგრამა №27 საგადასახადო განაკვეთები;

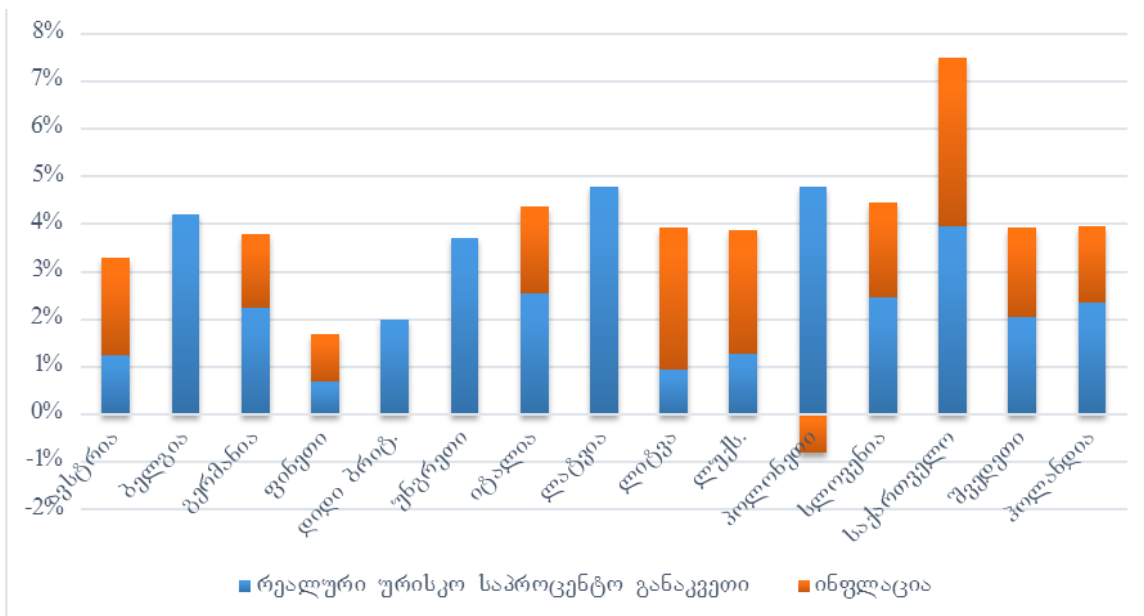
¹⁰⁵ IRG – Regulatory Accounting, Principles of Implementation and Best Practice for WACC calculation, February 2007, www.erg.eu.int/doc/publications/erg_07_05_pib_s_on_wacc.pdf

¹⁰⁶ http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf, გვ. 31-32.

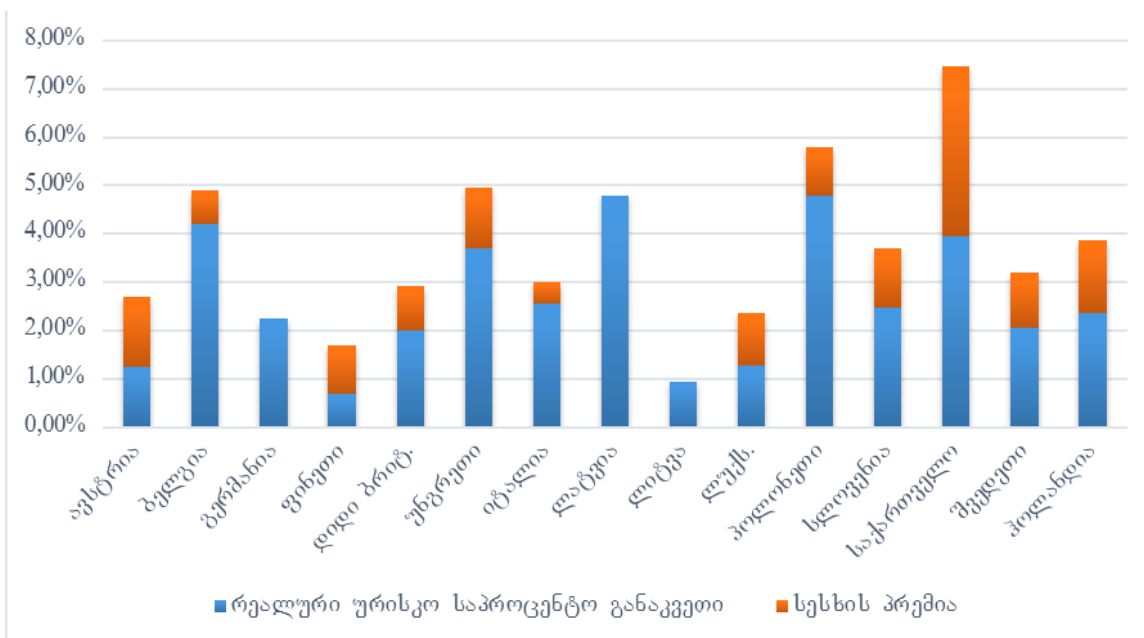
- დიაგრამა №28 კაპიტალის სექტორული რისკის კოეფიციენტი (ბეტა).

დიაგრამა №23. ნომინალური ურისკო საპროცენტო განაკვეთი 2014-2015

წლებში^{107 108}

დიაგრამა №24. სესხის რეალური ღირებულება 2014-2015 წლებში^{109 110}

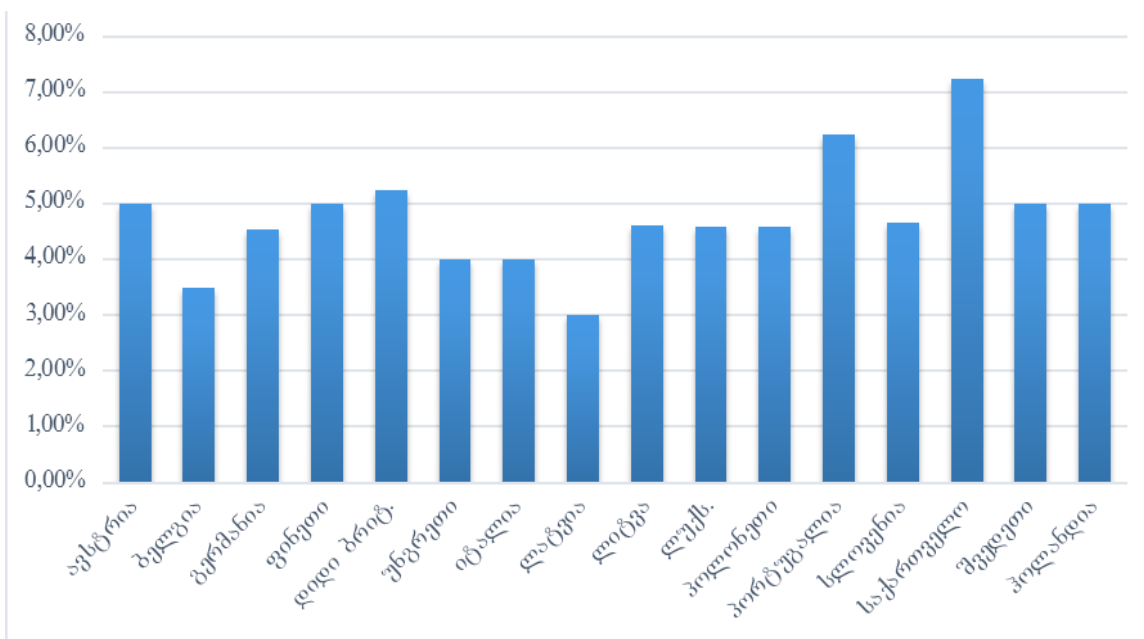
¹⁰⁷ http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf, გვ. 42.

¹⁰⁸ <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304, 13.11.2016>.

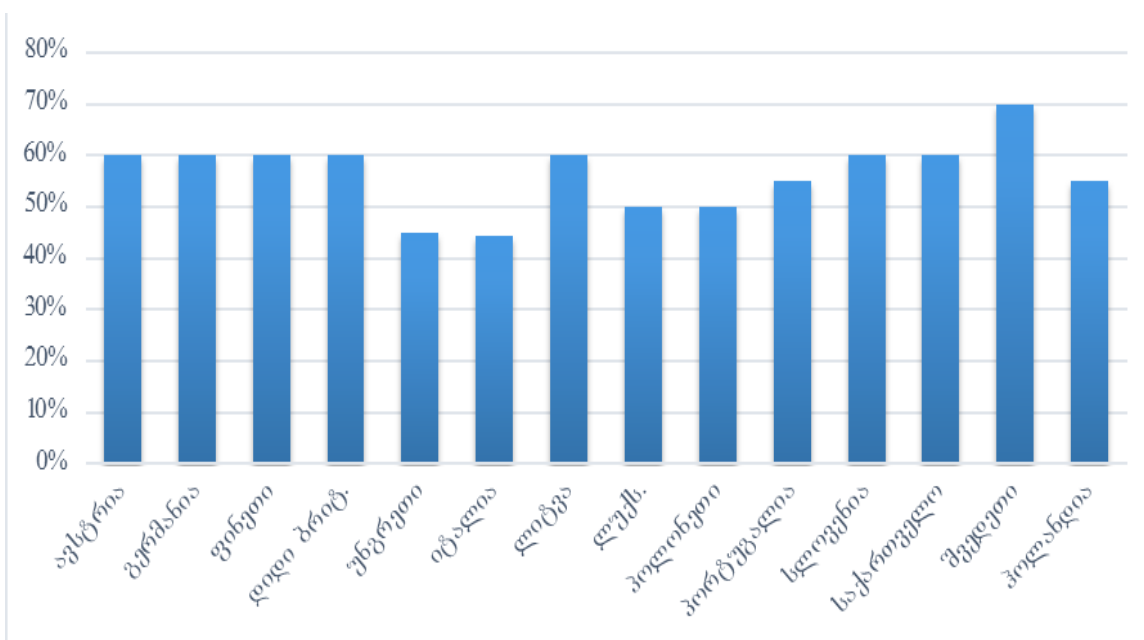
¹⁰⁹ http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf, გვ. 50.

¹¹⁰ „ექსპერტოვნერგის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 1.09.2015, მუხლი 27.

დიაგრამა №25. ბაზრის რისკის პრემია ელექტროენერჯის გადაცემის კომპანიებისთვის 2014-2015 წლებში^{111 112}

დიაგრამა №26. „ვიარინგი“ 2014-2015 წლებში^{113 114}

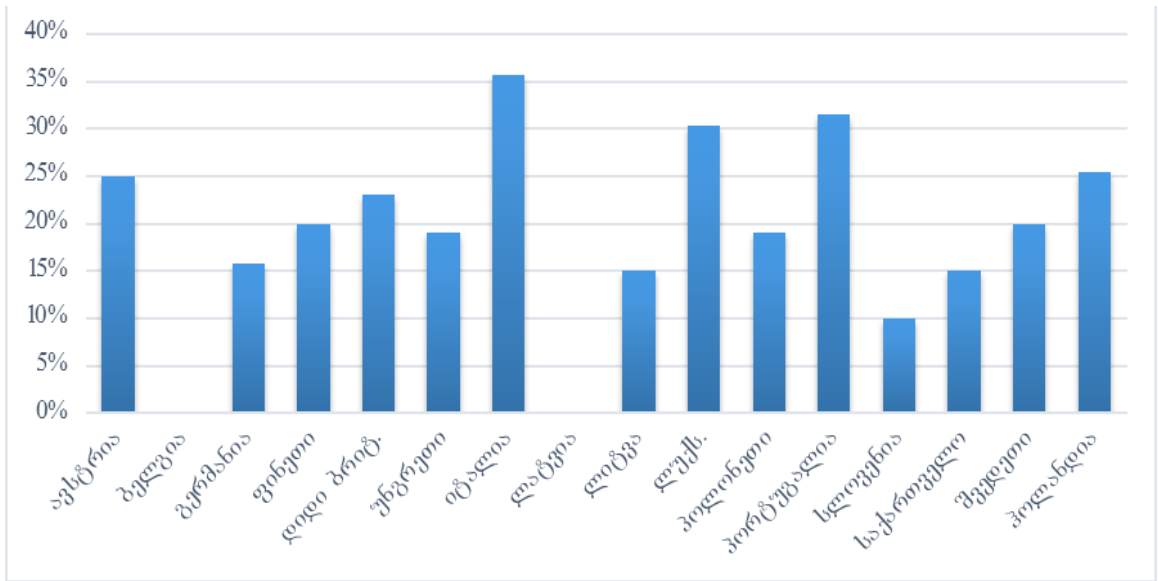
¹¹¹ http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf, გვ. 55.

¹¹² „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 1.09.2015, მუხლი 27.

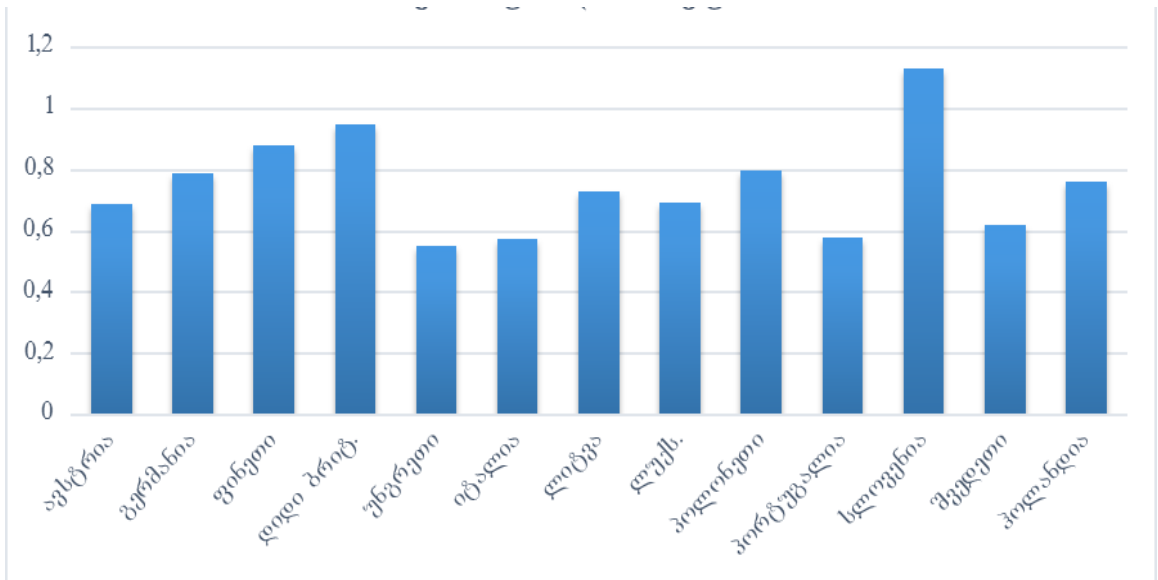
¹¹³ http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf, გვ. 64.

¹¹⁴ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 1.09.2015, მუხლი 27.

დიაგრამა №27. გადასახადის განაკვეთი 2014-2015 წლებში^{115 116}

დიაგრამა №28. კაპიტალის სექტორული რისკის კოეფიციენტი (ბეტი)¹¹⁷

CEER-ის წვერი ქვეყნების მონაცემების გაანალიზების შედეგად ჩანს, რომ ყველა ქვეყანას რეგულირების განსხვავებული სისტემა აქვს. მიუხედავად განსხვავებებისა, მაჩვენებლები დაახლოებით მსგავსია (თვალსაჩინოებისთვის შედარებულია საქართველოს მონაცემებიც).

¹¹⁵ http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf, გვ. 71.

¹¹⁶ საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, 22.06.2016, მუხლი 98.

¹¹⁷ http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf, გვ. 80-81.

აღნიშნულ მონაცემებზე დაყრდნობით შესაძლოა ითქვას, რომ ურისკო საპროცენტო განაკვეთი საქართველოში საკმაოდ მაღალია (7,5%) წევრ ქვეყნებთან შედარებით (საშუალოდ 4%) და თითქმის თანაბარი CEER-ის არაწევრი ქვეყნების - ალბანეთის (7,4%) და რუსეთის (8,7%) მონაცემთან. სექტორული რისკის კოეფიციენტი ბეტა მერყეობს 0.5-0.8 შორის, ხოლო საქართველოში ის 1-ის ტოლია (მეთოდოლოგიით განსაზღვრული, დაფუძნებულია უცხოელი ექსპერტების რეკომენდაციაზე). საქართველოში კორპორატიული (მოგების) გადასახადის დაბალი ნორმა (15%) მიმზიდველ გარემოს ქმნის ინვესტირების კუთხით, მაგრამ ბაზარი მაღალი რისკის პრემიით ხასიათდება, რაც უარყოფით გავლენას ახდენს მასზე.

რეალური WACC გამოიყენება გადაფასებული (თავიდან შეფასებული) აქტივების მომგებიანობის გაანგარიშებისთვის, ხოლო ნომინალური WACC - ისტორიული ღირებულების განსაზღვრისთვის. ეს მონაცემები საშუალებას გვაძლევს ვეროპის ენერჯობაზარზე ინდივიდუალურად ქვეყნების მიხედვით გაგაანალიზოთ ინვესტიციების მდგომარეობა.

რაც შეეხება კაპიტალის სტრუქტურას – მოგების ნორმა კაპიტალზე უნდა გამოვითვალოთ საკუთარ და ნასესხებ კაპიტალს შორის არსებული ურთიერთდამოკიდებულების გათვალისწინებით. მთავარია ჩვენ მიერ დადგენილმა ნორმამ გავლენა არ მოახდინოს კომპანიის არჩევანზე, გამოიყენოს საკუთარი თუ ნასესხები კაპიტალი. გიარინგისთვის არსებობს ორი ალტერნატივა:

- *რეალური კონფიგურაცია* – საკუთარ კაპიტალზე წმინდა მოგების ნორმად გავითვალისწინოთ კომერციული ბანკების გრძელვადიან დეპოზიტებზე დადგენილი საშუალო წლიური საპროცენტო განაკვეთი (2016 წელს 6.7%, ხოლო 2015 – 7%).¹¹⁸ ხოლო სესხის პროცენტი (მოქმედი საკრედიტო ხელშეკრულებებით) და კაპიტალის სტრუქტურა (კაპიტალის დაფინანსების წყაროების მიხედვით – კომპანიის საბალანსო მონაცემების საფუძველზე) უნდა განისაზღვროს არსებული რეალური მდგომარეობიდან გამომდინარე;

- *სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობა.*

გასათვალისწინებელია შემდეგი ფაქტორი: სახელმწიფო კომპანიაში ინვესტირებული სახსრები ძირითადად სახელმწიფოს მხრიდან გამოყოფილი საკუთარი კაპიტალით არის წარმოდგენილი, რითაც კაპიტალის ღირებულების დადგენის პროცესში კიდევ უფრო იზრდება საკუთარი კაპიტალის მომგებიანობის

¹¹⁸ საქართველოს ეროვნული ბანკი, <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304, 25.05.2017>.

წლიური განაკვეთის მნიშვნელობა. ეს გარემოება საგარეოდ ტარიფის ზრდას გამოიწვევს, ვინაიდან საკუთარი კაპიტალის ღირებულება, როგორც წესი, მნიშვნელოვნად აღემატება სასესო კაპიტალის ღირებულებას, განსაკუთრებით განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში.

რისკის პრემიის განსაზღვრის მიზნით, აუცილებელია სექტორის მომგებიანობის წლიური განაკვეთის დადგენა. ინდოეთში ელექტროენერჯის გამანაწილებელი კომპანიებისთვის კაპიტალის ღირებულებას უტოლებენ გლობალური ბაზრის რისკის პრემიას.¹¹⁹ ისმება კითხვა, თუ რამდენად მიზანშეწონილი იქნება არსებულ სფეროში მომგებიანობის კოეფიციენტის ბენჩმარკად აღება, ვინაიდან ჩვენი ბაზარი განაწილების ნაწილში მონოპოლისტურია.

განხილული არგუმენტების გათვალისწინებით მეორე გზა უფრო მისაღები ჩანს. საქართველოში დღეს მოქმედი კაპიტალის სტრუქტურა (60%-40%) საკმაოდ წარმატებულადაც გამოიყენება უამრავ სხვა ევროპულ ქვეყანაში. ძნელია კაპიტალის ოპტიმალური სტრუქტურის განსაზღვრა, მაგრამ კომპანიების თანაბარ პირობებში ჩაყენების მიზნით, უმჯობესია სექტორში გამოვიყენოთ ერთიანი სტრუქტურა. საგარეოდ საწყის ეტაპზე ეს მონაცემი რეალობას არ დაემთხვევა, მაგრამ რეგულირების პერიოდში მიუახლოვდება მას. შეიძლება ითქვას, რომ ევროპული ბაზრის ანალიზის შესაბამისად, საქართველოში დღეს მოქმედი კაპიტალის სტრუქტურა ოპტიმალურია და არ უნდა შეიცვალოს.

ვინაიდან მარეგულირებელ კომისიას შემდეგი რეგულირების პერიოდისთვის (2018 წლის 1 იანვრიდან) დასადგენი აქვს WACC-ის ახალი მნიშვნელობა, შეგვიძლია განვიხილოთ ორი განსხვავებული მიდგომა WACC-ის გაანგარიშებისთვის, რომელიც ნაწილობრივ ERR-ს ექსპერტის რეკომენდაციაშიც არის აღნიშნული.¹²⁰

მიდგომა 1.1: „ეფექტიანი“ დაფინანსების ფორმა. მიდგომის შესაბამისად ურისკო საპროცენტო განაკვეთია – 7.5%, სესხის პრემია 3.5% და კაპიტალის რისკის პრემია 7.25%. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული პრაქტიკული მიდგომა, შეესაბამება სემეკის ამჟამინდელ პოლიტიკას და წარმოადგენს ერთჯერად მიდგომას, რომელიც ვრცელდება ყველა რეგულირებად კომპანიაზე. მაგრამ

¹¹⁹ Mustafa GÖZEN, Cost of Capital Estimation for Energy Network Utilities: Revisiting from the Perspective of Regulators, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:26, Sayı:2, Yıl:2011, გვ. 42.

¹²⁰ http://erranet.org/wp-content/uploads/2016/03/GNERC_ad_hoc_consultancy_report_FINAL.pdf

შესაძლოა გამოიწვიოს შეუსაბამობა კაპიტალის დასაშვებ და ფაქტობრივ ღირებულებას შორის;

მიდგომა 1.2: „ეფექტიანი“ დაფინანსების ფორმა დაფუძნებული ბონდების ურისკო საპროცენტო განაკვეთზე აშშ დოლარში. ეს მიდგომა იზიარებს სემეკის გაანგარიშებას, მაგრამ განმასხვავებელი ისაა, რომ განისაზღვროს ინფლაციის ოდენობა, რათა მოხდეს აშშ დოლარისა და ლარის განსხვავებების დაფიქსირება.

მიდგომა 2: შეფასდეს კაპიტალის რეალური და ისტორიული ღირებულებები. აქ მოიაზრება, როცა სესხის ღირებულება ტოლია რეალური სესხის საშუალო შეწონილი ღირებულებისა. ეს მიდგომა გვარწმუნებს, რომ განაკვეთი ნებადართულია და უკავშირდება რეალური სესხის დაფინანსების ხარჯებს, ზრდის მათ შესაძლებლობას და ნდობას ინვესტიციების მიმართ. გარდა ამისა, დადგენილი ვიარინგი ტოლი უნდა იყოს ფაქტობრივი ვიარინგისა.

პირველი მიდგომით, რომელიც ყურადღებას ამახვილებს დაფინანსების ხარჯებზე და თავის მხრივ, დაფუძნებულია ინვესტიციების საბაზრო ღირებულებაზე, უფრო ძლიერი სტიმულის მიმცემია ბაზრისთვის. მეორე მიდგომა კი ამცირებს რისკს, რომ ისტორიული ან დაფარული ხარჯები განსხვავდებოდეს კაპიტალის დასაშვები ღირებულებისგან და ლიცენზიატის პოტენციალიდან გამომდინარე, გაზარდოს მოგების ან ზარალის მიღების შესაძლებლობა. აღნიშნული მიდგომა საჭიროებს კანონმდებლობაში ცვლილებებს და უფრო მეტ დეტალურ ანალიზს.

მიდგომა 1.1 შემთხვევაში შეგვიძლია ავიღოთ ურისკო საპროცენტო განაკვეთი 11.2%-ის ოდენობით – 2017 წლის 15 თებერვალს გამოშვებული ლარში დენომინირებული 10-წლიან ბონდებზე.¹²¹

სესხის ღირებულებისთვის ვიხელმძღვანელოთ – ცხრილიდან №12, რომელიც გვიჩვენებს სხვადასხვა ქვეყნის საკრედიტო რეიტინგებს. ზოგიერთ მათგანს უარყოფითი სესხის პრემია აქვს, რომელმაც მონაწილეობა არ უნდა მიიღოს გაანგარიშებაში. დანარჩენი დადებითი მაჩვენებლების საშუალო მონაცემების საფუძველზე დათვლილი მნიშვნელობა 3.5%, შედარებულია შპს „ჯორჯიან უოთერ ენდ ფაუერის“ მიერ გამოყენებულ განაკვეთთან 2.8%.

¹²¹ საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, <http://www.mof.ge/en/5024>

ცხრილი №12. მთავრობის მიერ გამოშვებული ობლიგაციების და ვალის რისკების პრემიის ნომინალური შემოსავალი^{122 123 124 125}

ქვეყანა	Moody's რეიტინგი	Standard & Poor's რეიტინგი	ვალუტა	ვადა	ნომინალური სარგებელი	სესხის პრემია
ალბანეთი	B1	B+	EUR	2020	5.9%	-1.8%
მაკედონია	n/a	BB-	EUR	2020	5.1%	-2.4% - -0.4%
ხორვატია	Ba2	BB	EUR	2023	4.0%	0.6%
სერბეთი	B1	BB-	USD	2021	6.6%	3.1%
კოსოვო	n/a	N/A	EUR	2021	4.0%	3.1%
მონტენეგრო	B1	B+	EUR	2020	4.0%	4.9%
ბულგარეთი	Baa2	BB+	EUR	2024	3.1%	-0.1%
საქართველო	Ba3	BB-	GEL	2027	11.2%	3.5%
GWP			GEL	2017	14.0%	2.8%
ირლანდია	A3	A-				2.0%
ავსტრალია	Aaa	AAA				1.8%
DRP მნიშვნელობა					Min	Max
					0.6%	4.9%

მაქსიმალური და მინიმალური მნიშვნელობების აღებით, ასევე ლარში დენომინირებული სესხის ნომინალური ხარჯების შეფასებით, ვიღებთ ურისკო საპროცენტო განაკვეთს და სესხის პრემია 11.8% - 16.1% შორის იმერყევებს. თუმცა ეს მაღალია, ვიდრე GWP-ის მიერ გამოშვებული ობლიგაციები. სესხის ღირებულებად შესაძლოა აღებული იქნეს 13% (გასაშუალებული მონაცემი).

საკუთარი კაპიტალის ღირებულება – კაპიტალის რისკის პრემია (ERP), რომელიც კაპიტალის ბაზარზე ინვესტირების დამატებითი რისკია, ემყარება Damodaran's (2017) რეიტინგებს. Damodaran იყენებს ქვეყნის გრძელვადიანი ERP-ის დასათვლელად ადგილობრივ Moody's რეიტინგს და ადარებს სახაზინო და ქვეყნის ბონდებიდან მისაღებ შემოსავლებს. Damodaran-ის შეფასება საქართველოსთვის და

¹²² www.crc.bg/files/bg/Consultation_document_WACC.pdf.

¹²³ <http://www.cer.ie/docs/001043/CER15193%20Europe%20Economics%20Report%20on%20WACC.pdf>.

¹²⁴ <https://www.aer.gov.au/system/files/Final%20decision%20-%20Review%20of%20electricity%20transmission%20and%20distribution%20WACC%20parameters%20-%201%20May%202009.pdf>.

¹²⁵ <https://www.energy-community.org/pls/portal/docs/2768183.PDF>.

ენერგოგაერთიანების ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ქვეყნებისთვის (EnCT) წარმოდგენილია ცხრილი №13-ის სახით.

ცხრილი №13. ERRA და EnCT ქვეყნების სექტორული რისკის კოეფიციენტი და Damodaran-ის შეფასებით კაპიტალის რისკის პრემია¹²⁶

ქვეყანა	Moody's რეიტინგი	კაპიტალის Beta	ბაზრის რისკი	ქვეყნის-სპრედი	ქვეყნის-სპეციფიკური პრემია	ჯამური ERP
აღბანეთი	B1	1.3	5.69%	5.20%	6.4%	12.09%
მაკედონია	n/a	1.0	5.69%	4.16%	5.1%	10.81%
ხორვატია	Ba2	0.5	5.69%	3.47%	4.3%	9.96%
სერბეთი	B1	0.7	5.69%	5.20%	6.4%	12.09%
კოსოვო	n/a	1.0	5.69%	n/a	n/a	n/a
მონტენეგრო	B1	0.7	5.69%	5.20%	6.4%	12.09%
ბულგარეთი	Baa2	0.8	5.69%	2.20%	2.7%	8.39%
საქართველო	Ba3	1.0	5.69%	4.16%	5.1%	10.81%
ირლანდია	A3	0.7	5.69%	1.39%	1.7%	7.40%
ავსტრალია	Aaa	0.8	5.69%	0.00%	0.0%	5.69%

ცხრილი №14. სესხის წილი საერთაშორისო პრაქტიკაში

ქვეყანა	Moody's რეიტინგი	Standard & Poor's რეიტინგი	გადაცემის საქმიანობა	განაწილების საქმიანობა
მაკედონია	n/a	BB-	53.4% ¹²⁷	60.7% ¹²⁸
კოსოვო	n/a	n/a	n/a	40%
ხორვატია	Ba2	BB	n/a	50% ¹²⁹

¹²⁶ Damodaran, Aswath, Equity Risk Premiums (ERP): Determinants, Estimation and Implications – The 2016 Edition (March 5, 2016). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2742186> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2742186>

¹²⁷ An Energy Community Report on the status of the main criteria for Allowed Revenue Determination for Transmission, Distribution and regulated supply of electricity and gas, <https://www.energy-community.org/pls/portal/docs/2768183.PDF>

¹²⁸ The Decision of the Energy Regulatory Commission of the Republic of Macedonia, <http://www.erc.org.mk/odluki/5.%20%20EE-C-2011.12.30-%20EVN%20DISTRIBUCIJA%20KONECNA%20ODLUKA%20ZA%20PRIHOD%20I%20CENA.pdf>

¹²⁹ The Croatian Energy Regulatory Agency's (HERA) decision on Tariff Elements for a gas company, https://www.hera.hr/hr/docs/2016/Odluka_2016-12-16_10.pdf

ქვეყანა	Moody's რეიტინგი	Standard & Poor's რეიტინგი	გადაცემის საქმიანობა	განაწილების საქმიანობა
მონტენეგრო	B1	B+	50%	50%
აღბანეთი	B1	B+	n/a	60%
სერბეთი	B1	BB-	60%	n/a
ირლანდია	A3	A-	55% ^{130,131}	55%
დიდი ბრიტანეთი	Aa1	AA	60% ¹³²	60%
ავსტრალია	Aaa	AAA	60% ¹³³	60%

ცხრილი №15 წარმოაჩენს WACC-ის ოდენობას საქართველოსთვის დაბალი, საშუალო და მაღალი განაკვეთებისთვის.

ცხრილი №15. სესხის წილი საერთაშორისო პრაქტიკაში¹³⁴

ფორმულა	WACC-ის კომპონენტები	შეფასება (GEL)		
		დაბალი	საშუალო	მაღალი
(a)	ურისკო საპროცენტო განაკვეთი (r_f)	11.2%	11.2%	11.2%
(b)	სესხის პრემია (d_p)	0.6%	1.8%	3.0%
(c)=(a)+(b)	სესხის პროცენტი (r_a)	11.81%	13.01%	14.21%
(d)	სექტორული რისკის კოეფიციენტი (β)	0.54	0.86	1.32
(e)	ბაზრის რისკის პრემია ($ERP=r_m-r_f$)	6.65%	6.65%	6.65%
(f)	გადასახადის განაკვეთი	15%	15%	15%

¹³⁰ A review of WACC parameters for Irish Transmission and Distribution electricity networks by Europe Economics, <http://www.cer.ie/docs/001043/CER15193%20Europe%20Economics%20Report%20on%20WACC.pdf>

¹³¹ The Commission of Energy Regulation (CER) of the Republic of Ireland's decision paper on Mid-Term review of WACC parameters for Transmission and Distribution networks for 2014 to 2015, <http://www.cer.ie/docs/000801/CER14026%20WACC%20Review%20Decision%20Paper%20Final.pdf>

¹³² The Office of Gas and Electricity Market of the United Kingdom's Final Proposals for National Grid Electricity Transmission and National Grid Gas, <https://www.ofgem.gov.uk/ofgem-publications/53602/4riiot1fpfinancedec12.pdf>

¹³³ The Australian Energy Regulator's Electricity Transmission and Distribution service providers Review of Weighted Average Cost of Capital (WACC) parameters, <https://www.aer.gov.au/system/files/Final%20decision%20-%20Review%20of%20electricity%20transmission%20and%20distribution%20WACC%20parameters%20-%20201%20May%202009.pdf>

¹³⁴ http://erranet.org/wp-content/uploads/2016/03/GNERC_ad_hoc_consultancy_report_FINAL.pdf

ფორმულა	WACC-ის კომპონენტები	შეფასება (GEL)		
		დაბალი	საშუალო	მაღალი
$(g)=[(a)+(d)*(e)]/(1-f)$	საკუთარი კაპიტალის ღირებულება (r_e)	17.41%	19.91%	23.51%
(h)	სესხის წილი	0.6	0.6	0.6
$(i)=(h)*(c)+(1-h)*(g)$	WACC (ნომინალური)	14.0%	15.8%	17.9%

მიდგომა 1.2: „ეფექტიანი“ დაფინანსების ფორმის შემთხვევაში WACC მიიღებს განსხვავებულ მნიშვნელობას. ურისკო საპროცენტო განაკვეთი ფასდება, როგორც ურისკო საპროცენტო განაკვეთს პლიუს ქვეყნის რისკი (საქართველოსთვის 4.16% Damodaran შეფასებით). მიმდინარე სარგებელი 10-წლიანი სახაზინო ობლიგაციებზე დოლარში არის 2.43%¹³⁵. შედეგად ურისკო საპროცენტო განაკვეთი გამოდის 6.59%.

აშშ დოლარის სარგებელი გაანგარიშებულია ინფლაციასა და საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ დათვლილ საპროცენტო CPI-ის შორის განსხვავებაზე. გეომეტრიული საშუალო აღებულია 2006-2010 წლებზე. რის შედეგადაც გასხვავებამ შეადგინა 0.71%, ხოლო სცენარის შესაბამისად - ურისკო საპროცენტო განაკვეთი 7.30%.

ცხრილი №16. WACC-ის შეფასება მიდგომა 1.2¹³⁶

ფორმულა	WACC-ის კომპონენტები	შეფასება (GEL)		
		დაბალი	საშუალო	მაღალი
(a)	ურისკო საპროცენტო განაკვეთი (r_f)	2.43%	2.43%	2.43%
(b)	ინფლაციის სხვაობა	0.71%	0.71%	0.71%
(c)	გავრცელება	4.16%	4.16%	4.16%
(d)	სესხის პრემია (d_p)	0.6%	1.8%	3.0%
$(e)=(a+b+c+d)$	სესხის პროცენტი (r_d)	7.90%	9.10%	10.30%
(f)	სექტორული რისკის კოეფიციენტი (β)	0.54	0.86	1.32

¹³⁵ <https://www.treasury.gov/resource-center/data-chart-center/interest-rates/Pages/TextView.aspx?data=yield>

¹³⁶ http://erranet.org/wp-content/uploads/2016/03/GNERC_ad_hoc_consultancy_report_FINAL.pdf, გვ. 14-15.

ფორმულა	WACC-ის კომპონენტები	შეფასება (GEL)		
		დაბალი	საშუალო	მაღალი
(g)	განვითარებული კაპიტალის ბაზრის პრემია	5.7%	5.7%	5.7%
(h)	ქვეყნის რისკის პრემია	5.1%	5.1%	5.1%
(i)=(a+b+d+f*g+h)	კაპიტალის ღირებულება გადასახადების შემდეგ	11.3%	13.1%	15.8%
(j)	გადასახადის განაკვეთი	15%	15%	15%
(k)=(i)/(1-j)	კაპიტალის ღირებულება გადასახადებამდე	13.32%	15.47%	18.55%
(l)	სესხის წილი	0.6	0.6	0.6
(m) = l*e+(1-l)*k	WACC (ნომინალური)	10.1%	11.6%	13.6%

ცხრილში №17 წარმოდგენილია ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიით დამტკიცებული კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების მოქმედი მნიშვნელობა და შედარებულია ჩვენ მიერ შემოთავაზებული WACC-ის გაანგარიშებისთვის ალტერნატიულ მნიშვნელობას. აღნიშნული ანალიზის საფუძველზე გამოყვანილია კაპიტალის საშუალო შეწონილი ახალი ღირებულება 12.52%-ის ოდენობით:

ცხრილი №17. კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულება

კოეფიციენტის დასახელება	კოეფიციენტის მოქმედი მნიშვნელობა	კოეფიციენტის ახალი მნიშვნელობა
r_{rf}	7.50%	6.875% ¹³⁷
DP	3.50%	3.50%
r_m - r_{rf}	7.25%	6.5% ¹³⁸

¹³⁷ <http://www.londonstockexchange.com/statistics/companies-and-issuers/debt-securities.xls>, 5.11.2016

¹³⁸ <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/nl/pdf/2016/advisory/MRP-Summary-October-2016.pdf>, 14.11.2016, გვ. 6-8.

კოეფიციენტის დასახელება	კოეფიციენტის მოქმედი მნიშვნელობა	კოეფიციენტის ახალი მნიშვნელობა
β	1.00	1.00
g	0.6	0.6
T	15%	15%
Re	14.75%	13.38%
Rd	11.00%	10.38%
WACC	13.54%	12.52%

ცხრილში №18 მოყვანილია WACC-ის კომპონენტების ახალი მნიშვნელობები, რომლებიც მეტ-ნაკლებად შეესაბამება ქართულ რეალობას. გაანგარიშებისთვის შემოთავაზებულია r_f ახალი განაკვეთი - 6.875%-ის ოდენობით, რომელიც წარმოადგენს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ გამოშვებული ევრო ობლიგაციების საკუპონე განაკვეთს. მეორე ალტერნატივას წარმოადგენს 10-წლიანი სახაზინო ობლიგაციების საშუალო შეწონილი განაკვეთის გამოყენება. აღნიშნულის უარყოფითი მხარე ისაა, რომ განაკვეთი წლის მანძილზეც კი ძალიან ცვალებადია - 38%-ითაა შემცირებული 2016 წლის მესამე კვარტლის მონაცემები პირველ კვარტალთან შედარებით (პირველი კვარტალი – 15.478%, მეორე კვარტალი – 12.693%, მესამე კვარტალი 9.612%, მეოთხე კვარტალი – 10.750%)¹³⁹ და პროგნოზის გასაკეთებლად საკმაოდ არასტაბილური.

უცვლელად არის დატოვებული რისკის პრემია, რომელიც საქართველოში საექსპერტო დასკვნების შესაბამისად არის დადგენილი. ხოლო ბაზრის რისკის პრემია (6.5%) აღებულია KPMG-ის 2016 წლის 13 ოქტომბრის ანგარიშის შესაბამისად, რომელიც დაფუძნებულია მის საერთაშორისო გამოცდილებაზე მთელი მსოფლიოს მასშტაბით.

ოპტიმალურ სტრუქტურად არის მიჩნეული კაპიტალის მოცემული სტრუქტურა, რომელიც არა მარტო საქართველოს, არამედ ევროპის და აშშ-ის მიერ გამოიყენება. ასევე უცვლელად არის დატოვებული გადასახადების განაკვეთი,

¹³⁹ საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, <http://mof.ge/4911>, 20.06.2017.

რადგან ის საგადასახადო კანონმდებლობით განისაზღვრება.

β კოეფიციენტი დატოვებულია უცვლელად. სხვა ცვლადების უცვლელობის პირობებში თუ β შეიძენს ახალ მნიშვნელობას – 0.75, რომელიც ევროპული ბაზრის მონაცემების საშუალოს წარმოადგენს (ლიტვის მარეგულირებელი კომისია იყენებს აღნიშნულ მეთოდს), ამ შემთხვევაში WACC იქნება 11.75%.

WACC ერთგვარი უკუგების ნორმაა, რომელსაც კომპანიები იღებენ ინვესტირების შედეგად. ყოველი საინვესტიციო პროექტის განხორციელებას სჭირდება დაფინანსება. ფინანსების კუთხით, შესაძლებელია განვიხილოთ მოკლევადიანი, საშუალოვადიანი და გრძელვადიანი დაფინანსების გზები. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა დაფინანსების ისეთ ფორმებს, როგორცაა ლიზინგი და იპოთეკა. რეგულირებად კომპანიებში კი ხშირია მოკლევადიანი სესხები საბრუნავი სახსრების დასაფინანსებლად, გრანტის სახით მიღებული დახმარებები და გრძელვადიანი სესხები, რომელიც დედა კომპანიების მხრიდან ინვესტირებულ/ნასესხებ თანხებს და უცხოური საერთაშორისო ორგანიზაციებიდან რეაბილიტაციის პროცესში მყოფი კომპანიებისთვის გამოყოფილ თანხებს მოიცავს.

მოკლევადიანი საბანკო დაკრედიტება, როგორც საინვესტიციო პროექტების დაფინანსების ხერხი გულისხმობს, კლიენტზე ფინანსური საშუალებების გადაცემას იმ მიზნით, რომელიც დაკავშირებულია:

- კრედიტები საბრუნავი საშუალებების შესავსებად;
- კრედიტები სავაჭრო საქმიანობაზე;
- კრედიტები მოქმედი კონტრაქტების და/ან ხელშეკრულების რეალიზაციაზე.

ინვესტიციების დაფინანსების საშუალოვადიან გეგმას წარმოადგენს ლიზინგი. ლიზინგის ხელშეკრულებით ლიზინგის გამცემი ვალდებულია, ლიზინგის მიმღებს სარგებლობაში გადასცეს განსაზღვრული ქონება, ხელშეკრულებით დათქმული ვადით, ამ ქონების შესყიდვის უფლებით ან ასეთი უფლების გარეშე, ხოლო ლიზინგის მიმღები ვალდებულია გადაიხადოს საზღაური დადგენილი პერიოდულობით.¹⁴⁰

განვითარებად ქვეყნებში ძირითადი კაპიტალის განახლებისათვის საჭირო ინვესტიციების 3-15% ლიზინგით ფინანსდება, განვითარებულ ქვეყნებში კი ეს

¹⁴⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 22.06.2016, მუხლი 576.

მაჩვენებელი 30%-ს აღწევს. საქართველოში, რომელიც წარმოადგენს განვითარებად ქვეყანას, ლიზინგით ფინანსდება მთელი აქტივების დაახლოებით 2%, დანარჩენი 98% ძირითადი საშუალებების შექმნისას სარგებლობს საბანკო ან მიკროსაფინანსო სესხით ან საკუთარი ფინანსური სახსრებით.¹⁴¹ ელექტროენერგეტიკულ რეგულირებად კომპანიებში დაფინანსების ეს ფორმა თითქმის არ გვხვდება, ან ძალიან იშვიათად გამოიყენება.

ინვესტიციების გრძელვადიანი დაფინანსების ხერხია იპოთეკური დაკრედიტება. საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებით (05.2017) იურიდიულ პირებზე ეროვნულ ვალუტაში გაცემული, უძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი სესხის პროცენტი შეადგენს 11,6%-ს, ხოლო უცხოურ ვალუტაში გაცემული - 8,6%.¹⁴²

ჩვეულებრივი საინვესტიციო პროექტების ანალიზის დროს რეკომენდაცია იქნება, რომ საქართველოში უფრო მეტი ყურადღება მიექცეს საინვესტიციო პროექტის დაფინანსების ისეთ ძირითად ფორმებს, როგორცაა ლიზინგი და იპოთეკა. ენერგოსექტორში კომისია ითვალისწინებს კომპანიის ტარიფში საბრუნავი სახსრებისთვის ხარჯებს. რაც შეეხება გრანტის სახით მიღებული აქტივების ღირებულებას, კომისია მას რეგულირებადი აქტივების ბაზაში არ ითვალისწინებს. ტარიფში პირდაპირ ასახვას არ ჰპოვებს არც სესხის პროცენტის ხარჯი, აღნიშნულის დაფარვა უნდა უზრუნველყოს WACC-მ.

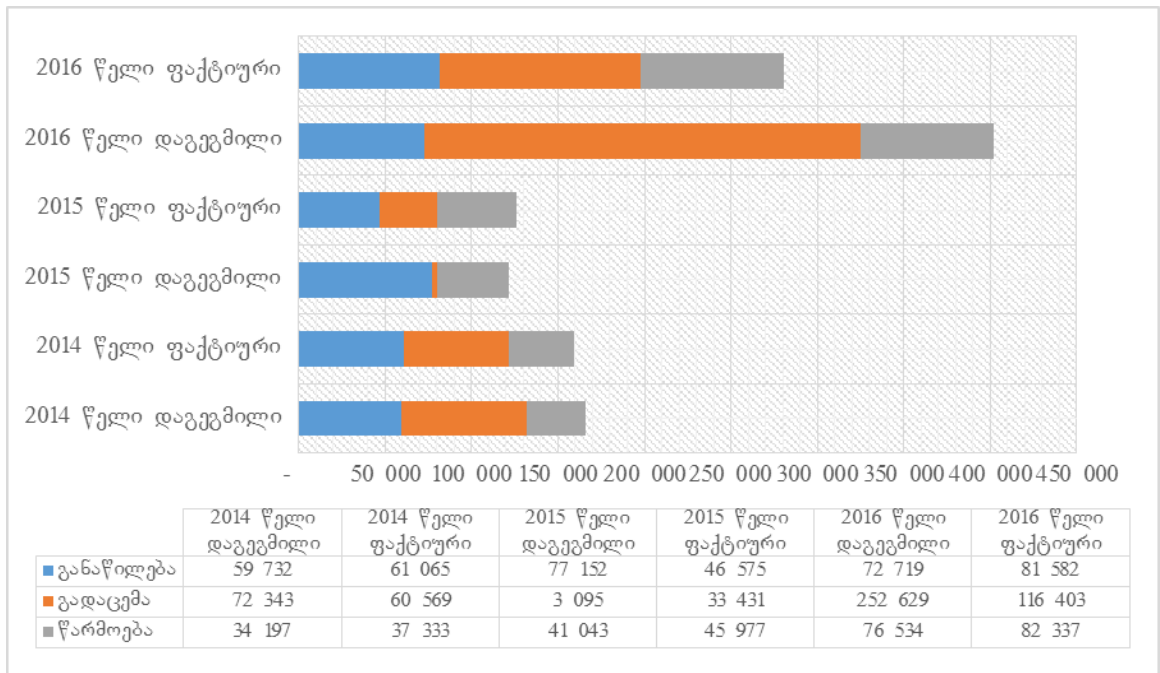
კომპანიები ხშირად გამოთქვამენ პრეტენზიას – რეგულირების პერიოდისთვის დადგენილი კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების განაკვეთი ვერ უზრუნველყოფს კომპანიის ფინანსურ სტაბილურობას. მათ ხშირად უწევთ სესხის აღება, საკმაოდ მაღალი საპროცენტო განაკვეთით.

დიაგრამებზე №29-№33 წარმოდგენილია ელექტროენერგეტიკულ სექტორში ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციისა და განაწილების ლიცენზიატების (რეგულირებადი დიდი კომპანიები) მიერ 2014-2016 წლებში დაგეგმილი და ფაქტობრივად განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობა, ასევე ფაქტობრივად შესრულებული ინვესტიციების დაფინანსების წყაროები და მათი პროცენტული გადანაწილება.

¹⁴¹ <http://forbes.ge/blog/52/salizingo-momsaxurebis-upiratesobebe>, სუბულავა თ., 10.10.2016.

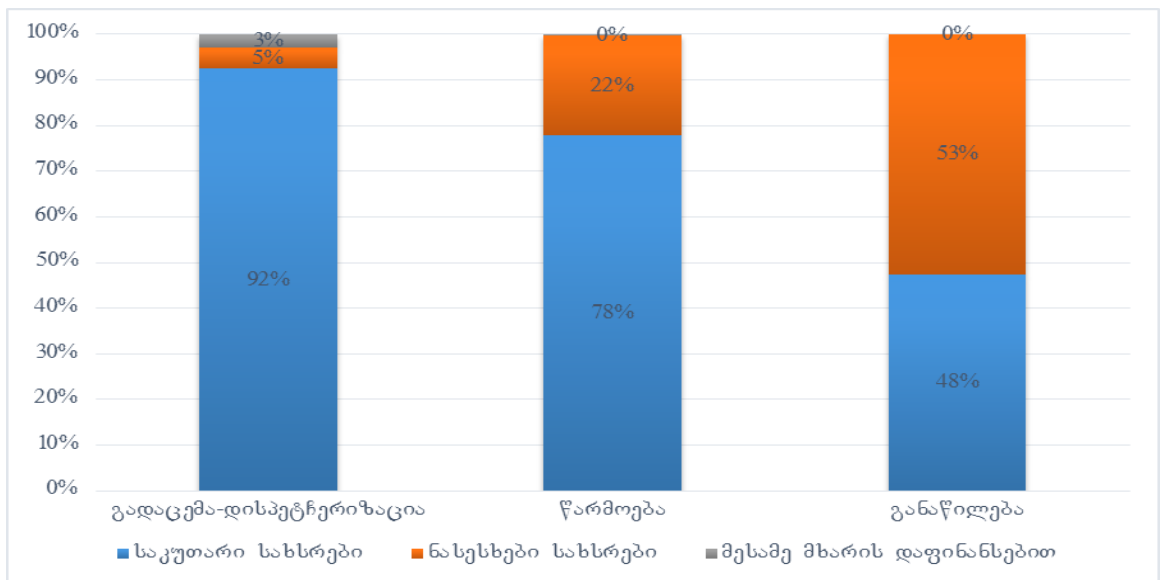
¹⁴² საქართველოს ეროვნული ბანკი, უძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი სესხები, <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>, 05.07.2017.

დიაგრამა №29. 2014-2016 წლებში განხორციელებული ინვესტიციები
(ათასი ლარი)^{143 144}

*შენიშვნა – ინვესტიციების ანალიზი გაკეთებულია არააუდირებული მონაცემების საფუძველზე.

დიაგრამა №30. 2014 წელს განხორციელებული ინვესტიციების
დაფინანსების წყაროები¹⁴⁵

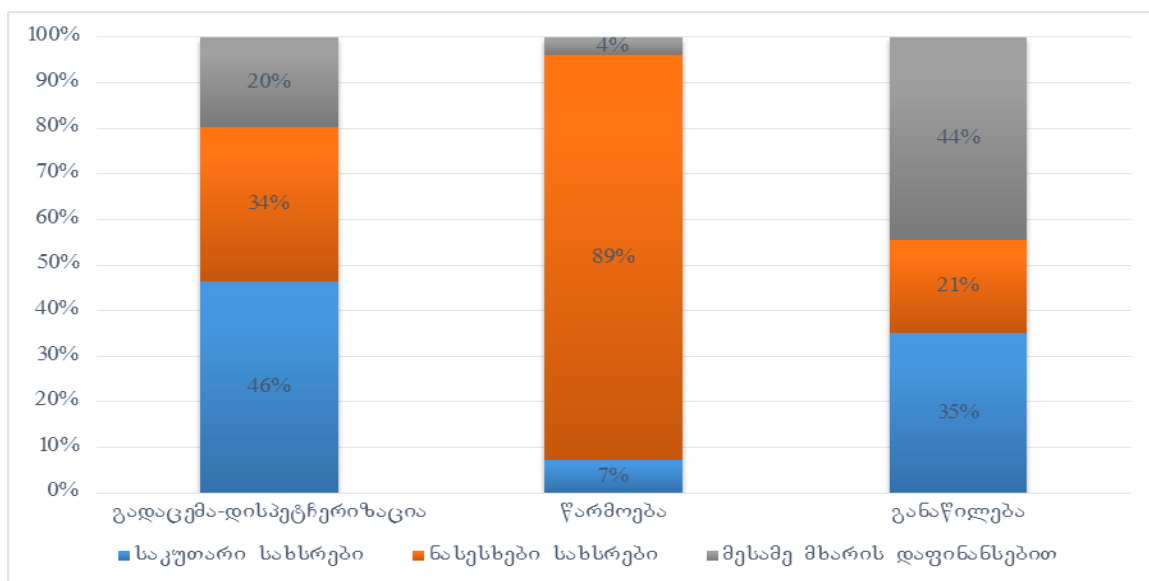

¹⁴³ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის წლიური ანგარიშები, 2014-2016 წლების დინამიკაში.

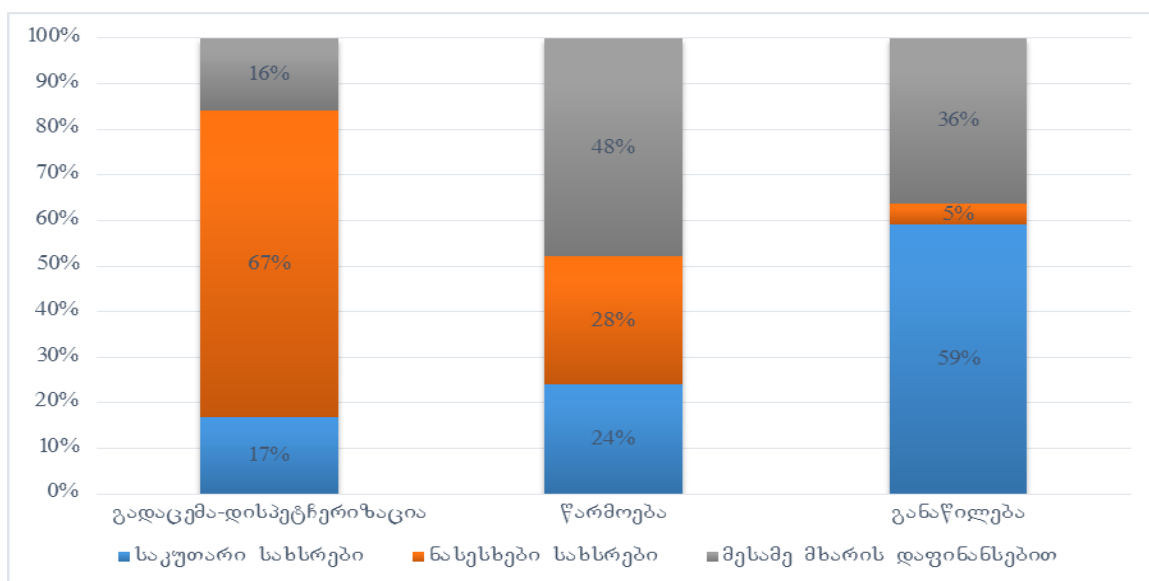
¹⁴⁴ კომისიის 2015 წლის ანგარიშში ინვესტიციების მოცულობაში არ არის გათვალისწინებული შპს „გარდაბნის თბოსადგურში“ განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობა.

¹⁴⁵ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2014 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 45.

დიაგრამა №31. 2015 წელს განხორციელებული ინვესტიციების დაფინანსების წყაროები⁴⁶

დიაგრამა №32. 2016 წელს განხორციელებული ინვესტიციების დაფინანსების წყაროები⁴⁷

დიაგრამაზე №33 გამოსახულია 2014-2016 წლებში განხორციელებული ინვესტიციების დაფინანსების წყაროების პროცენტული გადანაწილება. ირკვევა, რომ წლიდან წლამდე იზრდება ნასესხები სახსრებით დაფინანსებული და

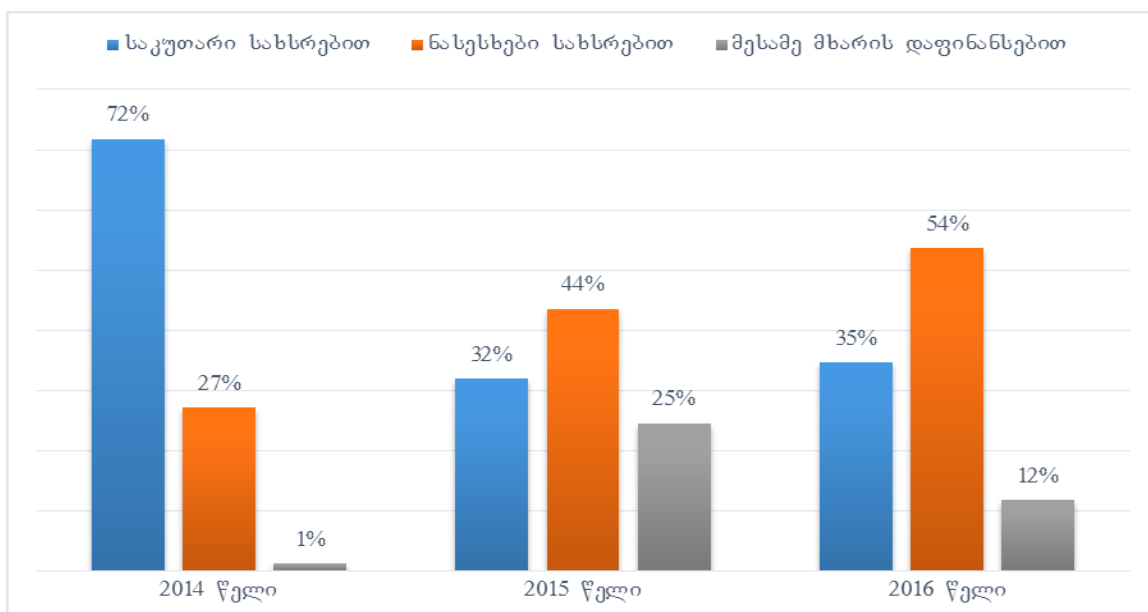
¹⁴⁶ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 47.

¹⁴⁷ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 47.

კლებულობს საკუთარი სახსრებით შექმნილი აქტივების წილი. რაც შეეხება მესამე მხარის დაფინანსებით განხორციელებულ ინვესტიციებს (ტარიფის გაანგარიშებაში მონაწილეობას არ იღებს), 2015 და 2016 წლებში თანაბარი მოცულობით განხორციელდა, მაგრამ მისი წილი 2016 წელს შემცირდა (25%-დან 12%-მდე), ვინაიდან გაიზარდა ჯამურად განხორციელებული ინვესტიციების ოდენობა.

ანალიზის შედეგად ჩანს, რომ 2016 წელს ნასესხები სახსრებით შექმნილი აქტივების წილი 2014 წელთან შედარებით ორჯერ არის გაზრდილი, მაგრამ თანხობრივად 3.5-ჯერ (ზრდა დაფიქსირდა გადაცემა-დისპეტჩერიზაციისა და წარმოების საქმიანობის ნაწილში). ამასთან საკუთარი სახსრებით დაფინანსებული ინვესტიციების წილი 72%-დან შემცირდა 35%-მდე, ხოლო თანხობრივად - დაახლოებით 1.2-ჯერ. რაც შეეხება მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილ აქტივებს და ინვესტიციებს – ისინი რეგულირებადი აქტივების ბაზაში მონაწილეობას არ იღებენ. მათი თანხა საგრძნობლად გაზრდილია 2015 წელს 2014 წელთან შედარებით (30 904 680 ლარი, ხოლო 2014 წელს – 1 832 724 ათასი ლარი) და 2016 წლის შესაბამისი მაჩვენებლის დაახლოებით თანაბარია (33 000 000 ლარი).

დიაგრამა №33. 2014-2016 წლებში გამოყენებული დაფინანსების ფორმების შესახებ¹⁴⁸

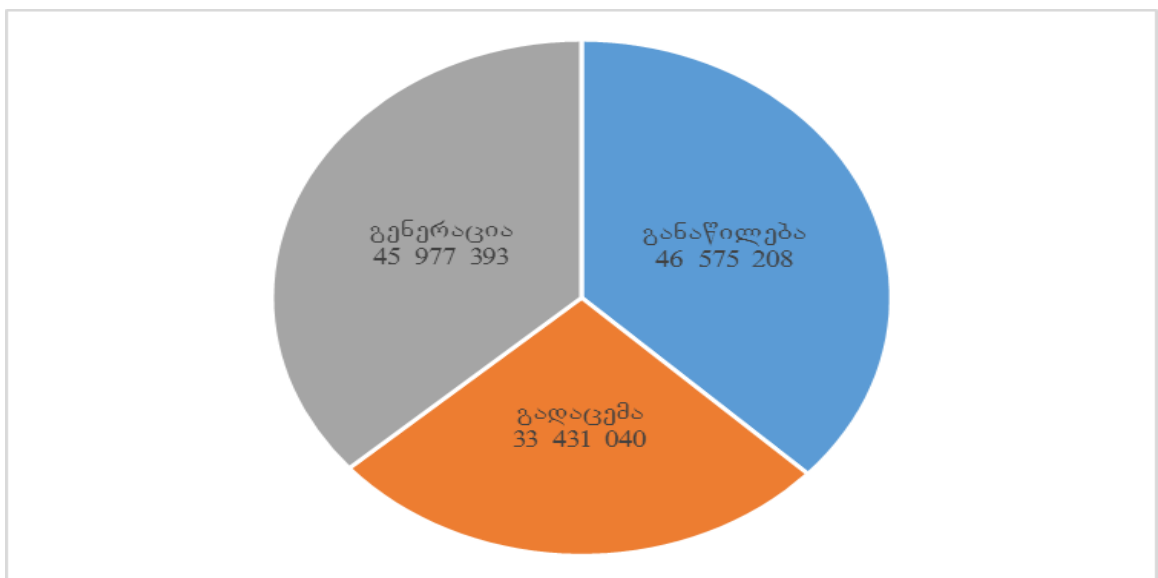
¹⁴⁸ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის წლიური ანგარიშები, 2014-2015 წლების დინამიკაში.

საქმიანობის სახეების მიხედვით განსხვავებულია განხორციელებული ინვესტიციების ტიპები. ეს ბუნებრივიცაა, მაგალითად გადაცემის საქმიანობის კომპანიებში, ინვესტიციის დიდი წილი ძირითადად მოდის, გადამცემი სახეების რეაბილიტაციასა და ჩანაცვლებაზე, მაშინ როცა გამანაწილებელი კომპანიებისთვის ძირითადი გამრიცხველიანება, ან გამანაწილებელი ქსელების მოწყობაა.

ელექტროენერჯის განაწილების ლიცენზიატების მიერ სულ 2014 წელს განხორციელებული ინვესტიციები და მათ შორის, ელექტროენერგეტიკულ სექტორში გამანაწილებელ ქსელზე, მომხმარებელთა ინდივიდუალურ გამრიცხველიანებასა თუ სხვა პროექტებზე, განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობები წარმოდგენილია დიაგრამის №34 სახით.

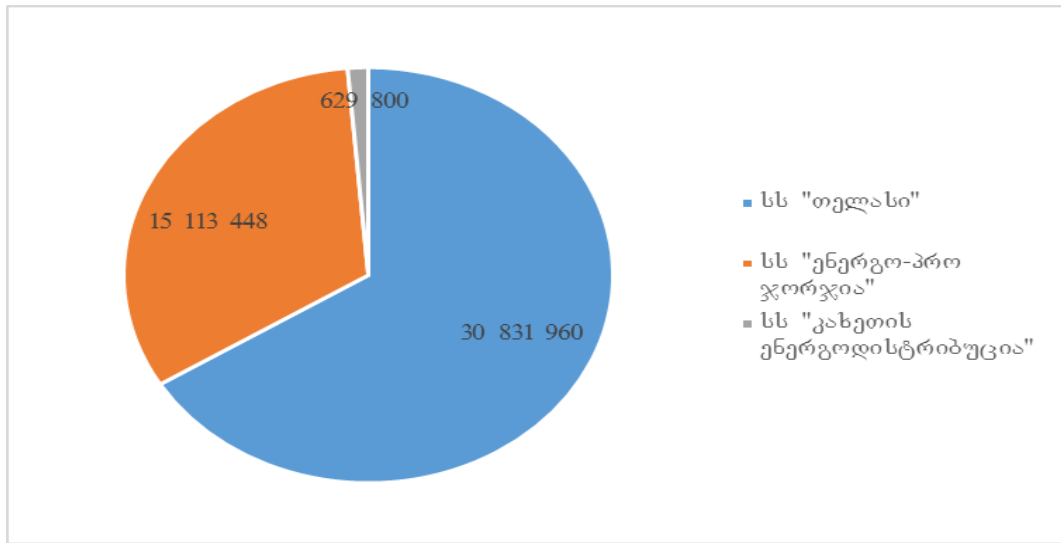
ელექტროენერგეტიკულ სექტორში ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციისა და განაწილების ლიცენზიატების მიერ 2014 წელს ფაქტობრივად განხორციელებულმა ინვესტიციამ ჯამში შეადგინა 158 966 764 ლარი, 2015 წელს - 125 983 641 ლარი (დიაგრამა №34), ხოლო 2016 წელს - 280 000 000 ლარი.

დიაგრამა №34. განხორციელებული ინვესტიციები 2015 წელი (ლარი)¹⁴⁹

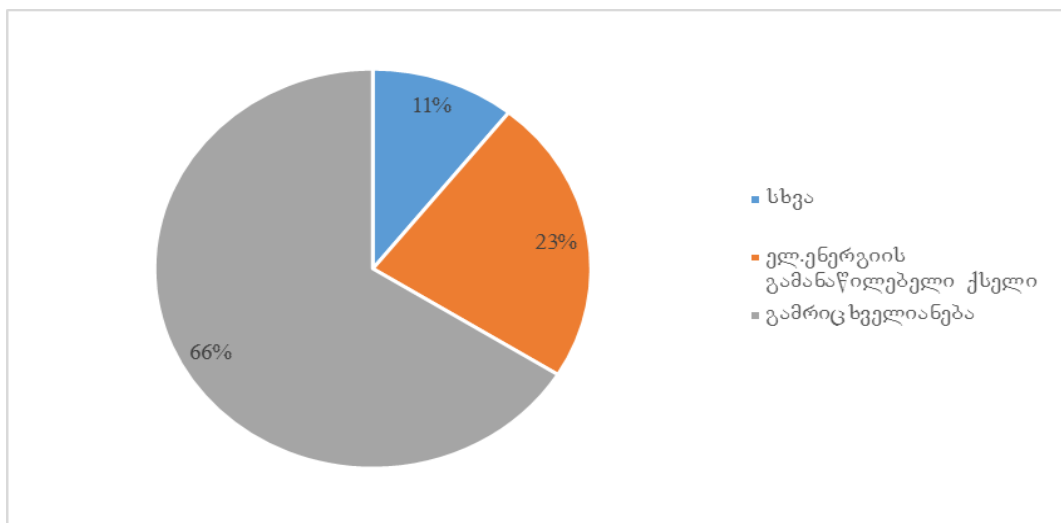
¹⁴⁹ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 66.

დიაგრამა №35. 2015 წელი განხორციელებული ინვესტიციები განაწილების სექტორში (ლარი)¹⁵⁰

ელექტროენერჯის განაწილების ლიცენზიატების სს „ენერგო–პროჯორჯიას“, სს „თელასის“ და სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუციის“ მიერ სულ განხორციელებული ინვესტიციები და მათ შორის, ელექტროენერგეტიკულ სექტორში გამანაწილებელ ქსელზე, მომხმარებელთა ინდივიდუალურ გამრიცხველიანებასა თუ სხვა პროექტებზე განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობები წარმოდგენილია დიაგრამა №36-ის სახით.

დიაგრამა №36. გამანაწილებელი კომპანიების მიერ განხორციელებული ინვესტიციები შინაარსობრივად¹⁵¹

¹⁵⁰ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 45.

¹⁵¹ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 97.

ელექტროენერგეტიკული სექტორის თითოეული ლიცენზიატის მიერ განხორციელებული მიზანმიმართული ინვესტიციის შედეგად, საბოლოო ჯამში მიღწეულ უნდა იქნეს ელექტრული ქსელის საიმედოობის, უსაფრთხოებისა და ელექტროენერჯის სათანადო ხარისხის მაჩვენებლების გაუმჯობესება. დღეის მდგომარეობით, საქართველოს ენერგოსექტორში საკმაოდ მნიშვნელოვანი მიზეზები არსებობს ინვესტიციების განსახორციელებლად, კერძოდ ექსპერტული გათვლებით, ქვეყანას გააჩნია ეკონომიკურად ხელსაყრელი დიდი ჰიდრო პოტენციალი; ნაწილობრივ დარეგულირებულია; პრივატიზებულია განაწილების კომპანიები; გამარტივებულია ფორმალური პროცედურები და არსებობს სახელწიფოს მხარდაჭერა ენერგოსექტორის გაძლიერებისადმი.¹⁵²

„ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“ საქართველოს კანონის ერთ–ერთ მნიშვნელოვან მიზანს წარმოადგენს, ადგილობრივი და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის ხელშეწყობა, ელექტროენერგეტიკის დარგის რეაბილიტაციისა და განვითარების მიზნით.

ამასთან, მსოფლიო ბანკის მიერ გამოქვეყნებული „Doing Business 2017“-ის ანგარიშის მიხედვით, საქართველო ელექტროენერჯის მიღების კუთხით 26 პოზიციით დაწინაურდა და 39 ადგილზე გადაინაცვლა. ანგარიშში აღნიშნულია, რომ გაუმჯობესდა ელექტროენერჯის მიწოდების საიმედოობა, რადგან დაწესდა საჯარიმო სანქციები ელექტროენერჯის მიწოდების შეწყვეტის სისშირისა (SAIFI) და ელექტროენერჯის გათიშვების საშუალო ხანგრძლივობის (SAIDI) დადგენილი ნორმების გადაჭარბებაზე.¹⁵³

ნებისმიერი კომპანია, რომელიც იწყებს საქმიანობას, აუცილებელია განსაზღვროს რა მოთხოვნილებები ექნება მას მომავალში ფინანსურ, მატერიალურ, ინტელექტუალურ და შრომით რესურსებზე, რა იქნება მათი მიღების წყაროები და რამდენად ეფექტიანად შეძლებს მის გამოყენებას. როდესაც მენეჯერი ახალი ამოცანის გადაწყვეტის წინაშე დგას, მან უპირველეს ყოვლისა, გულმოდგინედ უნდა დაგეგმოს მისი გადაწყვეტის ორგანიზაციული ასპექტები, ვინაიდან პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ რაც უფრო დიდია ბაზარი, მით უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს ბიზნეს-გეგმა, რომლიდანაც იწყება ნებისმიერი სამეწარმეო თუ ბიზნესის საქმე.

¹⁵² ჩომახიძე დ., „შესავალი ენერგომენეჯმენტში“, თბ., 2011, გვ. 50-52.
¹⁵³ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია, <http://gnerc.org/ge/sadjaro-skhdomebi/sadjaro-skhdomebis-shedegebi-presrelizi/eleqtroenergiis-mighebis-kutkhit-saqartvelo-/19625>.

განვიხილოთ ის ძირითადი საკითხები, რომლებმაც მეტი სიცხადე უნდა შეიტანონ ინვესტორისათვის ბიზნეს-გეგმაში. გამოვყოთ ის საკვანძო საკითხები, რომლებსაც არსებითი ყურადღება ექცევა:

1. ბიზნეს იდეის არსის სწორად ჩამოყალიბება;
2. ბაზრის ანალიზი;
3. ფულადი სახსრები, ანუ რა საშუალებით (სესხი თუ დამფუძნებლების თავისუფალი ფულადი სახსრები) უნდა მოხდეს მოცემული ბიზნეს იდეის დაფინანსება;
4. რისკი და ფინანსური შედეგები. ყველაზე მნიშვნელოვან ნაწილად შესაძლებელია ჩაითვალოს საბოლოო შედეგების ანალიზი, რისკის გათვალისწინებით. სწორედ ამ ეტაპზე ხდება იმ სავარაუდო მოგების გაანგარიშება.

პროექტის ეფექტიანობის მაჩვენებელთა სისტემა, წარმოდგენილია მაჩვენებელთა ორი ჯგუფით: საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის მაჩვენებლები და ინვესტიციების ეფექტიანობის მაჩვენებლები.

საინვესტიციო პროექტის ეფექტიანობის შესაფასებლად, უნდა ვიცოდეთ ის შესაძლო რისკები, რომელსაც ინვესტორები აწყდებიან, მაგ: საერთო და სპეციალური რისკები. რისკი არასასურველი შემთხვევის დადგომის შესაძლებლობაა, რაც დაკავშირებულია სხვადასხვა სახის დანაკარგთან.

საერთო რისკებს მიეკუთვნება: გარე და შიდა ეკონომიკური რისკები, სოციალურ-პოლიტიკური რისკები, ეკოლოგიური რისკები, რისკები დაკავშირებული სახელმწიფო რეგულირებასთან, ინფლაციური რისკები. ხოლო სპეციფიკური რისკების შემადგენლობაში შედის: საინვესტიციო პორტფელის (დაუბალანსებლობის, ზედმეტი კონცენტრაციის, კაპიტალური რისკები) და საინვესტიციო ობიექტების (ქვეყნის, დროის, ლიკვიდურობის, საკრედიტო და ოპერაციული) რისკები.

საინვესტიციო რისკები სერიოზულ ზეგავლენას ახდენს საწარმოს საინვესტიციო საქმიანობის მრავალ ასპექტზე. ისინი ძირითადად ვლინდება ორი მიმართულებით: რისკის დონე - შემოსავლიანობის დონეზე, საინვესტიციო რისკი - საწარმოს გაკოტრების პირდაპირი საფრთხის გენერირების ძირითადი ფორმა.

რისკის ფაქტორის გათვალისწინების კონცეფცია გულისხმობს მისი დონის ობიექტურ შეფასებას. საინვესტიციო ოპერაციების შემოსავლიანობის აუცილებელი დონის ფორმირების უზრუნველყოფის მიზნით, რისკის ფაქტორის გათვალისწინება

შესაძლებელს ხდის მინიმუმამდე დავიდეს ნეგატიური ფინანსური შედეგები.

რისკისა და შემოსავლის ფარდობა, ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემაა ყველა სახის სამეწარმეო საქმიანობისათვის. ამ მხრივ არც საინვესტიციო პროექტების რეალიზაცია წარმოადგენს გამონაკლისს. საინვესტიციო პროექტების რეალიზაციის რისკი ყოველთვის უნდა განისაზღვროს წარმოქმნილი ურთიერთობის კონკრეტული სუბიექტების მიმართ, ან იმ მონაწილის მიმართ, რომელიც იღებს სასსრებს პროექტის რეალიზაციისათვის, ან ინვესტორის ან მათი წარმომადგენლის მიმართ.

პროექტის კომერციულ ეფექტიანობაზე გავლენას ახდენს ინფლაციის არაერთგვაროვნება და ინფლაციის დონის მეტობა, უცხოური ვალუტის კურსის ზრდასთან შედარებით.

პროექტის შეწყვეტის ფინანსური შედეგი - თუ ფინანსური შედეგი, პროექტის შეწყვეტის შემთხვევაში, მეტია დარჩენილი არარეალიზებული წლების ფულადი ნაკადების მიმდინარე ღირებულებაზე, უმჯობესია პროექტი შეწყდეს.

პროექტის ვადამდე შეწყვეტას თან სდევს ამ პროექტში ამოქმედებული აქტივების გაყიდვა, რომელიც მყიდველის ინტერესს წარმოადგენს ან უბრალოდ წამგებიანია მისი ფლობა.

საინვესტიციო პროექტის წმინდა ახლანდელი ღირებულება გამოითვლება წმინდა ფულადი ნაკადების შემოსავლებს გამოკლებული პროექტის საწყისი ღირებულება:¹⁵⁴

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{(1+r)^t} - C_0$$

სადაც, C_t არის მომავალში მისაღები ფულადი ნაკადების რეალური ღირებულება, r - საპროცენტო განაკვეთი, ხოლო C_0 - საინვესტიციო პროექტის საწყისი ღირებულება.

კაპიტალდაბანდებების ბიუჯეტის ფორმირებისას უნდა გავითვალისწინოთ ინფლაცია. ინფლაციის გარეშე ეკონომიკაში რეალური და ნომინალური კაპიტალის ღირებულება ერთმანეთს ემთხვევა.

ინფლაციის გავლენა შეიძლება ორნაირად იყოს გათვალისწინებული. პირველი ხერხი - ფულადი ნაკადების პროგნოზირებაა. მეორე ხერხის მიხედვით

¹⁵⁴ ჯეიმს ს.ვან პორნი, ჯონ მ. ვახოვიჩი, უმც., „ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლები“, საქართველოს მაცნე, 2008, გვ. 354.

ტოვებენ კაპიტალის ნომინალურ ღირებულებას, ხოლო შემდეგ კი ახდენენ ცალკეული ფულადი ნაკადების კორექტირებას ინფლაციის ტემპებზე.

შეუძლებელია მომავალში ინფლაციის ტემპების ზუსტი შეფასება, შეცდომები გარდაუვალია, შესაბამისად ინფლაციას მივყავართ უფრო მეტ გაურკვევლობამდე და ზრდის ბიუჯეტის ფორმირების სირთულეს ან/და კაპიტალდაბანდებების რისკის ხარისხს.

„ელექტროენერჯისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ კანონში“ 2014 წლის 12 დეკემბერს შესული ცვლილების შესაბამისად, გადამცემი სისტემის ოპერატორის - სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემის“ (სსე) მიერ ელექტროენერჯის გადამცემის ლიცენზიატებთან - სს „გაერთიანებული ენერჯეტიკული სისტემა საქრუსენერგოსთან“ და შპს „ენერგოტრანსთან“ შეთანხმებით შემუშავდა „საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა“. გეგმა განხილული იქნა, როგორც ენერჯეტიკის სამინისტროს, ასევე სემეკის წარმომადგენლებთან და ამ სფეროში მოღვაწე დარგის წამყვან სპეციალისტებთან ერთად. 2015 წლის 26 მარტს, საქართველოს მთავრობის №641 განკარგულებით, გეგმა მოწონებული იქნა, 2015 წლის 8 აპრილს ენერჯეტიკის მინისტრის №39 ბრძანებით კი ოფიციალურად დამტკიცდა საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2015-2025. გეგმის შესრულებაზე პასუხისმგებელი არიან ლიცენზიატები: სს საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა, ენერგოტრანსი და საქრუსენერგო, ხოლო გეგმის შესრულებას აკონტროლებს საქართველოს ენერჯეტიკის სამინისტრო.¹⁵⁵

„საქართველოს გადამცემი ქსელის ათწლიანი განვითარების გეგმა“, ეს არის ქვეყნის გადამცემი სისტემის ინფრასტრუქტურის გაძლიერების, დროში გაწერილი პროგრამა, რომელიც წარმოადგენს პასუხს გადამცემი ქსელის არსებული პრობლემების გამოსასწორებლად, მომავალი გამოწვევების საპასუხოდ და შესაძლებლობების განსახორციელებლად, რაც მთელ რიგ ტექნიკურ და ეკონომიკურ გაანგარიშებებს ეფუძნება.

განვითარების გეგმის მიზანია მდგრადი, საიმედო, ეკონომიკური და ეფექტური ელექტროგადამცემი სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც განვითარების ნებისმიერ საფეხურზე უზრუნველყოფს: ქსელის უსაფრთხოებას, საიმედოობას და ელექტროენერჯის ხარისხს; ახალი გადამცემი ხაზების, გენერაციის წყაროებისა

¹⁵⁵ საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა, <http://www.gse.com.ge/new/?p=3745>, 19.11.2016.

და ქვესადგურების მშენებლობას და მათ ქსელთან მიერთებას; საკმარის გამტარუნარიანობას განახლებადი ენერჯის წყაროების ქსელში ინტეგრაციისა და ქვეყნებს შორის ელექტროენერჯის ვაჭრობის უზრუნველსაყოფად; ასევე მზაობას ევროპული გაერთიანებული ენერჯოსისტემის ENTSO-ს განვითარების ათწლიან გეგმასთან ინტეგრირებისთვის.

აღნიშნულ გეგმაში გათვალისწინებული მნიშვნელოვანი პროექტების განხორციელების შედეგად, უნდა გაიზარდოს ქვეყნის საექსპორტო და სატრანზიტო პოტენციალი და საქართველოს ექნება შესაძლებლობა, გახდეს რეგიონის სატრანზიტო ენერჯეტიკული კვანძი.

გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმის შემუშავებისას ჩატარდა ტექნიკური გაანგარიშებები საინჟინრო მოდელირების პროგრამების გამოყენებით. ასევე მოხდა ევროპული ხარჯ-სარგებლიანობის ანალიზის CBA მოდიფიცირება საქართველოს ენერჯოსისტემისთვის და განვითარების პროექტების (ინვესტიციების) შეფასება.

საქართველოს გადამცემი ქსელის განმავითარებელი სამი ძირითადი ფაქტორია:¹⁵⁶

1. არსებული წყაროებიდან მომხმარებლებისკენ ელექტროენერჯის ტრანზიტის საიმედოობის ამაღლება;
2. პერსპექტიული სადგურებიდან ელექტროენერჯის უსაფრთხოდ გამოტანა;
3. მეზობელ ქვეყნებს შორის სატრანზიტო პოტენციალის რეალიზაცია.

გადამცემი ქსელის გაძლიერების პროექტები, თავიანთი მნიშვნელობის მიხედვით, დაყოფილია სამად:

1. სასისტემო მნიშვნელობის პროექტები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ენერჯეტიკულ რეგიონებს შორის სიმძლავრის ტრანზიტსა და საიმედოობაზე;
2. სისტემათაშორისი მნიშვნელობის პროექტები. მათ მიეკუთვნება ისეთი პროექტები, რომლებიც აკავშირებენ საქართველოს გადამცემ ქსელს მეზობელი ენერჯოსისტემების ქსელებთან;
3. ლოკალური, ჩიხური 220, 110 კვ და უფრო დაბალი ნომინალური ძაბვის ეგზების შემცველი პროექტები.

გადამცემი ქსელის ტექნიკურად მიზანშეწონილი და გაანგარიშებებით შემოწმებული პროექტების ეკონომიკური ანალიზი ხდება ხარჯ-სარგებლიანობის

¹⁵⁶ საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა, http://gse.com.ge/sw/static/file/TYNPD_GE-2017-2027_GEO.pdf, გვ. 89.

მეთოდოლოგიით (Cost Benefit Analysis-CBA), რომლის საშუალებითაც გაანალიზდა თითოეული პროექტის მიერ მოტანილი სარგებლობა, მისთვის გაწეული ხარჯების (ინვესტიციებისა) და გარემოზე განხორციელებული ზემოქმედების ფარგლებში.

გაანალიზდა რამოდენიმე ფაქტორი, კერძოდ:¹⁵⁷

- ქსელის გამტარუნარიანობის გაზრდა, რაც გვიჩვენებს ნორმალურ რეჟიმში გადამცემი ქსელის ერთი საზღვრიდან მეორე საზღვრისკენ სიმძლავრის ტრანზიტის შესაძლებლობის ნამატს (მგვტ) (სიმძლავრე, მგვტ=0, მაშინ ქულა=0; 0-350 მგვტ=1 ქულა; 350-600 მგვტ=2 ქულა; >700 მგვტ=3 ქულა);
- ღირებულების შეფასება გულისხმობს პროექტის ღირებულების (მლნ ევრო) სოციალურ და ეკოლოგიური ზეგავლენის ასახვას პროექტის დაგეგმილ ვადებში განხორციელების სანდობასა და ეკოლოგიურ ფაქტორებზე (ღირებულება, მლნ ევრო>200, მაშინ ქულა=0; 100-200 მლნ ევრო=1 ქულა; 50-100 მლნ ევრო=2 ქულა; <50 მლნ ევრო=3 ქულა);
- კვების უსაფრთხოება - გადამცემი ქსელის იმ უბნის საიმედოობაზე ზემოქმედება, რომელთანაც დაკავშირებულია მოცემული პროექტი (კვების უსაფრთხოების გაზრდა D (პროექტი არ გააძლიერებს კვების უსაფრთხოებას, ობიექტის ექსპლუატაციაში შესვლიდან 10 წლის განმავლობაში), მაშინ ქულა=0; C (პროექტი არ გააძლიერებს კვების უსაფრთხოებას ნორმალური სიდიდის ავარიების დროს, ობიექტის ექსპლუატაციაში შესვლიდან 10 წლის განმავლობაში)=1 ქულა; B (პროექტი გააძლიერებს კვების უსაფრთხოებას ნორმალური სიდიდის ავარიების დროს, ობიექტის ექსპლუატაციაში შესვლიდან 10 წლის განმავლობაში)=2 ქულა; A (პროექტი გააძლიერებს კვების უსაფრთხოებას იშვიათი (ძლიერი) ავარიების დროს, ობიექტის ექსპლუატაციაში შესვლიდან 10 წლის განმავლობაში)=3 ქულა);
- სოციალური და ეკონომიკური კეთილდღეობა წარმოადგენს პროექტისგან მიღებულ წლიურ შემოსავალს (პროექტის წლიური შემოსავალი, მლნ ევრო<3, მაშინ ქულა=0; <3+1 (შემოსავალი<3 მლნ ევროზე და დამატებითი პროექტი უზრუნველყოფს ახალი გენერაციის ქსელში შეყვანას) = 1 ქულა; 3-10 = 2 ქულა; 3-10 + 2 (შემოსავალი<3 მლნ ევროზე და დამატებითი პროექტი უზრუნველყოფს ახალი გენერაციის ქსელში შეყვანას) = 3 ქულა);
- ენერჯის განახლებადი წყაროს (გეწ) ინტეგრაცია აჩვენებს პროექტის

¹⁵⁷ საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2015-2025, გვ. 82. http://www.gse.com.ge/new/wp-content/uploads/2015/05/TYNDP_GE_2015-2025_GEO.pdf

მიერ ქსელში ინტეგრირებული გეწ-ის, საქართველოში ძირითადად ჰესების, დადგმულ სიმძლავრეს (მგვტ);

- ცვლილებები დანაკარგებში (ენერგოეფექტურობა) წარმოადგენს დანაკარგების განსხვავებას (მგვტ) პროექტის ან მისი რომელიმე ნაწილის არ არსებობის შემთხვევაში შესაბამის ვითარებასთან;

- ცვლილებები CO₂-ის გამოყოფაში, ეს სიდიდე აღებული იქნა როგორც გეწ პროპორციული კოეფიციენტი;

- ტექნიკური აღდგენის უნარიანობის/სისტემის უსაფრთხოების ზღვარი ასახავს მთლიანად გადამცემი ქსელის საიმედოობაზე გავლენას;

- საიმედოობა/მოქნილობა უზენაეს კონკრეტული პროექტის დამოკიდებულებას სხვადასხვა ფაქტორზე (გეწ ინტეგრაცია, დატვირთვის ზრდა) და ა.შ. პროექტი მაქსიმალურად მოქნილია, თუკი მისი მშენებლობა აუცილებელი იქნება მომავლის ნემისმიერი სცენარით განვითარებისას.

აღნიშნული ყველა კრიტერიუმის გათვალისწინებით მოხდა საქართველოს გადამცემი ქსელის პროექტების შეფასება 0-დან 3 ქულამდე და ცალკეულმა პროექტმა დააგროვა ჯამური შედეგები, რის მიხედვითაც ყველაზე მაღალი შეფასების მქონე 11 პროექტი შეირჩა.

აღნიშნული მეთოდოლოგიით შერჩეული პროექტები დაყოფილია სამ ნაწილად: სატრანზიტო, შიგა სასისტემო და ლოკალური მნიშვნელობის პროექტები. ქვემოთ მოცემულია ყველა პროექტის მოკლე აღწერა და საპროგნოზო ინვესტიციები:¹⁵⁸

- 1 კმ ერთჯაჭვა 110 კვ. ეგხ - 0.0941 – 0.126 მლნ ევრო;
- 1 კმ ორჯაჭვა 110 კვ. ეგხ - 0.141 – 0.196 მლნ ევრო;
- 1 კმ ერთჯაჭვა 220 კვ. ეგხ - 0.157 – 0.181 მლნ ევრო;
- 1 კმ ორჯაჭვა 220 კვ. ეგხ - 0.212 – 0.283 მლნ ევრო;
- 1 კმ ერთჯაჭვა 400 კვ. ეგხ -0.243 – 0.393 მლნ ევრო;
- 1 კმ ორჯაჭვა 400 კვ. ეგხ - 0.371 – 0.556 მლნ ევრო;
- 1 კმ ერთჯაჭვა 500 კვ. ეგხ -0.267 – 0.432 მლნ ევრო;
- 1 კმ ორჯაჭვა 500 კვ. ეგხ - 0.408 – 0.612 მლნ ევრო;
- 350 მგვტ მდწ ბლოკი - 40-60 მლნ ევრო;

¹⁵⁸ საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2015-2025, გვ. 94. http://www.gse.com.ge/new/wp-content/uploads/2015/05/TYNDP_GE_2015-2025_GEO.pdf

- მღწ ქ/ს გაფართოვება - 5-7 მლნ ევრო;
- 500 მგვა 500/220 კვ ქ/ს - 19-25 მლნ ევრო;
- 250 მგვა 220/110 კვ ქ/ს - 10-12 მლნ ევრო;
- 500/220 ან 500/110 კვ ქ/ს – 19-25 მლნ ევრო;
- 330/220 კვ ქ/ს -14.5-18.5 მლნ ევრო;
- 220/110 ქ/ს -10-12 მლნ ევრო;
- საკონსულტაციო მომსახურება 8% (მშენებლობის ღირებულების);
- მიწის გამოსყიდვა 10%;
- გარემოსდაცვითი სამუშაოები 5%;
- გაუთვალისწინებელი ხარჯები 5%.

ათწლიანი გეგმით გათვალისწინებული ინვესტიციების ჯამური ოდენობა საპროექტო ხარჯთაღრიცხვით შეადგენს 623 096 367 ევროს და მათ შორის კომპანიის მიერ მოსაძიებელი სახსრების ოდენობა შეადგენს 324 547 720 ევროს.

პროექტების 36% (11-დან 4) ზრდის ქსელის გამტარუნარიანობას 700 მგვტ-ით და მეტად, 9% - 350-600 მგვტ-ით, 27% - 50-დან 350 მგვტ-მდე.

პროექტების 36% უზრუნველყოფს 200 მგვტ-ზე მეტი სიმძლავრის ჰესების (გეწ) ქსელში ინტეგრაციას, 18% - 100-დან 200 მგვტ-მდე, ხოლო 9% - 50 მგვტ-ზე ნაკლების;

პროექტების 55%-ის საპროგნოზო შემოსავალი იქნება წელიწადში 3 მლნ ევროზე მეტი, ამასთან ისინი უზრუნველყოფენ ჰესების ქსელში ინტეგრირებას. პროექტების 27%-ის შემოსავალი იქნება 3 მლნ ევრო ან მეტი, ხოლო პროექტების 18%-ის შემოსავალი იქნება 3 მლნ ევროზე ნაკლები, მაგრამ ისინი უზრუნველყოფენ ჰესების ინტეგრაციას.

პროექტების 91% უზრუნველყოფს კვების უსაფრთხოების გაძლიერებას იშვიათი (ძლიერი) ავარიების დროს, 9% გააძლიერებს კვების უსაფრთხოებას ნორმალური სიდიდის ავარიების დროს;

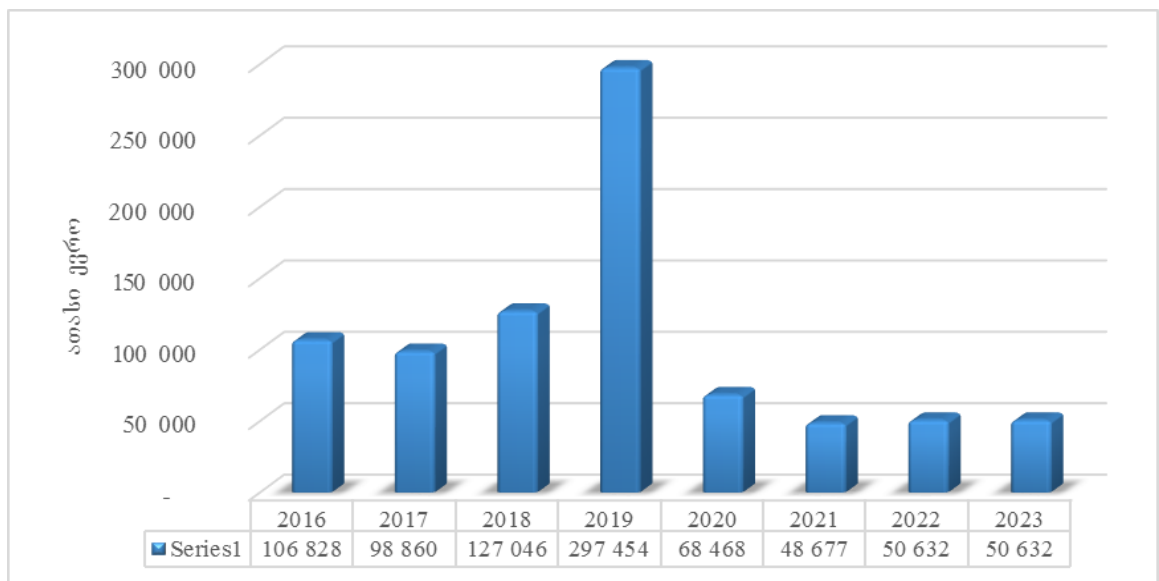
პროექტების 18% კრიტიკულად ამაღლებს მთლიანად გადამცემი ქსელის საიმედოობას, 55%-ს მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს საიმედოობის ამაღლებაზე, ხოლო დანარჩენი 27% მცირედით ამაღლებს გადამცემი ქსელის საიმედოობას.

პროექტების 18%-ის ღირებულებაა 100-დან 200 მლნ ევრომდე, პროექტების 36%-ის ღირებულება იცვლება 50-100 მლნ ევროს ფარგლებში, ხოლო 55%-ის

ღირებულება ნაკლებია 50 მლნ ევროზე.¹⁵⁹

დიაგრამაზე №37 წარმოდგენილია საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმის 2016-2023 მიხედვით ქსელის განვითარებისთვის ინვესტიციების მოცულობა წლების მიხედვით, ჯამურად ამ წლებში ინვესტიციების რაოდენობამ შეადგინა 848 597 ათასი ევრო.

დიაგრამა №37. გადამცემი ქსელის განვითარებისთვის ინვესტიციები 2016-2023 წლებში (ათასი ევრო)¹⁶⁰

საქართველოს გადამცემი ქსელების განვითარების ათწლიანი გეგმა 2017-2027 წლებისთვის საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 9 დეკემბრის სხდომაზე იქნა განხილული და შეთანხმებული. გეგმა დამტკიცდა საქართველოს ენერჯეტიკის მინისტრის 2016 წლის 15 დეკემბრის №103 ბრძანებით. გეგმაში გაწერილია 2017-2024 წლებში განსახორციელებელი ჯამური ინვესტიციების ოდენობა და ინფორმაცია საინვესტიციო პროექტების შესახებ.¹⁶¹

¹⁵⁹ საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2015-2025, გვ. 119-129. http://www.gse.com.ge/new/wp-content/uploads/2015/05/TYNDP_GE_2015-2025_GEO.pdf

¹⁶⁰ საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2016-2026, გვ. 171. http://www.gse.com.ge/new/wp-content/uploads/2016/03/TYNDP_GE-2016-2026_GEO.pdf

¹⁶¹ საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2017-2027, http://gse.com.ge/sw/static/file/TYNDP_GE-2017-2027_GEO.pdf

ცხრილი №18. ჯამური ინვესტიციები 2017-2024 წლებში¹⁶²

წელი	ჯამური ინვესტიცია, მლნ ევრო
2017	€ 20,688,683
2018	€ 25,007,302
2019	€ 137,530,312
2020	€ 257,910,577
2021	€ 118,532,697
2022	€ 90,411,921
2023	€ 59,518,405
2024	€ 25,758,845
ჯამური ღირებულება	€ 735,358,743

გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმის მიზანია მომავალი გარემოს წარმოდგენა, გაანალიზება და გაურკვევლობის შემცირება, რათა მოხდეს გაურკვევლობათა კომბინაციით მომავლის დამაჯერებელი ვერსიის მიღება და ერთიანი, სტრუქტურირებული ხედვის შექმნა გადამცემი ქსელის განვითარების შესახებ.

გადამცემი ქსელის განვითარება ითვალისწინებს ენერგოსისტემის გრძელვადიან პერსპექტივაში მომზადებას, რათა გენერაციისა და დატვირთვების გაზრდის შესაბამისად მოხდეს გადამცემი ქსელის გაძლიერება-გაფართოება-მოდერნიზაცია.

გენერაციის და მოხმარების ზრდის მონაცემების საფუძველზე შედგენილი იქნა საქართველოს წლიური ენერჯის ბალანსი.

საპროგნოზო ბალანსებიდან გამომდინარე, სს „საქართველოს სახელწიფო ელექტროსისტემას“ მითითებული აქვს გეგმაში, რომ აუცილებელია მეზობელ ქვეყნებთან კავშირის ხაზების აშენება. ამასთან, ყველაზე კრიტიკული პერიოდი როდესაც, საჭირო იქნება სიმძლავრის გატანა, არის წყალუხვობის პერიოდი. ე.წ. ზაფხულის მაქსიმუმის და მინიმუმის რეჟიმები. ბალანსებიდან გამომდინარე, 2020 წლისთვის 2100 მგვტ სიმძლავრის ექსპორტის შესაძლებლობა უნდა იყოს, 2021 წლისთვის 3100 მგვტ-ის, ხოლო 2022 წლისთვის 4100 მგვტ.

¹⁶² საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2016-2026, გვ. 171. http://www.gse.com.ge/new/wp-content/uploads/2016/03/TYNDP_GE-2016-2026_GEO.pdf

ცხრილი №19. საქართველოს ენერჯისტიკის ენერჯის საპროგნოზო ბალანსი (მლრდ კვტსთ)¹⁶³

წელი	გენერაცია	ჰესები	თბოსადგურები	ქარის სადგური	მოსაზრება	ექსპორტი
2016	11.37	9.08	2.29	-	11.25	0.12
2017	12.9	10.23	2.58	0.093	11.64	1.26
2018	12.97	10.76	2.12	0.093	12.05	0.92
2019	14.61	11.99	2.53	0.093	12.47	2.14
2020	17.61	14.12	3.4	0.093	12.9	4.71
2021	18.3	15.37	2.84	0.093	13.35	4.95
2022	19.51	17.08	2.34	0.093	13.82	5.69
2023	20.15	17.63	2.43	0.093	14.3	5.85
2024	23.84	21.2	2.55	0.093	14.8	9.04
2025	25.66	22.96	2.61	0.093	15.32	10.34
2026	26.15	22.96	3.09	0.093	15.86	10.29
2027	26.3	22.96	3.24	0.093	16.4	9.9

ინვესტიციების სამწლიანი გეგმა მტკიცდება ათწლიან გეგმასთან ერთად. ქსელის წესების 33-ე მუხლის პუნქტი 1-ის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად: „დისპეტჩერიზაციის ლიცენზიატი ვალდებულია, მოამზადოს: „გადამცემი ქსელის განვითარების პროექტების შეფასება“. პროექტების შეფასების მიზანია გადამცემი ქსელის პროექტების გავლენის შეფასება, როგორც საზოგადოებაზე (ელექტროენერჯით სიმძლავრისა და სისტემური სერვისების ვაჭრობის შესაძლებლობის გაზრდა, განახლებადი ენერჯის წყაროების ინტეგრირება, გაზრდილი კვების უსაფრთხოება) ასევე ფასებზე.

სსე-ის მიერ, პროექტების შესაფასებლად, გამოყენებული იქნა ENTSO-E-ს მულტიკრიტერიუმიანი CBA ანალიზის მოდიფიცირებული მეთოდოლოგია, რომელიც თანმიმდევრულად ადარებს თითოეული პროექტის მონაწილეობას სხვადასხვა ინდიკატორის დაკმაყოფილებაში. პროექტების შეფასება, განსაკუთრებით განვითარებული ქსელისთვის, საკმაოდ რთული ამოცანაა. გადამცემი საზები ზრდის ვაჭრობის შესაძლებლობას, შესაბამისად, უზრუნველყოფს გენერაციით ვაჭრობის შესაძლებლობის ოპტიმიზირებას.

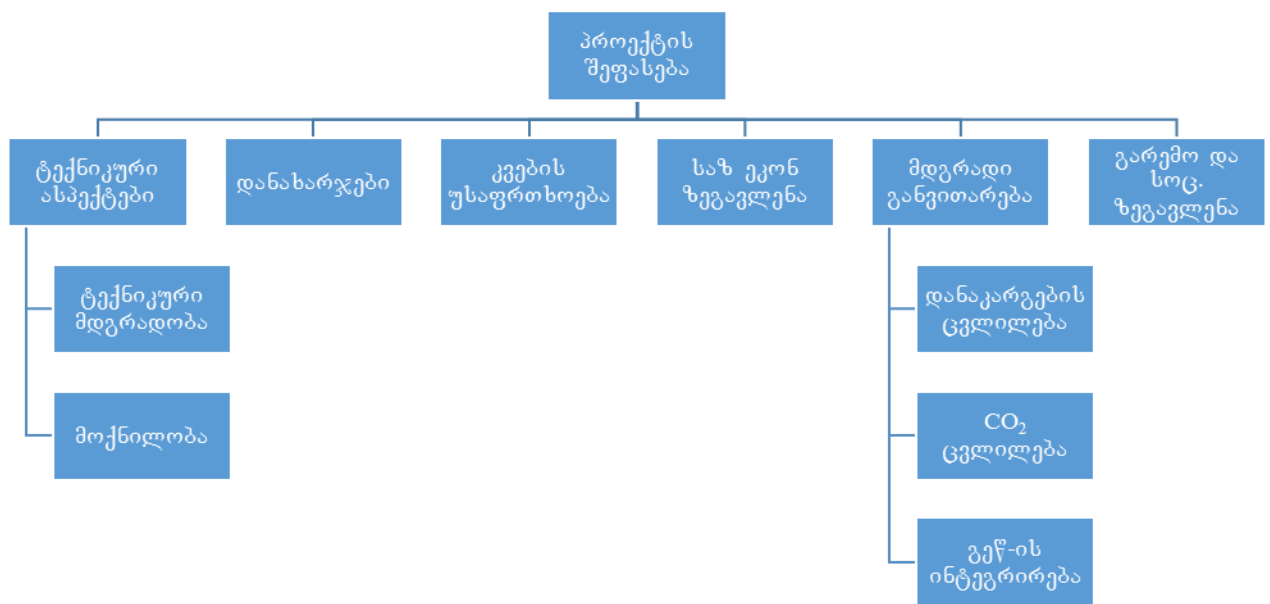
ENTSO-E (the European Network of Transmission System Operators) წარმოადგენს 41 ელექტროენერჯის გადაცემის სისტემის ოპერატორის გაერთიანებას ევროპის 34 ქვეყნიდან. ENTSO-E დაფუძნდა და სამართლებრივი მანდატი მიეცა ენერჯობაზრის

¹⁶³ საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2017-2027, გვ. 186. http://www.gse.com.ge/new/wp-content/uploads/2016/03/TYNDP_GE-2016-2026_GEO.pdf

მესამე სამართლებრივ პაკეტს, რომლის მიზანს წარმოადგენს ლიბერალიზებული ელექტროენერჯის ბაზრის შექმნა ევროკავშირში.¹⁶⁴

პროექტების შეფასება ხდება ხარჯ-სარგებლობისა და მულტიკრიტერიუმიანი შეფასების კომბინაციის საფუძველზე. აღნიშნული შეფასება განხორციელდა 347/2013 ევრო რეგულაციის მე-11 მუხლისა და IV და V თავების საფუძველზე. სსე-ის შეფასება, როგორც აღინიშნა, წარმოადგენს მის მოდიფიკაციას. შეფასების კრიტერიუმები შედგება შემდეგი კომპონენტებისგან:

ნახაზი №5. CBA მეთოდოლოგიით პროექტის შეფასება¹⁶⁵

ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიით განსაზღვრულია ეფექტიანობის ფაქტორი (X – ფაქტორი), როგორც საწარმოს პროდუქტიულობისა და საოპერაციო საქმიანობის ეფექტიანობის ზრდის განაკვეთი, რომელიც მოიცავს ზოგადი ეფექტიანობის ფაქტორს (X-ზოგ) და ინდივიდუალური ეფექტიანობის ფაქტორს (X-ინდ). თავის მხრივ, ზოგადი ეფექტიანობის ფაქტორი (X-ზოგ) – კონკრეტული სექტორის, ხოლო ინდივიდუალური ეფექტიანობის ფაქტორი (X-ინდ) – კონკრეტული საწარმოს ეფექტიანობის ზრდის განაკვეთს წარმოადგენს.¹⁶⁶

2015 წლის 1 იანვრიდან 2017 წლის 31 დეკემბრის ჩათვლით X-ზოგ უდრის

¹⁶⁴ https://www.entsoe.eu/Documents/Publications/ENTSO-E%20general%20publications/ENTSO-E_AR15_FINAL.pdf, 17.11.2016

¹⁶⁵ <https://www.entsoe.eu/major-projects/ten-year-network-development-plan/CBA-Methodology/Pages/default.aspx>, 15.11.2016

¹⁶⁶ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 1.09.2015.

2%-ს, ხოლო X-ინდ – 0-ს.

განახლებადი ენერჯისა და ენერგოეფექტურობის ხელშემწყობი საკანონმდებლო ბაზის არ არსებობა წარმოადგენდა პრობლემას. დღეს საქართველოში უკვე დანერგილია ნეტო-ადრიცხვა. მომხმარებლის მიერ საკუთარი მოხმარების დაკმაყოფილებისა და მიკროსიმძლავრის განახლებადი ენერჯის წყაროების განვითარება საერთაშორისო დონეზე სხვადასხვა წამახალისებელი პოლიტიკით არის მხარდაჭერილი. მცირე სიმძლავრის განახლებადი ენერჯის მწარმოებლებისათვის მაღალი ტარიფების (ე.წ. Feed-in Tariff და ა.შ.) შეთავაზება აძლიერებს დაწოლას სამომხმარებლო ტარიფებზე და მოითხოვს განმახორციელებელი ქვეყნისგან გარკვეულ ეკონომიკურ გამძლეობას. ზომიერი წახალისების პოლიტიკა ორიენტირებულია იქითკენ, რომ გამარტივებული წესით, ადმინისტრაციული თუ სხვა სახის ბიუროკრატიული ბარიერების მოხსნით, უზრუნველყოს გარკვეული შეღავათიანი პირობების დაწესება და მომხმარებლისთვის სტიმულის მიცემა, რომ საკუთარი სახსრებით ან გარკვეულწილად დონორული ხელშეწყობით განავითარონ საკუთარი ენერჯის წყაროები და სრულად ან ნაწილობრივ დაიკმაყოფილონ საკუთარი ენერგომოთხოვნილება. ასეთი სახის პოლიტიკა არ ახდენს შესამჩნევ ზეგავლენას სატარიფო პროცესებზე და ეფუძნება უფრო სამართლიან საწყისებს.¹⁶⁷

მომხმარებლის საკუთრებაში არსებული მიკროსიმძლავრის ელექტროსადგურების განვითარების ერთ-ერთ ტრადიციულ და ფართოდ გავრცელებულ პოლიტიკას წარმოადგენს ე.წ. ნეტო ადრიცხვა (Net-Metering), როდესაც ელექტროენერჯის მომხმარებელს გააჩნია საკუთარი ენერჯის წყარო, რომელიც პარალელურად ჩართულია ქსელში. ის ახდენს თავისი ენერგომოთხოვნილების დაკმაყოფილებას და შემდეგ ჭარბად წარმოებულ ენერჯიას გასცემს ქსელში. ასეთი სქემის დროს საჭიროა სპეციალური მრიცხველი, რომელიც ელექტროენერჯიას ადრიცხავს ორი მიმართულებით და შეუძლია მოხმარებული და წარმოებული ელექტროენერჯის სალდოს გამოყვანა. სწორედ ამ სხვაობიდან ანუ ნეტო სიდიდიდან ხდება შემდგომ ანგარიშსწორება მომხმარებელსა და ელექტროენერჯის მიმწოდებელს შორის. იმ შემთხვევაში, როდესაც კონკრეტულ საანგარიშსწორებო პერიოდზე მომხმარებელმა აწარმოა უფრო მეტი ენერჯია, ვიდრე მოიხმარა, განაწილების ლიცენზიატს/

¹⁶⁷ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 31.

ელექტროენერჯის მიწოდებელს მომხმარებლის სასარგებლოდ მართებს ჭარბი კვტ.სთ-ები, რომლის გაქვითვის/ანაზღაურების სხვადასხვა ხერხი არსებობს, მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია ჭარბი კვტ.სთ-ების მომდევნო საანგარიშსწორებო პერიოდის ქვითარში კრედიტად ასახვა.

2016 წელს კანონში შესული ცვლილებებით განისაზღვრა საცალო მომხმარებლის საკუთრებაში არსებული მიკროსიმძლავრის ელექტროსადგურის სტატუსი და ქსელზე დაშვების პირობები, აგრეთვე კომისიას დაევალა ცვლილებების შეტანა „ელექტროენერჯის (სიმძლავრის) მიწოდებისა და მოხმარების წესებში“ მიკროსიმძლავრის ელექტროსადგურის ქსელზე დაშვების საკითხების უფრო დეტალური დარეგულირების მიზნით. კანონის განმარტების თანახმად, მიკროსიმძლავრის ელექტროსადგურის კატეგორიას განეკუთვნება საცალო მომხმარებლის მფლობელობაში არსებული განახლებადი ენერჯის წყარო, რომელიც მიერთებულია ელექტროენერჯის გამანაწილებელ ქსელთან საცალო მომხმარებლის მიერ ელექტროენერჯის მოხმარების ადგილას და რომლის სიმძლავრე არ აღემატება 100 კილოვატს. ამასთან, განაწილების ლიცენზიატის ქსელთან მიერთებული მიკროსიმძლავრის ელექტროსადგურების ჯამური დადგმული სიმძლავრე არ შეიძლება აღემატებოდეს შესაბამის განაწილების ლიცენზიატის გამანაწილებელ ქსელში პიკური დატვირთვის 2%-ს.

საცალო მომხმარებლის საკუთრებაში არსებული მიკროსიმძლავრის ელექტროსადგურის ქსელზე მიერთება ხორციელდება გამარტივებული პროცედურით – ერთი ფანჯრის პრინციპით. განაწილების ლიცენზიატი ვალდებულია მომხმარებლის ქსელზე მიერთების განაცხადით მიმართვის შემდეგ არსებული მრიცხველის ნაცვლად დაამონტაჟოს რევერსული მრიცხველი 10-დან 20 სამუშაო დღეში, ხოლო მომხმარებელი იხდის მრიცხველის შეცვლის საფასურს. განაწილების ლიცენზიატი ვალდებულია მიიღოს მიკროსიმძლავრის მიერ გამოძეუებული ენერჯია ქსელში და ანგარიშსწორება აწარმოოს მიწოდებული და მოხმარებული ელექტროენერჯის გაქვითვით მიღებულ სალდოზე. თუ წლის ბოლოს ადგილი აქვს მომხმარებლის მიერ წლის ჭრილში ჭარბად ელექტროენერჯის მიწოდებას, განაწილების ლიცენზიატი ვალდებულია, საცალო მომხმარებელთან მოახდინოს საბოლოო ანგარიშსწორება, შესაბამისი განაწილების ლიცენზიატის სამომხმარებლო ტარიფში კომისიის მიერ გათვალისწინებული, შესყიდული ელექტროენერჯის საშუალო შეწონილი ფასით.

კომისიის ხელთ არსებული ინფორმაციით, სს „თელასის“ არეალში „ნეტო

ადრიცხვით“ სარგებლობს 5 აბონენტი, ჯამური სიმძლავრით – 113 კვტ, სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ არეალში – 2 აბონენტი, ჯამური სიმძლავრით – 35 კვტ, ხოლო სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუციის“ არეალში – 1 აბონენტი, სიმძლავრით – 5 კვტ.

ზემოაღნიშნული საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე ნორმების შეფასების საფუძველზე შესაძლებელია ითქვას, რომ საქართველოში დაინერგა მსოფლიოში ფართოდ გავრცელებული ე.წ. „ნეტო ადრიცხვა“ (Net-Metering). საერთაშორისო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ მიკროელექტროსადგურების განვითარებას შესაძლოა ჰქონდეს მრავალმხრივი სარგებელი, მათ შორის:

1. გადამცემი და გამანაწილებელი ქსელების ასაშენებლად საჭირო ფინანსური დანახარჯების შემცირება;
2. იმპორტირებული ენერჯის მოცულობის ან თბოელექტროსადგურებზე გამოშუშავების შემცირება;
3. ელექტროენერჯის დანაკარგების შემცირება გადამცემ და გამანაწილებელ ქსელებში;
4. მომხმარებელს უზნდება დამატებითი შესაძლებლობა დაზოგოს ფინანსები ენერჯის შესყიდვაზე ან სულაც გახდეს ენერჯის მიმწოდებელი;
5. ხელს შეუწყობს დასაქმებას და ეკონომიკურ აქტივობას, იქიდან გამომდინარე, რომ გაიზრდება მოთხოვნა კვალიფიციურ ინჟინრებსა და მემონტაჟებზე;
6. ეს არის სუფთა ენერჯია და დადებითად აისახება გარემოზე.

2.2 ელექტროენერგეტიკის რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური და შედარებითი (ბენჩმარკინგი) ანალიზი

რაციონალური გადაწყვეტილებების მისაღებად არა მარტო ფინანსურ მენეჯერს სჭირდება ფინანსური ანალიზი, არამედ მარეგულირებელ კომისიასაც. ის უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს ტარიფის განსაზღვრასა და კონტროლში, კერძოდ:

1. საფუძველს ქმნის რეალური ფასის დადგენის, რომელიც სამართლიან უკუგებას აძლევს კომპანიებს და ასევე ის ერთგვარი გარანტიაა ენერჯის მიწოდების სანდოობისთვის;

2. დადგენილი ტარიფი არ აზარალებს და იცავს მომხმარებლის ინტერესებს.¹⁶⁸

კომპანიის ფინანსური ანალიზის პროცესში, ხშირად გამოიყენება ორი ტიპის – კოეფიციენტებისა და ტენდენციის ანალიზი. კოეფიციენტების ანალიზი ორიენტირებულია დროის კონკრეტულ პერიოდში შეფასებით ანალიზზე, ხოლო ტენდენცია გვიჩვენებს დროის გარკვეული პერიოდის ანალიზს. შედეგები ხშირად უდარდება, იგივე სფეროში ფუნქციონირებადი კომპანიების მონაცემებს, რათა უფრო ნათელი გახდეს სხვაობა ან/და მსგავსება.

ყოველწლიურად რეგულირებადი საწარმოები ვალდებული არიან კომისიაში წარადგინონ წლიური ფინანსური და ტექნიკური ანგარიშგებები. რის საფუძველზეც ჩატარებული ფინანსური ანალიზი უნდა გვეხმარებოდეს კომპანიების მდგომარეობის შესწავლაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ პროცესს ახლდა ნაკლოვანი მხარე. პრობლემა მდგომარეობს შემდეგში - რეგულირებადი კომპანიებს კანონმდებლობით აკისრიათ ყოველკვარტალური და წლიური ანგარიშგების ფორმების (ფინანსური და ტექნიკური) მარეგულირებელ კომისიაში წარდგენის ვალდებულება. კომისია 2017 წლამდე პერიოდში წლიური ანგარიშგების ფორმების სისწორის შემოწმებას და ანალიზს არ ახდენდა, პასუხისმგებელი წარმოდგენილი მონაცემების სისწორეზე თავად კომპანია იყო. კომპანიები მხოლოდ ინფორმაციის წარუდგენლობაზე ჯარიმდებოდნენ. ამასთან, კომისიის კვლევის ობიექტს ძირითადად მხოლოდ ის კომპანიები წარმოადგენდნენ, რომელთა სატარიფო განაცხადების განხილვაც მიმდინარეობდა.

¹⁶⁸ Kiss A., Lesi M., Sugar A., Szolnoki P., Price Regulation and Tariffs, ERR, June 2006, გვ. 20-25.

აღნიშნული პრობლემა დღის წესრიგში იდგა 2017 წლამდე, მაგრამ დღეს უკვე მისი სახეცვლილი ვარიანტი მივიღეთ. მარეგულირებელი კომისია უნდა ახდენდეს წარმოდგენილი ფინანსური ანგარიშგების ანალიზს, არა მარტო მათი ფინანსური მდგომარეობის შესწავლის მიზნით, არამედ კომისიის რეგულირების საფასურის გაანგარიშებისთვისაც. მარეგულირებელმა აუცილებლად უნდა გაატაროს სამართლებრივი ღონისძიებები არასწორი ინფორმაციის მიღების შემთხვევაში, როგორც ამას ლიტვის და ავსტრიის ენერგომარეგულირებელი კომისიები აკეთებენ.

სადოქტორო კოლოკვიუმის ფარგლებში ჩატარებულმა ანალიზმა, რომელიც ეფუძნებოდა, კომპანიების მიერ კომისიაში წარმოდგენილი წლიური ანგარიშგების ფორმებს, გვიჩვენა რომ მონაცემები განსხვავდებოდა რეალობისგან, კერძოდ, დამუშავებული მონაცემების საფუძველზე მიღებული ფინანსური კოეფიციენტები არარეალურ შედეგს გვაძლევდა, რაც ასაბუთებს კიდევ ერთხელ გარკვეული კონტროლის გამკაცრების აუცილებლობას ამ მიმართულებით. სწორედ ამიტომაც გაანალიზდა მხოლოდ 2010-2014 წლების ფინანსური მონაცემები. სრულყოფილი ანალიზის ჩატარება კი სავარაუდოდ შესაძლებელი 2018 წლიდან იქნება.

კომისიის თავმჯდომარის 2017 წლის 23 იანვარის №18 ბრძანებით დამტკიცდა „საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ საწარმოების რეგულირებადი საქმიანობის სისტემური მონიტორინგის წესი“. 2017 წელს ბაზრის მონიტორინგის გაუმჯობესებისთვის, კომისიაში შემუშავდა ელექტრონული პროგრამა, რომელიც ახდენს კომპანიების მიერ წარმოდგენილი ანგარიშგებების აღრიცხვას ელექტრონულად.

აღნიშნული წესით განისაზღვრა დეპარტამენტები და მხარეები, რომლებიც პასუხისმგებელი არიან ანგარიშის წარდგენასა და კონტროლზე. ბრძანების შესაბამისად, სხვადასხვა პერიოდულობით უნდა გაკეთდეს პასუხისმგებელი პირის მიერ ყოველთვიური, კვარტალური და წლიური მოხსენება.

წლიური ანგარიში მოიცავს შემდეგი შინაარსის ინფორმაციას:

1. ფინანსური მდგომარეობა (მათ შორის, ტარიფები და საფასურები);
2. საინვესტიციო პროექტების შესრულება;
3. მომსახურების კომერციული ხარისხი;
4. მიწოდების საიმედოობა;
5. სისტემის ტექნიკური მდგომარეობა;
6. ბაზრის მდგომარეობა (მათ შორის, მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობა,

ბაზრის გამჭვირვალობა და კონკურენტულობა);

7. მომხმარებელთა უსაფრთხოება (გაზომომარაგების სექტორში).

ფინანსური მდგომარეობის შეფასება და საინვესტიციო პროექტების შესრულების კონტროლი გულისხმობს შედეგების მიზეზების ერთგვარ ანალიზს:

- საწარმოების მიერ განხორციელებული საქმიანობის შესახებ მონაცემების ანალიზი;
- ისტორიული და შედარებითი ანალიზი;
- ანალიზის შედეგად იდენტიფიცირებული დადებითი და უარყოფითი ტენდენციები;
- განვითარების შემაფერხებელი გარემოებები;
- კომისიის რეაგირების შედეგების ანალიზი;
- შესაბამისი მტკიცებულებების შესახებ ინფორმაცია.

ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის განხორციელებაზე პასუხისმგებელია სემეკის ტარიფებისა და ეკონომიკური ანალიზის დეპარტამენტი. ანალიზის განხორციელებას შესაძლოა სხვადასხვა მიზანი ჰქონდეს: ტარიფის კორექტირება, ფინანსური მდგრადობის შენარჩუნება, საოპერაციო დანახარჯებისა და მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილი აქტივების ღირებულების მონიტორინგი.

ტარიფის კორექტირების სამიზნე მაჩვენებლებია:

- რეგულირებადი დანახარჯების ბაზის ფაქტობრივ და დაგეგმილ ღირებულებებს შორის გადახრა;
- ელექტროენერჯის შესყიდვის საშუალო შეწონილი ფასის ცვლილება;
- ბუნებრივი გაზის შესყიდვის საშუალო შეწონილი ფასის ცვლილება.

ფინანსური მდგრადობის შენარჩუნებისთვის სამიზნე მაჩვენებლებია:

- აქტივების რენტაბელობის კოეფიციენტი (ROA);
- კაპიტალის რენტაბელობის კოეფიციენტი (ROE);
- მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი;
- ვალდებულების კოეფიციენტი;
- სესხის პროცენტის დაფარვის კოეფიციენტი;
- ნასესხები და საკუთარი სახსრების შედარება;
- ცვლილებები კაპიტალის სტრუქტურაში.

საოპერაციო დანახარჯების მონიტორინგის სამიზნე მაჩვენებლებია:

- საოპერაციო დანახარჯები ერთეულ პროდუქციაზე (კვტსთ, კუბური მეტრი);
- ინჟინერ-ტექნიკური პერსონალის, მუშების და სხვა თანამშრომლების საშუალო ხელფასის ცვლილება;
- ბილინგის სამსახურის თანამშრომლების საშუალო ხელფასის ცვლილება;
- ადმინისტრაციული თანამშრომლების (გარდა ბილინგის სამსახურისა) საშუალო ხელფასის ცვლილება;
- საწარმოო ძირითადი საშუალებების მიმდინარე რემონტების ხარჯის ცვლილება;
- მივლინების საშუალო ხარჯის ცვლილება ერთეულ თანამშრომელზე;
- ქონების და მიწაზე ქონების საგადასახადო ხარჯის დამოკიდებულება რეგულირებადი აქტივების ბაზის ღირებულებასთან.

მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილი აქტივების ღირებულების მონიტორინგის სამიზნე მაჩვენებლებია:

- ქსელზე მიერთების საფასურით მიღებული მოგება/ზარალის მაჩვენებელი;
- აღრიცხვის კვანძის მოწყობის საფასურით მიღებული მოგება/ზარალის მაჩვენებელი;
- სიმძლავრის გაზრდის საფასურით მიღებული მოგება/ზარალის მაჩვენებელი.

ავსტრიის მარეგულირებელი კომისია კომპანიის ანალიზის ორ მეთოდს იყენებს: ფინანსური (მოგება-ზარალის, ბალანსის მიხედვით კოეფიციენტების ანალიზი) და არაფინანსური (სტრატეგიული, ხარისხობრივი ანალიზი). ამ მეთოდებს განსახორციელებლად სჭირდებათ შიდა და გარე ინფორმაცია. გარე ინფორმაცია შესაძლოა მოწოდებულ იქნეს საერთაშორისო შედარებითი ანალიზის ანგარიშიდან, აუდიტის დასკვნიდან და ეკონომიკური უწყებებიდან.

მარეგულირებელი კომისია სექტორის ანალიზს ყველა კომპანიის მიმართ აკეთებს ყოველწლიურად, უშუალოდ აუდიტის პროცესის დაწყებამდე.

ავსტრიის მარეგულირებელი კომისია შედარებით ანალიზს ახდენს კოეფიციენტების მიხედვით – როცა პროცენტული ცვლილებების საშუალებით გამოითვლება გადახრები წინა ან საბაზისო წელთან შედარებით. ასევე ანალიზი

კეთდება მსგავსი ზომის კომპანიების ხარჯების გარკვეული მუხლების მიხედვით, მაგალითად, კონკრეტული კომპანიის სახელფასო ფონდი შეუდარდეს სხვა კომპანიის ფონდს და ა.შ. კომპანიების მიერ წარმოდგენილ ინფორმაციაში უზუსტობის აღმოჩენის შემთხვევაში მარეგულირებელი აცნობებს კომპანიას ხარვეზის გამოსასწორებლად.

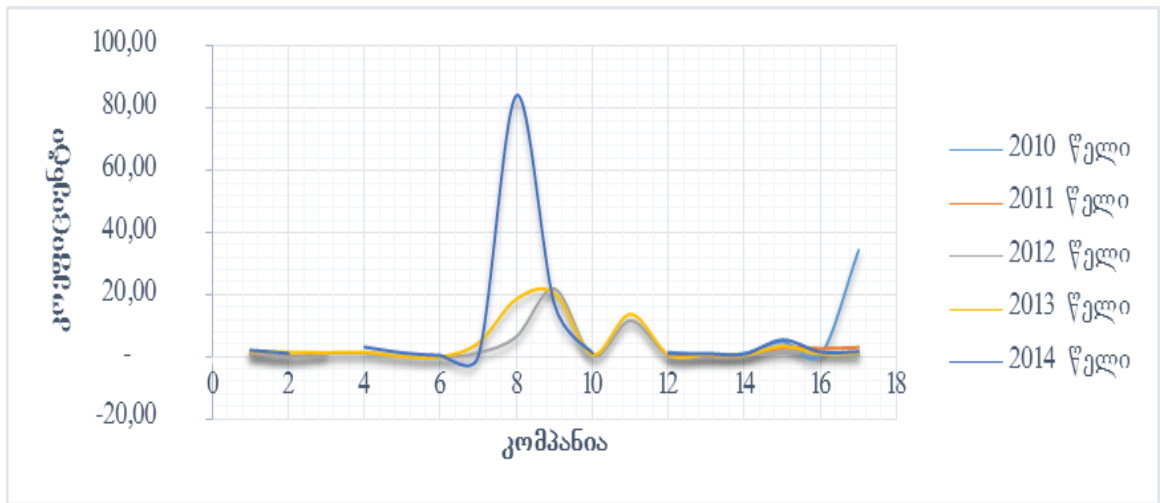
განვიხილოთ ის ძირითადი კოეფიციენტები, რაც გამოიყენება ზოგადად ფინანსური ანალიზის დროს. **ლიკვიდურობის კოეფიციენტი** საშუალებას გვაძლევს გავიგოთ კომპანიის უნარი – რამდენად სწრაფად შეუძლია მას საკუთარი აქტივები აქციოს ნაღდ ფულად. მიმდინარე კოეფიციენტი ასახავს კომპანიის მიმდინარე აქტივებით ფინანსური ვალდებულებების დაფარვის უნარს. ხოლო მუავა-ტესტ კოეფიციენტი ასახავს კომპანიის ვალდებულებების გადახდისუნარიანობას, რამდენად სწრაფად და უმტკივნეულოდ შეუძლია კომპანიას არსებული ვალდებულებები დაფაროს.¹⁶⁹ მუავა-ტესტ კოეფიციენტი, მიმდინარე კოეფიციენტთან შედარებით, ლიკვიდურობის უფრო ზუსტ საზომად შეიძლება მივიჩნიოთ, ვინაიდან მისი გაანგარიშების დროს, მიმდინარე აქტივები შემცირებულია მარაგების ღირებულებით.

დიაგრამებზე №38 და №39 წარმოდგენილია ელექტროენერგეტიკულ სექტორში (წარმოება, გადაცემა-დისპეტჩერიზაცია და განაწილება) რეგულირებადი დიდი 17 კომპანიის 2010-2014 წლების ფინანსური ანგარიშების ანალიზი - ბალანსის უწყისის შესაბამისად გამოანგარიშებული ლიკვიდურობის კოეფიციენტების მიხედვით. კომპანიების შესახებ ინფორმაციის კონფიდენციალურობის დაცვის მიზნით ისინი აღნიშნულია რიგითი ნომრებით.

¹⁶⁹ ჯეიმს ს.ვან ჰორნი, ჯონ მ. ვახოვიჩი, უმც. „ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლები“, საქართველოს მაცნე, 2008, გვ. 144-145.

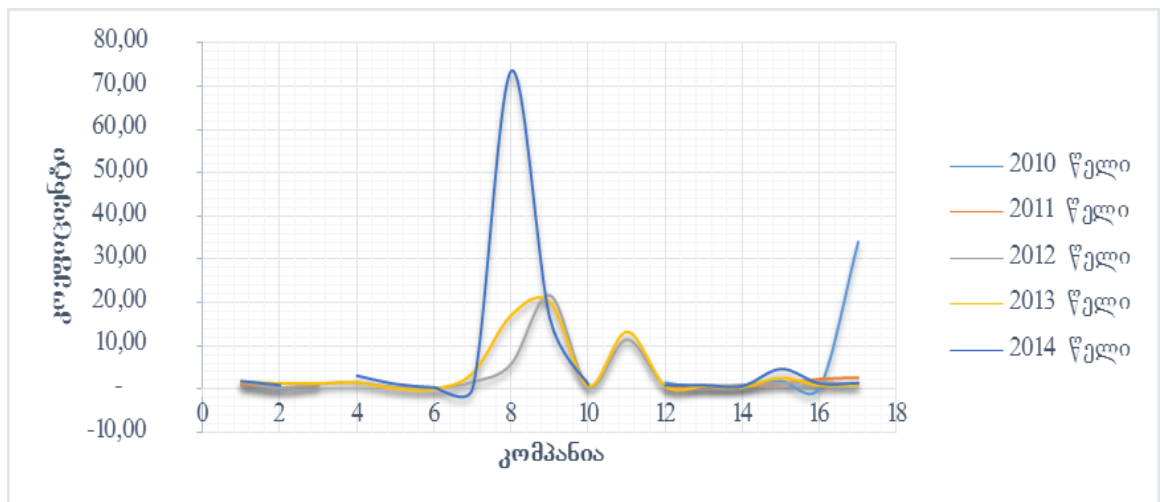
დიაგრამა №38. კომპანიების მიმდინარე კოეფიციენტების ანალიზი 2010-2014 წლებში¹⁷⁰

წლებში¹⁷⁰

დიაგრამა №39. კომპანიების მუავა-ტესტ კოეფიციენტების ანალიზი 2010-2014 წლებში¹⁷¹

წლებში¹⁷¹

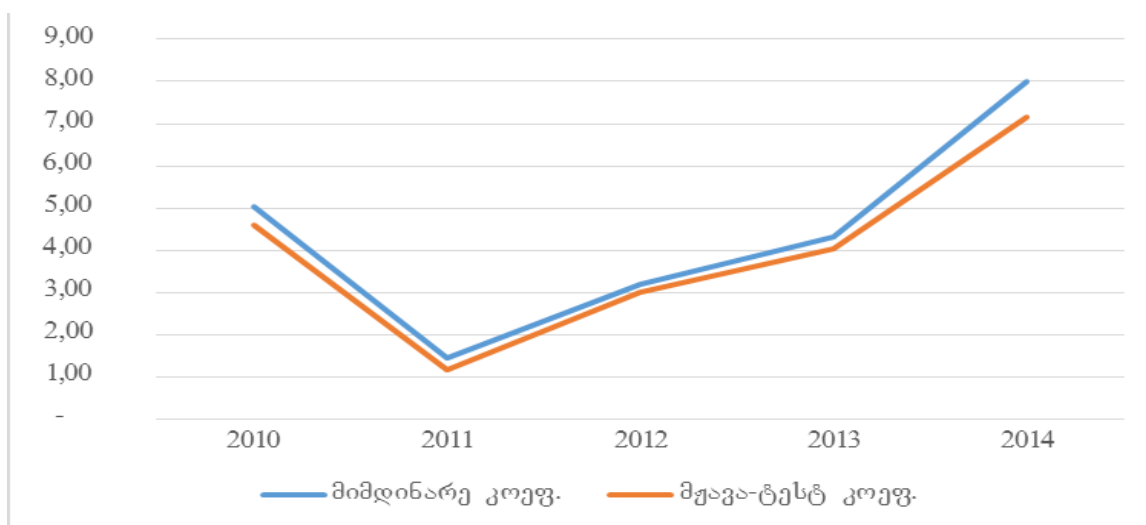

დიაგრამაზე №40 შედარებულია ლიკვიდურობის ორი კოეფიციენტი – მიმდინარე და მუავა-ტესტ კოეფიციენტების 2010-2014 წლების მედიანური მაჩვენებლები, რომლებიც სექტორში მოქმედი 17 კომპანიის მონაცემზე დაყრდნობით არის შედგენილი, ხოლო დიაგრამაზე №41 წარმოდგენილია საქმიანობის სახეების მიხედვით აღნიშნული კოეფიციენტების მედიანური მონაცემები.

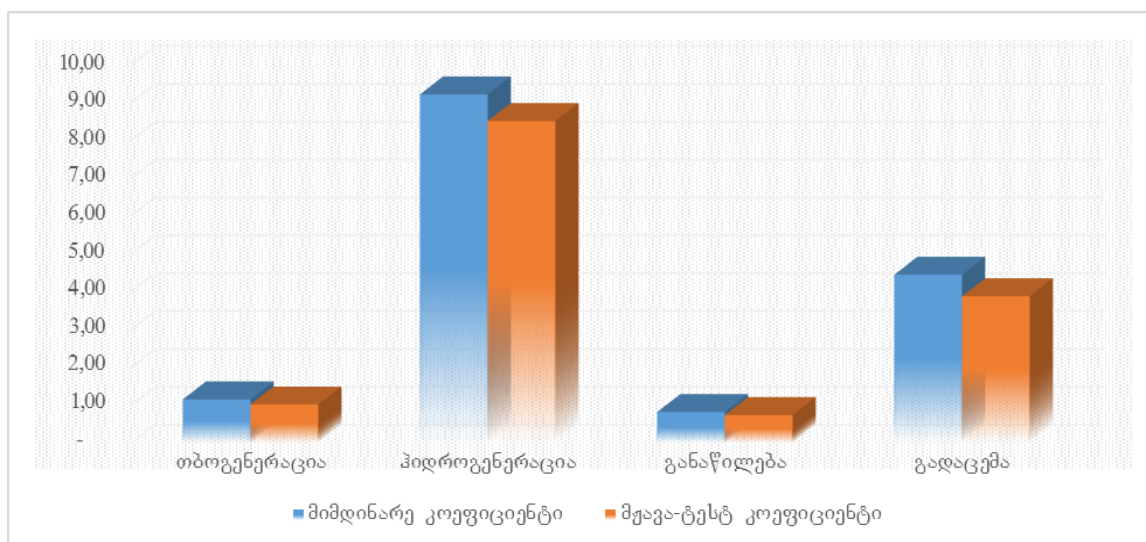
¹⁷⁰ კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2010-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

¹⁷¹ კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2010-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

დიაგრამა №40. ლიკვიდობის კოეფიციენტების მედიანური მონაცემები 2010-2014 წლებში¹⁷²

დიაგრამა №41. კოეფიციენტების შედარება საქმიანობის სახის მიხედვით¹⁷³

წარმოდგენილი ინფორმაციის გაანალიზების შედეგად ჩანს, რომ საქმიანობის სახეების მიხედვით მიმდინარე და მუავა-ტესტ კოეფიციენტები დაახლოებით თანაბარია (მცირედით აღემატება მიმდინარე კოეფიციენტი) და 2011 წლიდან ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. კვლევისას გამოიკვეთა, რომ მაღალი ლიკვიდურობის დონით გამოირჩევა ჰიდროგენერაციის ობიექტები (მათ გააჩნიათ მარაგების დიდი ოდენობა, სალაროში თანხის საკმაოდ მაღალი ნაშთი, ასევე დიდი ოდენობით დებიტორული დავალიანება), ხოლო ყველაზე დაბალი,

¹⁷² კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2010-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

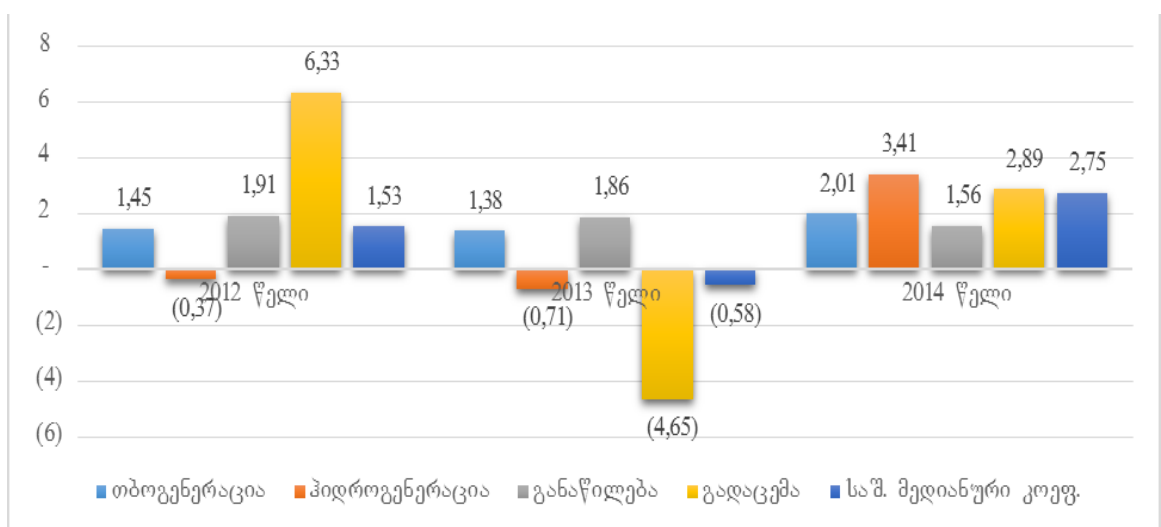
¹⁷³ კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2010-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

განაწილებისთვის არის დამახასიათებელი. გამანაწილებელი კომპანიების ლიკვიდურობის ასეთი დონე განპირობებულია მომხმარებლების მხრიდან მოხმარებული ელექტროენერჯის საფასურის ამოღების პრობლემით და მოკლევადიანი ვალდებულებების ზრდით.

ვალის კოეფიციენტები ასახავს კომპანიის ვალების ხარჯზე დაფინანსების ხარისხს. რაც უფრო ნაკლებია ვალის სააქციო კაპიტალთან დამოკიდებულების კოეფიციენტი, მით უფრო დიდი ნაწილის დაბანდება ხდება აქციონერების მხრიდან და მით მეტია კრედიტორების დაცვის დონე კომპანიის აქტივების ღირებულების დაცემის ან პირდაპირი ზარალის შემთხვევაში. რაც შეეხება ვალის მთლიან აქტივებთან დამოკიდებულების კოეფიციენტს – იგი გამოყოფს კომპანიის აქტივების იმ ნაწილს, რომლებიც ფინანსდება ვალით. რაც მეტია საკუთარი კაპიტალის წილი, მით მეტია კრედიტორების ინტერესების დაცვის დონე. რაც მაღალია ვალისა და მთლიანი აქტივების დამოკიდებულების კოეფიციენტი, მით მაღალია ფინანსური რისკი და პირიქით.¹⁷⁴

დიაგრამებზე წარმოდგენილია ფინანსური ლევერეჯის კოეფიციენტების ანალიზი. დიაგრამა №42 ასახავს ვალის სააქციო კაპიტალთან დამოკიდებულებას 2012-2014 წლებში ელექტროენერჯის გენერაციის, განაწილებისა და გადაცემის საქმიანობების მიხედვით. აღნიშნული მონაცემი კი შედარებულია სექტორის იმავე წლის საშუალო მედიანურ მნიშვნელობასთან.

დიაგრამა №42. ვალის სააქციო კაპიტალთან დამოკიდებულების კოეფიციენტი 2012-2014 წლებში¹⁷⁵

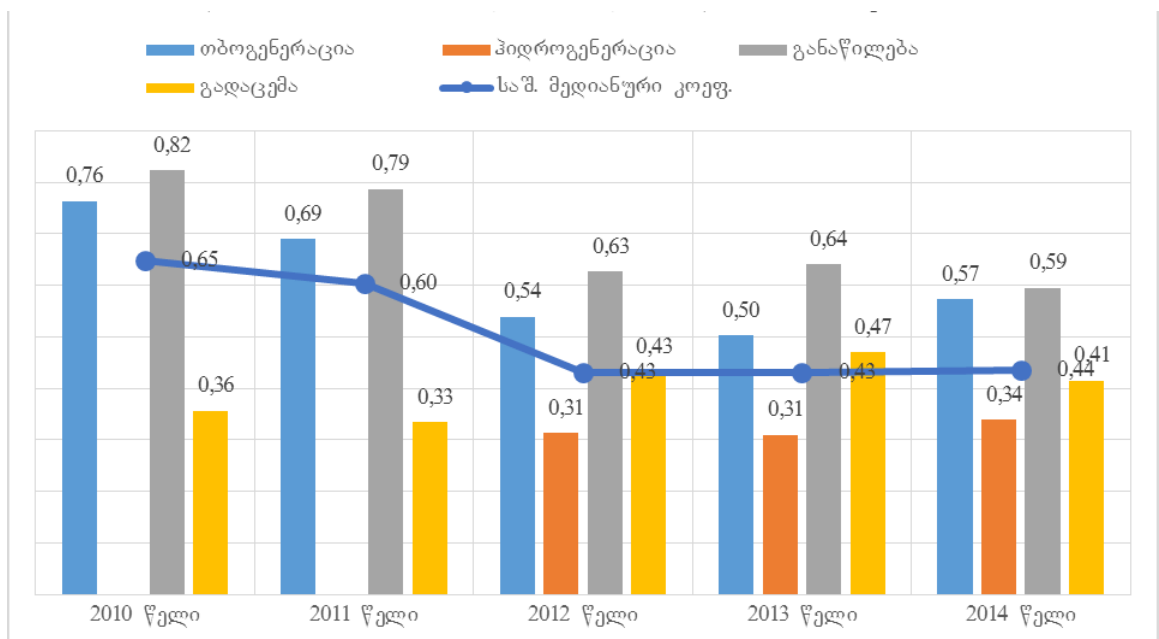

¹⁷⁴ ჯეიმს ს.ვან ჰორნი, ჯონ მ. ვახოვიჩი, უმც. „ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლები“, საქართველოს მაცნე, 2008, გვ. 146.

¹⁷⁵ კომპანიების მიერ სექტორში წარდგენილი 2012-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

ზოგადად სტანდარტული კოეფიციენტის შემთხვევაში ვალის სააქციო კაპიტალთან დამოკიდებულების კოეფიციენტი 2-ის ტოლია. თუ ვალდებულებები 2-ჯერ უფრო მეტია ვიდრე კაპიტალი, გრძელვადიანი კრედიტორისთვის ეს სახარბიელო სიტუაცია არაა, რადგან ის კომპანიის სუსტ ფინანსურ მდგომარეობაზე მეტყველებს. ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა, რომ აღნიშნული მონაცემი ექვსსაც კი აღემატება (მაგალითად 2012 წელი გადაცემის საქმიანობა), ხოლო რიგ შემთხვევაში უარყოფით მნიშვნელობას იძენს (2013 წელი), რაც კომპანიების მიღებული ზარალით არის გამოწვეული. რაც შეეხება სექტორის მედიანურ მონაცემს, 2012 წელს იყო კომპანიებისთვის ყველაზე კარგი პერიოდი (2012 წელს არის 1.53, 2013 წელს – (-0.58) და 2014 წელს – 2.75).

დიაგრამა №43. ვალის აქტივებთან დამოკიდებულების კოეფიციენტი 2010-2014 წლებში¹⁷⁶

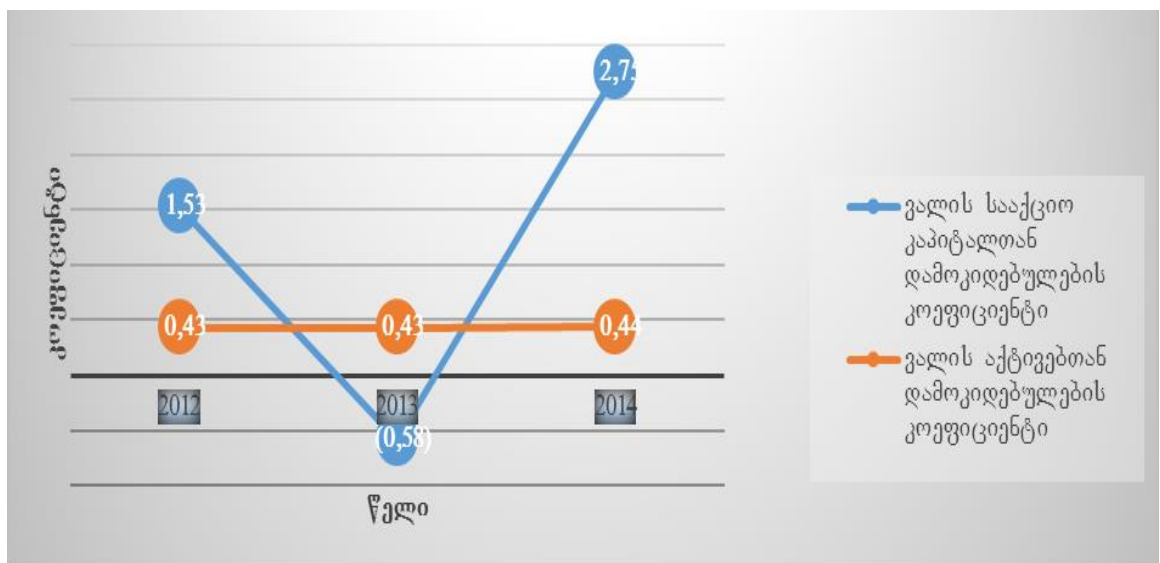

აღნიშნული კოეფიციენტი ასახავს რა წილი აქვს მთლიან ვალს მთლიან აქტივებში, ანუ აქტივის რა წილია შექნილი მოზიდული სახსრებით. აქედან გამომდინარე, კოეფიციენტის 1-თან მიახლოების შემთხვევაში კომპანიას კაპიტალის მცირე წილი აქვს. ამრიგად, გამანაწილებელ კომპანიებში დიდია ვალის წილი აქტივებში (ყველაზე მაღალი 2010 წელი 0.82), ხოლო მცირე – ჰიდროგენერაციის ობიექტებში (ყველაზე დაბალი 2012-2013 წლები 0.31). საშუალო მედიანური მონაცემი კი 0.43-დან 0.65-მდე მერყეობს.

¹⁷⁶ კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2012-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

დიაგრამა №44 ნათლად ასახავს სექტორის ფინანსური ლევერეჯის საშუალო მედიანურ მონაცემებს 2012-2014 წლების დინამიკაში. საკმაოდ სტაბილურია ვალის მთლიან აქტივებთან დამოკიდებულება ამ პერიოდში, რაც შეეხება მის სააქციო კაპიტალთან დამოკიდებულებას ცვლილებები წლიდან წლამდე ჩანს, მაგრამ საშუალო მონაცემის მიხედვით პრობლემატური მდგომარეობა არ იკვეთება. ვალის აქტივებთან დამოკიდებულების კოეფიციენტის მნიშვნელობა (დაახლოებით 0,44) ერთგვარად წარმოადგენს იმ რეალურ სიტუაციას, რაც გიარინგის დროს უნდა იყოს. პრაქტიკულ მონაცემებზე დაყრდნობით დგინდება, რომ გიარინგის შემოთავაზებული ოდენობა (მოზიდული სახრები 60%) შეესაბამება 2010-2011 წლების მონაცემს და არ შეესაბამება 2012-2014 წლების რეალობას.

დიაგრამა №44. ელექტროენერგეტიკული სექტორის საშუალო მედიანური მონაცემები 2012-2014 წლებში¹⁷⁷

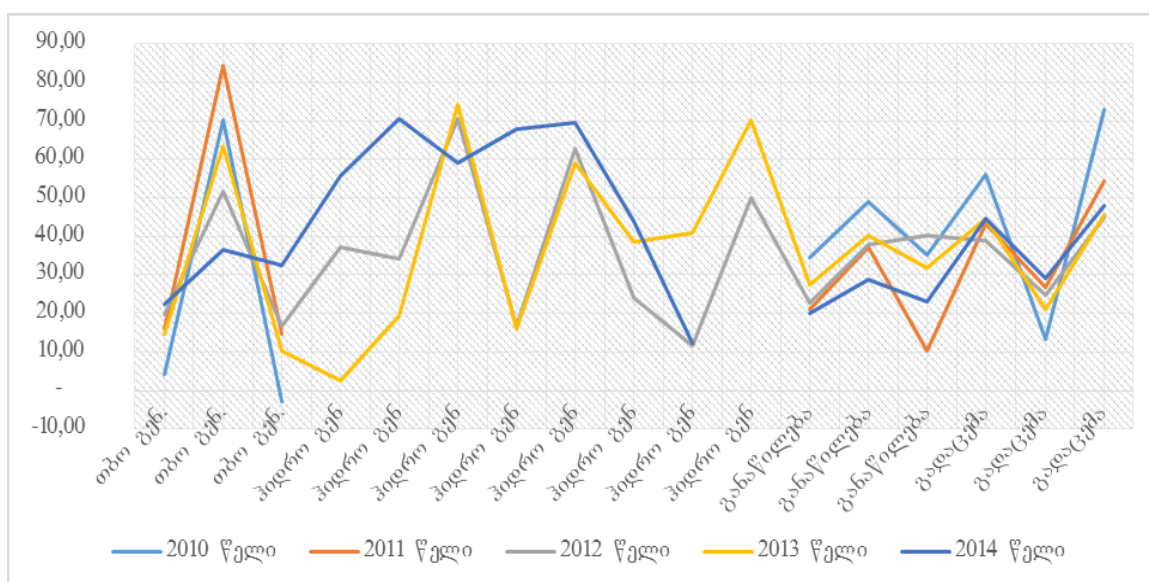

მომგებიანობის ანალიზი მოიცავს წმინდა მოგების მარჟის, ინვესტიციებზე (ROI) და საკუთარ კაპიტალზე (ROE) მოგების შესწავლას. ROI და ROE არის ის მაჩვენებლები, რომლებიც კომპანიის მენეჯმენტს მუდმივად აინტერესებს, არა მარტო მართვისთვის არამედ ფინანსური პროგნოზებისა და ინვესტირების კუთხით. წმინდა მოგების მარჟა განსაზღვრავს შემოსავლის რა ნაწილია მოგება. ROI ერთგვარად წარმოადგენს ინვესტირებიდან მიღებულ სარგებელს. მისი მაღალი მაჩვენებელი მიგვანიშნებს, რომ საინვესტიციო ღირებულებაზე მეტი იქნება

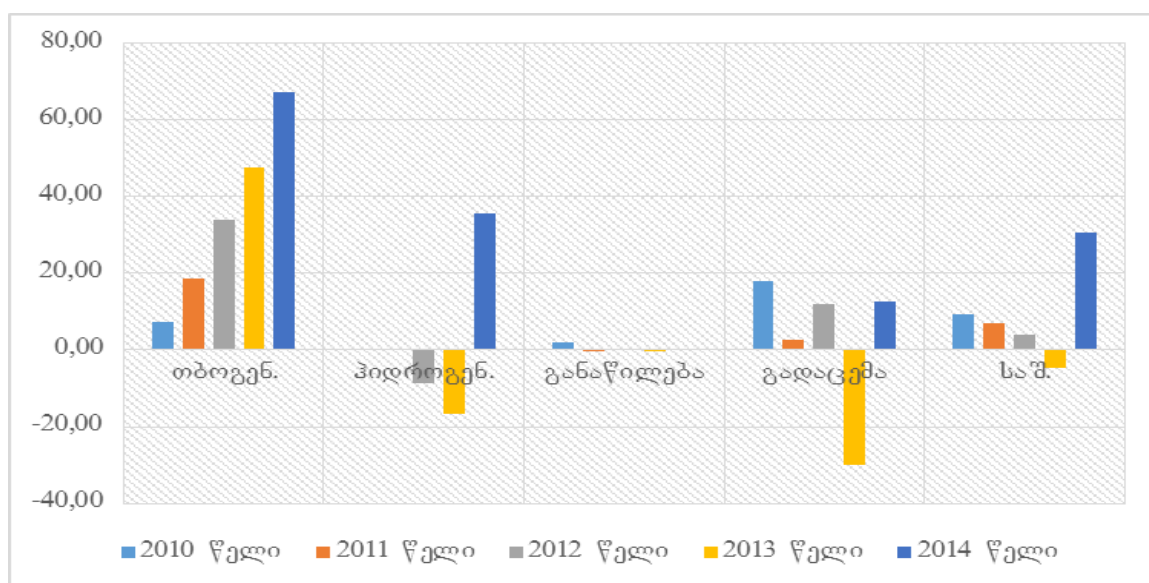
¹⁷⁷ კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2012-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

შემოსავალი. ეს კოეფიციენტი გამოიყენება ეფექტიანობის შესაფასებლად. როცა საინვესტიციო პროექტების შედარებას ვახდენთ, მისი გამოყენება რისკთან არის დაკავშირებული. ROE გვიჩვენებს ბიზნესის მომგებიანობას – თუ რამდენად კარგად იყენებს კომპანია ინვესტიციებს, რათა გაიზარდოს მოგება.

დიაგრამა №45. წმინდა მოგების მარჯა 2010-2014 წლებში¹⁷⁸

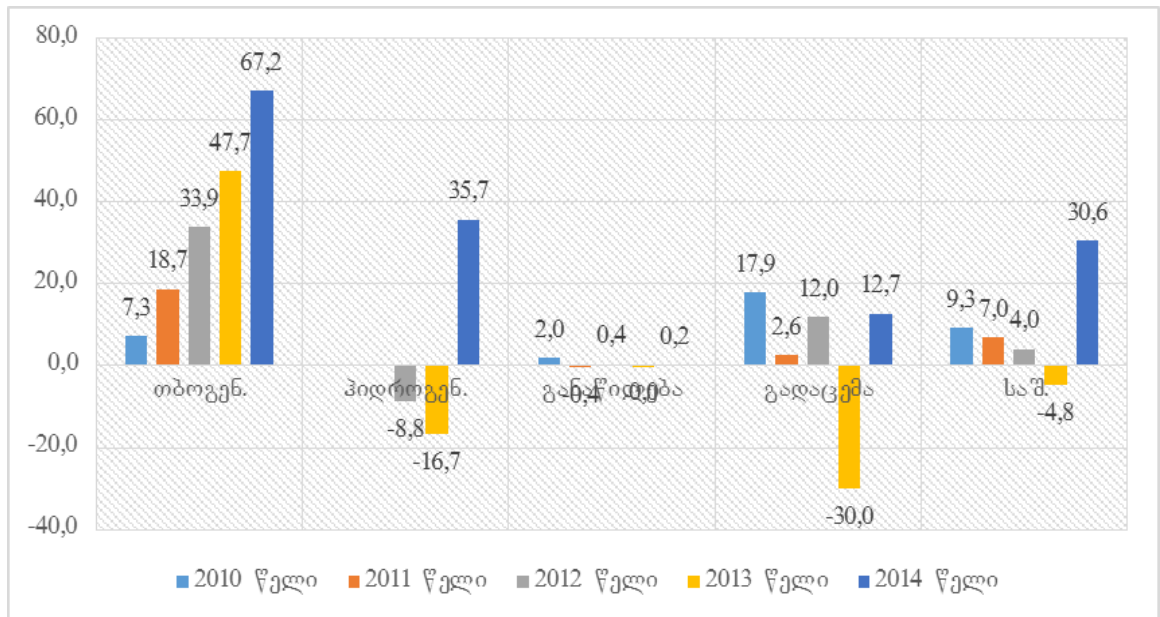
დიაგრამა №46. ROI 2010-2014 წლების დინამიკაში საქმიანობის სახეების მიხედვით¹⁷⁹

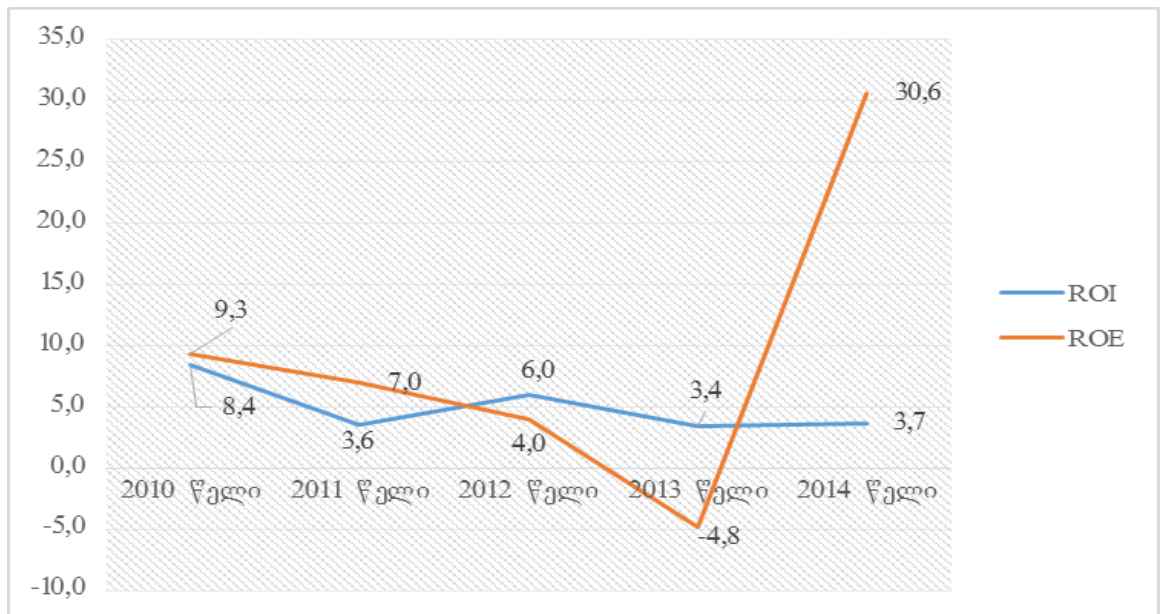
¹⁷⁸ კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2010-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

¹⁷⁹ კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2010-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

დიაგრამა №47. ROE 2010-2014 წლების დინამიკაში საქმიანობის სახეების მიხედვით¹⁸⁰

დიაგრამა №48. ROI - ROE შედარებითი ანალიზი 2010-2014 წლები¹⁸¹

აღნიშნულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით შესაძლოა ითქვას, რომ ინვესტიციებზე უკუგებამ ელექტროენერგეტიკულ სექტორში იკლო საშუალო მედიანური მონაცემების საფუძველზე. 2010 წლიდან 2014 წლამდე შემცირდა

¹⁸⁰ კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2010-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

¹⁸¹ კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2012-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმების მონაცემების საფუძველზე.

აღნიშნული მაჩვენებელი, ხოლო კაპიტალის უკუგების კუთხით ზრდა დაფიქსირდა 2013-დან 2014 წლამდე (2014 წელი - 30.6).

სექტორის და კოეფიციენტების ანალიზი წარმოუდგენელია ბენჩმარკინგის გარეშე, რაც გულისხმობს – კომპანიის ოპერაციებისა და საქმიანობების გაზომვას მსოფლიო კომპანიებთან შედარებით.

ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მარეგულირებელ კომისიებში შედარებითი ანალიზის გავრცელებული მეთოდებია: Data Envelopment Analysis (DEA), კორექტირებული უმცირესი კვადრატების მეთოდი (COLS)/MOLS ან SFA, თუმცა საქართველოში რეგულირებადი კომპანიების ანალიზისთვის მოუხერხებელია მათი გამოყენება ამ ეტაპზე, ვინაიდან საქართველოში კომპანიების არასაკმარისი რაოდენობაა – ბაზარი მონოპოლიზებულია, და კომპანიები არაშესაძარისია – არ გააჩნიათ მსგავსი სტრუქტურა და ფინანსური მდგომარეობა.

მოკლედ განვიხილოთ თითოეული მეთოდი:

1. Charnes, Cooper და Frodes (1987) –ის მიერ შემუშავებული იქნა მენეჯმენტისა და შედარებითი ანალიზის საკმაოდ ძლიერი ტექნიკა, რომელიც მოგებაზე არაორიენტირებული საჯარო სექტორის ორგანიზაციებისთვის გამოიყენება - Data Envelopment Analysis (DEA).

ამ მეთოდის დროს ხორციელდება საუკეთესო გამოცდილების (შესაძლოა იყოს დეპარტამენტი, ფილიალი ან სხვა) და ყველაზე არასახარბიელო მდგომარეობის მქონე ერთეულების იდენტიფიცირდება და შედარება. ანალიზის საბოლოო შედეგი ის არის, რომ განხილულ იქნეს შესაძლებლობები, თუ როგორ გაუმჯობესდეს არსებული მდგომარეობა.¹⁸²

DEA გაიანგარიშებს მოცულობას დანახარჯების ტიპისა და დაზოგილი რესურსებიდან გამომდინარე. მოკლედ, ის გვეხმარება არაეფექტიანი ერთეულის გამოვლენაში, მის ეფექტიან ერთეულად გარდაქმნაში და საბოლოოდ საოპერაციო დანახარჯების შემცირებაში.

2. Corrected Least Squares methodology (COLS)/MOLS კორექტირებული უმცირესი კვადრატების მეთოდი წარმოადგენს გადანაცვლების საშუალო ფუნქციას. სტატისტიკური მეთოდის უპირატესობაა, გამოამჟღავნოს ხარჯების სტრუქტურა და სხვადასხვა ცვლადის გავლენის შედეგი. ხოლო უარყოფითია, საიმედო შედეგის მისაღებად მონაცემების კომპლექტის საჭიროება. რეგრესიის

¹⁸² <file:///C:/Users/user/Downloads/9780387332116-c2.pdf>, Data Envelopment Analysis Explained, გვ. 50-51.

შედგები მგრძობიარეა ფუნქციონალური სახით.

MOLS მეთოდი COLS მეთოდის ალტერნატივას წარმოადგენს და მათ შორის დიდი სხვაობა არ არის.¹⁸³

3. Stochastic Frontier Analysis (SPA) წარმოადგენს ეკონომიკური მოდელირების მეთოდს, რომელიც განსაზღვრავს ტექნიკურ ეფექტიანობას და აკვირდება მაქსიმალურ შედეგს.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში განაწილების სისტემის ოპერატორების ეფექტიანობის შესაფასებლად ვერ გამოვიყენებთ შედარებითი ანალიზის ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მარეგულირებელ კომისიებში გავრცელებულ ზემოაღნიშნულ მეთოდებს. აღნიშნული გამანაწილებელი სისტემის ოპერატორები ერთმანეთთანაც კი არ არიან შესადარისები. ამასთან, არსებული მდგომარეობიდან გამომდინარე, ცენტრალური ევროპის ქვეყნების კომპანიებთან შესადარისობა შეუძლებელი და არარეკომენდირებულიც არის. ამ დასკვნის გაკეთების საშუალებას ორი ძირითადი მიზეზი გვაძლევს:

1. კომპანიების არასაკმარისი რაოდენობა – საქართველოში მოქმედებს გამანაწილებელი მხოლოდ სამი კომპანია: სს „თელასი“, სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“ და სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“;

2. კომპანიების არაშესადარისობა.

ქართული რეალობისთვის შესაძლოა სამი ძირითადი ალტერნატივა არსებობდეს:

1. **საერთაშორისო შედარებითი ანალიზი** - შეიძლება გააადვილოს ბენჩმარკინგის ნიმუშის ზომასთან ან არაშესადარისობით გამოწვეული პრობლემების გადალახვა. ანალიზის დროს მნიშვნელოვანია შესადარისობა, არა მარტო ეროვნული არამედ საერთაშორისო მასშტაბითაც.

აღნიშნული მეთოდის გამოყენების შემთხვევაში შეიძლება დამატებითი პრობლემები წარმოიშვას, რაც რეალური და საჭირო სურათის/მონაცემთა ბაზის დანახვის საშუალებას არ მოგვცემს და ესენია: საკანონმდებლო და სტრუქტურული განსხვავებები, ასევე კონფიდენციალურობის საკითხი. ევროკავშირის ზოგიერთი მარეგულირებელი გადაცემის სისტემის ოპერატორებს უწესებს ინდივიდუალურ X ფაქტორს. აღნიშნული მეთოდის გამოყენება მოითხოვს ინტენსიურ დაგეგმარების პროცესს, კომპანიების ხარჯების შემადგენლობის

¹⁸³ https://www.ib-net.org/en/texts.php?folder_id=131&mat_id=109&L=0&S=0&ss=0, 30.10.2016

დეტალურ ცოდნას, საერთაშორისო ანგარიშგების სტანდარტების ცოდნას, ეკონომიკურ და რეგულირების კუთხით გამოცდილებას.

საერთაშორისო შედარებითი ანალიზის უპირატესობებია:

- მოდელის შექმნის შესაძლებლობა;
- ფარდობითი ეფექტიანობის შეფასება;
- სხვა ქვეყნებში პოტენციურად უფრო მაღალი ეფექტიანობის დონეებთან შესადარისობა.

საერთაშორისო შედარებითი ანალიზის სუსტი მხარეებია:

- შესადარისობის საფუძვლიანი საკითხები: განსხვავებული ანგარიშგების წესები, სტრუქტურული განსხვავებები, საქმიანობის სხვადასხვა არეალი;
- მაღალი ადმინისტრაციული და კოორდინაციული დანახარჯები;
- პროცესი, რომელიც დროს დიდ რესურსს და კონსულტანტების დახმარებას მოითხოვს;
- მონაცემთა დაცვის საკითხები.

2. ხარჯების აღრიცხვა აქტივობების მიხედვით (ABC-activity based costing)

წარმოადგენს მიდგომას, რომელიც საშუალებას გვაძლევს შეფასდეს პროცესები, სადა არის გაუმჯობესების პოტენციური სხვა საწარმოებთან შედარებით. მეთოდი მოიცავს ინდივიდუალური და ფარდობითი მაჩვენებლების ანალიზს. მათი გამოყენება შესაძლებელია კომბინირებულად, რაც დაგვეხმარება კომპანიის ისტორიული განვითარებისა და სხვა კომპანიებთან შედარებაში. საწყის ეტაპზე ეფექტიანობის სამიზნე მაჩვენებლის სწორად დასასახად, უმჯობესია კონცენტრირება უფრო მეტად მოვახდინოთ ისტორიულ შეფასებაზე.

ABC მეთოდი დაფუძნებულია არა ფინანსური ანგარიშგებების მონაცემებზე, არამედ ხარჯების აღრიცხვაზე. ამ მეთოდის მთავარი უპირატესობაა კომპანიის სტრუქტურის შესწავლის და მისი დეტალური ანალიზის საშუალება. ხოლო სუსტი მხარეებია: დროითი რესურსი, დეტალური მონაცემების საჭიროება და ადეკვატური მონაცემთა ბაზის შექმნა.

აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა საშუალებას აძლევს კომპანიას მოახდინოს მთლიანი პროდუქტის, აქტივობის და მომსახურების დანახარჯების ელემენტების შეფასება. აღნიშნული შესაძლებლობას აძლევს კომპანიას:

- მოახდინოს არამომგებიანი პროდუქტებისა და მომსახურებების

დადგენა და აღმოფხვრა, ასევე იმ პროდუქტებისა და მომსახურებების ფასების შემცირება, რომელთა ფასებიც გადამეტებულია/გადაჭარბებულია.

- ან დაადგინოს და აღმოფხვრას წარმოების (პროდუქციის) ან მომსახურების ის ნაკლებად ეფექტიანია პროცესები და ორიენტირება მოახდინოს იმ პროცესებზე, რომლებიც იგივე პროდუქტის ნაკლები დანახარჯებით მიღების საშუალებას იძლევა;
- აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა პროდუქტის/მომსახურების დანახარჯების აღრიცხვის უფრო დეტალური/ზუსტი მეთოდია, რომელსაც უფრო ეფექტიან ფასწარმოქმნის გადაწყვეტილებამდე მიყვავართ;
- აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვის მეშვეობით, ბიზნესს სექტორს გააჩნია დეტალური ინფორმაცია ღირებულებაზე ორიენტირებული და ეფექტიანი გადაწყვეტილებების მისაღებად;
- ხელს უწყობს საქმიანობის ეფექტიანობის შეფასებას;
- სააშკარაოზე გამოაქვს ხარჯიანი და ნაკლებად მომგებიან საქმიანობებს;
- პროდუქტისა და მომხმარებლის შემოსავლიანობის გაუმჯობესებული ანალიზი, ცხადი/აშკარა/ნათელი ჯვარედინი სუბსიდირების ჩათვლით, ასეთის არსებობის შემთხვევაში;
- აუმჯობესებს ზედნადები ხარჯების გამომწვევი პროცესების გაგებასა და ცოდნას;
- აუმჯობესებს დანახარჯების გამომწვევი ფაქტორების გაგებას.

მარეგულირებლებისთვის აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა ნიშნავს რეგულირებადი აქტივობებთან/მომსახურებებთან ასოცირებული დანახარჯების მეტ გამჭვირვალებას. ის ასევე იძლევა სხვადასხვა კომპანიის აქტივობების/მომსახურებების შედარების შესაძლებლობას. აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა საშუალებას აძლევს მარეგულირებელს მიზანმიმართულად მოსთხოვოს კომპანიას შეამციროს/აღმოფხვრას რეგულირებულ აქტივობებთან/მომსახურებებთან ასოცირებული დანახარჯები. რასაც თავის მხრივ მიყვავართ ზედმეტი დანახარჯების აღმოფხვრამდე და ფასების შემცირებამდე.

ბიზნესთან მიმართებით აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა შემდეგ

რისკებს შეიცავს:

- მიკრო-მენეჯმენტი სტრატეგიულ მენეჯმენტის საწინააღმდეგოდ: კომპანია მთლიანად გადართულია მიკრო-მენეჯმენტზე და სტრატეგიულ მიზნებზე კონცენტრირებას ვერ ახერხებს;
- სქემატური დაგეგმვა რეალისტური მოსაზრების/აზრის საწინააღმდეგოდ;
- ზოგჯერ აქტივობის გაუქმება არ ნიშნავს მასთან ასოცირებული დანახარჯების გაუქმებასაც;
- დანერგვის დანახარჯებისა და სარგებელის შედარება;
- აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვის განხორციელება/იმპლემენტაცია ძვირადღირებული სიამოვნებაა დროისა და ფინანსური რესურსის თვალსაზრისით;
- ფინანსურ ანგარიშებში მონაცემთა არასწორად ინტერპრეტირება აქტივობაზე დაფუძნებულ ხარჯთაღრიცხვის საპირწონედ.

მარეგულირებლისთვის აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა რისკის შემცველია იმ თვალსაზრისით, რომ კომპანიები ერთგვარად/ერთნაირად არ ახდენენ დანახარჯების მიკუთვნებას/გადანაწილებას სხვადასხვა აქტივობაზე/მომსახურებაზე. შესაბამისად, კომპანიების მონაცემების სრული შედარება შეუძლებელია, რაც იწვევს დანახარჯების შემცირების მაღალ სამიზნე მაჩვენებლების დადგენას ზოგიერთი კომპანიისთვის.

ამ მეთოდის დანერგვისთვის საჭირო პროცედურები:

1. სამართლებრივი ჩარჩოს შეფასება აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვასთან მიმართებით;
2. ხელმისაწვდომი ტექნიკური და ადმინისტრაციულ/ეკონომიკური მონაცემების შეფასება;
3. მომსახურებების/სერვისების, პროცესებისა და ალოკაციის წესების განსაზღვრა;
4. რეგულირებად კომპანიებთან სახელმძღვანელო მეთოდოლოგიებთან დაკავშირებით კონსულტაციების გამართვა;
5. რელევანტური დანახარჯების გამომწვევი ფაქტორების განსაზღვრა;
6. მონაცემთა შეგროვება;
7. ძირითადი მაჩვენებლების გამოთვლა;

8. დანახარჯების დონეებისა და ძირითადი მაჩვენებლების შედარებითი შეფასება;

9. სისტემის მუდმივად განახლება/სრულყოფა.

აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვის მთლიანი პროცესი აღქმულ უნდა იქნეს, როგორც ერთიანი. აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვის ცოდნა და გამოცდილება დროთა განმავლობაში გამყარდება და განმტკიცდება. პროცესები და მიკუთვნების/გადანაწილების წესების განსაზღვრა შესაძლოა ხელახლა გახდეს საჭირო. შესაძლოა საკანონმდებლო ჩარჩოს შეცვლაც გარდაუვალი იყოს.

3. ჰიპოთეტური ქსელების გამოყენების შემთხვევაში, რეალური კომპანიის ინდივიდუალური სიტუაცია უნდა შეუდარდეს ხელოვნურად შექმნილ რეალობას (კომპანიის ოპტიმალური სიტუაცია) - გაუმჯობესების პოტენციალის გამოვლენის თვალსაზრისით, ანუ რა დასჭირდება კომპანიას მოთხოვნილი მომსახურების შესასრულებლად.

ჰიპოთეტური ქსელების უპირატესობაა:

- დაფუძნებულია აქტივების შეფასების და ტექნიკურ ანალიზზე;
- ნათელს ჰყენს განვითარების პოტენციალს;
- შედარება არ ხდება სხვა კომპანიასთან და ამით სტრუქტურულ განსხვავებებს ამცირებს.

ჰიპოთეტური ქსელების სუსტი მხარეებია:

- მეთოდი საკმაოდ რთული და გამოსათვლელად ძნელია;
- შესაძლოა კონსულტანტის დახმარება გახდეს საჭირო;
- დეტალური ინფორმაციაა საჭირო აქტივების კლასების, ხანდაზმულობის და ქსელის სტრუქტურის შესახებ.

ქვეყნების უმეტესობა ამ მოდელს ადარ იყენებს, ვინაიდან ის საკმაოდ გრძელვადიანი პერიოდისთვის არის გაწერილი და ძირითადად მხოლოდ მენეჯმენტისთვის გამოსადეგ ინფორმაციას შეიცავს.

ამრიგად, საქართველოში არსებული მდგომარეობიდან გამომდინარე, უმჯობესია გრძელვადიან პერიოდში გამოყენებულ იქნეს საერთაშორისო შედარებითი ანალიზის მეთოდი. კომისიას აღნიშნული მეთოდის გამოსაყენებლად დაწყებული აქვს მოსამზადებელი სამუშაოები, როგორცაა ელექტრონული სერვერის წარმოება (კომპანიის მონაცემების, ანგარიშგების ფორმების

ელექტრონულ ფორმატში წარმოდგენა და მონაცემთა ერთიანი ბაზის შექმნა). ხოლო მოკლევადიან პერიოდში უმჯობესია საოპერაციო დანახარჯების ანალიზის კუთხით გამოვიყენოთ ABC მეთოდი.

აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვის განსახორციელებლად, რეკომენდაციის სახით უნდა ითქვას:

1. თუ მიიღება გადაწყვეტილება აქტივობაზე-დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვის („ეიბისი“) გამოყენების შესახებ, სამართლებრივი ჩარჩოს შეცვლა საჭირო არ იქნება.

2. დღეს არსებული ტექნიკური მონაცემები (ან შემდგომი პერიოდის) არ არის საკმარისი. მეტი მონაცემია საჭირო შესაბამისი კომპონენტების მიხედვით. მონაცემები მარეგულირებელს დაეხმარება შეიმუშაოს ხარჯების გამომწვევი ფაქტორების და აქტივების ნომენკლატურა ქსელის კომპონენტებზე (როცა საჭიროა). ეს საშუალებას მისცემს მარეგულირებელს გააკეთოს განაწილება შემოსავლებზე, ხარჯებზე, რეგულირებადი აქტივების ბაზაზე და ცვეთა/ამორტიზაციაზე.

3. შესაძლებელია პირდაპირი საოპერაციო ხარჯების რეგულირებად მომსახურებებზე და ქსელის კომპონენტებზე მიკუთვნება, როცა ხარჯებს შორის კავშირი მკაფიოა.

4. მენეჯერული/ეკონომიკური მონაცემები, რომლებიც დღეისათვის არის ხელმისაწვდომი არ არის საკმარისი მეორადი პროცესების, ძირითადი პროცესების და ხარჯების გამომწვევი ფაქტორების ნომენკლატურის შესაქმნელად. მართვის/ეკონომიკური მონაცემების შეკრება უფრო მასშტაბური უნდა გახდეს. თუმცა, ეს შეიძლება გაკეთდეს მეორადი და ძირითადი პროცესების სისტემების განვითარების პარალელურად და ბაზრის მონაწილეებთან კონსულტაციების საფუძველზე.

5. ერთიანი სააღრიცხვო-საბუღალტრო სისტემა განვითარების ფაზაშია. იგი ქმნის საფუძველს, რომ მომზადდეს ქსელის კომპონენტების, ძირითადი და მეორადი პროცესების, ასევე მომსახურებების ჩამონათვალი. ძირითად პროცესებთან და მეორად პროცესებთან მიმართებაში - რეკომენდირებულია ორივე ჩამონათვალის გაკეთება და ხარჯების ჩაშლა, ისე, რომ ხარჯის ერთეული შეესაბამებოდეს პროცესების ჩამონათვალს (მაქსიმალურად) და შესაძლებელი იყოს პირდაპირი და არაპირდაპირი ხარჯების მიკუთვნება შესაბამის პროცესებთან.

6. რეკომენდირებულია „ეიბისი“ საოპერაციო ხარჯებზე საწყის პერიოდშივე

გამოყენება. კაპიტალურ დანახარჯებზე გამოყენება უნდა შეფასდეს გამოცდილებისა და შექმნილი ცოდნის მიხედვით.

7. საწყის ეტაპზე, სასურველია „ეიბისი“ მხოლოდ ხარჯების აუდიტის მიზნებისათვის იქნეს გამოყენებული. მნიშვნელოვანია საწყის ეტაპზე ხარჯების სწორი მიკუთვნება. ეს მონაცემები შეიძლება ხარჯების აუდიტის მიზნებისთვისაც გახდეს გამოყენებადი. მას შემდეგ, რაც სისტემა გარკვეული პერიოდის განმავლობაში იმუშავებს, მარეგულირებელმა შეიძლება ასევე განახორციელოს ხარჯების გამომწვევი სხვადასხვა ფაქტორის შესწავლა.

8. რაც შეეხება რეგულირებადი მომსახურებების ჯგუფს, რეკომენდირებულია უფრო დეტალური ნომენკლატურის მომზადება (ვიდრე დღეს არსებობს), განსაკუთრებით იმ ფონზე, როცა ბაზრის ლიბერალიზაციაზეა საუბარი. თუ გავითვალისწინებთ ლიბერალიზებული ბაზრის მონაწილეების სამომავლო საჭიროებებს, ასევე რა დონეზე ხდება ქსელის გამოყენება და რა ზეწოლა იქნება ქსელში ინვესტიციებზე, უფრო დეტალური ჩამონათვალი გახდება საჭირო რეგულირებადი მომსახურებებისა, მათი სათანადოდ განხორციელების შემთხვევაში. საკმაოდ მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს და წაახალისებს ბაზრის მონაწილეებს, რათა ეფექტიანად გამოიყენონ ხელმისაწვდომი რესურსები.

9. გადაწყვეტილება „აქტივობაზე-დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვის“ (ეიბისი) მოდელის შემოღებაზე - თავისთავად, „ეიბისი“ არის სასურველი მოდელი სხვადასხვა მიზეზთა გამო, მათ შორის, გამჭვირვალობა, მიზეზობრივი კავშირი, ეფექტიანობის გაზრდა, ფასების სამართლიანობა, ა.შ. შეიძლება ეს მოდელი დიდ რესურსს მოითხოვს, თუმცა მიღებული სარგებელი გადაწონის ხარჯებს.

10. რაც შეეხება რეგულირებადი ხარჯების აღრიცხვას „ეიბისის“ შემთხვევაში, შესაძლებელია ის იყოს უფრო მეტად დეტალური და კარგად დასაბუთებული (კომპანიის მენეჯერული/ეკონომიკური ინფორმაცია - ნამუშევარი საათები, გაცემული დოკუმენტების რაოდენობა, ტრანსპორტის მიერ გავლილი კილომეტრაჟი და დანიშნულება, ა.შ.). ამისათვის საჭირო იქნება სხვადასხვა მეთოდის გამოყენება - დაკვირვების მეთოდი, ინტერვიუს მეთოდი, ა.შ. გარდა იმისა, რომ დოკუმენტები იქნება შესაფასებელი. მარეგულირებელი ხარჯების აუდიტი ეფექტიანად განსახორციელებლად სასურველია კანონმდებლობაში მკაფიო ნორმები გაიწეროს, რომელიც გამოყენებული იქნება, როგორც აუდიტის სტანდარტი.

11. ხარჯების მამოძრავებელი ფაქტორების განსაზღვრა დიდ სიფრთხილეს

საჭიროებს და ისინი სასურველია იყოს ეგზოგენური. მათი ხასიათი და მნიშვნელობა შეიძლება გადამოწმდეს რეგრესიის ანალიზის საშუალებით ძირითადი მონაცემების ბაზის საფუძველზე (რაც გარკვეული დროის განმავლობაში უნდა გაკეთდეს).

12. თუ აქტივობაზე-დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვის შესახებ გადაწყვეტილება იქნება მიღებული, მოდელის შესამუშავებლად და განსახორციელებლად საჭირო იქნება მნიშვნელოვანი რესურსები, მათ შორის, ბაზრის მონაწილეთა რესურსები. აქედან გამომდინარე, რეკომენდირებულია ბაზრის შესაძლებლობები ფრთხილად შეფასდეს, რათა თანამშრომლობა და ბაზრის მონაწილეთა მომზადებისა და კონსულტაციების დაგეგმვა რესურსების შესაბამისად მოხდეს.

ამასთან, მნიშვნელოვანია ელექტროენერგეტიკული სექტორის SWOT ანალიზის განხორციელებაც, რათა უფრო მეტად გამოიკვეთოს ის ძლიერი და სუსტი მხარეები, შესაძლებლობები და საფრთხეები რის წინაშეც შესაძლოა სექტორი აღმოჩნდეს.

ძლიერი მხარე	სუსტი მხარე
<ul style="list-style-type: none"> • ლიბერალიზებული ბაზარი; • მთავრობის მხარდაჭერა; • მისაღები საგადასახადო და სამართლებრივი გარემო; • სრულად დერეგულირებული ტარიფები ახლად აშენებული ჰესებისთვის; • მაღალი კონკურენტუნარიანობა; • თანხების ამოღების მაღალი მაჩვენებელი; • ელექტროენერჯის მოხმარების ზრდა; • საექსპორტო პოტენციალი. 	<ul style="list-style-type: none"> • ბაზარი ჯერ კიდევ ვითარდება და მიმდინარეობს ჰარმონიზაცია ევროკავშირის მითითებებთან; • ინდივიდუალური გამრიცხველიანება კიდევ დაუსრულებელია სოფლად.
შესაძლებლობები	საფრთხეები
<ul style="list-style-type: none"> • საქართველოს ჰიდრორესურსების მხოლოდ 20%-ია გამოყენებული; • პოტენციური ექსპორტი სხვა ბაზრებზე, მ.შ. თურქეთი, რუსეთის და ევროკავშირი; • შესაძლებლობები რეგიონული 	<ul style="list-style-type: none"> • ცვლილებები პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გარემოში; • დაგვიანებით განვითარდეს გადაცემისა და წარმოების სიმძლავრეები.

თანამშრომლობის, საქართველოს, ახერბაიჯანის, სომხეთის, ორმხრივი ვაჭრობა – ტრანზიტი.	
---	--

მარეგულირებელი კომისია 2017 წელს პირველად ჩაატარებს მონიტორინგს ფინანსური და ტექნიკური ანალიზის მიმართულებებით. შესაბამისად, საწყის ეტაპზე მოხდება რეგულირებადი ელექტროენერგეტიკული კომპანიების 2015-2016 წლების ფინანსური მდგომარეობის შეფასება. აქვე უნდა აღინიშნოს ის უარყოფითი ტენდენციები, რაც შესაძლოა თან ახლდეს აღნიშნულ პროცესს, კერძოდ:

- კომპანიების უმეტესობა დღევანდელი მდგომარეობიდან გამომდინარე, ახორციელებს არა მარტო რეგულირებად, არამედ არარეგულირებად საქმიანობასაც. როდესაც კომისია აანალიზებს კომპანიის მიერ წარმოდგენილ მონაცემებს და ფინანსურ კოეფიციენტებს ითვლის მთლიანად კომპანიის ჭრილში, შედეგად ვიღებთ კომპანიის და არა რეგულირებადი საქმიანობის ანალიზს. შესაძლოა კომპანიის რეგულირებადი საქმიანობა მომგებიანი იყოს, ხოლო სხვა საქმიანობა (ერთი იურიდიული პირის ქვეშ) – არამომგებიანი. თუ ჩვენ ამ მონაცემებს კომპანიის ჭრილში გავაანალიზებთ, შესაძლოა ჩაითვალოს, რომ კომპანიას არ აქვს კარგი ფინანსური მდგომარეობა;
- თუ გავაანალიზებთ მარტო რეგულირებადი საქმიანობის შედეგებს, ესეც არ მოგვცემს ნათელ და ზუსტ სურათს კომპანიის საქმიანობის შესახებ. პრობლემა მდგომარეობს წარმოდგენილი ფინანსური ანგარიშგებებში შემოსავლებისა და ხარჯების ცალკეული მუხლების, ასევე ბალანსის მუხლების გადანაწილებაში საქმიანობის სახეებს შორის. დღევანდელი რეალობიდან გამომდინარე, ისინი პირდაპირ მიკუთვნებას ვერ ახდენენ და შესაბამისად თვითონვე გარკვეული ალოკაციით ანაწილებენ აღნიშნულ მუხლებს.

კომისიაში 2017 წლიდან ამოქმედებული მონიტორინგის წესის შესაბამისად, კომისია აანალიზებს კომპანიებს სხვადასხვა ინდიკატორის მიხედვით: საბაზისო წლად მიჩნეულია 2016 წელი, ხოლო შედარებისთვის 2016 წლის მონაცემები შეპირისპირებულია 2015 წელთან. მონიტორინგისთვის შემდეგი ინდიკატორებია გამოყენებული: რეგულირებადი დანახარჯების ბაზის ფაქტობრივ და დაგეგმილ

ღირებულებებს შორის გადახრა; ელექტროენერჯის შესყიდვის საშუალო შეწონილი ფასის ცვლილება; აქტივების და კაპიტალის რენტაბელობის კოეფიციენტები; მიმდინარე ლიკვიდურობის, ვალდებულების, სესხის პროცენტის დაფარვის კოეფიციენტები; ნასესხები და საკუთარი სახსრების შედარება; ცვლილებები კაპიტალის სტრუქტურაში; საშუალო ხელფასის ანალიზი; საოპერაციო დანახარჯების ცალკეული მუხლების ანალიზი.

ზემოაღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტის **ოპტიმალური გზაა** რაც შეიძლება მალე ამოქმედდეს ე.წ. „unbundling“ (მუხლების გადანაწილება საქმიანობებს შორის), რათა მოხდეს ხარჯების ოპტიმალური გადანაწილება საქმიანობებს შორის და აღნიშნულის ვალდებულება დაეკისროთ კომპანიებს წლიური ანგარიშგებების წარმოდგენის დროს. რა თქმა უნდა უმჯობესია თავად საქმიანობები იყოს იურიდიულად გაყოფილი, ერთი და იგივე კომპანია ერთდროულად სხვადასხვა რეგულირებად საქმიანობას არ ახორციელებდეს. ეს ერთი მხრივ, ხელს შეუწყობს საოპერაციო დანახარჯების აუდიტის პროცესს და მეორე მხრივ, ტარიფის გაანგარიშების დროსაც ნაკლები შრომითი რესურსი დაიხარჯება მათ მიკუთვნება-გადანაწილებაზე. ასევე როდესაც მოხდება კომპანიის ფინანსური ანალიზი კომისიის მიერ, ის ცალსახად დაფარავს რეგულირებად ნაწილს და საშუალება მოგვეცემა გავაანალიზოთ საქმიანობა რამდენად მომგებიანია და დადგენილი ტარიფი, როგორ უზრუნველყოფს კომპანიის ფუნქციონირებას.

2.3 საქართველოს ეკონომიკის განვითარების გრძელვადიანი ტენდენციები და მისი შესაძლო გავლენა ენერგოსექტორის განვითარებაზე

საქართველოს კანონით „ენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“ ენერგეტიკის სამინისტროს ვეალება ენერგეტიკის დარგში განვითარების მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი სტრატეგიისა და პრიორიტეტების, აგრეთვე მათზე დაფუძნებული ენერგეტიკული სექტორის პროგრამების შემუშავება-კონტროლი.

საქართველოს ენერგეტიკულ სექტორში გატარებული პოლიტიკის უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს ქვეყანაში არსებული ენერგეტიკული რესურსების მაქსიმალური ათვისებისა და იმპორტირებული ენერგოშემცველების მოწოდების წყაროების დივერსიფიკაციის ხარჯზე საწარმოო დარგებისა და საყოფაცხოვრებო-კომუნალური სექტორის ენერგეტიკულ რესურსებზე მოთხოვნის სრულად დაკმაყოფილება, სექტორის ეკონომიკური დამოუკიდებლობისა და მდგრადობის მიღწევა, უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.¹⁸⁴

გრძელვადიან პოლიტიკას წარმოადგენს საკუთარი ჰიდრორესურსებით ქვეყნის მოთხოვნის სრული დაკმაყოფილება, რომელიც ეტაპობრივად უნდა განხორციელდეს თავდაპირველად იმპორტისა და თბოგენერაციის ჩანაცვლებით. რაც შეეხება იმპორტს, მისი წილი წინა წლებთან შედარებით მართლაც შემცირდა (მთლიან რესურსში 4% 2016 წელს), ხოლო თბოგენერაციამ იმატა, რაც საკმაოდ ძვირი ენერჯიაა მოსახლეობისთვის, ვინაიდან ის წარმოებისთვის იყენებს იმპორტირებულ ბუნებრივ აირს, რომლის ღირებულებაც აშშ დოლარშია დაფიქსირებული და კომპანიებს უწევს შესაბამისი კურსით ლარში თანხის გადახდა.

საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე, ქვეყნის ენერგეტიკული კომპლექსი ეფექტურად უნდა ჩაერთოს რეგიონში ენერგოშემცველების იმპორტ-ექსპორტის და ტრანზიტის ოპერაციებში. სწორედ გადამცემი ქსელების განვითარების ათწლიანი გეგმები არის ამისკენ მიმართული. აქტიურად მიმდინარეობს ენერგეტიკულ სისტემებთან დამაკავშირებელი ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია და ახალი ხაზების მშენებლობა.

ბაზრის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ 2015 წელთან შედარებით (ტრანზიტი არ განხორციელებულა), 2016 წელს ტრანზიტი განხორციელდა ორი ძირითადი

¹⁸⁴ განიხილადე ზ., სუმბაძე ნ., პირველი ი., საქართველოს ენერგეტიკული სექტორის დაგეგმვა LEAP მოდელის გამოყენებით, თბ., 2015, გვ. 69.

მიმართულებით (აზერბაიჯანიდან თურქეთში და რუსეთიდან სომხეთში) და საკმაოდ დიდი ოდენობითაც (813,155,749 კვტ.სთ და 36,435,788 კვტ.სთ). რაც შეეხება 2017 წლის მაისამდე პერიოდს ტრანზიტი მხოლოდ ერთი მიმართულებით დაფიქსირდა – აზერბაიჯანიდან თურქეთში 34,706,536 კვტ.სთ.

საქართველოსთვის, თავის მხრივ, ენერგოუსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად საერთაშორისო ენერგეტიკულ პროექტებში მონაწილეობა პრიორიტეტულია, რადგან იგი, როგორც ბუნებრივი აირის იმპორტიორი ქვეყანა, დიდწილად არის დამოკიდებული ერთ მომწოდებელზე. 2007 წლამდე მონოპოლისტი მომწოდებლის ადგილს რუსეთი იკავებდა, დღეს კი საქართველო გაზის იმპორტის 58.4%-ს აზერბაიჯანიდან ახდენს. სწორედ ენერგოუსაფრთხოების გაძლიერების მიზნით საქართველო მიისწრაფვის ევროპულ სტრუქტურებთან დაახლოებისაკენ. ამის ერთ-ერთი მაგალითია 2014 წლის 27 ივნისს ასოცირების შესახებ შეთანხმების ხელმოწერა და მასში გათვალისწინებული ენერგეტიკული ღირებულებისა თუ რეგულაციების განხორციელებაზე მოლაპარაკებების დაწყება, რომელიც ევროპის ენერგეტიკულ გაერთიანებაში გაწევრიანებას ემსახურებოდა.

შეიძლება ითქვას, რომ ევროპის ენერგეტიკული გაერთიანება განიხილება, როგორც ევროპის სამეზობლოში ერთიანი, გამჭვირვალე ენერგეტიკული ბაზრისა და სტაბილური საინვესტიციო გარემოს დამკვიდრების ინსტრუმენტი, რომელსაც საქართველოსთვის შეუძლია სხვადასხვა დადებითი შედეგის მოტანა. გაერთიანებაში გაწევრიანებით მიღებული სარგებელი ძირითადად ეხება ისეთ საკითხებს, როგორებიცაა საინვესტიციო კლიმატის გაუმჯობესება, გამჭვირვალე და ლიბერალური ბაზრის ჩამოყალიბება, ხარისხიანი საკანონმდებლო გარემოს დამყარება, ევროპული ტექნიკური რეგლამენტების დანერგვა, გაუმჭვირვალე მემორანდუმების სისტემის ეტაპობრივი გაუქმება, კორუფციის შესაძლებლობების აღმოფხვრა და ა.შ. რაც ევროპულ ენერგეტიკულ სტრუქტურებთან თავსებადობისათვის მნიშვნელოვანი პირობაა.

„საქართველოს ენერგეტიკული სექტორი ევროკავშირთან ასოცირების კონტექსტში“ (მსოფლიო გამოცდილება საქართველოსთვის გამოქვეყნებულ ანგარიშში), საუბარია იმ დადებითი შედეგების ჩამონათვალზე, რომლებსაც ენერგეტიკულ გაერთიანებაში გაწევრიანებით მიიღებს ქვეყანა, კერძოდ:

- ქვეყნის უსაფრთხოებისათვის ევროპული და ევროატლანტიკური პოლიტიკური მხარდაჭერის უფრო მაღალი ხარისხი;
- გამჭვირვალე, სტაბილური საკანონმდებლო და მარეგულირებელი გარემო,

რაც ქვეყანაში კვალიფიციური სტრატეგიული ინვესტორების მოზიდვისა და ინვესტიციის მოცულობების გაზრდას შეუწყობს ხელს. ასევე სატრანზიტო ფუნქციის გაძლიერება და სტრატეგიული ენერგეტიკული პროექტების განხორციელება;

- ევროპული კანონმდებლობის დანერგვაში ფინანსური და ტექნიკური დახმარების მიღება;

- გაწვევრიანების შედეგად საქართველოს ექნება შესაძლებლობა, ისარგებლოს ევროპის საინვესტიციო ბანკის (EIB) შეღავათიანი, გრძელვადიანი და დაბალპროცენტული საკრედიტო რესურსებით;

- გაერთიანების წევრობა მოითხოვს ენერგოეფექტურობის, განახლებადი ენერჯის წყაროების განვითარებას, გარემოსდაცვისა და კონკურენციის პირობების დაცვას და ა.შ. ამასთანავე, იხსნება საქართველოს განახლებადი ენერჯის პოტენციალის განვითარების შესაძლებლობა ერთობლივი პროექტების განხორციელებით.¹⁸⁵

სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთ ძირითად პრიორიტეტად უნდა დარჩეს სექტორში დაწყებული რეფორმების ბოლომდე მიყვანა. ამასთან, ჩვენი ქვეყანა უკვე ევროპული ენერგეტიკული თანამეგობრობის წევრია. რომელსაც ზოგიერთი ექსპერტი უარყოფითად აფასებს. მაგრამ ყველა თანხმდება, რომ ენერგოგაერთიანების ძირითადი მიზანია შექმნას მდგრადი მარეგულირებელი და საბაზრო ჩარჩო, რომელიც უზრუნველყოფს:¹⁸⁶

- ინვესტიციების მოზიდვას ელექტროენერჯის გენერაციასა და გადამცემ ქსელებში მდგრადი და უწყვეტი ენერგომიწოდების უზრუნველსაყოფად, რაც აუცილებელი პირობაა ეკონომიკის განვითარებისა და სოციალური სტაბილურობისთვის;
- მიწოდების უსაფრთხოების უზრუნველყოფას;
- რეგიონში გარემოსდაცვითი მდგომარეობის გაუმჯობესებას ენერგეტიკულ წყაროებთან მიმართებაში.

განვიხილოთ თუ რა შედეგების მომტანი შეიძლება იყოს საქართველოსთვის ევროპის ენერგეტიკული გაერთიანების წევრობა (EEC). თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს პოტენციური კანდიდატი ქვეყნები, რომელთა მიმართებაში

¹⁸⁵ მსოფლიო გამოცდილება საქართველოსთვის, საქართველოს ენერგეტიკული სექტორი ევროკავშირთან ასოცირების კონტექსტში, 2015, გვ. 17-18.

¹⁸⁶ საქართველო და ევროპის ენერგეტიკული გაერთიანება, ევროინტეგრაციის გამოწვევები, მწვანე ალტერნატივა, 2015, გვ. 13.

ევროკავშირის კანონმდებლობას იურიდიული ძალა გააჩნია და ამ შემთხვევაში გაწევრიანების პერსპექტივა გადამწყვეტი ფაქტორია. მიუხედავად, იმისა რომ გაწევრიანების პირობითობა ეფექტური და თვალსაჩინოა, ექსპერტებს მიაჩნიათ, რომ ის არ მოუტანს ავტომატურ შედეგს, ვინაიდან ენერგეტიკა არ არის მთავარი პრიორიტეტი სამხრეთ-აღმოსავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპის გაწევრიანების პროცესში.

მკვლევარები ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ „ბაზრები და ინვესტიციები მნიშვნელოვან სტიმულს სთავაზობენ მესამე ქვეყნებს ევროკავშირის კანონმდებლობასთან დაახლოებისთვის“. ბაზრების მეშვეობით შექმნილი სტიმულირების მექანიზმები ვაჭრობასთან დაკავშირებით მთელ რიგ სარგებელს უზრუნველყოფს, შედეგად, „ენერგოპოლიტიკის ევროკავშირის კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში მოყვანამ შესაძლოა ფაქტობრივად გადაწონოს ხარჯები“. ამიტომ, „პოტენციური ბენეფიციარები ევროკავშირის ენერგოპოლიტიკის ადგილობრივ დღის წესრიგში შეტანას ლობირებენ“.

მაგალითად, ხორვატიამ საკმაოდ სწრაფად მოახდინა თავისი ენერგოპოლიტიკის დაახლოება ევროკავშირის მოთხოვნებთან. ექსპერტების დასკვნებით, EEC–ს წევრობა დადებით ზემოქმედებას ახდენს ხორვატიის შესაბამისობის ტემპზე, განსაკუთრებით, ბუღარეთსა და რუმინეთში არსებული პროგრესის ნელ ტემპთან შედარებით.¹⁸⁷

აღსანიშნავია, რომ ალბანეთმა, მონტენეგრომ და სერბეთმა ოფიციალურ კანდიდატ ქვეყნებად გახდომამდე მიაღწიეს მნიშვნელოვან პროგრესს ენერგოპოლიტიკის განხორციელების საქმეში. მოლდოვამ გაზის ბაზრების, ბიოსაწვავების და ენერჯის დაზოგვის შესახებ დირექტივები მიიღო, უკრაინამ კი ნავთობის რეზერვების და გაზის ბაზრების შესახებ კანონმდებლობა დაარეგულირა იმისდა მიუხედავად, რომ ამ ქვეყნებს წევრობის თვალსაზრისით არანაირი პერსპექტივები არ გააჩნიათ.¹⁸⁸

ასევე საინტერესოა კიდევ ერთი კანდიდატი ქვეყნის, თურქეთის მაგალითი, რომელიც აქტიურად მონაწილეობდა მოლაპარაკებებში, თუმცა ბოლო ეტაპზე დამკვირვებლის სტატუსის მიღება გადაწყვიტა. მთავარი პრობლემა მათთვის უკავშირდებოდა გარემოს დაცვას, კონკურენციას და ენერგეტიკის სფეროში

¹⁸⁷ <http://eu.boell.org/en/2014/06/10/europe-after-eastern-enlargement-european-union-2004-2014>

¹⁸⁸ Secretariat, 2014 Annual Implementation Report of the Acquis under the Treaty Establishing the Energy Community, www.energycommunity.org

საგარეო საგაჭრო პოლიტიკას.¹⁸⁹

მკვლევარები ხაზს უსვამენ, რომ „ენერგეტიკული გაერთიანების წევრობა თურქეთს სწორ გზაზე დააყენებს საჭირო რეფორმების განხორციელების თვალსაზრისით: მათ შორის, რეფორმების პროცესის აუცილებელი მონიტორინგი, გამჭვირვალობისა და კონკურენტული საბაზრო პირობების უზრუნველყოფისთვის“.¹⁹⁰

ექსპერტების ნაწილი ევროკომისიის ენერგოგაერთიანების შესახებ 2011 წლის ანგარიშში აღნიშნულ ორ მთავარ ნაკლოვანებაზე აკეთებს აქცენტს:¹⁹¹

1. პრაქტიკაში სამართლებრივი ვალდებულებების შეუსრულებლობისას წარმოქმნილი პრობლემები;
2. მცირე ზემოქმედება ინვესტიციებზე.

ძირითადი პრობლემები და გამოწვევები. ძალზე მცირეა იმ საბოლოო მომხმარებლების რიცხვი, რომლებიც სარგებლობენ დერეგულირებული ჰიდროელექტროსადგურებიდან ელექტროენერჯის პირდაპირი შესყიდვის უფლებით, ასევე მომხმარებლებისთვის ელექტროენერჯის მიყიდვაში კონკურენცია პრაქტიკულად არ არსებობას (სამი გამანაწილებელი კომპანია). საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ ბოლო პერიოდში ელექტროენერჯის ბაზარზე შემცირდა პირდაპირი მომხმარებლების რიცხვი. თუ 2006-2010 წლებში ფუნქციონირებდა ათი პირდაპირი მომხმარებელი დღეის მდგომარეობით დარჩენილია მხოლოდ ორი. დანარჩენები ელექტროენერჯის გამანაწილებელი კომპანიებიდან შეისყიდვიან.

ენერგეტიკული სექტორის განვითარება მჭიდროდ არის დაკავშირებული ქვეყნის ეკონომიკური სტრუქტურის დონესთან და ეკონომიკურ ზრდის ტემპთან. ეკონომიკური განვითარების დონე ხშირად ენერგეტიკული სექტორის განვითარების განმსაზღვრელიც არის, ამიტომაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სწორ პროგნოზირებას.

საქართველოს გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია ემსახურება საქართველოს ჩამოყალიბებას ქვეყნად, რომელიც არის:

1. რეგიონში კონკურენტუნარიანი;
2. ექსპორტზე ორიენტირებული;

¹⁸⁹ <http://www.icis.com/resources/news/2015/02/19/9862489/energy-community-representatives-to-monitor-turkey-s-energy-markets/>

¹⁹⁰ <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-as-a-member-of-the-energy-community.aspx?pageID=449&nID=78744&NewsCatID=396>

¹⁹¹ REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL under Article 7 of Decision 2006/500/EC (Energy Community Treaty), 2011.

3. თავისუფალი ბაზრის პრინციპებზე დაფუძნებული ეკონომიკის მქონე;
4. მაღალი ხარისხის განათლების სისტემის და ევროპული ღირებულებების მატარებელი.

სექტორის თავისებურებების დახასიათებისთვის გაყვანალიზოთ ისტორიული მონაცემები.

მშპ-სა და ენერჯის მოხმარებას შორის არსებობს კორელაცია (ცხრილი №20). მაგალითად, 2009 წელს შემცირებული ეკონომიკური ზრდა გამოწვეული იყო ომით და მსოფლიო გლობალური ეკონომიკური კრიზისით. ასევე შემცირდა ელექტროენერჯის წარმოება და მოხმარება.

ცხრილი №20. საქართველოს ძირითადი მაკროეკონომიკური, დემოგრაფიული და ენერგეტიკული მაჩვენებლები¹⁹²

მაკროეკონომიკური/ენერგეტიკული პარამეტრები	2008	2009	2010	2011	2012
მოსახლეობა	4382,1	4385,4	4436,4	4469,2	4497,6
მშპ მუდმივ (2003 წლის) ფასებში, მლნ აშშ დოლარი	8382,5	7195,4	7164,4	8118,1	8801,5
რეალური მშპ-ის ზრდა, %	2,3	-3,8	6,3	7,2	6,2
გაცლითი კურსი, ლარი/აშშ დოლარი	1,5	1,7	1,8	1,7	1,7
ექსპორტი (FOB), მლნ აშშ დოლარი	1495,3	1133,6	1677,5	2189,1	2377,5
იმპორტი (CIF), მლნ აშშ დოლარი	6301,5	4500,2	5257,1	7057,8	7842,1
უმუშევრობის დონე, %	16,5	16,9	16,3	15,1	15
საშუალო წლიური ინფლაცია (CPI), %	10	1,7	7,1	8,5	-0,9
საბოლოო ენერჯის მთლიანი მოხმარება, ათასი ტნე	2458	2429	2615	3035	3506
განახლებადების წილი ელექტროენერჯის წარმოებაში	0,85	0,88	0,93	0,78	0,74
ელექტროენერჯის წარმოება ერთ სულ მოსახლეზე, კვტ. სთ-ში	1842,7	1742,6	1902,7	2071,2	2085,4
ენერგოტევალობა, ტნე/მშპ	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4

¹⁹² განჩილაძე ზ., სუმბაძე ნ., პირველი ი., საქართველოს ენერგეტიკული სექტორის დაგეგმვა LEAP მოდელის გამოყენებით, თბ., 2015, გვ. 83-84.

საქართველოს ეკონომიკის სამომავლო განვითარების ტენდენციების შესახებ არსებობს სამთავრობო დონეზე მიღებული დოკუმენტი, რომლის ძირითად კონცეფციას წარმოადგენს ყოვლისმომცველი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა მაკროეკონომიკური სტაბილურობის, ეფექტიანი საჯარო მმართველობისა და ეკონომიკური ზრდის შემაფერხებელი ფაქტორების იდენტიფიკაციისა და აღმოფხვრის გზით.¹⁹³

საქართველოს მთავრობის ეკონომიკური პოლიტიკა ემყარება სამ უმთავრეს პრინციპს:

- ეკონომიკის რეალური (წარმოების) სექტორის განვითარებაზე ორიენტირებული სწრაფი და ეფექტიანი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა, რაც განაპირობებს ქვეყანაში არსებული ეკონომიკური პრობლემის გადაჭრას, სამუშაო ადგილების შექმნასა და სიღარიბის დაძლევას.

- ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება, ეკონომიკური ზრდის შედეგად საზოგადოების თითოეული წევრის კეთილდღეობას, მათ სოციალურ თანასწორობასა და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება.

- ეკონომიკური განვითარების პროცესში ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება, ეკოლოგიური უსაფრთხოებისა და მდგრადობის უზრუნველყოფა და ბუნებრივი კატაკლიზმების რისკების თავიდან აცილება წარმოადგენს.

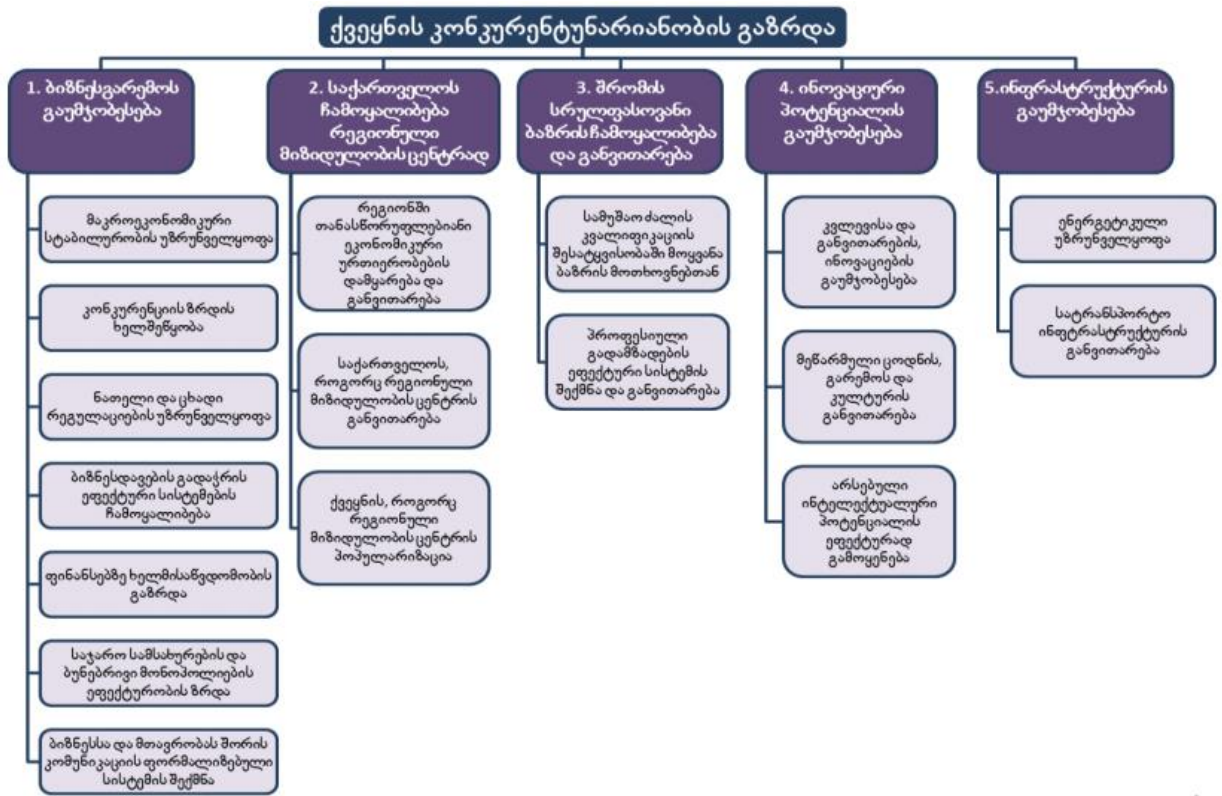
ქვეყნის ეკონომიკური მისიის და ამოცანის - კონკურენტუნარიანობის ზრდის – შესრულებისთვის საჭიროა შემდეგი ხუთი სტრატეგიული ამოცანის გადაჭრა:¹⁹⁴

1. ბიზნესგარემოს გაუმჯობესება;
2. საქართველოს ჩამოყალიბება რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად;
3. შრომის სრულფასოვანი ბაზრის ჩამოყალიბება და განვითარება;
4. ინოვაციური პოტენციალის გაუმჯობესება;
5. ინფრასტრუქტურის განვითარება.

¹⁹³ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია, საქართველო 2020, საქართველოს მთავრობა, http://gov.ge/files/382_42949_233871_400-1.pdf

¹⁹⁴ საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია, „საქართველოს გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების კონცეფცია“, 2013, გვ. 9-10, <http://bag.ge/file.helix?i=499677ad-dbe6-49cf-ac6d-a08f1703f61c&r=P>

სქემა №1. საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის ძირითადი სქემა¹⁹⁵

სქემაზე გამოსახულია საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის ძირითადი კომპონენტები. განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

ბიზნეს გარემოს გაუმჯობესება მიიღწევა მაკროეკონომიკური სტაბილურობით; კონკურენციის ზრდის ხელშეწყობით; ნათელი და ცხადი რეგულაციების ხელშეწყობით; ბიზნეს დაგების გადაწყვეტის ეფექტური სისტემით; ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდით; საჯარო სამსახურებისა და ბუნებრივი მონოპოლიების ეფექტურობის ზრდით; ასევე კომუნიკაციით ხელისუფლებასა და ბიზნესს შორის.

საქართველოს ჩამოყალიბება რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად. საქართველოს, როგორც რეგიონული ცენტრის როლისა და ამოცანის გააზრებისთვის საჭიროა რეგიონის (არეალი, რომელიც, თავისი მოცულობით, წარმოადგენს მიმზიდველ ბაზარს ინვესტიციებისთვის) შესახებ სრული ინფორმაციის ფლობა. აღნიშნული ამოცანის მიღწევა შესაძლებელია: რეგიონში თანასწორუფლებიანი ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარებითა და განვითარებით; ქვეყნის, როგორც რეგიონალ ცენტრად ჩამოყალიბება; რეგიონული

¹⁹⁵ საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია, „საქართველოს გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების კონცეფცია“, 2013, გვ. 10, <http://bag.ge/file.helix?i=499677ad-dbe6-49cf-ac6d-a08f1703f61c&r=P>

ცენტრის პოპულარიზაცია (პოტენციური ინვესტორების მოძიებას შეუწყობს ხელს).

შრომის სრულფასოვანი ბაზრის ჩამოყალიბება და განვითარება წარმოდგენილია სამუშაო ძალის კვალიფიკაციის ამაღლებისა და ბაზრის მოთხოვნებთან შესაბამისობაში მოყვანის და ასევე პროფესიული გადამზადების ეფექტური სისტემის არსებობის გარეშე. ვინაიდან, დღეს საქართველოს ეკონომიკისთვის ერთ-ერთი კრიტიკული გამოწვევა შრომის ბაზრის მოწესრიგებაა. შრომის ბაზარზე მიწოდება არ შეესაბამება ბაზრის მოთხოვნებს, რაც ამცირებს ქვეყნის პროდუქტიულობას და ზრდის ადამიანურ რესურსებზე გაწეულ ხარჯებს (რიგ შემთხვევაში, საჭირო ხდება სპეციალისტის მოწვევა სხვა ქვეყნიდან). ეს კი უარყოფითად აისახება ქვეყნის კონკურენტუნარიანობაზე როგორც მსოფლიო, ისე, რეგიონის მასშტაბით.

ინოვაციური პოტენციალის გაუმჯობესება შესაძლებელია კვლევითი სამუშაოების წახალისებით; მეწარმული ცოდნისა და კულტურის განვითარებით; ქვეყანაში უკვე არსებული ინტელექტუალური პოტენციალის ეფექტურად გამოყენებით.

ინფრასტრუქტურის განვითარებაში მოიაზრება ენერგეტიკული უზრუნველყოფა და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება. აუცილებელია, რომ ქვეყნის მასშტაბით ინდუსტრიული და ტურისტული ცენტრები უზრუნველყოფილი იყოს სრულად ენერჯის უწყვეტი წყაროებით. რისთვისაც, საჭირო ხდება შიდა და რეგიონული ალტერნატიული გადამცემი ხაზების მშენებლობა და მათი მიყვანა ინდუსტრიულ და ტურისტულ ცენტრებამდე.

საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ინდექსის შესაბამისად, 2016-2017 წლებისთვის საქართველო 138 ქვეყანას შორის იკავებს 59 ადგილს. უნდა აღინიშნოს, რომ წინა წელთან შედარებით დაწინაურდა 7 პოზიციით, რაც რეგიონში (ევრაზია) საუკეთესო შედეგია. ინდექსის დათვლისთვის გამოიყენება სხვადასხვა მონაცემი, რომლის შესაბამისადაც შედარებით უკეთესი მდგომარეობა არის მაკროეკონომიკური გარემოს თვალსაზრისით (მე-40 ადგილი) და ყველაზე ცუდი ინოვაციების კუთხით (116-ე ადგილი).¹⁹⁶

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია 2020 წლისთვის შემდეგი საპროგნოზო მაჩვენებლების მიღწევას ისახავს მიზნად:¹⁹⁷

¹⁹⁶ Global Competitiveness Report 2016-2017, World Economic Forum, http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf, გვ. 184-185.

¹⁹⁷ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია, საქართველო 2020, საქართველოს მთავრობა, http://gov.ge/files/382_42949_233871_400-1.pdf, გვ. 8.

ცხრილი №21. საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის ძირითადი მაჩვენებლები¹⁹⁸

მაჩვენებელი	მიმდინარე მაჩვენებელი (სტრატეგიის შემუშავებისას)	2016 წლის მაჩვენებელი ¹⁹⁹	საპროგნოზო მაჩვენებელი
მშპ ერთ სულ მოსახლეზე (ლარი, ნომინალური)	5811.7	9276.82	13 000
ჯინის კოეფიციენტი	0.41	0.39	0.35
ინფლაცია (%)	2.4	6.6	3.0
უმუშევრობა (%)	15	11.8	<12

სტრატეგიის მიხედვით, ეკონომიკური ზრდის მისაღწევად ეკონომიკის შემაფერხებელი კრიტიკული პრობლემების იდენტიფიკაცია და დაძლევა მიიჩნევა. კრიტიკულ პრობლემებს კი მიეკუთვნება კერძო სექტორის დაბალი კონკურენტუნარიანობა, არასაკმარისად განვითარებული ადამიანური კაპიტალი და ფინანსურ რესურსებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა.

რაც შეეხება ელექტროენერჯის წარმოებას ერთ სულ მოსახლეზე 2016 წლისთვის შეადგენს – 3110,95 კვტ.სთ. აღნიშნული მაჩვენებლის ზრდა წინა წლებთან შედარებით გამოწვეულია გამომუშავების ყოველწლიური ზრდით და მოსახლეობის აღწერით, რის შედეგადაც საქართველოს სტატისტიკის ოფიციალური მონაცემებით შემცირდა საქართველოს მოსახლეობა (2014 წლის აღწერის შედეგად მოსახლეობის რაოდენობა შეადგენს 3720.4 ათას კაცს).²⁰⁰

საქართველოს ენერგეტიკულ სექტორს დამოუკიდებლობის პერიოდში ძირითადად უწევდა მიმდინარე ენერგეტიკული პრობლემებთან გამკლავება. ხოლო გრძელვადიანი პერსპექტივების გათვალისწინება ხერხდებოდა მხოლოდ უკიდურესად მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღების დროს. ამ პერიოდის განმავლობაში დაგროვდა განვითარების ბევრი სისტემური პრობლემა, რომელიც

¹⁹⁸ აგებულია შემდეგ მონაცემებზე: www.geostat.ge და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია, საქართველო 2020, საქართველოს მთავრობა, http://gov.ge/files/382_42949_233871_400-1.pdf.

¹⁹⁹ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, www.geostat.ge

²⁰⁰ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, www.geostat.ge

სექტორის შემდგომ წინსვლას ხელს უშლიდა და შესაძლო საფრთხეს უქმნიდა ქვეყნის უსაფრთხოებას. არსებული პრობლემების აღმოსაფხვრელად, აუცილებელი იყო მიზანმიმართული, რეალისტური და საფუძვლიანი ენერგეტიკული სტრატეგიის შემუშავება.

ერთმანეთისგან უნდა განვასხვავოთ ენერგეტიკული პოლიტიკა და სტრატეგია. ენერგეტიკული პოლიტიკა ქვეყნების ზოგადი პოლიტიკური სისტემის განუყოფელი და უმნიშვნელოვანესი ნაწილია, რომელიც მოიცავს ქვეყნის ენერგეტიკის ხედვებს, ძირითად მიმართულებებს და გრძელვადიან პრიორიტეტებს, ასევე ენერგეტიკულ კანონმდებლობას, ხელშეკრულებებს, ჩამოყალიბებულ ურთიერთობებს და დამკვიდრებულ პრაქტიკას. ენერგეტიკული სტრატეგია დროში და რესურსებში გაწერილი მოქმედებების გეგმაა, ის კონკრეტული მიზნების შესრულებას ემსახურება და მისი შესრულების და კონტროლის მექანიზმები ცნობილია.²⁰¹

საქართველოს ელექტროენერჯის სექტორი ლიბერალიზებული და ნაწილობრივ პრივატიზებულია. სადისტრიბუციო ქსელი სრულად პრივატიზებულია უცხოელ სტრატეგიულ ინვესტორებზე. ელ.ენერჯის გამომუშავება არის კერძო მფლობელობაში, გარდა უმსხვილესი ენერჯისა, რომელიც ამარაგებს ქვეყნის ელექტროენერჯის საჭიროებების დაახლოებით 31%-ს. ქვეყანას აქვს დიდი პოტენციალი განახლებადი და განსაკუთრებით ჰიდრორესურსების. „მწვანე ენერჯის“ გამომუშავებისათვის გაღებული ხარჯები დიდწილად ანაზღაურდება თურქეთში ექსპორტით, რაზეც საქართველო აქტიურად მუშაობს. ექსპორტის მოცულობა მომგებიანი იქნება რეგიონულ დონეზე, რადგან ხელს შეუწყობს ვაჭრობას და ქვეყნებს შორის ურთიერთობას.²⁰²

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო ბუნებრივი რესურსებით მდიდარი ქვეყანაა, ის ძირითადად დამოკიდებულია წიაღისეული საწვავის იმპორტზე. შესაბამისად წიაღისეულზე საწვავის ფასის ზრდა საერთაშორისო დონეზე უარყოფითად აისახება ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაზე და მის მდგრად განვითარებაზე. საქართველოს ერთ-ერთი პრიორიტეტია ადგილობრივი ენერგორესურსების მაქსიმალური ათვისება და იმპორტირებულ ენერგორესურსებზე დამოკიდებულების შემცირება.

საქართველოს ენერგეტიკული სექტორის პოლიტიკისა და სტრატეგიის შემუშავების საკითხის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ეფექტიანი კვლევის

²⁰¹ ქვეყნის ენერგეტიკული სტრატეგია, საერთაშორისო გამოცდილების მიმოხილვა,

<http://weg.ge/sites/default/files/esep-report-1.pdf>, გვ. 5-6.

²⁰² http://www.ebrd.com/downloads/country/strategy/georgia_translation.pdf, გვ. 49.

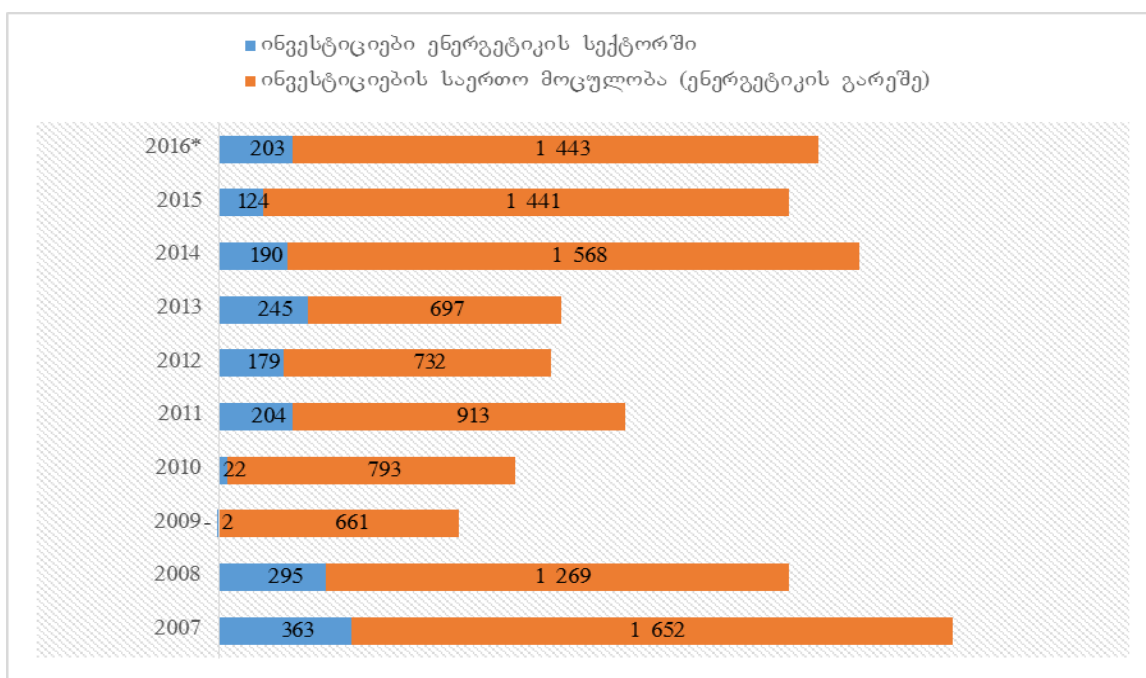
უზრუნველსაყოფად და სტრატეგიული ენერგეტიკული დაგეგმვის შესატყვისი მოდელის შესამუშავებლად, მეტად მნიშვნელოვანია ენერგეტიკის დარგში მოღვაწე ექსპერტთა გამოკითხვა, რომელიც ეფექტურ გზას წარმოადგენს ინფორმაციის მოძიებისა და კვლევის დროს გასაწევი დროის დასაზოგად. ექსპერტთა უმეტესობა ენერგეტიკულ სექტორში პრობლემად მიიჩნევს ენერგოეფექტიანობის თემის არასათანადო ყურადღებას, მთავარ გამოწვევას კი ენერგორესურსების იმპორტი და ენერგოდამოკიდებულება წარმოადგენს. რაც შეეხება კვლევების საჭიროებას სექტორში აქ განსავითარებელია: ახალი ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობის ხარჯ-სარგებლიანობის ანალიზი ქვეყნის დონეზე, განახლებადი ენერჯის წყაროების პოტენციალის შეფასება და მათი ათვისების ეკონომიკური ასპექტები, კონკურენტული ბაზრის მოდელის სარგებლიანობის ანალიზი.

საქართველოში 2006 წლიდან დაიწყო ენერგეტიკის სექტორში დანაკარგების შემცირება. ელექტროენერჯის უდიდესი ნაწილი იწარმოება დიდ ჰესებზე, რაც ქვეყანას ანიჭებს განახლებადი ენერჯის მიხედვით მაღალ ადგილს და დაბალ ადგილს გამონახობის მიხედვით. მიმდინარე პერიოდში მასტიმულირებელი ტარიფები განახლებადი ენერჯის ახალი პროექტებისათვის ჰარმონიზებული არ არის და შედარებით სუსტია, ამასთან ხშირად ცვალებადი ნორმატიული ბაზა ინვესტორებს ვერ სთავაზობს პროგნოზირებად მოგებას. საქართველოში დღეს არსებული სატარიფო მეთოდოლოგიით დათვლილი ელექტროენერჯის საფასური არ შეიცავს გარემოზე ზემოქმედების ხარჯებს (ტარიფის დამატებითი კომპონენტი), რომელიც უკვე ბევრ ევროპულ ქვეყანაში გამოიყენება.

დიაგრამა №49 ასახავს 2007-2016 წლების განმავლობაში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობასა და მათ შორის მხოლოდ ენერგეტიკაში განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობების შედარებას.

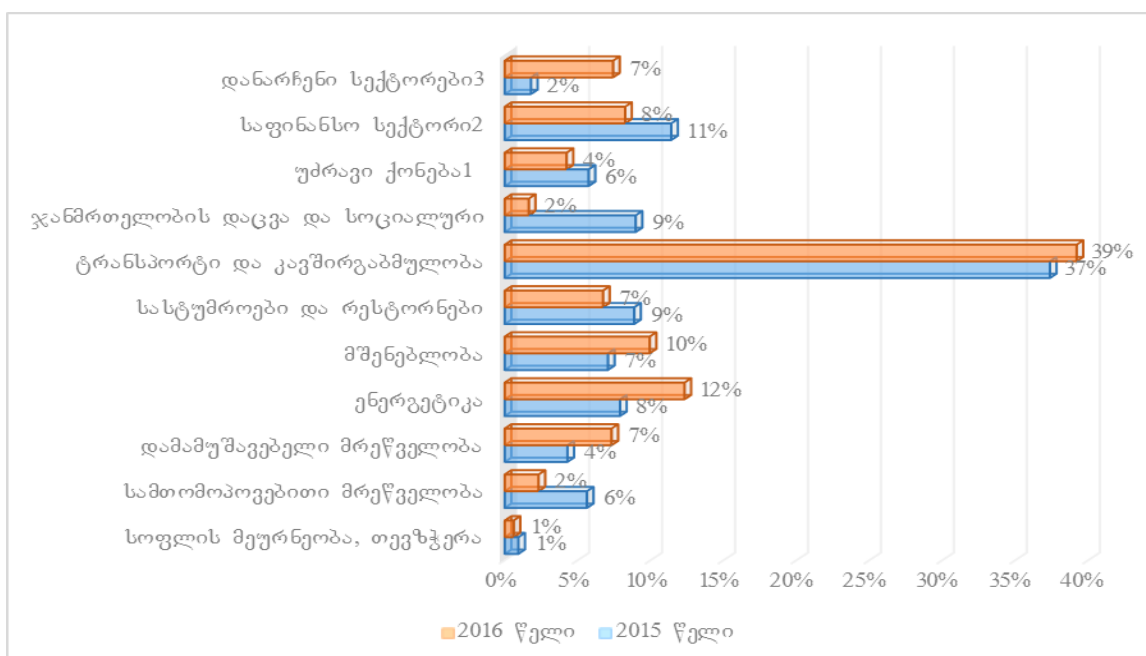
მონაცემების საფუძველზე ნათლად ჩანს, რომ ენერგეტიკის სექტორს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობაში დიდი წილი უჭირავს, 2011 წელს - 18%, 2012 წელს - 20%, 2013 წელს - 26%, 2014 წელს - 11%, 2015 წელს - 8% და 2016 წელს - 12%. ყველაზე დიდი წილი 2013 წელს დაფიქსირდა.

დიაგრამა №49. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (მლნ აშშ დოლარი)²⁰³

სოლო დიაგრამა №50 ასახავს 2015 და 2016 წლებში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების პროცენტულ მაჩვენებლებს ჯამურად ეკონომიკის სექტორების მიხედვით.

დიაგრამა №50. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დარგობრივი სტრუქტურა²⁰⁴

²⁰³ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, http://geostat.ge/?action=page&p_id=2230&lang=geo

²⁰⁴ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, http://geostat.ge/?action=page&p_id=139&lang=geo

ქვეყანაში საინვესტიციო დანაზოგის სიმწირის გამო, საქართველო მიმართავს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის წამახალისებელ პოლიტიკას.

ჩვენ მიერ ჩატარებული ინვესტიციების დაფინანსების ფორმების ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა, რომ 2016 წელს ნასესხები სახსრებით შექმნილი აქტივების წილი 2014 წელთან შედარებით ორჯერ არის გაზრდილი, მაგრამ თანხობრივად 3.5-ჯერ. ამასთან, საკუთარი სახსრებით დაფინანსებული ინვესტიციების წილი 72%-დან შემცირდა 35%-მდე, ხოლო თანხობრივად - დაახლოებით 1.2-ჯერ. რაც შეეხება მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილ აქტივებსა და ინვესტიციებს – ისინი რეგულირებადი აქტივების ბაზაში მონაწილეობას არ იღებს.

ბაზრის ანალიზისას გამოვკვეთეთ ენერგეტიკის ობიექტების პრივატიზების განხორციელებით მიღწეული მნიშვნელოვანი შედეგები. ამასთან, საქართველოს ენერგეტიკის სექტორში ინვესტიციების მოზიდვისა და ქვეყნის ენერგოპოტენციალის მაქსიმალური გამოყენების მიზნით პოტენციური ინვესტორებისათვის არსებული შეღავათები.

თავი 3. ინვესტიციების გავლენა ელექტროენერჯის ტარიფზე და ფინანსური შედეგები

3.1 სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების მიზნობრიობის შეფასება, ტარიფში ასახული ინვესტიციების ანალიზი და გავლენა ტარიფზე

ენერგეტიკა ქვეყნის ეკონომიკის დარგთა შორის ყველაზე მაღალი კაპიტალტევადობით გამოირჩევა. ამასთან, იგი მოითხოვს ინტენსიურ და უწყვეტ დაფინანსებას, რათა შეინარჩუნოს ფუნქციონირების უნარი და იმავდროულად განიცადოს პროგრესი მაკროეკონომიკური გარემოს მოთხოვნების შესაბამისად.

კომისიის მიერ 2014 წლის 30 ივლისის №14 დადგენილებით დამტკიცებული სატარიფო მეთოდოლოგიებით განსაზღვრული პრინციპების შესაბამისად, საწარმოებისთვის დადგენილ ტარიფში გათვალისწინებულ უნდა იქნეს განხორციელებული ან/და განსახორციელებელი ინვესტიციები. საწარმო ვალდებულია დაასაბუთოს განსახორციელებელი ინვესტიციების აუცილებლობა და მისი განხორციელების შედეგად მისაღები ეფექტი და სარგებელი. აღნიშნულ კონტექსტში სატარიფო განაცხადების განხილვისას კომისიის მხრიდან, მათ შორის, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა როგორც შესრულებული, ასევე მიმდინარე საინვესტიციო პროექტების ანალიზსა და მონიტორინგს.²⁰⁵

ლიცენზიატის მიერ წარმოდგენილი საინვესტიციო გეგმა ტარიფის დადგენამდე წინასწარ უნდა შეთანხმდეს კომისიასთან. იმ შემთხვევაში, თუ საწარმო განხორციელებული ინვესტიციების შედეგად ვერ მიაღწევს დაგეგმილ სამიზნე მაჩვენებელს, კომისია უფლებამოსილია გამოიყენოს მოქმედი კანონმდებლობით გათვალისწინებული სანქციების მექანიზმები, ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ საწარმო მიაღწევს დაგეგმილ სამიზნე მაჩვენებელზე უკეთეს მაჩვენებლებს, შესაძლებელია კომისიის მხრიდან გამოყენებულ იქნეს საწარმოთა წახალისების მექანიზმები.²⁰⁶

კომისიის 2016 წლის 25 ივლისის №13 დადგენილებით „მომსახურების

²⁰⁵ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2014 წლის 30 ივლისის №14 დადგენილება, „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშებისა“ და „ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციის და ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორის მომსახურების ტარიფების გაანგარიშების“ მეთოდოლოგიები.

²⁰⁶ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის ანგარიში, გვ. 65.

კომერციული ხარისხის წესების“ დამტკიცების შესახებ მომსახურების კომერციული ხარისხის საერთო სტანდარტის შეუსრულებლობის შემთხვევაში შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს ფინანსური მექანიზმი, ხოლო გარანტირებული სტანდარტის შეუსრულებლობის დროს – კომპენსაცია. ფინანსური მექანიზმი გულისხმობს, რომ თუ ხდება წლიური სამიზნე მაჩვენებლის გაუმჯობესება/გაუარესება, მაშინ საწარმოს რეგულირებადი დანახარჯების ბაზა გაიზრდება/შემცირდება – ყოველ გაუმჯობესებულ/გაუარესებულ 1 პროცენტზე რეგულირებადი დანახარჯების ბაზის 0.01%-ით. ხოლო მომსახურების კომერციული ხარისხის გარანტირებული სტანდარტის შეუსრულებლობის შემთხვევაში კონკრეტულად არის განსაზღვრული კომპენსაციის ოდენობა.

ელექტროენერჯის განაწილების ლიცენზიატები ვალდებული არიან კომისიის მიერ ინდივიდუალური ნორმატიულ-ადმინისტრაციული სამართლებრივი აქტით შეთანხმებულ საინვესტიციო პროექტებზე განხორციელონ დეტალური ანგარიშგება ფაქტობრივად შესრულებული სამუშაოების შესახებ, თითოეულ პროექტზე ცალ-ცალკე, ხოლო მოწოდებული პროექტებიდან, კომისიის მიერ მითითებულ სამშენებლო (სამონტაჟო) – სარეაბილიტაციო სახის საინვესტიციო პროექტებზე გონივრულ ვადაში დამატებით უზრუნველყონ საექსპერტო დასკვნების წარმოდგენა ფაქტობრივად შესრულებული სამუშაოების შესახებ. აღნიშნულის შესწავლისა და ანალიზის შედეგად დადგენილ იქნება წინასწარ შეთანხმებულ საინვესტიციო გეგმებთან ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების შესაბამისობა და შემდგომში განხორციელდება ლიცენზიატი საწარმოსთვის დადგენილი ელექტროენერჯის განაწილების, გატარებისა და მოხმარების ტარიფების კორექტირება.

ელექტროენერგეტიკული სექტორის თითოეული ლიცენზიატის მიერ განხორციელებული მიზანმიმართული ინვესტიციის შედეგად, საბოლოო ჯამში მიღწეულ უნდა იქნეს ელექტრული ქსელის საიმედოობის, უსაფრთხოებისა და ელექტროენერჯის სათანადო ხარისხის მაჩვენებლების გაუმჯობესება.

მეთოდოლოგიის შესაბამისად – ინვესტიცია განმარტებულია, როგორც აქტივების შექმნის, შექმნის ან/და რეაბილიტაციისთვის განხორციელებული კაპიტალური დაბანდებები.²⁰⁷ კომპანიის მიერ წარმოდგენილი სატარიფო განაცხადი, წარმოადგენს კომისიის მიერ დამტკიცებულ ფორმას, რომელშიც

²⁰⁷ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 1.09.2015, მუხლი 2.

ასახულია საწარმოს სატესტო წლის ფინანსური და ტექნიკური მონაცემები, აგრეთვე ტარიფის გაანგარიშების წელს და სატარიფო წელს განსახორციელებელი ინვესტიციების გეგმა.

რეგულირებადი აქტივების ბაზის ფორმირებაში მონაწილეობს, როგორც საწარმოს არსებული (მოქმედი) აქტივები, ასევე კომისიასთან შეთანხმებული საინვესტიციო გეგმით გათვალისწინებული (დაგეგმილი) აქტივები, რომელთა ღირებულება განისაზღვრება ისტორიული ღირებულების შეფასების მეთოდით. კომისიასთან შეთანხმებული საინვესტიციო გეგმით გათვალისწინებული აქტივების დაგეგმილი ღირებულების შეფასებისას, გამოიყენება მათი საინვესტიციო ღირებულება (მშენებლობა, შექმნა, კაპიტალური რემონტი და ა.შ.) (იხ. დანართი №4. კომპანიის რეგულირებადი აქტივების ბაზა და დანართი №5 კომპანიის საინვესტიციო გეგმა).

თუ საწარმოს მიერ დაგეგმილი ინვესტიციები (კონკრეტული საინვესტიციო პროექტი) არ განხორციელდა კომისიასთან შეთანხმებული საინვესტიციო გეგმის პირობებით (არ დასრულდა საინვესტიციო გეგმით გათვალისწინებული წლის ბოლომდე), ასეთი ინვესტიციები განიხილება, როგორც დაუმთავრებელი მშენებლობა და აღნიშნულ ინვესტიციაზე საწარმოს მიერ მიღებული კაპიტალური დანახარჯები ექვემდებარება კორექტირებას.

სატარიფო განაცხადით წარმოდგენილი მონაცემების ფარგლებში, სემეკის ტექნიკური დეპარტამენტი აანალიზებს წარმოდგენილ ინფორმაციას (საინვესტიციო პროექტებს) და შესაბამის ტექნიკურ დასკვნას ამზადებს. ცალკეული პროექტის არა მარტო შინაარსობრივი და დოკუმენტური დადასტურება ხდება, არამედ მიზნობრიობაც მოწმდება. კომისიის მხრიდან ყოფილა ისეთი შემთხვევები, როცა კომპანიის მოთხოვნა საინვესტიციო პროექტებთან დაკავშირებით არ გაუთვალისწინებია.

2015 წლის 27 აგვისტოს საჯარო სხდომაზე საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელმა ეროვნულმა კომისიამ სს „თელასის“ მიერ 2015-2016 წლებში განსახორციელებელი ინვესტიციების მოცულობა განსაზღვრა. კომისიის გადაწყვეტილების თანახმად, სს „თელასის“ მიერ კომისიასთან შეთანხმებული ინვესტიციები 2015 წლისათვის 15,234 მილიონ ლარს, ხოლო 2016 წელს – 16,239 მილიონ ლარს შეადგენს.

სს „თელასის“ წლების მიხედვით განესაზღვრა საინვესტიციო პროექტების განხორციელების ვალდებულება. კერძოდ, კომპანიას 2015 წელს 37 საინვესტიციო

პროექტი, ხოლო 2016 წელს – 35 პროექტი უნდა განეხორციელებინა. სს „თელასის“ 2015-2016 წლების საინვესტიციო გეგმის მიხედვით დაგეგმილი იყო ქვესადგურების, საჰაერო გადამცემი ხაზებისა და საკაბელო მეურნეობის რეაბილიტაცია, ელექტროენერჯის კომერციული აღრიცხვის ავტომატური სისტემის განვითარება, ტრანსფორმატორების კაპიტალური რემონტი და სხვა სახის კაპიტალური ინვესტიციები. წარმოდგენილმა საინვესტიციო პროექტებმა კომისიაში გაიარა წინასწარი ტექნიკური ექსპერტიზა და მიჩნეულ იქნა როგორც საჭირო და დასაბუთებული ინვესტიცია. კომისია ახორციელებს მონიტორინგს პროექტების მიმდინარეობასა და შესრულების ვადებზე. სს „თელასმა“ ელექტროენერჯის განაწილების, გატარებისა და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მიზნით, 2015 წლის 23 ივლისს კომისიაში წარადგინა სატარიფო განაცხადი თანდართული საინვესტიციო გეგმით.

კომპანიის მიერ თავდაპირველად წარმოდგენილ იქნა მთლიანობაში 66 958 030 ლარის ღირებულების საინვესტიციო პროექტები, აქედან 2015 წლისათვის გათვალისწინებული იყო 32 637 230, ხოლო 2016 წელს – 34 320 800 ლარის ინვესტიცია, თუმცა აღნიშნული მოცულობები განხილვების შედეგად დაკორექტირდა. კერძოდ, კომისიამ არ გაითვალისწინა ქსელზე მიერთებების უზრუნველსაყოფად საჭირო ხარჯები წინასწარ, ვინაიდან, ელექტროენერჯის გამანაწილებელ ქსელზე მიერთების საფასური, რომელსაც ქსელზე მიერთების მსურველი უხდის კომპანიას, უკვე განსაზღვრულია შესაბამისი დადგენილებით. შესაბამისად, ამ მომსახურების ხარჯის სს „თელასის“ ტარიფში წინასწარ ასახვა, არ იქნა მიზანშეწონილად მიჩნეული, ვინაიდან მისი გადახდა ხდება ინდივიდუალურად, ქსელზე მიერთების მსურველი პირის მიერ.²⁰⁸

რაც შეეხება სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიას“ – 2014 წლის 15 აგვისტოს №31/1-1 სემეკის გადაწყვეტილებით ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მიზნით წარმოდგენილი სატარიფო განაცხადით გათვალისწინებული 2014-2015 წლების საინვესტიციო გეგმა იქნა შეთანხმებული. ამასთან, შეთანხმებულ საინვესტიციო პროექტებს, რომლებიც ითვალისწინებენ სამშენებლო (სამონტაჟო) – სარეაბილიტაციო სამუშაოებს, თან უნდა დაერთოს შესაბამისი საექსპერტო დასკვნები ფაქტიურად შესრულებული სამუშაოს შესახებ, არაუგვიანეს 2015 წლის 1 დეკემბრისა (აღნიშნული ვადა კიდევ

²⁰⁸ <http://gnerc.org/ge/sadjaro-skhdomebi/sadjaro-skhdomebis-shedegebi-presrelizi/sxdomis-shedegebi/16551>, 03.11.2016

ერთხელ გადაეწია კომპანიას 2016 წლის 1 ოქტომბრამდე).

საანგარიშო 2016 წელს კომისიამ შეისწავლა და მიიღო გადაწყვეტილება სს „თელასისა“ და სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ მიერ განხორციელებული/განსახორციელებელი ინვესტიციების შესაბამისობის თაობაზე. საინვესტიციო პროექტების შესწავლა განხორციელდა შემდეგი კრიტერიუმების გათვალისწინებით:²⁰⁹

- მიწოდების საიმედოობის ამაღლება;
- ელექტროენერჯის ხარისხის მაჩვენებლების გაუმჯობესება;
- დანაკარგების შემცირება;
- უსაფრთხო ექსპლუატაციის პირობების მოთხოვნების შესრულება.

კომპანიის მიერ განხორციელებული ინვესტიციის მიზანი მხოლოდ თანხის დახარჯვა არ უნდა იყოს, არამედ უნდა გაუმჯობესდეს ტექნიკური და ფინანსური მდგომარეობა - დასახული სამიზნე მაჩვენებელი - ინდიკატორი.

ლიტვის მარეგულირებელი კომისიაც წინასწარ ითანხმებს ინვესტიციას. კომისია ყველა ინვესტიციის ზოგად ანალიზს აკეთებს. თუ კონკრეტული ინვესტიციის მოცულობა აჭარბებს მის მიერ დადგენილ ზღვარს ღირებულებით ნაწილში (ელექტროენერჯის სექტორული კომპანიებისთვის - TSO-თვის 3,5 მლნ ევროზე მეტი, DSO-თვის 1,5 მლნ ევროზე მეტი, ხოლო საბაზრო ძალაუფლების მქონე გენერაციისათვის 1 მლნ ევროზე მეტი), მაშინ დეტალური შემოწმება ტარდება ინვოისების დონეზე.

საინვესტიციო პროექტების +/- 10%-იანი სხვაობა დაშვებულ ნორმად არის მიჩნეული. ინვესტიციის შეფასება დაფუძნებულია ეკონომიკურ და ფინანსურ კრიტერიუმებზე. თუ ეფექტური საინვესტიციო პროექტი დადებითი შედეგის მომტანი უნდა ყოფილიყო და გამოიყვანდა, რომ უარყოფითი შედეგი აქვს, კომისიას შეუძლია შეამციროს ასეთი ინვესტიციის ღირებულება ტარიფის დადგენის პერიოდში.

მარეგულირებელი კომისია ინვესტიციების განხორციელების მთელ პროცესს აკონტროლებს. ანალიზებს დაგეგმილ და ფაქტიურ მაჩვენებლებს, ასევე დაფინანსების წყაროებს. ხარჯ-სარგებლიანობის ანალიზის შედეგები დაფუძნებულია შესწავლის პერიოდზე. ანალიზის პერიოდი იწყება ექსპლუატაციაში გაშვებიდან სწავლების ეტაპის ჩათვლით. ზოგადად

²⁰⁹ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 28.

რეკომენდირებულია ორ ჭრილში შესწავლა - საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდებისთვის. მათი შეფასება ხდება საერთო საფუძველებზე, ანუ სარგებელი უნდა დაჯგუფდეს წლების მიხედვით. სარგებლის მიღების პერიოდად განიხილება 20 წელი. საერთო ინტერესების მქონე პროექტებზე ანალიზი ხორციელდება ENTSO-E-ის მეთოდოლოგიის საფუძველზე.

პროექტის შეფასების ორი გზა არსებობს:

1. ითვლება ყველა პროექტის განხორციელების შედეგი და შემდეგ ხდება ცალკეული პროექტის გამოყოფა. ამ დროს თითოეული პროექტის ეფექტი ფასდება იმ პრინციპით, თუ რა მოხდება, ამ პროექტის არ განხორციელებით და სხვა ყველა პროექტების განხორციელების პირობებში.

2. ითვლება ცალკეული პროექტის განხორციელების ეფექტი.

რაც შეეხება მომსახურების ხარისხს 2016-2020 წლებისთვის (5 წელი) ლიტვის მარეგულირებელ კომისიას დადგენილი აქვს ხარისხის ინდიკატორები DSO-თვის SAIDI (52.12 წუთი მომხმარებელზე) და SAIFI (0.72 გამორთვა მომხმარებელზე), ხოლო TSO-თვის ENS (energy not supplied – 6.3 MWH) და AIT (average interruption time - 0.29 წუთი).

თუ კომპანია დადგენილ ცალკეულ ინდიკატორს არ აჭარბებს 5%-ით, მაშინ მას არ აჯარიმებენ, თუ 5%-დან 10%-მდე გააუარესებს მაჩვენებელს, უმცირებენ ROI-ის 1%-ით, ხოლო თუ 10%-ზე მეტით, ამ შემთხვევაში - 2%-ით. ერთდროულად ორი ინდიკატორის 10%-ით გადაჭარბების შემთხვევაში ჯარიმა არის 4%. თუ კომპანიამ გააუმჯობესა მაჩვენებლები, მას დამატებით წახალისებას არ აძლევენ, ვინაიდან, WACC აძლევს ამ მოგებას და დამატებითი წახალისება კომპანიას არ სჭირდება. მომხმარებლები დაყოფილია სამ კატეგორიად:

კატეგორია	ზომის ერთეული	ელ. გათიშვის დრო	ელ. აღდგენის დრო
I	საათი	0	0
I I	საათი	2,5	1,3
I I I	საათი	24	3,32

ზემოაღნიშნული ინდექსებისთვის წინასწარ განსაზღვრული გრძელვადიანი სამიზნე მაჩვენებელი არ არსებობს. ყოველი მომდევნო ხუთწლედისთვის სტანდარტები დგინდება ისტორიულ მონაცემებზე დაყრდნობით. ინდექსების გაანგარიშებისას მხედველობაში არ მიიღება ფორს-მაჟორი.

დღეს აშკარაა საქართველოს ეკონომიკაში უცხოური ინვესტიციების გამოყენების აქტუალურობა. ეროვნული წარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების, მსოფლიო ბაზარზე ნდობის მოპოვების, საერთაშორისო საფინანსო გაცვლაში მონაწილეობის ინტერესები, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის პირობების შექმნის აუცილებლობას განაპირობებს.

„ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“ საქართველოს კანონის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიზანს წარმოადგენს ადგილობრივი და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის ხელშეწყობა ელექტროენერგეტიკის დარგის რეაბილიტაციისა და განვითარების მიზნით.

სწორედ დარგის განვითარებისთვის 1993 წლიდან დაიწყო დარგში არსებული საწარმოების პრივატიზაცია. ენერგეტიკის ობიექტების პრივატიზების განხორციელებით მიღწეულ იქნა მნიშვნელოვანი შედეგები, კერძოდ:

- ახალი ტიპის მესაკუთრის ფორმირების შედეგად მინიმუმამდე შემცირდა ისეთი მანკიერი მოვლენები, როგორცაა: დატაცება, გაფლანგვა, შემოსავლების დამალვა, არაკომპეტენტურობა და ა.შ;
- ინვესტორის მიერ ვალების ნაწილი დაიფარა, ნაწილის გადახდა შეჩერდა;
- ენერჯის საფასურის ანაზღაურებისა და მოსახლეობისაგან მისი გადახდის საკითხს ინვესტორი არეგულირებს;
- თანდათან წყდება ელექტროენერჯის დაზოგვის საკითხი;
- უცხოური კრედიტების ათვისება და სახელმწიფოს ვალდებულებები, ძირითადად, გადასულია ინვესტორზე;
- გარკვეულწილად გაიზარდა გადასახადების გადახდები და სახელმწიფოს შემოსავლები;
- დარგის რეაბილიტაციას ახორციელებს ინვესტორი;
- მოწოდებული ენერჯის ღირებულების სრულმა გადახდამ დადებითი გავლენა იქონია ენერგეტიკაზე;
- გაიზარდა შესაძლებლობა დარგის საექსპორტო პოტენციალის უკეთ გამოყენებისათვის.

პრივატიზება ხორციელდება ენერგეტიკულ საწარმოთა განვითარების აუცილებლობიდან გამომდინარე. მის გარეშე, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, წარმოუდგენელია დარგის განვითარება.

პრივატიზაცია ეკონომიკის განვითარების მძლავრი საშუალებაა. წარმატებით ჩატარებულმა პრივატიზაციამ შეიძლება ხელი შეუწყოს, როგორც ქვეყნის ბიუჯეტის დაბალანსებას, ისე საგადამხდელო ბალანსის განმტკიცებას, მთლიანად ეკონომიკის დივერსიფიკაციას და სხვა ფასეულობის გამჭვირვალობას, საჯაროობას.

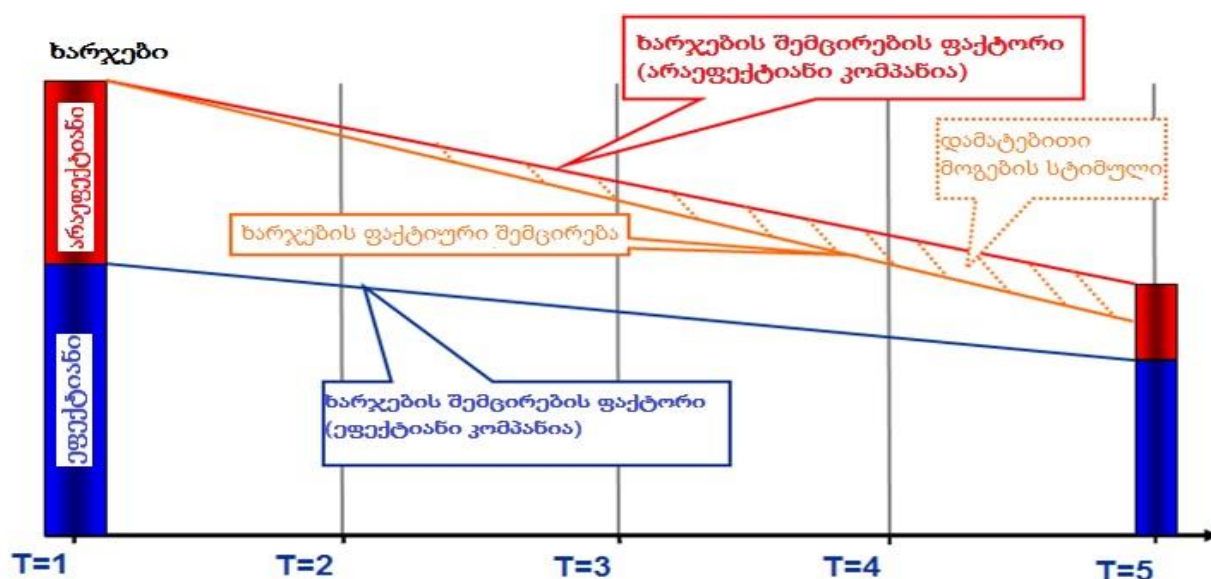
საქართველოში პრივატიზაციის ძირითად მიზანს წარმოადგენდა სისტემის აღდგენა, მისი შემდგომი სრულყოფა, საიმედო და ეკოლოგიურად სუფთა ენერგომომარაგება უმცირესი დანახარჯებით. პრივატიზებით შესაძლებელია სექტორის მუშაობის მაჩვენებლების გაუმჯობესება.

ანალიზის საფუძველზე დადგინდა, რომ პრივატიზაციის შემდეგ აღნიშნულ ობიექტთა უმრავლესობამ მუშაობა გააუმჯობესა.

საქართველოს ენერგეტიკისა და მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ 2014 წელს დამტკიცებულ იქნა ახალი სატარიფო მეთოდოლოგია, რომელიც დაფუძნებულია ევროპულ გამოცდილებასა და სტანდარტებზე:

- „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“ (დანართი №1);
- „ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციის და ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორის მომსახურების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“ (დანართი №2);
- „სატარიფო რეგულირებას დაქვემდებარებული საწარმოების რეგულირებადი აქტივების ცვეთა/ამორტიზაციის ნორმები“ (დანართი №3).

ბაზისური პრინციპები საერთო აქვს აღნიშნულ მეთოდოლოგიებს, იმ განსხვავებით, რომ დანართი №1 დაფუძნებულია ე.წ. „წამახალისებელი რეგულირების“ მეთოდზე (იხ. დიაგრამა №51), ხოლო დანართი №2 – „დანახარჯები პლიუს“ მეთოდზე. ტარიფის გაანგარიშების ძირითადი განმასხვავებელი ის არის, რომ წამახალისებელი რეგულირების დროს ხდება განსახორციელებელი ინვესტიციების წინასწარ ასახვა ტარიფში, ხოლო მეორე შემთხვევაში - მხოლოდ განხორციელებული ინვესტიციების.

ელექტროენერჯის მოხმარების ტარიფი მოიცავს ელექტროენერჯის შესყიდვასა და განაწილებასთან დაკავშირებულ დანახარჯებს და იანგარიშება შემდეგი ფორმულით (თეთრი/კვტსთ):²¹¹

$$T_{i \text{ მოხმარ } (t+1)} = P_{\text{საშ } (t+1)} + T_{i \text{ განაწ. } (t+1)}$$

სადაც: $T_{i \text{ განაწ. } (t+1)}$ – სატარიფო წლისთვის ელექტროენერჯის განაწილების ტარიფი ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ქსელის ძაბვის i -ურ საფეხურზე (თეთრი/კვტსთ); $P_{\text{საშ } (t+1)}$ – სატარიფო წლისთვის განაწილების ლიცენზიატის მიერ შესასყიდი ელექტროენერჯის საპროგნოზო საშუალო შეწონილი ფასი, რომელიც მოიცავს ელექტროენერჯის შესყიდვასთან დაკავშირებულ კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ყველა ხარჯს (თეთრი/კვტსთ); i – ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ქსელის ძაბვის შესაბამისი საფეხური.

ტარიფების გაანგარიშებისას, კომისია ხელმძღვანელობს საწარმოს მიერ სატესტო წელს შესყიდული და განაწილებული ელექტროენერჯის რაოდენობების ფაქტობრივი მონაცემებით, სექტორში მოხმარების დინამიკის გათვალისწინებით ან/და ტარიფის გაანგარიშების წელს სატარიფო წლისთვის დამტკიცებული ელექტროენერჯის საპროგნოზო ბალანსებით.

შესასყიდი ელექტროენერჯის საშუალო შეწონილი ფასის

²¹⁰ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016.

²¹¹ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016, მუხლი 16.

განსახდერისათვის, საწარმო ვალდებულია კომისიას წარუდგინოს სატარიფო წლისათვის ელექტროენერჯის კონკრეტული წყაროებიდან შესყიდვის სავარაუდო რაოდენობა და ფასი, აგრეთვე ელექტროენერჯის შესყიდვასთან დაკავშირებული სხვა საპროგნოზო დანახარჯები. წარმოდგენილი ინფორმაციის გათვალისწინებით კომისია ადგენს საწარმოს მიერ სატარიფო წლისათვის შესყიდული (შესასყიდი) ელექტროენერჯის საშუალო შეწონილ ფასს შემდეგი ფორმულით:²¹²

$$P_{საშ}(t+1) = \frac{COSTE(t+1) + COSTGC(t+1) + COSTT(t+1) + COSTD(t+1) + CORR_{ელ.ენერჯია}(t+1)}{E_{მიღ}(t+1)} \times 100$$

სადაც: $P_{საშ}(t+1)$ – საწარმოს მიერ შესასყიდი ელექტროენერჯის საპროგნოზო საშუალო შეწონილი ფასი სატარიფო წლისთვის (თეთრი/კვტსთ); $COSTE(t+1)$ – საწარმოს მიერ შესასყიდი ელექტროენერჯის ჯამური საპროგნოზო ღირებულება სატარიფო წლისთვის (ლარი); $COSTGC(t+1)$ – გარანტირებული სიმძლავრის საფასურის ჯამური საპროგნოზო ღირებულება სატარიფო წლისთვის (ლარი); $COSTT(t+1)$ – გადაცემის ლიცენზიატების მიერ გაწეული გადაცემის მომსახურების ჯამური საპროგნოზო ღირებულება სატარიფო წლისთვის (ლარი); $COSTD(t+1)$ – დისპეტჩერიზაციის ლიცენზიატის მიერ გაწეული დისპეტჩერიზაციის მომსახურების ჯამური საპროგნოზო ღირებულება სატარიფო წლისთვის (ლარი); $CORR_{ელ.ენერჯია}(t+1)$ – ელექტროენერჯის შესყიდვის კორექტირების მაჩვენებელი, რომელიც უზრუნველყოფს სატარიფო წლის ტარიფში ელექტროენერჯის შესყიდვასთან დაკავშირებულ ფაქტობრივ და დაგეგმილ დანახარჯებს შორის სხვაობის ასახვას (ლარი); $E_{მიღ}(t+1)$ – საწარმოს მიერ მიწოდების პუნქტებში მიღებული (აღრიცხული) ელექტროენერჯის საპროგნოზო რაოდენობა სატარიფო წლისთვის (კვტ.სთ).

ელექტროენერჯის განაწილების და გატარების ტარიფები ძაბვის თითოეული საფეხურისათვის (თეთრი/კვტსთ) იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:²¹³

$$T_{i\text{ გაწაწ}} = \frac{RCB_{i(t+1)}}{E_{i\text{ გაწაწ}(t+1)}} \times 100$$

²¹² „ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციის და ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის ოპერატორის მომსახურების ტარიფების განგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016, მუხლი 17.

²¹³ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების განგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016, მუხლი 15.

სადაც: $RCB_{i(t+1)}$ – საწარმოს რეგულირებადი დანახარჯების ბაზის ღირებულება, სატარიფო რეგულირების პერიოდის სატარიფო წლისთვის, მიკუთვნებული ძაბვის i -ურ საფეხურს; E_i განაწილება – საწარმოს მიერ ძაბვის i -ურ საფეხურზე ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ქსელით განაწილებული და გატარებული ელექტროენერჯის საპროგნოზო რაოდენობების ჯამი სატარიფო წლისთვის (კვტ.სთ); I – ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ქსელის ძაბვის შესაბამისი საფეხური.

ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშებისთვის რეგულირებადი დანახარჯების ბაზა სატარიფო წლისთვის იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:²¹⁴

$$RCB_{(t+1)} = CAPEX_{(t+1)} + cOPEX_{(t+1)} + ncOPEX_{(t+1)} + CNL_{(t+1)} + CORR_{(t+1)}$$

სადაც: $CAPEX_{(t+1)}$ – საწარმოს კაპიტალური დანახარჯები სატარიფო წლისთვის (ლარი); $cOPEX_{(t+1)}$ – საწარმოს კონტროლირებადი საოპერაციო დანახარჯები სატარიფო წლისთვის (ლარი); $ncOPEX_{(t+1)}$ – საწარმოს არაკონტროლირებადი საოპერაციო დანახარჯები სატარიფო წლისთვის (ლარი); $CNL_{(t+1)}$ – ელექტროენერჯის გამანაწილებელ ქსელში ელექტროენერჯის ნორმატიული დანაკარგების ღირებულება სატარიფო წლისთვის (ლარი); $CORR_{(t+1)}$ – დანახარჯების კორექტირების მაჩვენებელი.

თავის მხრივ სატარიფო წლისთვის კაპიტალური დანახარჯები იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:²¹⁵

$$CAPEX_{(t+1)} = RAB_{(t+1)} \times WACC + D_{(t+1)}$$

სადაც: $RAB_{(t+1)}$ – რეგულირებადი აქტივების ბაზის ღირებულება სატარიფო წლისთვის (ლარი); $WACC$ – რეგულირებადი აქტივების ბაზაზე ამონაგების ნორმა სატარიფო რეგულირების პერიოდისთვის (%); $D_{(t+1)}$ – წლიური ცვეთა სატარიფო წლისთვის (ლარი).

რეგულირებადი აქტივების ბაზაში არ მონაწილეობს: ინვესტიცია, რომელიც განხორციელდა ან განხორციელდება მესამე მხარის სრული ან ნაწილობრივი დაფინანსებით, ასევე ინვესტიცია, რომელსაც კომისია არ მიიჩნევს დასაბუთებულად და გონივრულად. რეგულირებადი აქტივების ბაზის ღირებულება

²¹⁴ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016, მუხლი 5.

²¹⁵ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016, მუხლი 6.

სატარიფო წლის ბოლოს იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:²¹⁶

$$RAB(t+1) = TA(t-1) + IA(t-1) - TP(t-1) - RA(t-1,t,t+1) + pINV(t,t+1) - pD(t,t+1) - pTP(t,t+1) + pDTP(t,t+1)$$

სადაც: TA(t-1) – მატერიალური აქტივების ღირებულება სატესტო წლის ბოლოს (ლარი); IA(t-1) – არამატერიალური აქტივების ღირებულება სატესტო წლის ბოლოს (ლარი); TP(t-1) – მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილი აქტივების ღირებულება სატესტო წლის ბოლოს (ლარი); RA(t-1,t,t+1) – სატესტო წელს ექსპლუატაციიდან გასული და ტარიფის გაანგარიშების და სატარიფო წლის საინვესტიციო გეგმის ფარგლებში ექსპლუატაციიდან გასასვლელი აქტივების ღირებულება და გაუფასურების ზარალის ღირებულება სატესტო წლისთვის (ლარი); pINV(t,t+1) – კომისიასთან შეთანხმებული საინვესტიციო გეგმით გათვალისწინებული (დაგეგმილი) აქტივების ღირებულება ტარიფის გაანგარიშების წლისა და სატარიფო წლისთვის (ლარი); pD(t,t+1) – წლიური ცვეთა/ამორტიზაცია ტარიფის გაანგარიშების წლისა და სატარიფო წლისთვის, რომელიც ერიცხება არსებულ და დაგეგმილ მატერიალურ და არამატერიალურ აქტივებს (ლარი); pTP(t,t+1) – მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილი აქტივების ღირებულება ტარიფის გაანგარიშების წლისა და სატარიფო წლისთვის (ლარი); pDTP(t,t+1) – მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილ აქტივებზე დარიცხული წლიური ცვეთა/ამორტიზაცია ტარიფის გაანგარიშების წლისა და სატარიფო წლისთვის (ლარი).

დადგენილების მესამე დანართით დამტკიცებულია, სატარიფო რეგულირებას დაქვემდებარებული საწარმოების რეგულირებადი აქტივების ცვეთა/ამორტიზაციის ნორმები. აღნიშნული ნორმები გამოიყენება 2014 წლის 1 იანვრის შემდეგ ექსპლუატაციაში შესულ აქტივებთან დაკავშირებით, ხოლო 2014 წლის 1 იანვრამდე ექსპლუატაციაში შესულ აქტივებთან მიმართებით, კომისია ითვალისწინებს საწარმოს მიერ გამოყენებულ ცვეთა/ამორტიზაციის ნორმებს, ხოლო ამ ინფორმაციის არ არსებობის შემთხვევაში, კომისია უფლებამოსილია გამოიყენოს საქართველოს საგადასახადო კოდექსით განსაზღვრული საამორტიზაციო ანარიცხების გაანგარიშების წესი. დადგენილი ნორმა საშუალებას გვაძლევს გავიგოთ თუ რამდენ ხანში შეძლებს ინვესტორი თანხის

²¹⁶ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016, მუხლი 7.

უკან დაბრუნებას (იხ. დანართი №6. „სატარიფო რეგულირებას დაქვემდებარებული საწარმოების რეგულირებადი აქტივების ცვეთა/ამორტიზაციის ნორმები“).

ტარიფის შემდეგი დიდი კომპონენტი არის საოპერაციო დანახარჯები, რომელიც შედგება კონტროლირებადი და არაკონტროლირებადი საოპერაციო დანახარჯებისაგან. საოპერაციო დანახარჯებმა უნდა უზრუნველყოს საწარმოსათვის შესაბამის რეგულირებად საქმიანობაზე გასაწევი დანახარჯების ანაზღაურება, მათ შორის: ექსპლუატაციისა და მომსახურების დანახარჯები, ადმინისტრაციული და საერთო დანახარჯები. ამასთან აუცილებელია ხარჯები იყოს დასაბუთებული, გონივრული და სამართლიანი.

საწარმოსათვის სატარიფო რეგულირების პერიოდის კონტროლირებადი საოპერაციო დანახარჯების ბაზად აიღება საბაზისო წლის აუდირებული კონტროლირებადი საოპერაციო დანახარჯები, რომელიც სატარიფო რეგულირების პერიოდის ყოველი სატარიფო წლისათვის იცვლება მხოლოდ სამომხმარებლო ფასების ინდექსისა და ეფექტიანობის ფაქტორის გამოყენებით და იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:²¹⁷

$$cOPEX(t+1) = cOPEX(t-1) \times (1 + CPI_t - X_t) \times (1 + CPI(t+1) - X(t+1))$$

სადაც: $cOPEX(t-1)$ – საწარმოს კონტროლირებადი საოპერაციო დანახარჯები სატესტო წლისთვის (ლარი); CPI_t – სატესტო წლის ინფლაცია ტარიფის გაანგარიშების წლისთვის (%); X_t – ეფექტიანობის ფაქტორი ტარიფის გაანგარიშების წლისთვის (%); $CPI(t+1)$ – ტარიფის გაანგარიშების წლის ინფლაცია სატარიფო წლისთვის (%); $X(t+1)$ – ეფექტიანობის ფაქტორი სატარიფო წლისთვის (%).

რაც შეეხება არაკონტროლირებად საოპერაციო დანახარჯებს, მასში გაითვალისწინება ყველა ის დანახარჯი, რომლებიც გამოწვეულია გარეშე ფაქტორებით და რომლებზეც საწარმოს გადაწყვეტილების მიღება ან ზეგავლენის მოხდენა არ შეუძლია (გადასახადები, მოსაკრებლები, კომისიის რეგულირების საფასური, ბაზრის ოპერატორის ტარიფი და სხვა). ის იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:²¹⁸

$$ncOPEX(t+1) = ncOPEX(t-1) \times (1 + CPI_t) \times (1 + CPI(t+1))$$

სადაც: $ncOPEX(t-1)$ – საწარმოს არაკონტროლირებადი საოპერაციო

²¹⁷ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016, მუხლი 11.

²¹⁸ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016, მუხლი 12.

დანახარჯები სატესტო წლისთვის (ლარი); CPIt – სატესტო წლის ინფლაცია ტარიფის გაანგარიშების წლისთვის (%); CPI(t+1) – ტარიფის გაანგარიშების წლის ინფლაცია სატარიფო წლისთვის (%).

დანახარჯების ალოკაცია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა, რასაც მარეგულირებელი კომისიები რეგულირების პერიოდში აწყდებინ. თუ საწარმო ეწევა ერთზე მეტ რეგულირებად საქმიანობას და ამასთან, არარეგულირებად საქმიანობასაც, იგი ვალდებულია, სატესტო წლის შემოსავლები და დანახარჯები თითოეული რეგულირებადი და არარეგულირებადი საქმიანობის, ხოლო აქტივების ღირებულება თითოეული რეგულირებადი საქმიანობების მიხედვით კომისიაში წარმოადგინოს განცალკევებულად. ხშირად კომპანიები ცდილობენ რეგულირებადი დანახარჯების ნაწილში ჩასვან არარეგულირებადი ხარჯები და მიიღონ აღნიშნულ ხარჯზე დაფინანსება ტარიფის სახით. ამიტომ ასეთ საკითხებს განსაკუთრებული ყურადღებით ეკიდება მარეგულირებელი კომისია.

საკმაოდ მგრძობიარე საკითხია ელექტროენერჯის ნორმატიული დანაკარგი, რომლის სიდიდეც საწარმოსათვის დგინდება კომისიის მიერ შესაბამისი ნორმატიული აქტით გათვალისწინებული წესით და მოქმედებს სატარიფო რეგულირების პერიოდში. მაგალითად, სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიასთვის“ აღნიშნული დანაკარგის ნორმა შეადგენს – 8.26%, ხოლო სს „თელასისთვის“ – 5.34 %.

იმ შემთხვევაში, თუ ელექტროენერჯის გამანაწილებელ ქსელში ელექტროენერჯის ფაქტობრივი დანაკარგი აღემატება შესაბამისი საწარმოსათვის დადგენილ ელექტროენერჯის ნორმატიულ დანაკარგს, სხვაობით მიღებული ზენორმატიული დანაკარგის ღირებულება არ იქნება გათვალისწინებული ტარიფის გაანგარიშებისას და არ აუნაზღაურდება საწარმოს, ხოლო წინააღმდეგ შემთხვევაში სხვაობით მიღებული მოგება რჩება საწარმოს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, კომპანიის ინტერესია შეამციროს დანაკარგები და ამ გზით რეგულირების პერიოდში მიღებული მოგება დარჩეს მას.

ელექტროენერჯის განაწილების და გატარების ტარიფები დგინდება ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ქსელის ძაბვის შემდეგი საფეხურების მიხედვით:

- ა) 0,2-0,4 კილოვოლტ ძაბვაზე;
- ბ) 3,3-6-10 კილოვოლტ ძაბვაზე;
- გ) 35-110 კილოვოლტ ძაბვაზე.

ინვესტიციების ტარიფზე გავლენის ასახვად, მეთოდოლოგიურ საფუძვლებზე დაყრდნობით, შეგვიძლია განვიხილოთ მაგალითი. დავეშვათ მოცემული გვაქვს RAB (რეგულირებადი აქტივების ბაზა) 12 მლნ ლარი, WACC-ის მიხედვით აქტივებზე ამონაგების ოდენობა იქნება $RAB * WACC = 12 * 13.54\% = 1.625$ მლნ ლარი, ვთქვათ ცვეთის ღირებულება წლის ბოლოსთვის იქნება 0.5 მლნ ლარი და OPEX (საოპერაციო დანახარჯები) 1 მლნ ლარი, მაშინ CAPEX (კაპიტალური დანახარჯები) = $1.625 + 0.5 = 2.125$ და RCB (რეგულირებადი დანახარჯების ბაზა) = $CAPEX + OPEX = 2.125 + 1 = 3.125$ მლნ ლარი. ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ქსელით განაწილებული და გატარებული ელექტროენერჯის საპროგნოზო რაოდენობების ჯამი E სატარიფო წლისთვის 70 მლნ კვტ.სთ. მონაცემებზე დაყრდნობით ტარიფი იქნება $3.125 / 70 * 100 = 4.464$ თეთრი/კვტ.სთ. თუ $P_{წაშ(t+1)} = 9$ თეთრი/კვტ.სთ, მაშინ ელექტროენერჯის მოხმარების ტარიფი იქნება 13.464 თეთრი/კვტ.სთ. დამატებითი 1 მლნ ლარის ინვესტიცია კი ტარიფს გაზრდის 0.253 თეთრი/კვტ.სთ-ით (1.88%).

თუ იმ დაშვებით ვიხელმძღვანელებთ, რომ ბაზარზე მხოლოდ ერთი გენერაციის ობიექტია, მაშინ გენერაციის ნაწილში განხორციელებული ინვესტიცია პირდაპირ გავლენას მოახდენს სამომხმარებლო ტარიფზე, ხოლო თუ რამდენიმეა, მაშინ შესყიდვის საშუალო შეწონილი ფასიც განსხვავებული იქნება და ტარიფზე გავლენაც - ნაკლები, როგორც ერთი ობიექტის არსებობის შემთხვევაში. ამიტომაც აუცილებელია ბაზარი იყოს კონკურენტული, რათა ინვესტიციის გავლენა იყოს ნაკლები. რაც შეეხება განაწილების ტარიფს, გამანაწილებელი კომპანიის მიერ განხორციელებული ინვესტიცია პირდაპირ გავლენას ახდენს ტარიფზე.

ცხრილი №22. ელექტროენერჯის მოხმარების ტარიფის გაანგარიშების სტრუქტურა²¹⁹

კომპონენტები	ზომის ერთეული	მაგალითი 1	მაგალითი 2
RAB	მლნ ლარი	12	12
INV	მლნ ლარი	0	1
WACC	%	13.54%	13.54%
RAB*WACC	მლნ ლარი	1.625	1.76
D	მლნ ლარი	0.5	0.542
CAPEX = RAB*WACC+ D	მლნ ლარი	2.125	2.302

²¹⁹ მოდელი აგებულია ავტორის მიერ ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიის საფუძვლებზე პირობითი დაშვებით.

OPEX	მლნ ლარი	1	1
RCB = CAPEX+OPEX	მლნ ლარი	3.125	3.302
E	კვტ.	70	70
T განაწ = RCB / E	თეთრი/კვტსთ	4.464	4.717
P საშ	თეთრი/კვტსთ	9	9
T მოხმ. = P საშ + T განაწ	თეთრი/კვტსთ	13.464	13.717

დიაგრამაზე №52 ასახულია 2014 წლამდე მოქმედი, 2016 და 2017 წლებში მოქმედი ელექტროენერჯის წარმოების ტარიფების მონაცემები. შედარება გაკეთებულია ელექტროენერჯის წარმოების ტარიფების ძველი და ახალი მეთოდოლოგიების კუთხით. ამასთან, 2015 წელს ექსპლუატაციაში შევიდა გარდაბნის თბოსადგური და შესაბამისად ტარიფიც მას შემდეგ ამოქმედდა.

აღნიშნულ პერიოდში, ახალი მეთოდოლოგიის შესაბამისად არ გაანგარიშებულა ტარიფი შემდეგი ჰესებისთვის: ხრამჭესი 1, ხრამჭესი 2, ხადორჭესი, ვარციხეჭესი და ჟინვალჭესი.

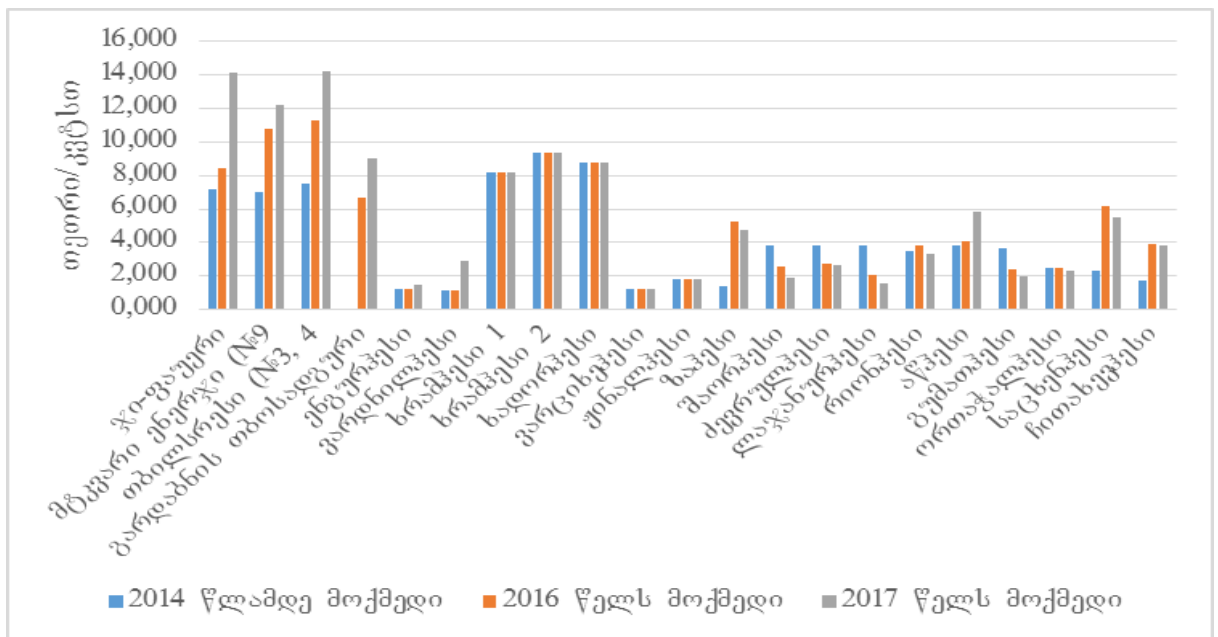
2016 წლის სექტემბერ-ოქტომბერში, გარანტირებული სიმძლავრის საფასურისა და გარანტირებული სიმძლავრის წყაროს ელექტროენერჯის წარმოების ტარიფის დადგენის მოთხოვნით, თბოელექტროსადგურების მიერ კომისიაში წარდგენილ იქნა შესაბამისი სატარიფო განაცხადები. შედეგად, „ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ“ კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილებაში ცვლილების შეტანის შესახებ“ კომისიის 2016 წლის 21 დეკემბრის №31, №32, №33 და №34 დადგენილებებით შემდეგი საწარმოებისთვის – შპს „გარდაბნის თბოსადგური“ (კომბინირებული ციკლის აირტურბინული ელექტროსადგური), შპს „მტკვარი ენერჯი“ (თბილსრესის მე-9 ბლოკი), შპს „საქართველოს საერთაშორისო ენერჯეტიკული კორპორაცია“ (თბილსრესის მე-3 და მე-4 ბლოკები) და შპს „ჯიფაუერი“ (აირტურბინული ელექტროსადგური) დამტკიცდა გარანტირებული სიმძლავრის საფასურები და გარანტირებული სიმძლავრის წყაროს ელექტროენერჯის წარმოების ტარიფები 2017 სატარიფო წელზე.

2016 წელს ელექტროენერჯის წარმოების ტარიფები ასევე დადგინდა ჯამში 12 ჰიდროელექტროსადგურისთვის, მათ შორის, შპს „ენგურჭესის“, შპს „ვარდნილჭესების კასკადის“, სს „ზაჭესისა“ და სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ საკუთრებაში არსებული ჰიდროელექტროსადგურებისთვის – ჩითახევიჭესი, რიონჭესი, ლაჯანურჭესი, ძვერულჭესი, აწჭესი, გუმათჭესების კასკადი, შაორჭესი,

საცხენჭესი და ორთაჭალჭესი.²²⁰

ანალიზის შედეგად იკვეთება, რომ რიგ შემთხვევებში ტარიფი გაეზარდათ ძირითადად თბოელექტროსადგურებს, რაც გამოწვეულია იმპორტირებული ბუნებრივი აირის ღირებულებით (ფასი დაფიქსირებულია დოლარში, ხოლო გადახდა ხორციელდება ეკვივალენტ ლარებში). უცვლელად დატოვებული ჰესების ტარიფების გადათვლა კომისიის მხრიდან არ განხორციელებულა.

დიაგრამა №52. ელექტროენერჯის წარმოების ტარიფები²²¹

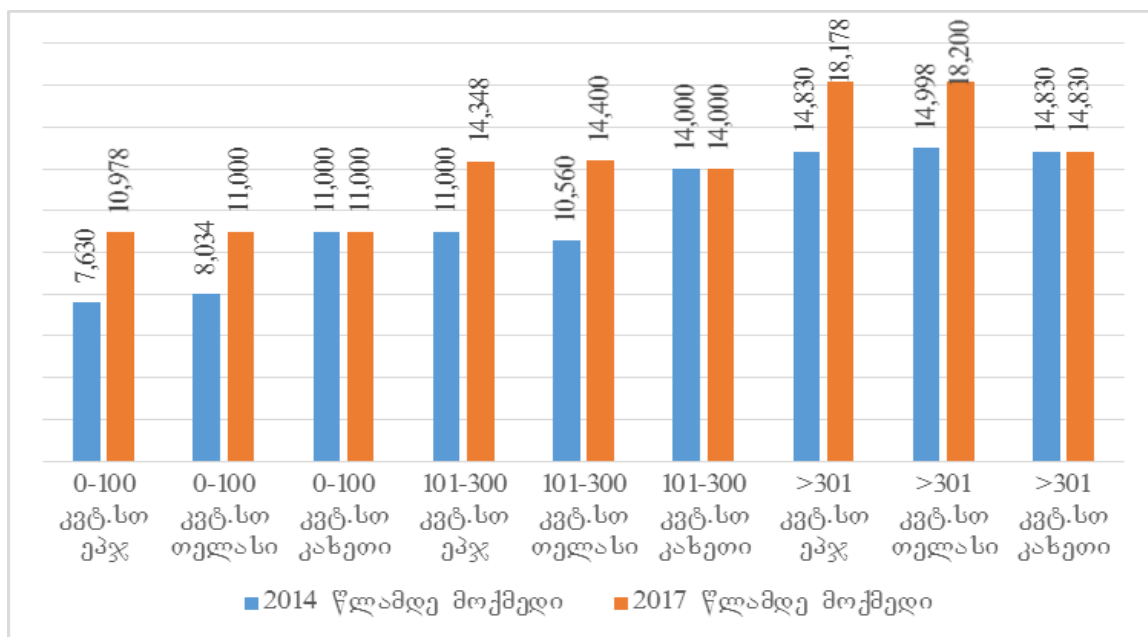

დიაგრამაზე №53 წარმოდგენილია საქართველოს ტერიტორიაზე საყოფაცხოვრებო მომხმარებლებისთვის ელექტროენერჯის განაწილების დადგენილი ტარიფები მოხმარებული კვტ.სთ-ის მიხედვით (საფეხურებრივი ტარიფი). აღნიშნული ჩაშლა მომდინარეობს მოსახლეობის სოციალური დაცვის დამატებითი გარანტიების შექმნის და ელექტროენერჯის რაციონალური გამოყენების ხელშეწყობის მიზნით, საყოფაცხოვრებო მომხმარებლებისთვის (მოსახლეობისთვის) 220/380 ვოლტ ძაბვაზე მოხმარებული ელექტროენერჯის რაოდენობის მიხედვით ელექტროენერჯის შესასყიდი ზღვრული ტარიფები (30 კალენდარულ დღეში). სს „კახეთის ენერჯოლისტრიბუციისთვის“ ტარიფი ახალი მეთოდოლოგიის შესაბამისად არ გადათვლილა.

²²⁰ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის საანგარიშო პერიოდის ანგარიში, გვ. 26-27.

²²¹ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილება – ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ, 26.12.2016.

დიაგრამა №53. საყოფაცხოვრებო მომხმარებლებისთვის დადგენილი ტარიფები²²²

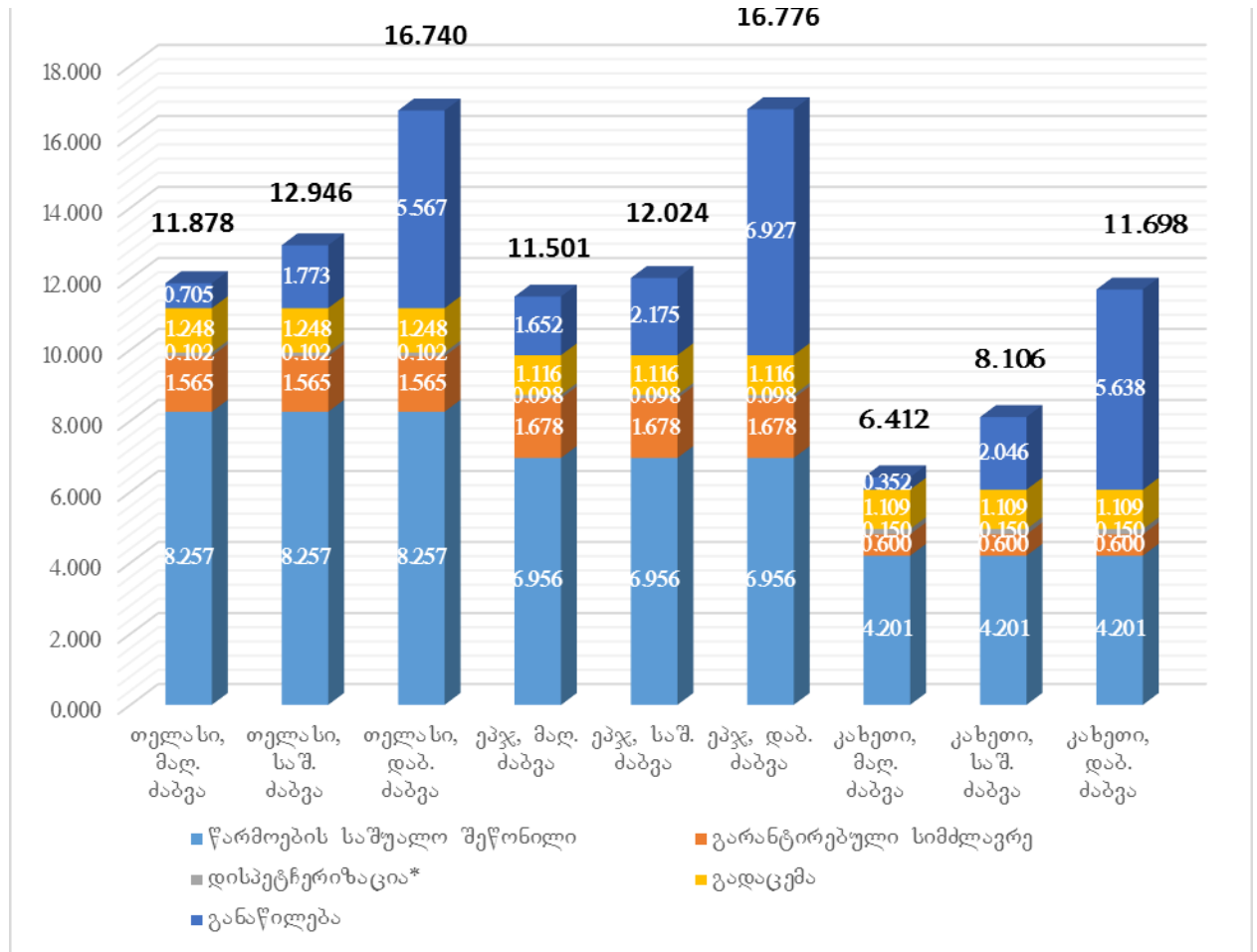
დიაგრამაზე №54 ჩაშლილად არის წარმოდგენილი 2016 წელს მოქმედი სამომხმარებლო ტარიფის (სატარიფო კატეგორია) კომპონენტები, შესაბამისი ღირებულებით. ამასთან, დისპეტჩერიზაციის ტარიფი სამივე გამანაწილებელი კომპანიის ტარიფში განსხვავებული ღირებულებით არის ასახული, რაც გამოწვეულია სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროენერჯის სექტორის“ მიერ დადგენილი ტარიფების ცვლილებით, რომელიც წინ უსწრებდა სამომხმარებლო ტარიფის გაანგარიშებას. 2015 წლის სექტემბრის თვეში დადგინდა სს „თელასის“ მიერ განაწილებული ელექტროენერჯის ტარიფი, რომელშიც დისპეტჩერიზაციის მომსახურების თანხა გათვალისწინებულია 0.102 თეთრი/კვტსთ-ზე, ხოლო სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიას“ ტარიფში აღნიშნული მონაცემი შეადგენს 0.098 (სემეკის 2015 წლის 22 დეკემბრის №36 დადგენილებით შევიდა ძალაში). აღნიშნულის გათვალისწინებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სს „თელასისთვის“ ტარიფის გაანგარიშება, რომ მომხდარიყო 2015 წლის ბოლოსთვის, მაშინ ტარიფში ასახვას ჰპოვებდა 0.098 თეთრი/კვტსთ და სამომხმარებლო ტარიფი 0.004 თეთრი/კვტსთ-ით ნაკლები იქნებოდა.

სემეკის დადგენილებით ტარიფები მტკიცდება დამატებული ღირებულების გადასახადის გარეშე და დიაგრამებზე წარმოდგენილი მონაცემები შესაბამისად

²²² საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილება – ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ, 26.12.2016.

დღგ-ის გარეშეა.

დიაგრამა №54. 2016 წელს მოქმედი ელექტროენერჯის სამომხმარებლო ტარიფები²²³

²²³ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილება – ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ, 26.12.2016.

3.2 ტარიფის ცვლილებით მიღებული ფინანსური შედეგები გამანაწილებელი კომპანიებისთვის

ელექტროენერგეტიკის სექტორში 2006 წელს საყოფაცხოვრებო სექტორისათვის (მოსახლეობისათვის) შემოდებული იქნა ე.წ. „საფეხურებრივი ტარიფი“, რომელიც მოსახლეობის სოციალური დაცვის დამატებითი გარანტიების შექმნას და ელექტროენერგეტიკის რაციონალური გამოყენების ხელშეწყობას ემსახურებოდა. სატარიფო პოლიტიკის შესაბამისად, ელექტროენერგეტიკის საფასურის გადახდა ელექტროენერგეტიკის მომხმარებელს უწევს მოხმარებული ელექტროენერგეტიკის საფეხურებრივი ტარიფის მიხედვით. შესაბამისად, მომხმარებელი, რომელიც მეტ ელექტროენერგიას მოიხმარს, ელექტროენერგეტიკის საფასურს იხდის მაღალი ტარიფით. ევროპის ბევრ ქვეყანაში ეს წესი პირიქით მოქმედებს – რაც უფრო მეტს მოიხმარს აბონენტი ნაკლები ტარიფით უწევს გადახდა, ან კიდევ საათობრივი ტარიფია დაწესებული პიკური დატვირთვების თავიდან აცილების მიზნით.

საქართველოში აღნიშნული ტარიფის შემოღებით მოსახლეობის ნაწილი, რომლებიც ინდივიდუალური მრიცხველით მოიხმარენ ელექტროენერგიას, გამანაწილებელი კომპანიების მიხედვით წარმოდგენილია დიაგრამებზე №55-№57. 2015 წელს სს „თელასის“ ელექტროენერგეტიკის საყოფაცხოვრებო მოხმარების 60%-მდე მოდის „საფეხურებრივი ტარიფის“ I და II საფეხურებზე, რაც მიუთითებს ელექტროენერგეტიკის დაზოგვის სერიოზულ მოტივაციაზე. რაც შეეხება „საფეხურებრივი ტარიფის“ III საფეხურს, იგი 2015 წელს 39.3%-ია (შემცირებულია 2014 წელთან შედარებით 41.6%).²²⁴

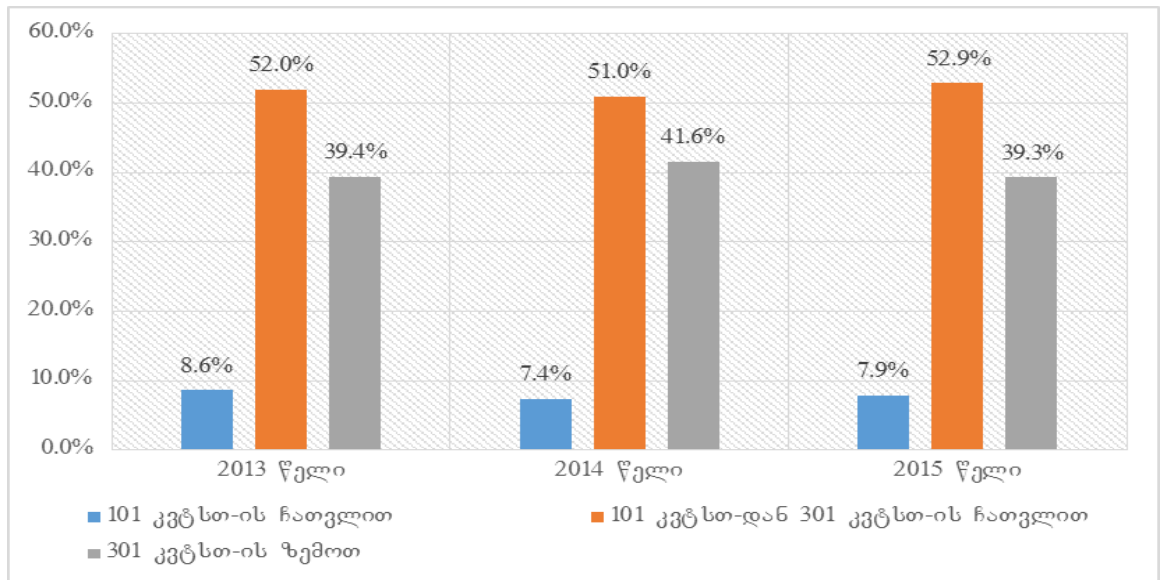
რაც შეეხება სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ საყოფაცხოვრებო აბონენტების მიერ მოხმარებულ ელექტროენერგიას, 2015 წელს ჯამური მოხმარების 75%-მდე „საფეხურებრივი ტარიფის“ I და II საფეხურებზე მოდის, ხოლო III საფეხურზე მხოლოდ 25%-ია. იგივე მონაცემები სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუციის“ საყოფაცხოვრებო აბონენტებისთვის შეადგენს - 88%-ს, ხოლო III საფეხურზე მხოლოდ 12%-ს.

თუ სამივე გამანაწილებელ კომპანიას შევადარებთ ერთმანეთს, შედეგად მივიღებთ, რომ სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუციის“ საყოფაცხოვრებო მომხმარებელთა მიერ ელექტროენერგია ძირითადად მოხმარებულია I და II

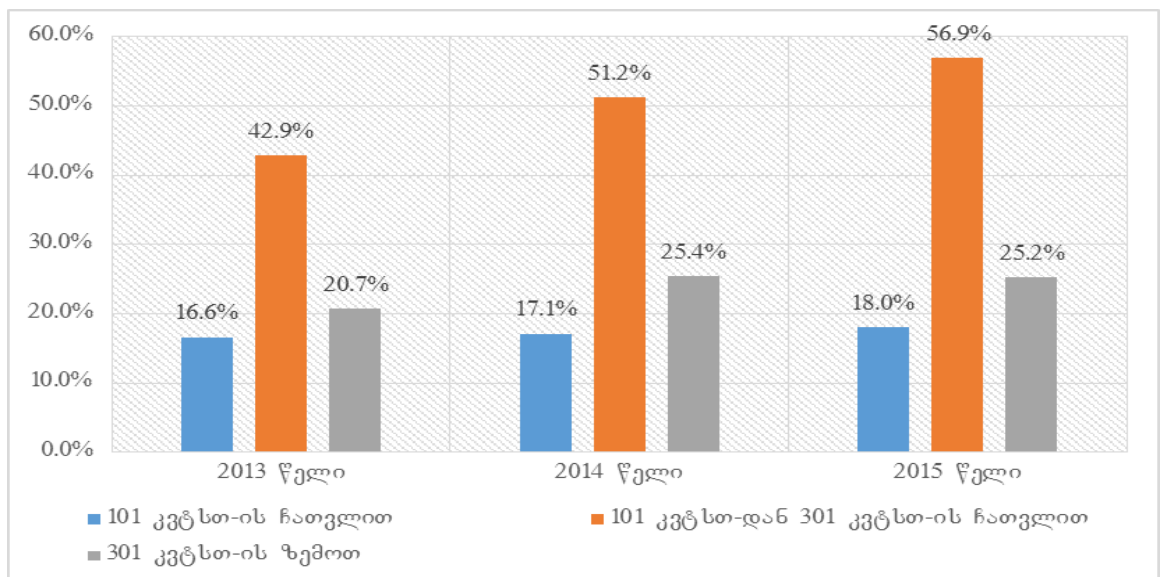
²²⁴ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 73-75.

საფეხურის ტარიფებით, ხოლო III საფეხურით სარგებლობს ძირითადად თბილისის მოსახლეობა (სს „თელასის“ III საფეხურის ტარიფი ყველაზე მაღალია გამანაწილებელ კომპანიებში).

დიაგრამა №55. სს „თელასის“ საყოფაცხოვრებო მომხმარებლების მიერ ელექტროენერჯის მოხმარების წილები „საფეხურებრივი ტარიფების“ მიხედვით²²⁵

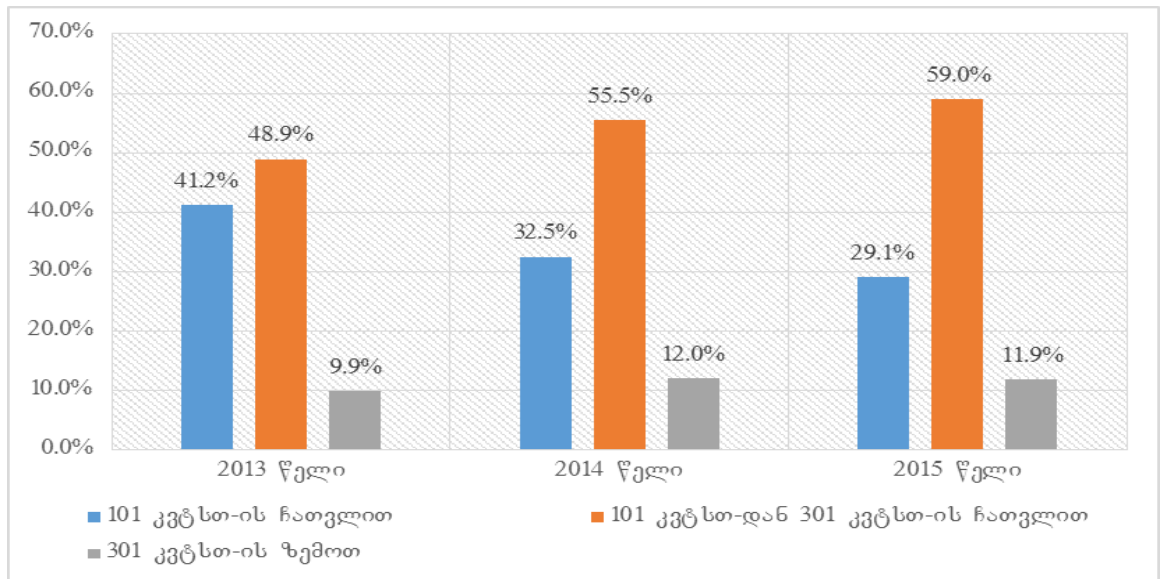
დიაგრამა №56. სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიას“ საყოფაცხოვრებო მომხმარებლების მიერ ელექტროენერჯის მოხმარების წილები „საფეხურებრივი ტარიფების“ მიხედვით²²⁶

²²⁵ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 73.

²²⁶ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 73.

დიაგრამა №57. სს „კახეთის ენერჯისტირბუცის“ საყოფაცხოვრებო მომხმარებლების მიერ ელექტროენერჯის მოხმარების წილები „საფეხურებრივი ტარიფების“ მიხედვით²²⁷

ცხრილში №23 წარმოდგენილია მარეგულირებელი კომისიის მიერ ელექტროენერჯის გამანაწილებელი კომპანიებისთვის 2017 წლისთვის დადგენილი საფეხურებრივი ტარიფების ოდენობები. პირველი და მეორე საფეხურები თითქმის თანაბარია ყველა კომპანიისთვის, ხოლო მესამე საფეხური ყველაზე მაღალი სს „თელასის“ აბონენტებისთვის არის (18.200 თეთრი/კვტსთ).

ცხრილში №24 წარმოდგენილია მარეგულირებელი კომისიის მიერ ელექტროენერჯის გამანაწილებელი კომპანიებისთვის 2017 წლისთვის დადგენილი საფეხურებრივი ტარიფები დღგ-ის ჩათვლით.

ცხრილი №23. ელექტროენერჯის საფეხურებრივი ტარიფები (დღგ-ის გარეშე) 2017 წელი²²⁸

საფეხურებრივი ტარიფები (თეთრი/კვტსთ / კომპანია)	სს „თელასი“	სს „ენერჯო-პრო ჯორჯია“	სს „კახეთის ენერჯისტირბუცია“
101 კვტსთ-ის ჩათვლით	11.000	10.978	11.000
101 კვტსთ-დან 301 კვტსთ-ის ჩათვლით	14.400	14.348	14.000
301 კვტსთ-ის ზემოთ	18.200	18.178	14.830

²²⁷ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2015 წლის საანგარიშო პერიოდის წლიური ანგარიში, გვ. 74.

²²⁸ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილება, ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ, მუხლი 10-11¹.

ცხრილი №24. ელექტროენერჯის საფეხურებრივი ტარიფები (დღგ-ის ჩათვლით) 2017 წელი²²⁹

საფეხურებრივი ტარიფები (თეთრი/კვტსთ / კომპანია)	სს „თელასი“	სს „ენერგო-პროჯორჯია“	სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“
101 კვტსთ-ის ჩათვლით	12.980	12.954	12.980
101 კვტსთ-დან 301 კვტსთ-ის ჩათვლით	16.992	16.931	16.520
301 კვტსთ-ის ზემოთ	21.476	21.450	17.499

ცხრილში №25 წარმოდგენილია საფეხურებრივი ტარიფის მიხედვით რა შემოსავალს იღებს ცალკეული კომპანია. მაგალითად, თუ სს „თელასის“ აბონენტი მოიხმარს 101 კვტსთ-ს, მაშინ მოხმარებული ელექტროენერჯის საფასური იქნება 11.11 ლარი (101 კვტსთ * 11 თეთრი/კვტსთ). თუ 1 კვტსთ-ით გაიზრდება ელექტროენერჯის მოხმარება, საფასური განისაზღვრება უკვე მეორე საფეხურის ტარიფით - 14.4 თეთრი/კვტსთ-ით და იქნება 14.69 ლარი. უკვე სხვაობა ტარიფებს შორის მომხმარებელს დააზარალებს 3.58 ლარით, ხოლო კომპანიას შემოსავალს გაუჩენს. რაც შეეხება მესამე საფეხურის ტარიფს, სხვაობა 301 კვტსთ და 302 კვტსთ-ს შორის, 11.62 ლარის განსხვავებას წარმოშობს (ცხრილი №27).

ცხრილი №25. საფეხურებრივი ტარიფით მიღებული შემოსავალი²³⁰

მომხმარებელი კვტსთ / ელექტროენერჯის საფასური ლარი	სს „თელასი“	სს „ენერგო-პროჯორჯია“	სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“
101 კვტსთ	11.11	11.09	11.11
102 კვტსთ	14.69	14.63	14.28
301 კვტსთ	43.34	43.19	42.14
302 კვტსთ	54.96	54.90	44.79

ცხრილში წარმოდგენილია კომპანიების მიხედვით საფეხურებრივი ტარიფით წარმოშობილი სხვაობა, რომელსაც მომხმარებელი იხდის.

²²⁹ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილება, ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ, მუხლი 10-11¹.

²³⁰ ცხრილი აგებულია გაანგარიშების საფუძველზე.

ცხრილი №26. სხვაობა „საფეხურებრივ ტარიფებს“ შორის²³¹

სხვაობა (ლარი)	სს „თელასი“	სს „ენერჯო-პრო ჯორჯია“	სს „კახეთის ენერჯოლისტრიბუცია“
დამატებითი შემოსავალი I და II საფეხურებს შორის	3.58	3.55	3.17
დამატებითი შემოსავალი II და III საფეხურებს შორის	11.62	11.71	2.65

კომპანიებს აღნიშნული საფეხურებრივი ტარიფის საფუძველზე უჩნდებათ ინტერესი მომხმარებელს მაღალი ტარიფით დაარიცხონ. საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილებით „ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ“ განსაზღვრულია, რომ მოხმარებული ელექტროენერჯის რაოდენობის მიხედვით დადგენილი ტარიფები არაგამჭობლია; ყოველი მოხმარებული ელექტროენერჯის საფასურს იხდის 30 კალენდარულ დღეში მოხმარებული ელექტროენერჯის სრულ ოდენობაზე იმ ტარიფით, რომელიც დაწესებულია მოხმარებული ელექტროენერჯის შესაბამის რაოდენობაზე, ხოლო საერთო მოხმარების მრიცხველებით დარიცხვისას, მოხმარებული ელექტროენერჯის საფასურს იხდიან პირველი საფეხურის ტარიფით.²³²

მარეგულირებელ კომისიაში ხშირია მომხმარებელთა საჩივრები ტარიფის დარიცხვასთან დაკავშირებით – როცა კომპანიები მრიცხველის ჩვენების აღებისას არასრულ 30 დღეზე სავარაუდო დარიცხვის მიხედვით ანგარიშობენ მოხმარებულ კვტსთ-ებს. ისინი ვერ ახერხებენ ყოველთვის 30 დღიანი ინტერვალი დაიცვან მრიცხველის ჩვენების წასაკითხად, შედეგად კი მომხმარებლები ზარალდებიან ფინანსურად, ვინაიდან მათ შესაძლოა სხვა საფეხურის (მაღალი) ტარიფით მოუწიოთ ელექტროენერჯის საფასურის გადახდა. კომისიამ რამდენჯერმე განმარტა, რომ აღნიშნული მიდგომა არასწორია და კომპანიებიც შესაბამისად დააჯარიმა.

ცხრილებში №27 და №28 წარმოდგენილია მომხმარებელთა რაოდენობები და მოხმარებული ელექტროენერჯის მოცულობები კატეგორიების (საყოფაცხოვრებო, არასაყოფაცხოვრებო და პირდაპირი მომხმარებლები) მიხედვით 2011-2016 წლებში.

²³¹ აგებულია ცხრილი №25-ის საფუძველზე.

²³² საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილება, ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ, მუხლი 12.

ცხრილი №27. მომხმარებელთა რაოდენობა 2011-2016 წლებში²³³

მომხმარებელთა კლასიფიკაცია/წლები	2011	2012	2013	2014	2015	2016
საჯალლო მომხმარებელი	1 522 259	1 581 896	1 623 110	1 664 802	1 653 549	1 688 903
მათ შორის: საყოფაცხოვრებო	1 446 887	1 499 971	1 529 187	1 566 277	1 556 003	1 562 485
არასაყოფაცხოვრებო	75 372	81 925	93 923	98 525	97 546	126 418
პირდაპირი მომხმარებელი	9	7	7	5	4	4
სულ	1 522 268	1 581 903	1 623 117	1 664 807	1 653 553	1 688 907

ცხრილი №28. მოხმარებული ელექტროენერჯის მოცულობა კატეგორიების მიხედვით 2011-2016 წლებში²³⁴

ელექტროენერჯის მოხმარება/წლები	2011	2012	2013	2014	2015	2016
მოხმარება საყოფაცხოვრებო (ათასი კვტ.სთ)	2 158 000	2 167 000	2 273 000	2 449 000	2 463 000	2 423 000
მოხმარება არასაყოფაცხოვრებო (ათასი კვტ.სთ)	2 956 000	3 473 000	3 675 000	3 942 000	4 269 000	4 803 000
პირდაპირი მომხმარებლები (ათასი კვტ.სთ)	1 834	1 584	1 565	1 554	1 222	1 209
სულ	5 115 834	5 641 584	5 949 565	6 392 554	6 733 222	7 227 209

დიაგრამაზე №58 და №59 წარმოდგენილია საყოფაცხოვრებო და არასაყოფაცხოვრებო მომხმარებლების მიერ მოხმარებული ენერჯის ოდენობა 2011-2016 წლებში. 2016 წელს 7%-ით გაიზარდა საყოფაცხოვრებო მომხმარებლების მიერ ელექტროენერჯის მოხმარება 2012 წელთან შედარებით, მაგრამ ყველაზე დიდი აღნიშნული წლიური მაჩვენებელი 2015 წელს დაფიქსირდა (1 583 კვტსთ წლის მანძილზე). რაც შეეხება არასაყოფაცხოვრებო მოხმარებას ერთ აბონენტზე 2016 წელს შემცირდა, რაც გამოიწვია ახალი აბონენტების ქსელზე დაერთობამ წინა წელთან შედარებით (აბონენტების რაოდენობა გაიზარდა 30%-ით). ასევე 2012 წლიდან 2013 წლამდე ერთ აბონენტზე მოხმარების შემცირება გამოიწვია აბონენტების რაოდენობის მკვეთრმა ზრდამ ამ პერიოდში.

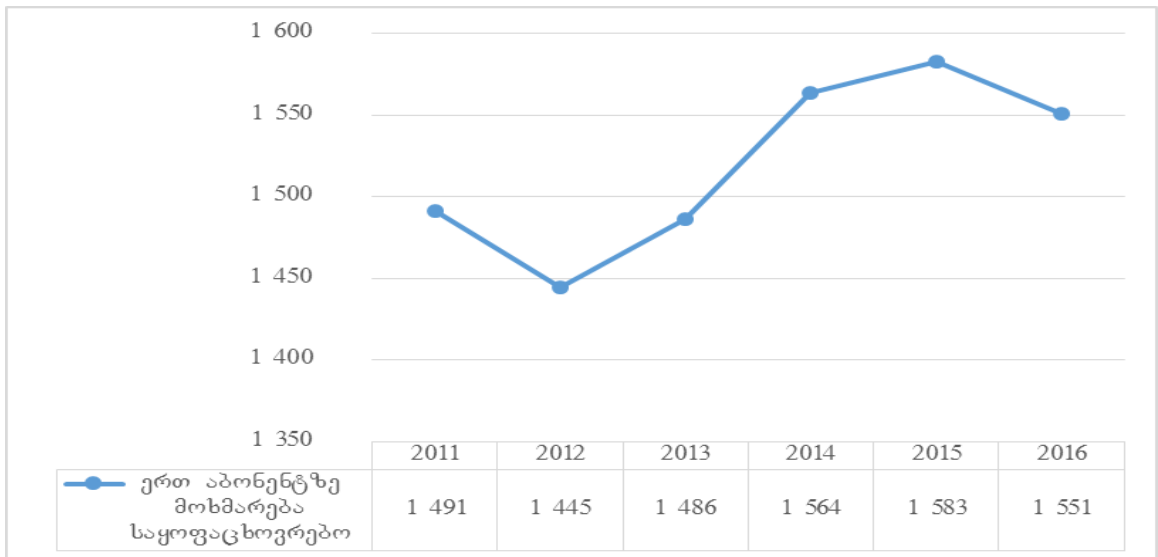
თუ წარმოდგენილ 2016 წლის მონაცემებს ერთიან ჭრილში გავანალიზებთ, როგორც საყოფაცხოვრებო ისე არასაყოფაცხოვრებო მოხმარებამ ერთ აბონენტზე იკლო, ხოლო ზოგადად სექტორში მოხმარება გაიზარდა. მომხმარებლების

²³³ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის წლიური ანგარიში, გვ. 73.

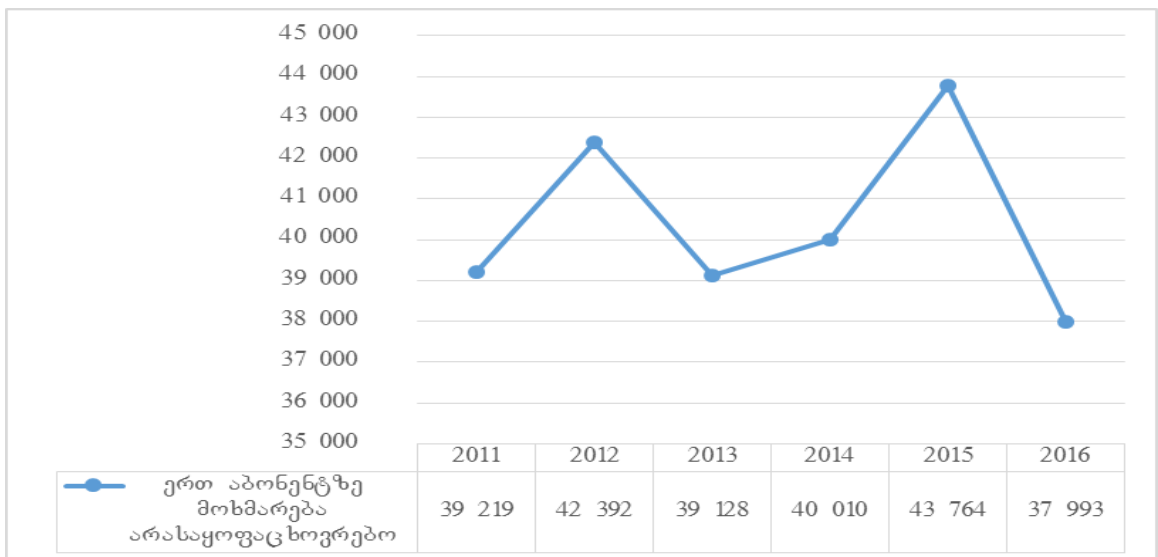
²³⁴ www.esco.ge

რაოდენობა გაზრდილია 2.14%-ით, ხოლო მოხმარება ერთ აბონენტზე შემცირდა 13%-ით. გამანაწილებელი კომპანიების საშუალო მოხმარების დინამიკა წარმოდგენილია დიაგრამების №58 - №61 სახით.

დიაგრამა №58. ერთ აბონენტზე მოხმარება (კვტ.სთ) (საყოფაცხოვრებო) 2011-2016 წლები²³⁵

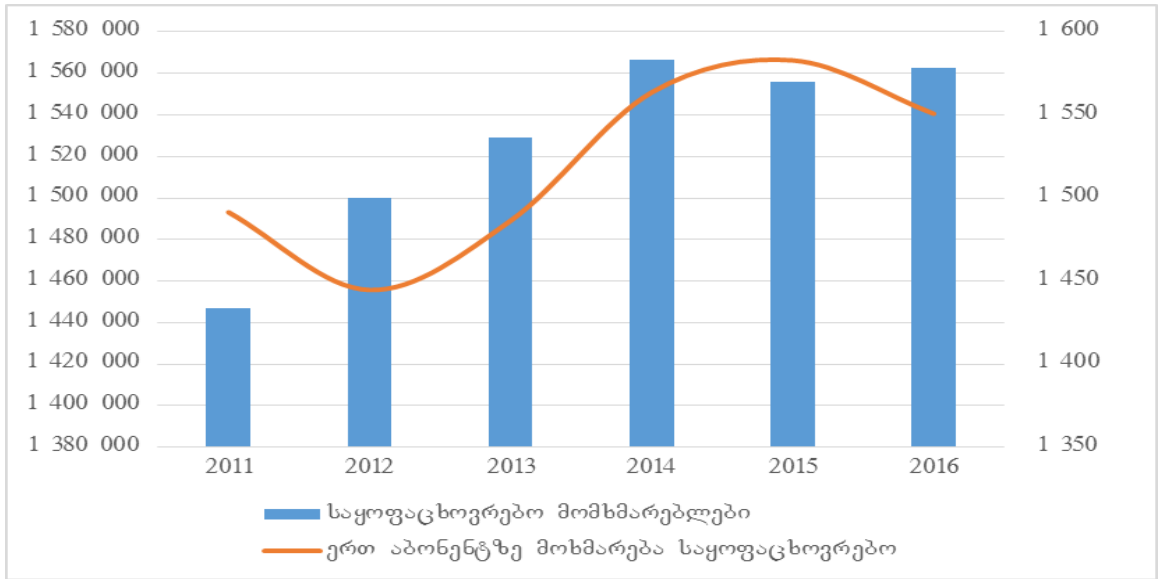
დიაგრამა №59. ერთ აბონენტზე მოხმარება (კვტ.სთ) (არასაყოფაცხოვრებო) 2011-2016 წლები²³⁶

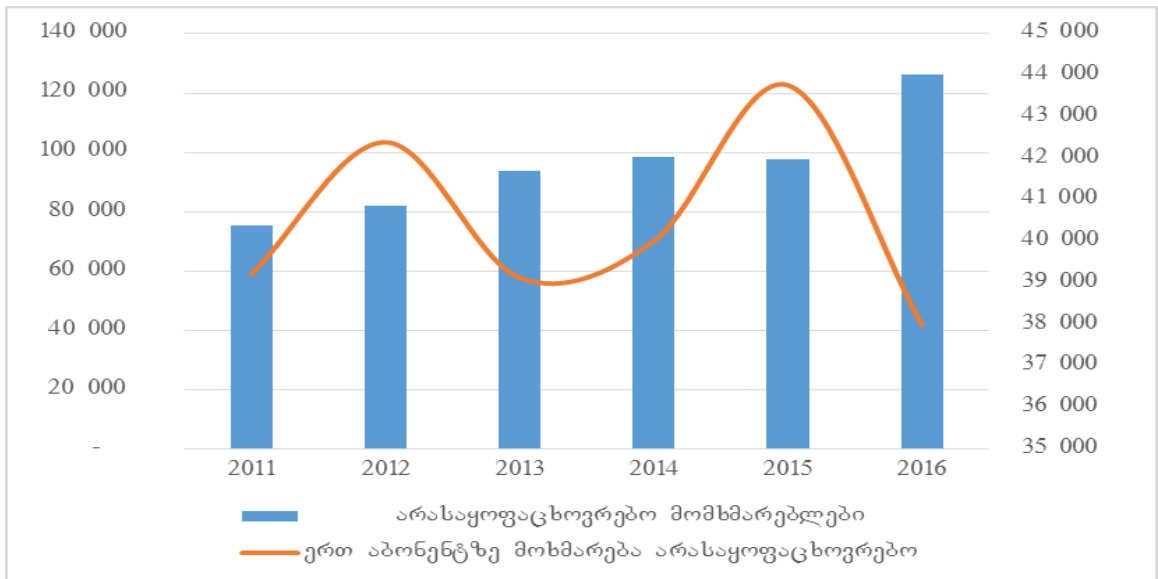
²³⁵ დიაგრამა აგებულია ცხრილების №28 და №29 საფუძველზე.

²³⁶ დიაგრამა აგებულია ცხრილების №28 და №29 საფუძველზე.

დიაგრამა №60. დამოკიდებულება მოხმარებასა და აბონენტების რაოდენობას შორის (საყოფაცხოვრებო) 2011-2016 წლებში²³⁷

დიაგრამა №61. დამოკიდებულება მოხმარებასა და აბონენტების რაოდენობას შორის (არასაყოფაცხოვრებო) 2011-2016 წლებში²³⁸

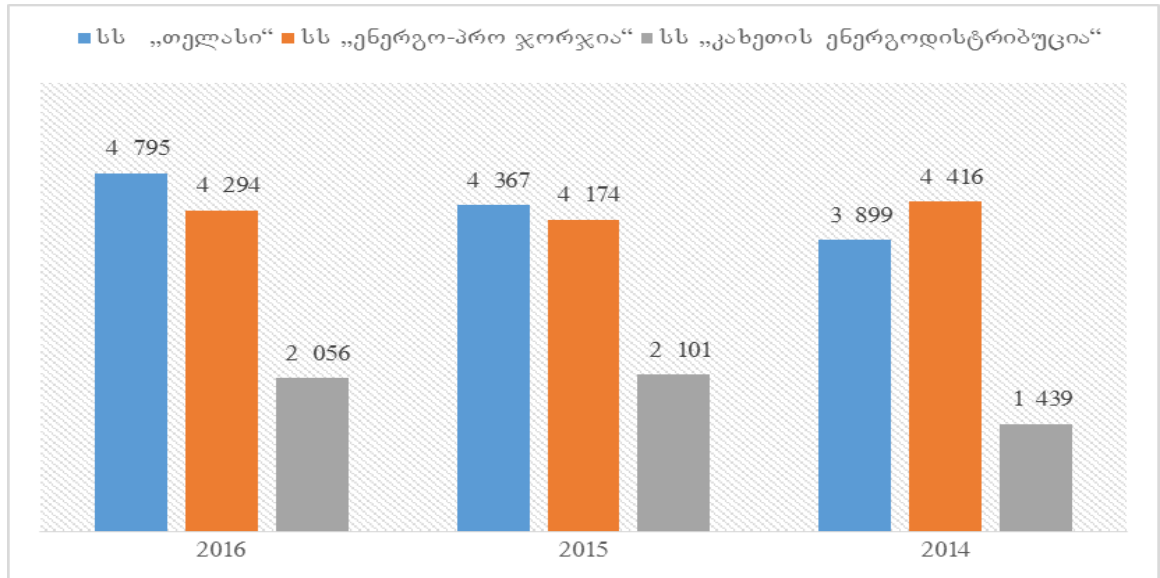
დიაგრამაზე №62 შედარებულია გამანაწილებელი კომპანიების მიერ 2014-2016 წლებში საყოფაცხოვრებო და არასაყოფაცხოვრებო მოხმარებლების წლიური საშუალო მოხმარება ერთ აბონენტზე. სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ მოხმარების რაოდენობამ იკლო 2014 წლიდან 2015 წლამდე. აღნიშნული გამოწვეულია შემდეგი

²³⁷ დიაგრამა აგებულია ცხრილების №28 და №29 საფუძველზე.

²³⁸ დიაგრამა აგებულია ცხრილების №28 და №29 საფუძველზე.

მიზეზებით: 2015 წელს მასიურად განხორციელდა საერთო მრიცხველის მქონე აბონენტების გამრიცხველიანება და ელექტროენერჯის მოხმარების ტარიფი გაიზარდა.

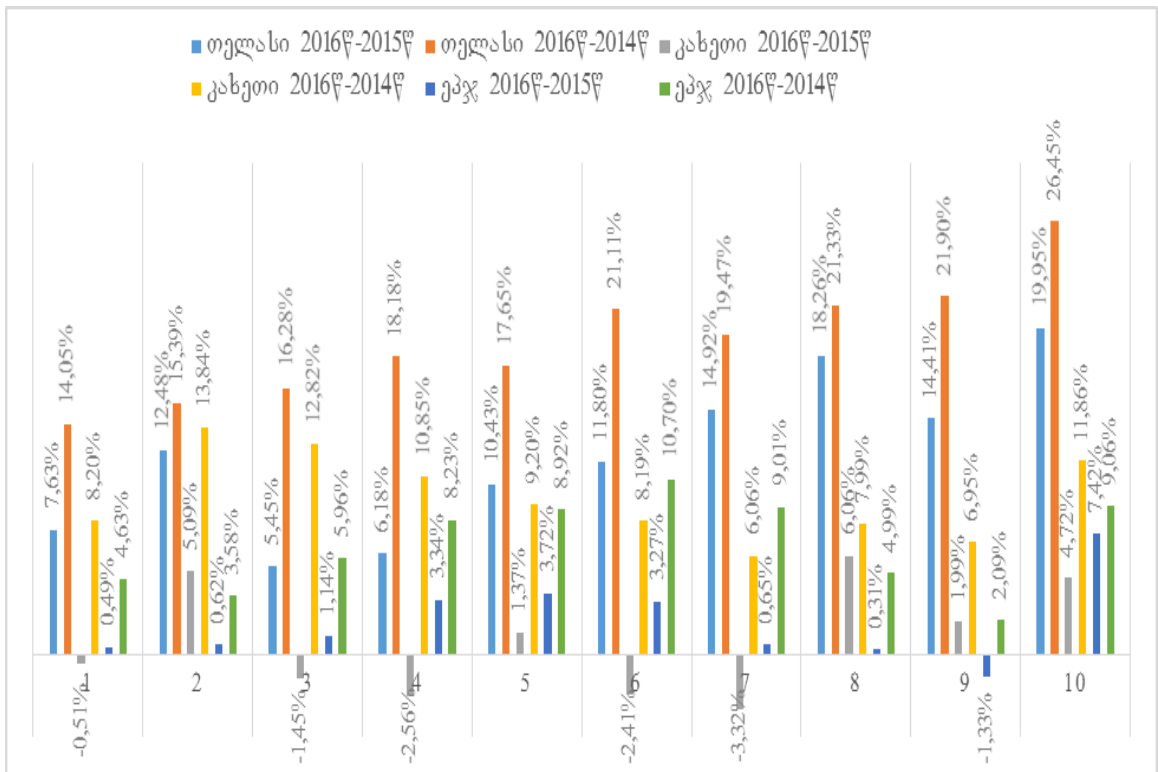
დიაგრამა №62. ერთ აბონენტზე მოხმარება 2011-2016 წლები²³⁹

დიაგრამაზე №63 ჩანს, რომ ტარიფის ზრდასთან ერთად, როგორ გაიზარდა (თვეების ჭრილში) ელექტროენერჯის მოხმარება ძირითადად „თელასისა“ და „ენერჯო-პრო ჯორჯიას“ მომხმარებლების მიერ, ხოლო „კახეთის ენერჯოდისტრიბუციის“ მოხმარება არ გაზრდილა, პირიქით შემცირდა კიდევ, მიუხედავად იმისა, რომ მისი ტარიფი არ შეცვლილა სემეკის დადგენილების შესაბამისად (შემცირება შესაძლოა გამოწვეული იყოს მოსახლეობის გამრიცხველიანებით და აღრიცხვის მოწესრიგებით). ყველაზე დიდი ზრდა 26.45% შეიმჩნევა 2016 წლის ოქტომბრის თვეში 2014 წლის ოქტომბრის თვესთან შედარებით. როგორც ჩანს, ელექტროენერჯია ერთგვარად წარმოადგენს გიფენის საქონელს, რომელზე მოთხოვნაც იზრდება ფასის ზრდასთან ერთად, რაც არღვევს მოთხოვნის კანონს. გიფენის საქონლის შემთხვევაში უფრო იაფი ახლო შემცველები არ არსებობს, ამიტომ მომხმარებელი იძულებულია გაზარდოს ასეთი საქონლის მოხმარება, მაშინაც კი როდესაც მისი ფასი იზრდება. სხვა თანაბარ პირობებში, ფასების ზრდა მოთხოვნის რაოდენობას ამცირებს (მოთხოვნის საფასო ელასტიკურობა უარყოფითია), ანუ ფასისა და მოთხოვნის რაოდენობის ცვლილება საპირისპირო მიმართულებით მოძრაობს.

²³⁹ დიაგრამა აგებულია ცხრილების №28 და №29 საფუძველზე.

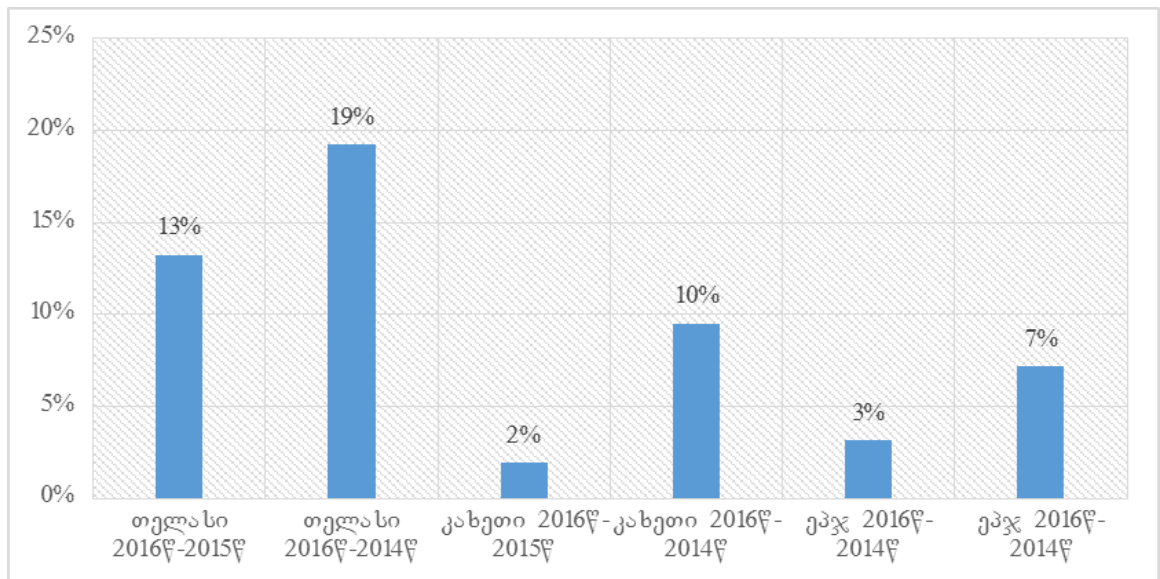
დიაგრამა №63. გამანაწილებელი კომპანიების მიერ მომხმარებელზე მიწოდებული ელექტროენერჯის 2016 წლის მოცულობების პროცენტული შედარება 2015 და 2014 წლებთან²⁴⁰

რაც შეეხება დიაგრამა №64, ის გვიჩვენებს გამანაწილებელი კომპანიების მომხმარებლების მიერ 2016 წელს მოხმარებული ელექტროენერჯის მოცულობების 2015 და 2014 წლებთან პროცენტულ შედარებას. ძირითადი ზრდა დაფიქსირდა სს „თელასის“ მომხმარებლების მხრიდან მიუხედავად ტარიფის ცვლილებისა (რაც ძირითადად ახალი არასაყოფაცხოვრებო მომხმარებლების მოხმარების ზრდით არის გამოწვეული).

²⁴⁰ საქართველოს ენერჯობლანსები 2014-2016 წლების დინამიკაში, http://www.esco.ge/index.php?article_id=8&clang=0, 20.11.2016

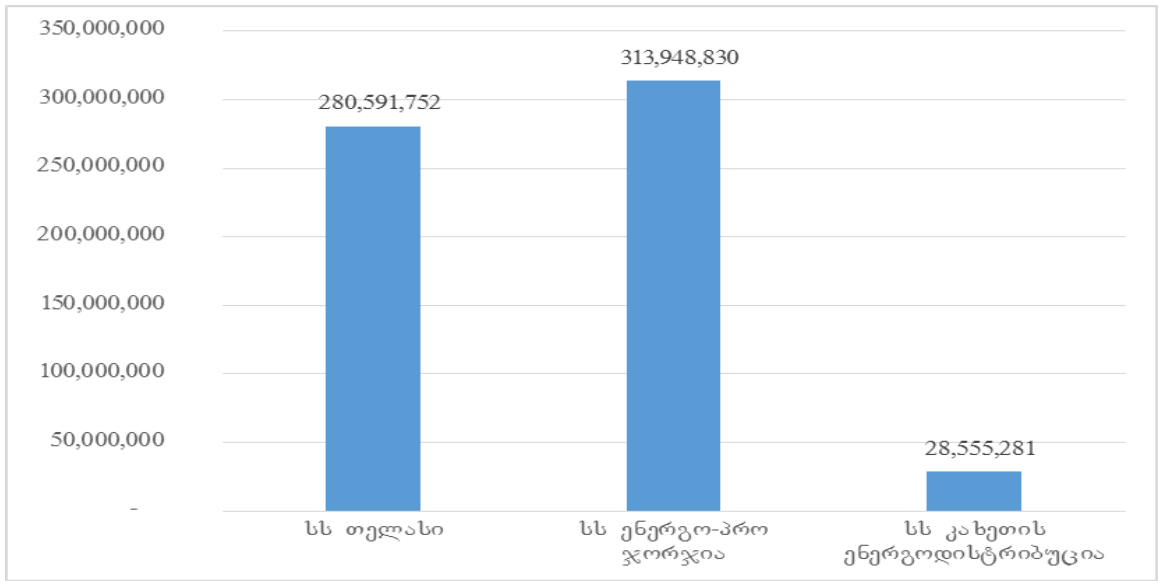
დიაგრამა №64. გამანაწილებელი კომპანიების მიერ მომხმარებელზე მიწოდებული ელექტროენერჯის 2016 წლის მოცულობების პროცენტული შედარება 2015 და 2014 წლებთან²⁴¹

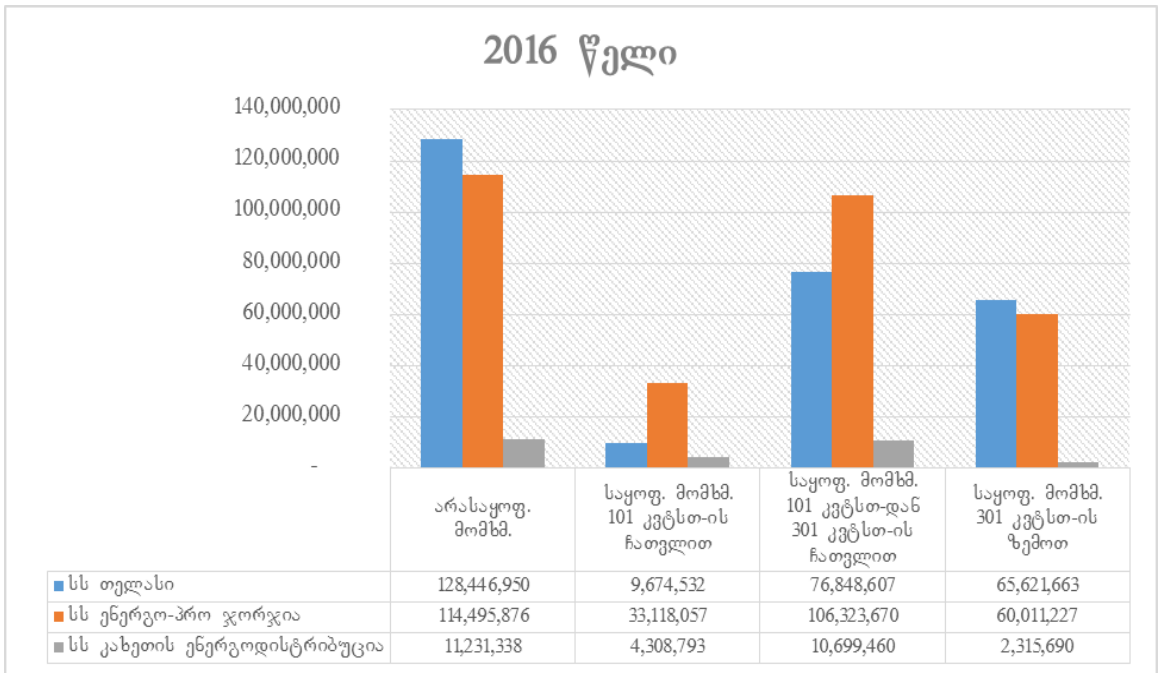
გამანაწილებელმა კომპანიებმა 2016 წელს საყოფაცხოვრებო და არასაყოფაცხოვრებო მომხმარებლებზე დარიცხული მოხმარებული ელექტროენერჯის საფასურით მიიღეს შემდეგი შემოსავლები: სს „თელასი“ – 280 591 752 ლარი, სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“ – 313 948 830 ლარი და სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“ – 28 555 281 ლარი (დიაგრამა №65). უფრო დეტალური ჩაშლა მომხმარებელთა კატეგორიების მიხედვით წარმოდგენილია დიაგრამაზე №66. სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ შემოსავლის დიდი წილი მიღებული აქვს საყოფაცხოვრებო მოხმარებიდან 101 კვტსთ-დან 301 კვტსთ-ის ჩათვლით. ხოლო „კახეთის ენერგოდისტრიბუციის“ მიღებულ შემოსავლებში 8% უკავია 301 კვტსთ-ის ზემოთ მოხმარებული ენერჯიდან მიღებულ თანხებს, რაც ძირითადად გამოწვეულია დაბალი მოხმარებით ამ საფეხურზე, ამ საფეხურისთვის კახეთისთვის დადგენილ ტარიფზე (სხვა განამაწილებლებთან შედარებით ტარიფი ამ საფეხურზე დაბალია), ასევე ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრების დონით.

²⁴¹ საქართველოს ენერგობალანსები 2014-2016 წლების დინამიკაში, http://www.esco.ge/index.php?article_id=8&clang=0, 20.11.2016

დიაგრამა №65. ელექტროენერჯის განაწილებით 2016 წელს მიღებული შემოსავალი (ლარი)²⁴²

დიაგრამა №66. ელექტროენერჯის განაწილებით 2016 წელს მიღებული შემოსავალი (ლარი)²⁴³

ცხრილში №29 ერთმანეთთან შეპირისპირებულია განამაწილებელი კომპანიებში განხორციელებული და კომისიის მხრიდან ტარიფში ასახული

²⁴² აგებულია კომისიაში კომპანიების მიერ წარდგენილი წლიური ანგარიშების საფუძველზე.

²⁴³ აგებულია კომპანიების მიერ კომისიაში წარდგენილი წლიური ანგარიშების საფუძველზე.

ინვესტიციები 2014-2016 წლებში. უნდა აღინიშნოს, რომ კახეთის ენერჯოდისტრიბუციისთვის ვინაიდან ტარიფი 2014-2016 წლებში არ გადათვლილა ამ პერიოდში განხორციელებული ინვესტიციები შესაბამისად მოხვედრილი არ არის ტარიფში, თუმცა როცა მოხდება მისი ტარიფის გადათვლა, შესწავლილი იქნება დაფინანსების წყარო და მისი მიზანშეწონილობა (მეთოდოლოგიის შესაბამისად) და ამის შემდეგ აისახება.

რაც შეეხება სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიას“, მისთვის ტარიფი ახალი მეთოდოლოგიის შესაბამისად პირველად 2014 წელს იქნა გადათვლილი და მასში აისახა 2014 და 2015 წელს განსახორციელებელი ინვესტიციები შესაბამისი ოდენობებით - 31 392 280 და 43 681 756 ლარი, ხოლო კომისიაში წარმოდგენილი მონაცემების შესაბამისად ფაქტობრივად განხორციელებული ინვესტიციების ოდენობამ შეადგინა - 31 980 877 და 15 113 448 ლარი. ამასთან, 2015 წელს შეთანხმებულ იქნა კომისიის მხრიდან სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიას“ მიერ განსახორციელებელი 2016 წლის ინვესტიციები 34 280 444 ლარის ოდენობით.

სს „თელასისთვის“ განაწილების ტარიფი დათვლილ იქნა 2015 წელს და ტარიფში წინასწარ მეთოდოლოგიის შესაბამისად, აისახა 2015 და 2016 წლის ინვესტიციები 31 473 000 ლარი. სხვაობა განხორციელებულ და ტარიფში ასახულს შორის გამოიწვია მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილმა აქტივებმა და არაგონივრულმა ინვესტიციამ, რომელიც წინასწარ არ აისახა ტარიფში (მომხმარებლის ქსელზე მიერთების მომსახურების ხარჯი). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ შემდგომი რეგულირების პერიოდში მარეგულირებელი კომისია აუცილებლად მოახდენს ტარიფში წინასწარ ასახული ინვესტიციების შესწავლა-ანალიზს და შესაძლოა მოახდინოს მისი კორექტირებაც კი.

ცხრილი №29. ინვესტიციები (2014-2016 წლები)²⁴⁴

კომპანია	განხორციელებული ინვესტიცია (ლარი)			ტარიფში ასახული ინვესტიცია (ლარი)		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
სს „თელასი“	27,730,508	30,831,960	34,020,670	-	15,234,000	16,239,000
სს „ენერჯო-პრო ჯორჯია“	31,980,877	15,113,448	46,579,949	31,392,280	43,681,756	34,280,444
სს „კახეთის ენერჯოდისტრიბუცია“	1,353,350	629,800	981,011	-	-	-

²⁴⁴ აგებულია გამანაწილებელი კომპანიების მიერ კომისიაში წარდგენილი წლიური ანგარიშების და კომისიის წლიური ანგარიშების საფუძველზე.

სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ მიერ განხორციელებულმა ინვესტიციებმა და ასევე მათი ნაწილის ტარიფში წინასწარ ასახვამ, ტარიფის ცვლილება გამოიწვია (ცხრილი №30), ხოლო სს „თელასისთვის“ ცვლილება წარმოდგენილია ცხრილში №31.

ცხრილი №30. სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ ტარიფის ცვლილება²⁴⁵

სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“					
საფესურებრივი ტარიფები (თეთრი/კვტსთ / მოქმედების პერიოდი)	1.04.2013-22.08.14	22.08.14-23.07.15	23.07.15-01.01.16	01.01.16-01.01.17	01.01.17-01.01.18
101 კვტსთ-ის ჩათვლით	7.63	7.63	10.978	10.978	10.978
101 კვტსთ-დან 301 კვტსთ-ის ჩათვლით	11	11	14.348	14.348	14.348
301 კვტსთ-ის ზემოთ	14.83	14.83	18.178	18.178	18.178
არასაყოფაცხოვრებო	13.56	13.491	16.839	16.776	16.776

ცხრილი №31. სს „თელასის“ ტარიფის ცვლილება²⁴⁶

სს „თელასი“			
საფესურებრივი ტარიფები (თეთრი/კვტსთ / მოქმედების პერიოდი)	1.04.2013-3.09.15	3.09.15-01.01.17	01.01.17-01.01.18
101 კვტსთ-ის ჩათვლით	8.034	7.63	11.000
101 კვტსთ-დან 301 კვტსთ-ის ჩათვლით	10.560	11	14.400
301 კვტსთ-ის ზემოთ	14.998	14.83	18.200
არასაყოფაცხოვრებო	13.560	13.491	16.740

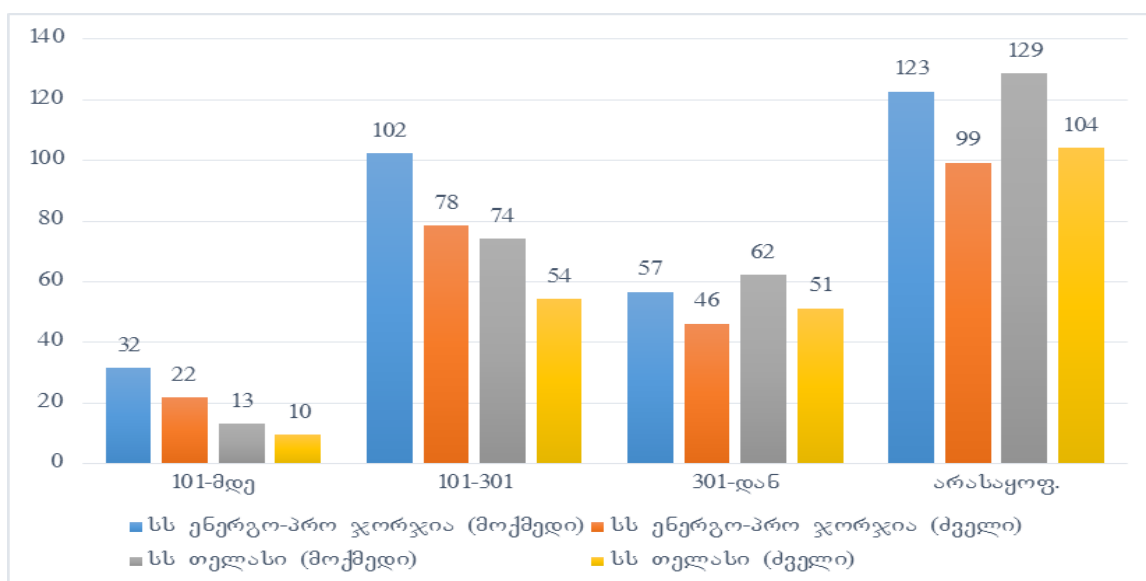
როგორც დიაგრამიდან №67 იკვეთება 2016 წელს ორმა გამანაწილებელმა კომპანიამ საყოფაცხოვრებო და არასაყოფაცხოვრებო მომხმარებლებზე გაანაწილა ელექტროენერგია და 2016 წელს მოქმედი ტარიფით მიიღო გარკვეული შემოსავალი: სს „ენერგო-პრო ჯორჯიამ“ - 313 მლნ ლარი, ხოლო სს „თელასმა“ - 278 მლნ ლარი. დიაგრამაზე შედარებულია ამავე კომპანიების მიერ 2014 წლამდე მოქმედი ტარიფით რა შემოსავალს მიიღებდა კომპანია იმავე მოცულობის განაწილებულ ელექტროენერგიაზე, რამაც შესაბამისად შეადგინა 246 და 220 მლნ ლარი. როგორც ჩანს ტარიფების სხვაობამ „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ 67 მლნ, ხოლო „თელასს“ 59 მლნ-ით ლარით მეტი შემოსავალი გაუჩინა. ამავდროულად უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ტარიფის ზრდა გამოიწვია ამ კომპანიების მიერ

²⁴⁵ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილება „ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ“.

²⁴⁶ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილება „ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ“.

განხორციელებულმა ინვესტიციებმა, რომლებიც ტარიფში აისახა (ენერგო-პრო ჯორჯია 109,4 მლნ ლარი და თელასი 31,5 მლნ ლარი), ასევე საოპერაციო დანახარჯების მოცულობამ, რომელიც ძირითადად სახელფასო ფონდისგან შედგება.

დიაგრამა №67. გამანაწილებელი კომპანიების მიერ 2016 წელს განაწილებული კვტსთ-ზე მოქმედი და ძველი ტარიფებით მიღებული შემოსავლები (მლნ ლარი)²⁴⁷

რეალურად გამანაწილებელი კომპანიების მიერ განხორციელებულმა ინვესტიციებმა გაზარდეს განაწილების ტარიფები და საბოლოოდ გაიზარდა ამ კომპანიების მიერ მისაღები შემოსავლის ოდენობები, ასევე ინვესტიციები გენერაციის, გადაცემა-დისპეტჩერიზაციის სფეროში გააღწიეს ახდენს სამომხმარებლო ტარიფზე. ვინაიდან განაწილების ტარიფი მოიცავს ელექტროენერჯის შესყიდვის ხარჯს სხვადასხვა წყაროდან, მნიშვნელოვანია, რომ ეს ფასი არ იყოს ძალიან მაღალი. ელექტროენერჯის საშუალო შეწონილი შესყიდვის ფასი მიიღება სხვადასხვა გენერაციის ობიექტის ტარიფების შეწონვით, რომელშიც ასევე მნიშვნელოვანი ადგილი თბოელექტროსადგურების ტარიფებს უკავიათ, რომელიც თავის მხრივ დაკავშირებულია გაზის ფასთან (წარმოების

²⁴⁷ აგებულია სხვადასხვა წყაროს საფუძველზე: www.esco.ge, კომპანიების წლიური ანგარიშები და საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილება „ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ“.

ძირითადი რესურსი), ინვესტიციებთან და სხვა საოპერაციო დანახარჯებთან.

მიმდინარე პერიოდისათვის ელექტროენერგეტიკული სექტორი ძირითადად საჭიროებს ინვესტიციებს ელექტროენერჯის გადამცემა და გამანაწილებელი ქსელების საიმედოობის, უსაფრთხოების და ელექტროენერჯის სათანადო ხარისხის მაჩვენებლების გაუმჯობესების მიმართულებით, რომელიც შეიძლება მიღწეულ იქნეს ელექტროენერგეტიკული სექტორის თითოეული ლიცენზიატის მიერ განხორციელებული მიზანმიმართული ინვესტიციის შედეგად.

დასკვნა

ელექტროენერგეტიკა არის ეკონომიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელსაც უდიდესი გავლენა აქვს საქართველოს მოსახლეობის სოციალურ მდგომარეობაზე. დღეს საქართველოს ელექტროენერგეტიკული სექტორი მრავალი გამოწვევის წინაშე დგას. ქვეყანაში არსებულმა ელექტროენერგეტიკულმა ბაზრის მოდელმა, რომელიც 2006 წელს იყო შემუშავებული, თავი ამოწურა. სწორედ ამიტომ აქტიური მუშაობაა აუცილებელი ბაზრის მოდელის სრულყოფისთვის.

ელექტროენერგეტიკული ბაზრის კვლევისას ნათლად ჩამოვაყალიბეთ ის პრობლემები და საკითხები, რაც ხელს უშლის ბაზრის განვითარებას. მაგალითად, ევროპულ საკანონმდებლო მოთხოვნებთან შეუსაბამობა, ელექტროენერგეტიკის ინფრასტრუქტურის განვითარების არასაკმარისი დონე, ამასთან, განაწილების სისტემის ოპერატორის საქმიანობა გამიჯნული არ არის მიწოდებისა და წარმოების საქმიანობისგან. გამანაწილებელი კომპანიები, ფაქტობრივად, სრულადაა გამიჯნული ელექტროენერჯის წარმოების საქმიანობისგან, თუმცა მიწოდების ნაწილში მონოპოლია დაუძლეველია. სწორედ ამიტომ აუცილებელია კომპანიების სამართლებრივი და ქონებრივი გამიჯვნა.

საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელის ანალიზისას გამოვკვეთეთ მისი დამახასიათებელი რიგი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. **დადებით მხარეებს** მიეკუთვნება: სახელშეკრულებო შეთანხმებების შესრულების უზრუნველყოფა; ენერგოსაწარმოების პრივატიზაცია კერძო ინვესტიციების მოსაზიდად; ახალი ინვესტიციების მოზიდვის წინაპირობის შექმნა; მისაღები უკუგების ნორმა. **უარყოფით მხარეს** წარმოადგენს: ბაზრის გახსნის არასაკმარისი მოტივაცია; მიწოდების საქმიანობაში მონოპოლიური სიტუაცია; არ არის რეალიზებული საცალო მომხმარებლის უფლება - შეიძინოს ელექტრული ენერჯია პირდაპირი ხელშეკრულებით მცირე ელექტროსადგურებიდან; მიწოდებისა და განაწილების საქმიანობების გაუმიჯნაობა; განაწილების ლიცენზიატი ბოროტად იყენებს საცალო ბაზარზე თავის მონოპოლიურ მდგომარეობას (ერთი მხრივ, ბუნებრივ მონოპოლიას განაწილებაში და მეორე მხრივ, ხელოვნურ მონოპოლიას მიწოდებაში); საბითუმო ბაზარზე არასაკმარისად კონკურენტული გარემო და ელექტროენერჯით ვაჭრობის თანამედროვე მექანიზმებისა და შესაბამისი სტრუქტურების არარსებობა; დამხმარე მომსახურებისა და ელექტროენერჯის მიწოდების ხარისხის მაჩვენებლების რეგულირების არასაკმარისი საკანონმდებლო საფუძვლები.

რაც შეეხება სექტორის რეგულირებას, მას გააჩნია მთელი რიგი **უპირატესობები**, კერძოდ:

- მომხმარებელთა ინტერესები უფრო მეტად არის დაცული;
- უკეთესი შესაძლებლობებია შექმნილი სექტორში პრობლემების გამოვლენისა და გადაჭრისთვის;
- სატარიფო განაცხადის კომისიაში განხილვის დროს ლიცენზიატს საშუალება აქვს მიიღოს ხარჯების ფინანსური ასახვა ტარიფში;
- სტიმული ეძლევა დარგში კერძო ინვესტიციების განხორციელებას;
- დაწესებულია გამოკვეთილი და სამართლიანი თამაშის წესები სექტორში შემავალი ყველა სუბიექტისთვის;
- ერთმანეთისაგან გამიჯნულია სახელმწიფოს კომერციული და მარეგულირებელი ფუნქციები;
- ასევე გამჭვირვალეა საქმიანობა, რაც ნიშნავს ფართო საზოგადოების მონაწილეობის შესაძლებლობას რეგულირების პროცესში. ასეთი გახსნილობის შედეგად მომხმარებლები და ინვესტორები დარწმუნებულები არიან, რომ მათ სამართლიანად ექცევიან.

თანამედროვე მსოფლიოში ელექტროენერგია აუცილებელი კომპონენტია როგორც მოსახლეობის, ისე საწარმოების ფუნქციონირებისთვის. ყოველი მათგანი მტკივნეულად აღიქვამს ტარიფის ყოველგვარ ცვლილებას, სწორედ ამიტომ უნდა გატარდეს დარგში არსებული მდგომარეობის შესაბამისი ღონისძიებები, რათა გათვალისწინებულ იქნეს მწარმოებლისა და მომხმარებლის ინტერესები.

ბაზრის ახალი მოდელის შექმნისთვის აუცილებელია შემდეგი ძირითადი კრიტერიუმების გათვალისწინება:

- მოსახლეობის ინტერესებიდან გამომდინარე, საჭიროა საყოფაცხოვრებო მომხმარებლების უზრუნველყოფა ხელმისაწვდომი რეგულირებადი ტარიფებით;
- სამომხმარებლო ბაზრის პერმანენტული გახსნა და გენერაცია-მიწოდების სეგმენტში კონკურენციის განვითარება;
- სექტორის საინვესტიციო მიმზიდველობის ზრდა;
- ქვეყნის ენერგორესურსების რაციონალური და ეფექტიანი გამოყენება;
- საკანონმდებლო ბაზის და ელექტროენერგიით ვაჭრობის მექანიზმების ჰარმონიზაცია ევროპარლამენტისა და ევროკომისიის მესამე ენერგეტიკულ პაკეტთან და მეზობელი ქვეყნების კანონმდებლობასთან, რაც ხელს შეუწყობს საქართველოში სუფთა ენერჯის რეგიონალური პლატფორმის ჩამოყალიბებას და

ვეროპის ერთიან ენერგეტიკულ ბაზარში ინტეგრაციას.

ჩვენ მიერ ჩატარებულმა ელექტროენერჯის ბაზრის კონკურენტულ მოდელზე გადასვლის მზადყოფნის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ საქართველოში ფუნქციონირებს მაღალკონცენტრირებული ბაზარი. მასში დომინირებულია ელექტროენერჯის ძირითადი მწარმოებელი. ბაზრის მოდელის შეცვლისთვის არსებული პრობლემების დასარეგულირებლად აუცილებელია დადგინდეს ელექტროენერჯის ბაზრის კონკურენტულ მოდელზე გადასვლის ნორმები, კერძოდ:

- კანონის ფარგლებში გაიწეროს დარგის რესტრუქტურის ვადები და პირობები;
- დადგინდეს ისეთი ნორმატივები, რომლებიც გაადვილებენ ბაზარზე შეღწევას და ალტერნატიული ელექტროენერჯის მიმწოდებლების დამკვიდრებას;
- შეიქმნას დამოუკიდებელი ოპერატორი და დაინერგოს კონკურენცია საცალო ბაზარზე.

საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე ჯანსაღი კონკურენტული გარემოსა და არაკონცენტრირებული ბაზრის ჩამოსაყალიბებლად საჭიროა ერთდროულად გაიზარდოს ელექტროენერჯის მწარმოებელი ენერგოკომპანიების რაოდენობა და წარმოების მოცულობა იმ დონემდე, რომ ბაზარზე რომელიმე კომპანიის დომინირება სრულად გამოირიცხოს.

ქვეყანაში დომინირებადი მწარმოებლების გამორიცხვა შესაძლებელია მხოლოდ ახალი სიმძლავრეების ექსპლუატაციაში გაშვების შემდეგ, ანუ დამატებითი ინვესტიციების განხორციელების გარეშე დარგის განვითარება და „ვეროპის ენერგეტიკულ გაერთიანებაში“ გაწევრიანებით სარგებლის მიღება თითქმის წარმოუდგენელია.

რთულია ცალსახად განვსაზღვროთ გადაცემის სისტემის ოპერატორების საჭირო რაოდენობა. მესამე ენერგეტიკული პაკეტის მიერ შემოთავაზებული ენერგეტიკული საქმიანობის დაყოფის სამი ალტერნატიული გზიდან (საკუთრების დაყოფა - გადაცემის საქმიანობის ოპერირება და გადაცემის აქტივები არის საერთო მფლობელობისა და კონტროლის ქვეშ; დამოუკიდებელი სისტემის ოპერატორი - სისტემის ოპერირება და აქტივები რჩება ვერტიკალურად ინტეგრირებულ კომპანიაში, თუმცა მოქმედებს ძალიან ბევრი წესი; დამოუკიდებელი გადაცემის ოპერატორი და დამოუკიდებელი გადაცემის ოპერატორი +), საქართველოსთვის საუკეთესო ვარიანტი შევარჩიეთ შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით:

1. გავრცელებული ევროპული პრაქტიკის გამოყენებით;
2. მესამე ენერგეტიკულ პაკეტთან შესაბამისობით, რომ საკუთრების დაყოფა არის ყველაზე სასურველი და ეფექტური მოდელი;
3. პროცესის მარტივად წარმართვით;
4. საქმიანობის დაყოფის შედეგების მონიტორინგის განხორციელებით;
5. ეფექტიანობით - რაც ნიშნავს ოპერაციების, ტექნიკური მომსახურების, განვითარების ეფექტურობას.

რეკომენდაციის სახით უნდა აღინიშნოს **საქართველოში დირექტივის ვალდებულებების შესასრულებლად გასატარებელი ღონისძიებების ნუსხა:**

1. გადაცემის სისტემის ოპერატორის პროცედურის გამოყენება და გადაცემის არსებული ოპერატორების გაერთიანება ერთ ოპერატორად, საქართველოს გადაცემის ელექტროენერგეტიკული ქსელისათვის;
2. საკუთრების დაყოფა, რაც უზრუნველყოფს გადაცემის სისტემის ოპერატორის დამოუკიდებლობას მიწოდებისა და წარმოების საქმიანობისათვის;
3. გადაცემის სისტემის ოპერატორის სერტიფიცირების წესები და პროცედურები უნდა შეიმუშაოს და დაამტკიცოს კომისიამ;
4. გადაცემის სისტემის ოპერატორისა და განაწილების სისტემის ოპერატორის საქმიანობის სერტიფიცირების გეგმის შემუშავება, რომელსაც გადახედავს და დაამტკიცებს მარეგულირებელი კომისია.

სადოქტორო ნაშრომში დეტალურადაა გაანგარიშებული და გაანალიზებული ელექტროენერგეტიკულ სექტორში მოქმედი კომპანიების (საქმიანობის სახეების მიხედვით) ფინანსური მონაცემები წლიურ ფინანსურ ანგარიშგებებზე დაყრდნობით. კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, დავადგინეთ, რომ მაღალი ლიკვიდურობის დონით გამოირჩევა ჰიდროგენერაციის ობიექტები, რაც ძირითადად გამოწვეულია მარაგებისა და დებიტორული დავალიანების დიდი ოდენობითა და საღაროში თანხის საკმაოდ მაღალი ნაშთით, ხოლო ყველაზე დაბალი გამანაწილებელი კომპანიებისთვის არის დამახასიათებელი, რაც განპირობებულია მომხმარებლების მხრიდან მოხმარებული ელექტროენერჯის საფასურის ამოდების პრობლემით და მოკლევადიანი ვალდებულებების ზრდით.

მარეგულირებელ კომისიაში 2017 წლიდან ამოქმედებული მონიტორინგის წესის შესაბამისად, კომისია აანალიზებს კომპანიების ფინანსურ მდგომარეობას სხვადასხვა ინდიკატორის მიხედვით: რეგულირებადი დანახარჯების ბაზის

ფაქტობრივ და დაგეგმილ ღირებულებებს შორის გადახრა; ელექტროენერჯის შესყიდვის საშუალო შეწონილი ფასის ცვლილება; აქტივებისა და კაპიტალის რენტაბელობის კოეფიციენტები; მიმდინარე ლიკვიდურობის, ვალდებულების, სესხის პროცენტის დაფარვის კოეფიციენტები; ნახესხები და საკუთარი სახსრების შედარება; ცვლილებები კაპიტალის სტრუქტურაში; საშუალო ხელფასის ანალიზი; საოპერაციო დანახარჯების ცალკეული მუხლების ანალიზი. აქვე უნდა აღინიშნოს ის **პრობლემები**, რაც ამ ანალიზს ახლავს თან და საშუალებას არ გვაძლევს ფინანსური ანალიზი იყოს სრულყოფილი რეგულირების კუთხით:

- დღევანდელი მდგომარეობიდან გამომდინარე, კომპანიების უმეტესობა ახორციელებს არა მარტო რეგულირებად, არამედ არარეგულირებად საქმიანობასაც. როდესაც მარეგულირებელი კომისია კომპანიის მიერ წარმოდგენილ მონაცემებსა და ფინანსურ კოეფიციენტებს აანალიზებს მთლიანი კომპანიის ჭრილში, შედეგად მიიღებს კომპანიის და არა რეგულირებადი საქმიანობის ანალიზს. შესაძლოა კომპანიის რეგულირებადი საქმიანობა მომგებიანი იყოს, ხოლო სხვა საქმიანობა (ერთი იურიდიული პირის ქვეშ) – არამომგებიანი. თუ ჩვენ ამ მონაცემებს კომპანიის ჭრილში გავაანალიზებთ, შესაძლოა ჩაითვალოს, რომ კომპანიას არ აქვს კარგი ფინანსური მდგომარეობა;

- თუ გავაანალიზებთ მხოლოდ რეგულირებადი საქმიანობის შედეგებს, ესეც არ მოგვცემს ნათელ და ზუსტ სურათს კომპანიის საქმიანობის შესახებ. პრობლემა მდგომარეობს წარმოდგენილ ფინანსურ ანგარიშგებებში შემოსავლებისა და ხარჯების ცალკეული მუხლების, ასევე ბალანსის მუხლების გადანაწილებაში საქმიანობის სახეებს შორის. დღევანდელი რეალობიდან გამომდინარე, კომპანიები პირდაპირ მიკუთვნებას ვერ ახდენენ და, შესაბამისად, თვითონვე გარკვეული ალოკაციით ანაწილებენ აღნიშნულ მუხლებს.

ზემოაღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტის **ოპტიმალური გზაა**, რაც შეიძლება მალე ამოქმედდეს ე.წ. „unbundling“ (მუხლების გადანაწილება საქმიანობებს შორის), რათა მოხდეს ხარჯების ოპტიმალური გადანაწილება საქმიანობებს შორის. რა თქმა უნდა, უმჯობესია თავად საქმიანობები იყოს იურიდიულად გაყოფილი, ერთი და იგივე კომპანია ერთდროულად სხვადასხვა რეგულირებად საქმიანობას არ ახორციელებდეს. ეს, ერთი მხრივ, ხელს შეუწყობს საოპერაციო დანახარჯების აუდიტის პროცესს და მეორე მხრივ, ტარიფის გაანგარიშების დროსაც ნაკლები შრომითი რესურსი დაიხარჯება მათ მიკუთვნება-გადანაწილებაზე. ასევე როდესაც მოხდება კომპანიის ფინანსური ანალიზი

მარეგულირებლის მიერ, ის ცალსახად დაფარავს რეგულირებად ნაწილს და საშუალება მოგვეცემა გავაანალიზოთ, საქმიანობა რამდენად მომგებიანია და დადგენილი ტარიფი როგორ უზრუნველყოფს კომპანიის ფუნქციონირებას.

ფინანსური ლევერეჯის კოეფიციენტების ანალიზისას გამოიკვეთა, რომ კომისიის მიერ დადგენილი კაპიტალის სტრუქტურა კომპანიის მოზიდული სახსრების შესაბამისია. კვლევაში განხილულია ალტერნატიული მეთოდები WACC-ის ოდენობის დასათვლელად. WACC-ის კომპონენტების ახალი მნიშვნელობების საფუძველზე შემოთავაზებულია კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების ახალი მნიშვნელობა - 12.52%, ნაცვლად დღეს მოქმედი 13.54%-ისა.

საქართველოში არსებული მდგომარეობიდან გამომდინარე, კომპანიების ეფექტიანობის შესაფასებლად უნდა გავითვალისწინოთ შემდეგი ძირითადი კრიტერიუმები:

- მოკლევადიან პერიოდში საოპერაციო დანახარჯების ანალიზის კუთხით უნდა გამოვიყენოთ ხარჯების აქტივობების მიხედვით აღრიცხვის (ABC) მეთოდი;
- გრძელვადიან პერიოდში - საერთაშორისო შედარებითი ანალიზის მეთოდი.

აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვის განსახორციელებლად, **რეკომენდაციის** სახით უნდა ითქვას:

1. დღეს არსებული ტექნიკური მონაცემები არ არის საკმარისი, რომ მარეგულირებელს დაეხმაროს შეიმუშაოს ხარჯების გამომწვევი ფაქტორებისა და აქტივების ნომენკლატურა ქსელის ცალკეულ კომპონენტებზე. ამიტომ საჭიროა მეტი ინფორმაცია, რათა მოხდეს სწორი განაწილება შემოსავლებზე, რეგულირებადი აქტივების ბაზაზე, ცვეთა/ამორტიზაციაზე და WACC-ზე;

2. ერთიანი სააღრიცხვო-საბუღალტრო სისტემა განვითარების ფაზაშია. იგი ქმნის საფუძველს, რომ მომზადდეს ქსელის კომპონენტების, ძირითადი და მეორადი პროცესების, ასევე მომსახურებების ჩამონათვალი. რეკომენდებულია ხარჯების ჩაშლა ისე, რომ ხარჯის ერთეული შეესაბამებოდეს პროცესების ჩამონათვალს და შესაძლებელი იყოს პირდაპირი და არაპირდაპირი ხარჯების მიკუთვნება შესაბამის პროცესებთან;

3. საწყის ეტაპზე აუცილებელია „ABC“ მეთოდი მხოლოდ ხარჯების აუდიტის მიზნებისათვის გამოვიყენოთ. მას შემდეგ, რაც სისტემა გარკვეული პერიოდის განმავლობაში იმუშავებს, მარეგულირებელმა უნდა განახორციელოს ხარჯების გამომწვევი სხვადასხვა ფაქტორის ანალიზი და გამოთვალოს

საქმიანობის ეფექტურობა, ხოლო კაპიტალურ დანახარჯებზე მისი გამოყენება უნდა შეფასდეს გამოცდილებისა და შექნილი ცოდნის მიხედვით;

4. აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვის მეთოდის მიღების შემდეგ მოდელის შესამუშავებლად და განსახორციელებლად საჭიროა ბაზრის მონაწილეთა რესურსები. აქედან გამომდინარე, ფრთხილად უნდა შევაფასოთ ბაზრის შესაძლებლობები, რათა თანამშრომლობა და ბაზრის მონაწილეთა მომზადებისა და კონსულტაციების დაგეგმვა რესურსების შესაბამისად მოხდეს.

ჩვენ მიერ ჩატარებული ინვესტიციების დაფინანსების ფორმების ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა, რომ 2016 წელს ნასესხები სახსრებით შექმნილი აქტივების წილი 2014 წელთან შედარებით ორჯერ არის გაზრდილი, მაგრამ თანხობრივად 3.5-ჯერ (ზრდა დაფიქსირდა გადაცემა-დისპეტჩერიზაციისა და წარმოების საქმიანობის ნაწილში). ამასთან, საკუთარი სახსრებით დაფინანსებული ინვესტიციების წილი 72%-დან შემცირდა 35%-მდე, ხოლო თანხობრივად - დაახლოებით 1.2-ჯერ. რაც შეეხება მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილ აქტივებსა და ინვესტიციებს – ისინი რეგულირებადი აქტივების ბაზაში მონაწილეობას არ იღებს. მათი თანხა საგრძნობლად გაიზარდა 2015 წელს 2014 წელთან შედარებით (30 904 680 ლარი, ხოლო 2014 წელს – 1 832 724 ათასი ლარი) და დაახლოებით იგივეა 2016 წელთან შედარებით (33 000 000 ლარი).

ბაზრის ანალიზისას გამოგვეკეთეთ ენერგეტიკის ობიექტების პრივატიზების განხორციელებით მიღწეული მნიშვნელოვანი შედეგები, კერძოდ:

- ახალი ტიპის მესაკუთრის ფორმირების შედეგად მინიმუმამდე შემცირდა ისეთი მანკიერი მოვლენები, როგორცაა: დატაცება, გაფლანგვა, შემოსავლების დამალვა, არაკომპეტენტურობა და ა.შ;
- ინვესტორის მიერ ვალების ნაწილი დაიფარა, ნაწილის გადახდა შეჩერდა;
- ენერჯის საფასურის ანაზღაურებისა და მოსახლეობისაგან მისი გადახდის საკითხს ინვესტორი არეგულირებს;
- თანდათან წყდება ელექტროენერჯის დაზოგვის საკითხი;
- უცხოური კრედიტების ათვისება და სახელმწიფოს ვალდებულებები, ძირითადად, გადავიდა ინვესტორზე;
- გარკვეულწილად გაიზარდა გადასახადების გადახდები და სახელმწიფოს შემოსავლები;
- დარგის რეაბილიტაციას ახორციელებს ინვესტორი;

- მოწოდებული ენერჯის ღირებულების სრულმა გადახდამ დადებითი გავლენა იქონია ენერგეტიკაზე;

- გაიზარდა შესაძლებლობა დარგის საექსპორტო პოტენციალის უკეთ გამოყენებისათვის.

დღეისათვის საქართველოს ენერგეტიკის სექტორში ინვესტიციების მოზიდვისა და ქვეყნის ენერგოპოტენციალის მაქსიმალური გამოყენების მიზნით პოტენციური ინვესტორებისათვის არსებობს მთელი რიგი შეღავათები, კერძოდ:

- ახალაშენებული ჰესებისთვის არ ხდება ტარიფის დადგენა, ინვესტორები თავად ირჩევენ ფასსა და ბაზარს;

- მთავრობა ინვესტორს სთავაზობს გარანტირებულ შესყიდვას ზამთრის პერიოდში;

- საგრძნობლად გამარტივდა ენერგეტიკის სექტორში ნებართვებისა და ლიცენზიების მოპოვების პროცესი;

- გაუქმდა 13 მეგტ-მდე დადგმული სიმძლავრის ჰესებისთვის წარმოების ლიცენზია.

სადოქტორო ნაშრომზე მუშაობისას დაეადგინეთ საქართველოს ენერგოსექტორში ინვესტიციების განსახორციელებლად მიმზიდველი ფაქტორები, კერძოდ:

- ქვეყნის ეკონომიკურად ხელსაყრელი დიდი ჰიდროპოტენციალი;

- ნაწილობრივ დერეგულირებული დარგი და პრივატიზებული განაწილების კომპანიები;

- ფორმალური პროცედურების სიმარტივე და სახელმწიფოს მხარდაჭერა ენერგოსექტორის გაძლიერებისათვის.

აღნიშნული ფაქტორების გათვალისწინებით მიღწეულ უნდა იქნეს ელექტრული ქსელის საიმედოობის, უსაფრთხოებისა და ელექტროენერჯის სათანადო ხარისხის მაჩვენებლების გაუმჯობესება.

საქართველოში 2006 წლიდან დაიწყო ენერგეტიკის სექტორში დანაკარგების შემცირება. ელექტროენერჯის უდიდესი ნაწილი იწარმოება დიდ ჰესებზე, რაც ქვეყანას ანიჭებს განახლებადი ენერჯის მიხედვით მაღალ ადგილს და დაბალ ადგილს გამონაბოლქვის მიხედვით. მიმდინარე პერიოდში მასტიმულირებელი ტარიფები განახლებადი ენერჯის ახალი პროექტებისათვის ჰარმონიზებული არ არის და შედარებით სუსტია, ამასთან ხშირად ცვალებადი ნორმატიული ბაზა ინვესტორებს ვერ სთავაზობს პროგნოზირებად მოგებას. საქართველოში დღეს

არსებული სატარიფო მეთოდოლოგიით დათვლილი ელექტროენერჯის საფასური არ შეიცავს გარემოზე ზემოქმედების ხარჯებს (ტარიფის დამატებითი კომპონენტი), რომელიც უკვე ბევრ ევროპულ ქვეყანაში გამოიყენება.

საქართველოს ელექტროენერჯეტიკის სექტორი ლიბერალიზებული და ნაწილობრივ პრივატიზებულია. სადისტრიბუციო ქსელი სრულად პრივატიზებულია უცხოელ სტრატეგიულ ინვესტორებზე. ელექტროენერჯის გამომუშავება არის კერძო მფლობელობაში, გარდა უმსხვილესი ენგურჰესისა, რომელიც ამარაგებს ქვეყნის ელექტროენერჯის საჭიროებების დაახლოებით 31%-ს. ქვეყანას აქვს განახლებადი და განსაკუთრებით ჰიდრორესურსების დიდი პოტენციალი. „მწვანე ენერჯის“ გამომუშავებისათვის გაწეული ხარჯები დიდწილად ანაზღაურდება თურქეთში ექსპორტით, რაზეც საქართველო აქტიურად მუშაობს. ექსპორტის მოცულობა მომგებიანი იქნება რეგიონულ დონეზე, რადგან ხელს შეუწყობს ვაჭრობასა და ქვეყნებს შორის ურთიერთობას.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო ბუნებრივი რესურსებით მდიდარი ქვეყანაა, ის ძირითადად დამოკიდებულია წიაღისეული საწვავის იმპორტზე. შესაბამისად, წიაღისეულზე საწვავის ფასის ზრდა საერთაშორისო დონეზე უარყოფითად აისახება ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაზე და მის მდგრად განვითარებაზე. ამიტომ საქართველოსთვის პრიორიტეტს უნდა წარმოადგენდეს ადგილობრივი ენერგორესურსების მაქსიმალური ათვისება და იმპორტირებულ ენერგორესურსებზე დამოკიდებულების შემცირება.

საქართველოს ენერჯეტიკული სექტორის პოლიტიკისა და სტრატეგიის შემუშავების საკითხის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ევექტიანი კვლევის უზრუნველსაყოფად და სტრატეგიული ენერჯეტიკული დაგეგმვის შესატყვისი მოდელის შესამუშავებლად, ჩვენ მიერ შესწავლილ იქნა დარგში მოღვაწე ექსპერტების მოსაზრებები, რომელთა უმეტესობა ენერჯეტიკულ სექტორში პრობლემად მიიჩნევს ენერგოეფექტიანობის თემისადმი არასათანადო ყურადღებას, მთავარ გამოწვევას კი ენერგორესურსების იმპორტი და ენერგოდამოკიდებულება წარმოადგენს. რაც შეეხება კვლევების საჭიროებას სექტორში, ჩვენი აზრით, აუცილებელია: ახალი ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობის ხარჯ-სარგებლიანობის ანალიზის განვითარება ქვეყნის დონეზე, განახლებადი ენერჯის წყაროების პოტენციალის შეფასება და მათი ათვისების ეკონომიკური ასპექტების ჩამოყალიბება და კონკურენტული ბაზრის მოდელის სარგებლიანობის გაანალიზება.

ზემოაღნიშნული საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე ნორმების შეფასების საფუძველზე საქართველოში დაინერგა მსოფლიოში ფართოდ გავრცელებული ე.წ. „ნეტო აღრიცხვა“ (Net-Metering). საერთაშორისო პრაქტიკის შეფასებისას გამოვკვეთეთ მიკროელექტროსადგურების განვითარების შესაძლო მრავალმხრივი სარგებელი, მათ შორის:

1. შემცირდება გადამცემი და გამანაწილებელი ქსელების ასაშენებლად საჭირო ფინანსური დანახარჯები;
2. შემცირდება იმპორტირებული ენერჯის მოცულობა ან თბოელექტროსადგურების გამოქმუშავება (ე.წ. „ძვირი ენერჯია“);
3. გადამცემ და გამანაწილებელ ქსელებში შემცირდება ელექტროენერჯის დანაკარგები;
4. მომხმარებელს გაუზრდობა დამატებითი შესაძლებლობა დაზოგოს ფინანსები ენერჯის შესყიდვაზე ან სულაც გახდეს ენერჯის მიმწოდებელი;
5. იქიდან გამომდინარე, რომ გაიზრდება მოთხოვნა კვალიფიციურ პერსონალზე, ხელი შეეწყობა დასაქმებასა და ეკონომიკურ აქტივობას;
6. სუფთა ენერჯია დადებითად აისახება გარემოზე.

გამანაწილებელი კომპანიების მიერ მიწოდებული და მომხმარებლების მიერ 2014-2016 წლებში მოხმარებული ელექტროენერჯის მოცულობების ანალიზმა აჩვენა, რომ ტარიფის ზრდასთან ერთად გაიზარდა ელექტროენერჯის მოხმარება ძირითადად სს „თელასისა“ და სს „ენერჯო-პრო ჯორჯიას“ მომხმარებლების მიერ. ხოლო სს „კახეთის ენერჯოდისტრიბუციის“ მოხმარება შემცირდა (გამოწვეულია მოსახლეობის გამრიცხველიანებით). გამანაწილებელ კომპანიებში მოხმარების ზრდა ძირითადად გამოიწვია ახალი აბონენტების დამატებამ.

გამანაწილებელი კომპანიებისთვის დადგენილი საფესურებრივი ტარიფის საფუძველზე კომპანიებს უზრუნველყოფს ინტერესი მომხმარებელს მაღალი (ზედა საფესურის) ტარიფით დაარიცხონ. მარეგულირებელ კომისიაში მომხმარებელთა საჩივრების სიხშირიდან გამომდინარე (ტარიფის დარიცხვა – როცა კომპანიები მრიცხველის ჩვენებას იღებენ არასრულ 30 დღეზე და სავარაუდო დარიცხვის მიხედვით ანგარიშობენ მოხმარებულ კვტსთ-ებს), აუცილებელია გაუქმდეს საფესურებრივი ტარიფი და ის გახდეს გამჭოლი. აღნიშნული მომხმარებლებს ელექტროენერჯის დაზოგვის სურვილს გაუქრობს (მაღალი ტარიფის გადახდიდან გამომდინარე) და კომპანიებიც სწორად აღრიცხავენ მოხმარებული კვტსთ-ების რაოდენობას. შედეგად, მომხმარებლები ფინანსურად აღარ დაზარალებიან.

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, ერთმანეთს შევუდარეთ გამანაწილებელი კომპანიების მიერ 2016 წელს მიღებული შემოსავლები ამავე კომპანიებისთვის 2014 წლამდე მოქმედი ტარიფით მისაღებ შემოსავლებს. გაანგარიშების საფუძველზე მივიღეთ ტარიფებს შორის სხვაობით მიღებული შემოსავლის ოდენობა სს „ენერგო-პრო ჯორჯიასთვის“ - 67 მლნ, ხოლო სს „თელასისთვის“ - 59 მლნ-ით. ამავდროულად უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ტარიფის ზრდა გამოიწვია ამ კომპანიების მიერ განხორციელებულმა ინვესტიციებმა, რომლებიც მარეგულირებელმა მათ ტარიფში მეთოდოლოგიის შესაბამისად ასახა („ენერგო-პრო ჯორჯია“ – 109,4 მლნ ლარი და „თელასი“ - 31,5 მლნ ლარი), ასევე საოპერაციო დანახარჯების მოცულობამ.

კვლევის შედეგად მივიღეთ, რომ რეალურად ყველაზე მეტად გამანაწილებელი კომპანიების მიერ განხორციელებულმა ინვესტიციებმა გაზარდა განაწილების ტარიფი და საბოლოოდ ამ კომპანიების მიერ მისაღები შემოსავლის ოდენობები. ამასთან, ინვესტიციები განხორციელდა გენერაციის, გადაცემა-დისპეტჩერიზაციის სფეროშიც. ვინაიდან განაწილების ტარიფი მოიცავს ელექტროენერჯის საშუალო შეწონილი შესყიდვის ფასს, რომელიც მოიცავს ხარჯს სხვადასხვა წყაროდან, მნიშვნელოვანია, რომ ეს ფასი არ იყოს ძალიან მაღალი.

სადოქტორო ნაშრომში ჩვენ მიერ შემუშავებულმა ტარიფის სიმულაციურმა მოდელმა გვიჩვენა, რომ ყოველი დამატებითი 1 მლნ ლარის ინვესტიციის განხორციელება პირობითი დაშვებების დროს ტარიფს გაზრდის 1.88%-ით, მაგრამ გასათვალისწინებელია, რომ თუ რეგულირებადი აქტივების ბაზა დიდია და ინვესტიცია პროცენტულად ნაკლები, ტარიფზე გავლენაც შედარებით ნაკლებია და პირიქით.

შედეგების ანალიზისას, თუ იმ დაშვებით ვიხელმძღვანელებთ, რომ ბაზარზე მხოლოდ ერთი გენერაციის ობიექტია, მაშინ გენერაციის ნაწილში განხორციელებული ინვესტიცია პირდაპირ გავლენას მოახდენს სამომხმარებლო ტარიფზე, ხოლო თუ რამდენიმეა, მაშინ შესყიდვის საშუალო შეწონილი ფასიც განსხვავებული იქნება და ტარიფზე გავლენაც - ნაკლები. ამიტომაც არის აუცილებელი კონკურენტული ბაზრის არსებობა. რაც შეეხება განაწილების ტარიფს, დავადგინეთ, რომ გამანაწილებელი კომპანიის მიერ განხორციელებულ ინვესტიციას პირდაპირი გავლენა აქვს ტარიფზე.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩატარებული კვლევის შედეგად დადგინდა

ინვესტიციებისა და ელექტროენერჯის ტარიფებს შორის პირდაპირი ურთიერთდამოკიდებულება, ჩვენი აზრით, ინვესტიციების განხორციელებაზე არ უნდა ვთქვათ უარი. აღნიშნული მიზნით ტარიფის უცვლელად შენარჩუნება არ არის სწორი და სამართლიანი, ვინაიდან დადგენილმა ტარიფმა უნდა უზრუნველყოს ქსელში დანაკარგების შემცირება, უწყვეტი და საიმედო ელექტრომომარაგება, რასაც დამატებითი ინვესტიციების განხორციელების გარეშე კომპანიები ვერ შეასრულებენ.

მიმდინარე პერიოდისათვის ელექტროენერგეტიკული სექტორი ძირითადად საჭიროებს ინვესტიციებს (იმისთვის, რომ საქართველომ უპასუხოს მესამე ენერგეტიკული პაკეტით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს) ელექტროენერჯის გადამცემი და გამანაწილებელი ქსელების საიმედოობის, უსაფრთხოებისა და ელექტროენერჯის სათანადო ხარისხის მაჩვენებლების გაუმჯობესების მიმართულებით, რომელიც შეიძლება მიღწეულ იქნეს ელექტროენერგეტიკული სექტორის თითოეული ლიცენზიატის მიერ განხორციელებული მიზანმიმართული ინვესტიციის შედეგად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 22.06.2016;
2. საქართველოს კანონი „ელექტროენერგეტიკის შესახებ“, 1.05.1997;
3. საქართველოს კანონი „ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“, 1999-2016 წლები დინამიკაში;
4. საქართველოს კანონი „საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ“, 4.03.2015;
5. საქართველოს კანონი „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“, 11.11.2015;
6. საქართველოს კანონი „დამოუკიდებელი ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების შესახებ“, 20.11.2013;
7. საქართველოს კანონი „რეგულირების საფასურის შესახებ“, 20.11.2013;
8. საქართველოს ენერგეტიკის მინისტრის 2006 წლის 30 აგვისტოს №77 ბრძანებით დამტკიცებული „ელექტროენერჯის (სიმძლავრის) ბაზრის წესები“;
9. საქართველოს პარლამენტის №3259 დადგენილება „საქართველოს ენერგეტიკულ სექტორში სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების“ თაობაზე, 9.06.2006;
10. საქართველოს პარლამენტის №3758 დადგენილება „საქართველოს ენერგეტიკის დარგში სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების“ თაობაზე, 24.06.2015;
11. საქართველოს ენერგეტიკის მინისტრის 2006 წლის 30 აგვისტოს №77 ბრძანება „ელექტროენერჯის (სიმძლავრის) ბაზრის წესების შესახებ“;
12. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია, საქართველო 2020, საქართველოს მთავრობა, www.gov.ge;
13. საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2016 წლის 25 ივლისის №13 დადგენილება „მომსახურების კომერციული ხარისხის წესების“ დამტკიცების შესახებ;
14. საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2014 წლის 30 ივლისის №14 დადგენილება „ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიების დამტკიცების შესახებ“;

15. საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილება „ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ“, 22.02.2017;
16. ევროპარლამენტისა და ევროსაბჭოს 2009/72/EC დირექტივა „ელექტროენერჯის შიდა ბაზრისთვის საერთო წესების შესახებ“, 13.07.2009;
17. გაჩეჩილაძე ზ., მადრაძე ნ., მადრაძე თ., „კონკურენტული ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ჩამოყალიბება საქართველოში“, თბ., 2014;
18. პირველი ი., სუმბაძე ნ., მუხიგიშვილი გ., ქვლბაქიანი გ., გალდავა ი., „ელექტროენერგეტიკული პოლიტიკის მოდელირება და ანალიზი“, თბ., 2013;
19. ჩომახიძე დ., „საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება“, თბ., 2003;
20. ჩომახიძე დ., „შესავალი ენერგომენეჯმენტში“, თბ., 2011;
21. ჯეიმს ს. ვან ჰორნი, ჯონ მ. ვახოვიჩი, უმც., „ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლები“, საქართველოს მაცნე, 2008;
22. Berisha A, An assessment of WACC levels for Georgian regulated utility companies, within the framework of ERR A Ad-Hoc Consultancy Project, 24.02.2017, www.erranet.org;
23. Glachant J.M, Leveque F, Elgar E, Electricity reforms in Europe, Towards a single market. Cheltenham, UK Northampton, MA. USA, 2010;
24. IRG – Regulatory Accounting. Principles of Implementation and Best Practice for WACC calculation, February 2007;
25. KEMA, Cost of Capital, Presentation for ERR A Tariff Committee, Dr. Konstantin Petrov / Waisum Cheng / Dr. Daniel Grote, April 2009;
26. Kiss A., Lesi M., Sugar A., Szolnoki P., Price Regulation and Tariffs, ERR A, June 2006;
27. Mustafa GÖZEN, Cost of Capital Estimation for Energy Network Utilities: Revisiting from the Perspective of Regulators, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:26. Sayı:2., Yıl:2011*;
28. Shively B, Ferrare J, Understanding Today’s Electricity business, Enerdynamics 2012;
29. REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL under Article 7 of Decision 2006/500/EC (Energy Community Treaty), 2011;
30. საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის წლიური ანგარიშები, 1999-2016 წლების დინამიკაში;
31. შპს „დელოიტ კონსალტინგის“ პუბლიკაცია „საქართველოს

ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელი და ელექტროენერგიით ვაჭრობის მექანიზმი“ – 2015, თბ., 2012;

32. საქართველოს რეფორმების ასოციაცია (GRASS), საქართველოს ევროპის ენერგეტიკულ გაერთიანებაში გაწევრიანების შედეგების ანალიზი, თბ., 04.2015;

33. მსოფლიო გამოცდილება საქართველოსთვის, საქართველოს ენერგეტიკული სექტორი ევროკავშირთან ასოცირების კონტექსტში, 2015;

34. საქართველო და ევროპის ენერგეტიკული გაერთიანება, ევროინტეგრაციის გამოწვევები, მწვანე ალტერნატივა, 2015;

35. საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია, „საქართველოს გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების კონცეფცია“, 2013;

36. ფილიპიდის თ., ტარიფების ფორმირების ეკონომიკური მექანიზმების სრულყოფა საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე, დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, 07.2013;

37. არასამთავრობო ორგანიზაცია მწვანე ალტერნატივას ანგარიში, სახელმწიფო ქონების პრივატიზების აგრესიული პოლიტიკა, ანუ „პრივატიზება ქართულად“-2, თბ., 2010;

38. რეგულირებადი კომპანიების მიერ სემეკში წარდგენილი 2010-2014 წლების წლიური ანგარიშგების ფორმები;

39. საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2015-2025, 2016-2026 და 2017-2027;

40. IV საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, ენერგეტიკა: რეგიონული პრობლემები და პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები, მოხსენებების კრებული, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 29.10.2016;

41. საქართველოს ენერგეტიკის სამინისტრო, www.energy.gov.ge;

42. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, www.mof.ge;

43. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, www.geostat.ge;

44. საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია, www.gnerc.org;

45. საქართველოს ეროვნული ბანკი, www.nbg.gov.ge;

46. საქართველოს ენერგეტიკული სისტემის კომერციული ოპერატორი, www.esco.ge;

47. სს „თელასი“, www.telasi.ge;

48. სს „კახეთის ენერჯისტირბუცია“, www.ked.ge;
49. სს „ენერჯო-პრო ჯორჯია“, www.energo-pro.ge;
50. საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა, 2017 წლის ელექტროენერჯის (სიმძლავრის) საპროგნოზო ბალანსი, www.gse.com.ge;
51. ენერჯეტიკული თანამეგობრობა, www.energycommunity.org;
52. ხუბულავა თ., სალიზინგო მომსახურების უპირატესობები, Forbes Georgia, 22.09.2014, www.forbes.ge;
53. A review of WACC parameters for Irish Transmission and Distribution electricity networks by Europe Economics, www.cer.ie;
54. Agency for the Cooperation of Energy Regulators, www.acer.europa.eu;
55. An Energy Community Report on the status of the main criteria for Allowed Revenue Determination for Transmission, Distribution and regulated supply of electricity and gas, <https://www.energy-community.org/pls/portal/docs/2768183.PDF>;
56. Australian Energy Regulator, Electricity transmission and distribution network service providers Review of the weighted average cost of capital (WACC) parameters, 05.2009, www.aer.gov.au;
57. Council of European Energy Regulators www.ceer.eu;
58. Damodaran, Aswath, Equity Risk Premiums (ERP): Determinants, Estimation and Implications – The 2016 Edition (March 5, 2016), <https://ssrn.com/abstract=2742186> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2742186>;
59. Europe Economics, PR4 WACC for EirGrid and ESB Network, 01.2015, www.ib-net.org;
60. European Network of Transmission System Operators for Electricity, Annual report 2015 – electricity without borders, 17.11.2016, www.entsoe.eu;
61. European Network of Transmission System Operators for Electricity, Ten year network development plan – CBA methodology, 15.11.2016, www.entsoe.eu;
62. European Union Law, www.europa.eu;
63. KOPAC J., Turkey as a member of the Energy Community, Daily News, 24.02.2015, www.hurriyetdailynews.com;
64. Lithuenian National Commision for Energy Control and Prices, www.regula.lt;
65. U.S. Department of the Treasury, www.treasury.gov;
66. Sabadus A, Energy Community representatives to monitor Turkey's energy markets, 19.02.2015, www.icis.com;

67. Secretariat, 2014 Annual Implementation Report of the Acquis under the Treaty Establishing the Energy Community, www.energycommunity.org;
68. Sedelmeier Ulrich, Europe after the Eastern Enlargement of the European Union: 2004-2014, www.eu.boell.org;
69. The Australian Energy Regulator's Electricity Transmission and Distribution service providers Review of Weighted Average Cost of Capital (WACC) parameters, www.aer.gov.au;
70. The Commission of Energy Regulation (CER) of the Republic of Ireland's decision paper on Mid-Term review of WACC parameters for Transmission and Distribution networks for 2014 to 2015, www.cer.ie;
71. The Croatian Energy Regulatory Agency's (HERA) decision on Tariff Elements for a gas company, www.hera.hr;
72. The Decision of the Energy Regulatory Commission of the Republic of Macedonia, www.erc.org.mk;
73. The Office of Gas and Electricity Market of the United Kingdom's Final Proposals for National Grid Electricity Transmission and National Grid Gas, www.ofgem.gov.uk;
74. <http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/>. 22.10.2016;
75. www.erg.eu.int/doc/publications/erg_07_05_pib_s_on_wacc.pdf;
76. <http://businesschamber.ge/?p=73>
77. <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/nl/pdf/2016/advisory/MRP-Summary-October-2016.pdf> 14.11.2016;
78. <http://www.londonstockexchange.com/statistics/companies-and-issuers/debt-securities.xls>. 5.11.2016;
79. https://www.ib-net.org/en/texts.php?folder_id=131&mat_id=109&L=0&S=0&ss=0. 30.10.2016;
80. http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf;
81. <http://www.ceer.eu>, 15.08.2016;
82. www.crc.bg/files/bg/Consultation_document_WACC.pdf ;
83. <https://www.energy-community.org/pls/portal/docs/2768183.PDF>;

დანართები

დანართი №1. ელექტროენერჯის იმპორტ-ექსპორტისა და ტრანზიტის სტატისტიკა, 2015-2017 წწ (კვტ.სთ)²⁴⁸

წელი	თვე	იმპორტი			ექსპორტი				ტრანზიტი	
		რუსეთი	აზერბაიჯანი	სომხეთი	რუსეთი	აზერბაიჯანი	სომხეთი	თურქეთი	აზერბაიჯანიდან თურქეთში	რუსეთიდან სომხეთში
2015	იანვარი	114 824 515	51 244 733		6 090					
	თებერვალი	63 137 515						656		
	მარტი	61 347 770	14 298 910		1 015			27 981 676		
	აპრილი	5 972 465	36 149 512		84 245	14 951		43 399 100		
	მაისი	921 110			40 663 945		16 427 373	86 744 606		
	ივნისი	1 605 415			65 504 040		32 896 225	86 509 203		
	ივლისი	1 334 290			63 313 670		21 510 850	81 225 477		
	აგვისტო	15 364 695		23 201 084	2 030		12 794	24 002 398		
	სექტემბერი			45 416 200			1 073	24 509 127		
	ოქტომბერი	40 170 040		17 914 950			2 465	25 348 755		
	ნოემბერი	83 446 195						19 771 660		
	დეკემბერი	122 877 000								
	სულ	511 001 010	101 693 155	86 532 234	169 575 035	14 951	70 850 780	419 492 658	-	-
2016	იანვარი	89 726 235	3 399 346		14 210	3 742			22 881 562	8 936 518
	თებერვალი	111 400 302	9 707 769						24 942 446	
	მარტი	125 519 795	7 770 710		1 015				24 942 446	
	აპრილი	23 097 226	1 624 544		1 015				20 275 707	27 499 270
	მაისი	346 805	2 386 897		81 736 935	2 043 886	45 174 795	60 957 663		
	ივნისი	943 425			61 838 875		43 556 845	106 452 844	20 041 261	
	ივლისი	1 230 680	4 077 175		3 994 460	3 238 118	22 753 144	99 658 902	88 369 013	
	აგვისტო		10 464 367			36 480		27 183 937	138 739 275	
	სექტემბერი	91 520	24 091 966			97 137			101 469 638	
	ოქტომბერი		16 851 345			6 160		148 533	130 559 010	
	ნოემბერი	2 998 340	9 724 686		3 045	798			131 487 003	
	დეკემბერი	13 805 880	19 679 823			21 412		86 290	134 390 834	
	სულ	369 160 208	109 778 628	-	147 589 555	5 447 733	111 484 784	294 488 169	813 155 749	36 435 788
2017	იანვარი	6 711 320	172 329 998			308	996 203		9 706 536	
	თებერვალი	106 272 320	118 030 191	25 371 670		23 814			16 307 242	
	მარტი	83 998 200	176 936 369	50 500 395		523		23 165	3 966 522	
	აპრილი	17 820 000	88 252 738	40 468 350		111 048			4 726 237	
	სულ	214 801 840	555 549 296	116 340 415	-	135 692	996 203	23 165	34 706 536	-

²⁴⁸ <http://esco.ge/files/data/Import-Export/import-egsporti-tranziti-geo.pdf>

**დანართი №2. WACC-ის გაანგარიშება ელექტროენერჯის გადაცემის
საქმიანობა²⁴⁹**

ქვეყანა	WACC ნომინალური			WACC რეალური		
	გადასახადებამდე	გადასახადების შემდეგ	ვანილა	გადასახადებამდე	გადასახადების შემდეგ	ვანილა
ავსტრია	✓					
ბელგია	✓		✓			
ჩეხეთი	✓					
გერმანია	არ გამოიყენება WACC. მარეგულირებელი განსაზღვრავს კაპიტალის ღირებულებას. ხოლო სესხის ღირებულება კანონითაა განსაზღვრული. კაპიტალის ღირებულება დაფუძნებულია რეგულირებადი აქტივების ბაზაში ჩართულ ახალ და ძველ აქტივებზე. ამასთან, ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი შეადგენს 9.05%. ხოლო რეალური - 7.14%. სესხის ღირებულება განიხილება განცალკევებულად.					
დანია	არსებობს მხოლოდ ერთი სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული გადაცემის სისტემის ოპერატორი და ის ნულოვანი მოგების პრინციპით მუშაობს. ტარიფი მხოლოდ საჭირო ხარჯებს ფარავს.					
ესტონეთი	✓					
ესპანეთი	არ გამოიყენება WACC. იყენებენ 10 წლიან 200 სასაზინო ობლიგაციაზე არსებულ უკუგების ნორმას გადასახადებამდე.					
ფინეთი					✓	
საფრანგეთი	✓					
დიდი ბრიტანეთი						✓
საბერძნეთი	რეალური უკუგების ნორმის (გადასახადებამდე) გაანგარიშება დაფუძნებულია WACC-ზე.					
უნგრეთი				✓		
იტალია				✓		

²⁴⁹ http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf, გვ. 21.

ლატვია			√			
ლიტვა	√					
ლუქსემბურგ.	√					
ნორვეგია	√					
პოლონეთი	√					
პორტუგალია	√					
სლოვენია	√					
შვედეთი				√		
ჰოლანდია				√		

**დანართი №3. WACC-ის გაანგარიშება ელექტროენერჯის გადაცემის
საქმიანობა²⁵⁰**

ქვეყანა	WACC ნომინალური			WACC რეალური		
	გადასახა- ლებამდე	გადასახა- ლების შემდეგ	ვანილა	გადასახა- ლებამდე	გადასახ- ა-ლების შემდეგ	ვანილა
ავსტრია	√					
ბელგია	√		√			
ჩეხეთი	√					
გერმანია	არ გამოიყენება WACC. მარეგულირებელი განსაზღვრავს კაპიტალის ღირებულებას. ხოლო სესხის ღირებულება კანონითაა განსაზღვრული. კაპიტალის ღირებულება დაფუძნებულია რეგულირებადი აქტივების ბაზაში ჩართულ ახალ და ძველ აქტივებზე. ამასთან, ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი შეადგენს 9.05%. ხოლო რეალური - 7.14%. სესხის ღირებულება განიხილება განცალკევებულად.					
დანია	არ გამოიყენება					
ესტონეთი	√					

²⁵⁰http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Cross-Sectoral/2016/C15-IRB-28-03_Investment_Conditions-Report_14-March-2016.pdf, გვ. 22

ესპანეთი	არ გამოიყენება WACC. იყენებენ 10 წლიან 200 სახაზინო ობლიგაციაზე არსებულ უკუგების ნორმას გადასახადებამდე.					
ფინეთი					✓	
საფრანგეთი	არ გამოიყენება					
დიდი ბრიტანეთი						✓
საბერძნეთი	რეალური უკუგების ნორმის (გადასახადებამდე) გაანგარიშება დაფუძნებულია WACC-ზე.					
უნგრეთი				✓		
იტალია				✓		
ლატვია			✓			
ლიტვა	✓					
ლუქსემბურგ.	✓					
ნორვეგია	✓					
პოლონეთი	✓					
პორტუგალია	✓					
სლოვენია	✓					
შვედეთი				✓		
ჰოლანდია				✓		

დანართი №4. კომპანიის რეგულირებადი აქტივების ბაზა²⁵¹

	ელექტროენერჯის განაწილების და გატარების საქმიანობასთან დაკავშირებული აქტივები	საბალანსო ღირებულება (საანგარიშო წლის დასაწყისში)	ინვესტიცია (საანგარიშო წლის)	ცემთა (საანგარიშო წლის)	საბალანსო ღირებულება (საანგარიშო წლის ბოლოს)	კომენტარები
A.1	გუდვილი					
A.2	ლიცენზიები					
A.3	პატენტები					
A.4	პროგრამული უზრუნველყოფა					
A.5	სხვა არამატერიალური აქტივები					
	სულ არამატერიალური აქტივები	0.0	0.0	0.0	0.0	
B1	მიწა (110-35 კვ)					
B2	შენობები (110-35 კვ)					
B3	ნაგებობები (110-35 კვ)					
B4	მანქანა-დანადგარები (110-35 კვ)					
B5	გადამცემი მოწყობილობები (110-35 კვ)					
B6	მიწა (10-6-3.3 კვ)					
B7	შენობები (10-6-3.3 კვ)					
B8	ნაგებობები (10-6-3.3 კვ)					
B9	მანქანა-დანადგარები (10-6-3.3 კვ)					
B10	გადამცემი მოწყობილობები (10-6-3.3 კვ)					
B11	მიწა (0.4 კვ)					
B12	შენობები (0.4 კვ)					
B13	ნაგებობები (0.4 კვ)					
B14	მანქანა-დანადგარები (0.4 კვ)					
B15	გადამცემი მოწყობილობები (0.4 კვ)					
B16	მსუბუქი სატრანსპორტო საშუალებები					
B17	მძიმე სატრანსპორტო საშუალებები და სპეციალური ტექნიკა					
B18	მიწა (ადმინისტრაცია)					
B19	შენობები (ადმინისტრაცია)					
B20	ნაგებობები (ადმინისტრაცია)					
B21	ოფისის აღჭურვილობა					
B22	ავეჯი და სხვა ინვენტარი					
B23	ინსტრუმენტები და სხვა ძირითადი საშუალებები					
B24	იჯარით აღებული ქონების კეთილმოწყობა					
B25	დაუმთავრებელი მშენებლობა					
B26	გამოუყენებელი ძირითადი საშუალებები					
	სულ ქონება, მოწყობილობები და აღჭურვილობა	0.00	0.00	0.00	0.00	
	სულ აქტივები	0.00	0.00	0.00	0.00	
C1	სიმბოლურ ფასად მიღებული აქტივები (110-35 კვ)					
C2	სიმბოლურ ფასად მიღებული აქტივები (10-6-3.3 კვ)					
C3	სიმბოლურ ფასად მიღებული აქტივები (0.4 კვ)					
C4	სიმბოლურ ფასად მიღებული სხვა აქტივები					
C5	სუბსიდიებით ან/და გრანტებით შექმნილი აქტივები (110-35 კვ)					
C6	სუბსიდიებით ან/და გრანტებით შექმნილი აქტივები (10-6-3.3 კვ)					
C7	სუბსიდიებით ან/და გრანტებით შექმნილი აქტივები (0.4 კვ)					
C8	სუბსიდიებით ან/და გრანტებით შექმნილი სხვა აქტივები					
C9	მომხმარებლების სახსრებით შექმნილი აქტივები (110-35 კვ)					
C10	მომხმარებლების სახსრებით შექმნილი აქტივები (10-6-3.3 კვ)					
C11	მომხმარებლების სახსრებით შექმნილი აქტივები (0.4 კვ)					
	სულ მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილი აქტივები	0.0	0.0	0.0	0.0	

²⁵¹ ელექტროენერჯის წარმოების ლიცენზიატის სატარიფო განაცხადის დამტკიცებული ფორმა, დანართი – „აქტივების ბაზა“, 31.07.2014

დანართი №5. კომპანიის საინვესტიციო გეგმა²⁵²

P.1	პროექტები და ინვესტიციები	ქსელის ძაბვის საფეხური	განახლება, შეცვლა, შექმნა ან ახალი მშენებლობა	აქტივების ჯგუფი	ძირითადი პარამეტრები	ინვესტიციები	საანგარიშო წელი			საფუძველი	სამიზნე მაჩვენებელი	ინვესტიციის ოდენობა ერთეულ მაჩვენებელზე	ექსპლუატაციიდან გასასვლელი აქტივის წმინდა საბალანსო ღირებულება	ექსპლუატაციიდან გასასვლელი აქტივის წლიური ცვეთა
							დაფინანსების წყარო							
							საკუთარი რესურსი	საკრედიტო რესურსი	მესამე მხარე					
	პროექტები სრულად					0.00	0.00	0.00	0.00					
P.1.1	პროექტის სახელწოდება					0.00	0.00	0.00	0.00					
P.1.2	პროექტის სახელწოდება					0.00	0.00	0.00	0.00					
P.1.3	პროექტის სახელწოდება					0.00	0.00	0.00	0.00					
P.1.4	პროექტის სახელწოდება					0.00	0.00	0.00	0.00					
P.1.5	პროექტის სახელწოდება					0.00	0.00	0.00	0.00					

²⁵² ელექტროენერჯის წარმოების ლიცენზიატის სატარიფო განაცხადის დამტკიცებული ფორმა, დანართი – „საინვესტიციო გეგმა“, 31.07.2014

დანართი №6. „სატარიფო რეგულირებას დაქვემდებარებული საწარმოების რეგულირებადი აქტივების ცვეთა/ამორტიზაციის ნორმები“ (დანართი №3)²⁵³

I	საერთო აქტივები	ცვეთა/ამორტიზაციის წლიური ნორმა (%)	სასარგებლო მომსახურების ვადა (წელი)
1	სატრანსპორტო ნაგებობები	3.3	30
2	საოპერაციო შენობები	1.8	55
3	ადმინისტრაციული შენობები	1.5	65
4	ქვესადგურის შენობა	2.2	45
5	სასაწყობო ფართი	5.0	20
6	ავეჯი და მოძრავი ინვენტარი	10.0	10
7	კომპიუტერული და საოფისე ტექნიკა	20.0	5
8	ინსტრუმენტები / მოწყობილობები	10.0	10
9	მსუბუქი სატრანსპორტო საშუალებები	12.5	8
10	მძიმე სატრანსპორტო საშუალებები და სპეციალური ტექნიკა	8.3	12
11	არამატერიალური აქტივები	20.0	5
II	სადგურები	ცვეთა/ამორტიზაციის წლიური ნორმა (%)	სასარგებლო მომსახურების ვადა (წელი)
12	თბოელექტროსადგურები		
12.1	კონდენსაციური ელექტროსადგურები	4.0	25
2.1.1	თბოტექნიკური ნაწილი	4.0	25
12.2	გაზოტურბინა	3.3	30
12.3	დამხმარე მოწყობილობები (წყლის მომზადება, სათბობის მომზადება და სხვა)	4.0	25
12.4	გარემოს დაცვითი აღჭურვილობა	6.7	15

²⁵³ საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2014 წლის 30 ივლისის №14 დადგენილება ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიების დამტკიცების შესახებ

12.5	ნაგებობები (საკვამლე მიწები. შხეფ-საცივრები. სათბობის საცავები და ა.შ.)	2.2	45
13	ჰიდროელექტროსადგური		
13.1	კაშხალი. სათავე. სადერივაციო და სხვა ჰიდროტექნიკური ნაგებობები	1.7	60
12.2	ჰიდროელექტროსადგურის სხვა მოწყობილობები და აღჭურვილობა	2.2	45
12.3	ჰიდროელექტროსადგურის სხვა მოწყობილობები და აღჭურვილობა	3.3	30
14	ქარის ელექტროსადგურები	4.0	25
15	მზის ელექტროსადგური	4.0	25
16	ძალოვანი აგრეგატები	4.0	25
17	დამცავი. გამზომი მოწყობილობები დისტანციური მართვის. ტელეკომუნიკაციის. ტელეგამზომი და ავტომატური მოწყობილობები	4.0	25
18	ელექტროსადგურის ძალოვანი მოწყობილობები. მათ შორის. ტრანსფორმატორები. საკომუტაციო და გამანაწილებელი მოწყობილობები	2.2	45
19	სადგურის სხვა ელექტრო მოწყობილობები	4.0	25
III	ქსელის კომპონენტები	ცვეთა/ამორტიზაციის წლიური ნორმა (%)	სასარგებლო მომსახურების ვადა (წელი)
20.1	საჰაერო ხაზები (500 - 400 - 330 - 220 - 110 კვ)	2.2	45
20.2	ქვესადგურის ძალოვანი მოწყობილობები. მათ შორის. ტრანსფორმატორები. საკომუტაციო და გამანაწილებელი მოწყობილობები	2.5	40
20.3	დამცავი. გამზომი მოწყობილობები და გადაძაბვისაგან დაცვა. დისტანციური მართვის. ტელეკომუნიკაციის. ტელეგამზომი	4.0	25

	და ავტომატური მოწყობილობები		
20.4	სხვა	4.0	25
21	35 – 10 – 6 – 3.3 კვ		
21.1	საჰაერო ხაზები (35 – 10 – 6 – 3.3 კვ)	2.9	35
21.2	მიწისქვეშა ხაზები (35 – 10 – 6 – 3.3 კვ)	2.5	40
21.3	საშუალო ძაბვის ქვესადგურების ძაღოვანი მოწყობილობები. მათ შორის. ტრანსფორმატორები. საკომუტაციო და გამანაწილებელი მოწყობილობები	2.9	35
21.4	დამცავი. გამზომი მოწყობილობები და გადაძაბვისაგან დაცვა. დისტანციური მართვის. ტელეკომუნიკაციის. ტელეგამზომი და ავტომატური მოწყობილობები	4.0	25
22	1 კვ-მდე		
22.1	საჰაერო ხაზები (1 კვ-მდე)	2.9	35
22.2	მიწისქვეშა ხაზები (1 კვ-მდე)	2.5	40
22.3	დამცავი. გამზომი მოწყობილობები და გადაძაბვისაგან დაცვა. დისტანციური მართვის. ტელეკომუნიკაციის. ტელეგამზომი და ავტომატური მოწყობილობები	2.9	35
23	მრიცხველები	5.0	20
24	გარდამსახები. მუდმივი დენის ჩანართები. საკომპენსაციო მოწყობილობები	4.0	25
25	სატელეფონო ხაზები	2.9	35
26	სტაციონარული ამწე მოწყობილობა. სატვირთო ლიფტები. გარე განათება და სხვა დამხმარე მოწყობილობები	3.3	30